GEORGE SAND

ultima dragoste

Literatorul

ULTIMA DRAGOSTE

George Sand

Se strânsesem mai mulţi la un loc, într-o seară de iarnă, la ţară. Cina, voioasă la început, cum se întâmplă totdeauna la o masă care uneşte prieteni adevăraţi, se posomori în cele din urmă din pricina unei povestiri pe care ne-o spuse un doctor, însărcinat în dimineaţa acelei zile să constate o moarte dramatică, fulgerătoare. Un moşier din împrejurimi, pe care toţi îl cunoşteam ca om cinstit şi cu judecată, îşi omorâse nevasta într-o pornire de gelozie pe deplin întemeiată. După întrebările pripite pe care le stârnesc totdeauna întâmplările neobişnuite, după lămuririle şi părerile mulţimii, se iviră, bineînţeles, nedumeririle cu privire la chipul cum se petrecuseră lucrurile, şi rămăsei surprins când văzui în câte feluri era privită această întîmplare de către oameni ce căutau să lege între ele, cu altfel de vederi, aceleaşi gânduri, aceleaşi simţiri, aceleaşi păreri.

Unul spunea că ucigaşul făptuise nelegiuirea cu deplină judecată, fiindcă îşi dăduse bine seama că era în dreptul lui s-o facă; altul adăuga că, făcându-şi singur dreptate, un om potolit şi cumsecade, căzuse pesemne sub vraja unei rătăciri trecătoare. Unul ridica din umeri, socotind că e ceva josnic să omori o femeie, oricît ar fi de vinovată, alţii însă priveau ca o josnicie hotărârea de a lăsa să trăiască o femeie pe care ai prins-o în braţele amantului ei.

N-am să dezvălui aici teoriile potrivnice stîrnite şi dezbătute cu privire la unele lucruri a căror taină rămîne veşnic nedezlegată; dreptul moral al bărbatului asupra femeii necredincioase, din punct de vedere legal, din punct de vedere social, din punct de vedere religios, ori din punct de vedere filosofic; totul fu judecat cu patimă şi cercetat cu îndrăzneală, fără ca oamenii să se poată înţelege între ei. Cineva mărturisi rîzînd că cinstea nu-l silea cîtuşi de puţin să-şi omoare nevasta, de care nu se sinchisea întru nimic şi adăugă apoi cîteva cuvinte ce păreau să ascundă în ele o urmă de adevăr.

Faceţi o lege, zise el, care să-l silească pe soţul înşelat să taie în văzul lumii capul vinovatei lui jumătăţi, şi toţi acei care, dintre voi, se arată neînduplecaţi în teorie, pun rămăşag că nu va fi unul care să nu strige împotriva unei astfel de legi.

Unul singur nu rostise încă nici o vorbă. Era dl. Sylvestre, un bătrîn foarte sărac, foarte cumsecade, înţelegător şi cu inimă simţitoare, nebăgat în seamă de nimeni, vecin tăcut, de care ne băteam joc uneori, pe care îl iubeam mult însă şi-a cărui fire vrednică de respect o cunoşteam îndeajuns.

Bătrînul fusese însurat şi avea o fată foarte frumoasă; nevasta îi murise după ce risipise din prostie o avere însemnată. Fata se coborîse şi mai mult în prăpastia josniciei. După ce încercase zadarnic s-o smulgă dintr-o viaţă de ocară, dl. Sylvestre, care împlinise cincizeci de ani, o părăsi, lăsîndu-i în seamă tot ce-i mai rămînea din avere, ca să nu-l poată învinui vreodată că a înşelat-o, jertfă cu desăvîrşire de prisos, pe care o privi cu batjocură, dar pe care o crezu de trebuinţă ca să-şi păstreze nepătată biata lui cinste. Plecă apoi în Elveţia unde, din numele lui, nu păstră decît prenumele de Sylvestre şi unde rămase zece ani, pierdut cu desăvîrşire pentru toţi acei care îl cunoscuseră cîndva în Franţa.

A fost găsit mai tîrziu în apropierea Parisului, trăind ca un pustnic, cumpătat şi străin de lume, din venitul de trei sute de franci, roadele muncii şi ale economiilor lui în străinătate. Se hotărî în cele din urmă să-şi petreacă iarna la d-nul şi d-na X, care îl iubeau şi-l priveau cu multă bunăvoinţă; era însă atît de îndrăgostit de singurătate încît se întorcea în sihăstria lui cum vedea că mugurii începeau să se ivească pe crengile copacilor. Azi e socotit cel din urmă anahoret şi lumea îl crede ateu; e însă, dimpotrivă, un spiritualist înfocat, care şi-a croit o religie în legătură cu pornirile lui şi-o filosofie pe care oriunde o poţi întîlni. În sfîrşit, cu toată faima de care se bucura în casa X, nu e o înţelepciune prea luminată şi nici întreagă, am putea spune; e însă o fire nobilă şi vrednică de iubire, pătrunsă de multă judecată, de multă cuminţenie şi de multă stăpînire de sine.

Silit să-şi dea părerea şi să arate ce crede, după ce căută să se apere cîtăva vreme, mărturisind că nu se simţea în stare să spună o vorbă în această privinţă, se destăinui în cele din urmă, arătînd că fusese însurat de două ori şi că, din pricina acestor două căsătorii, fusese foarte nenorocit. Nu spunea niciodată mai mult, cînd era vorba de viaţa lui dar, ţinînd ca printr-o

încheiere morală oarecare să scape de luarea aminte a celor din juru-i, ne mărturisi următoarele:

— Într-adevăr, înşelăciunea e o nelegiuire, fiindcă e nesocotirea josnică a unui jurămînt. Socotesc că tot atît de greu e pentru bărbat ca şi pentru femeie; e însă cu desăvîrşire greu de înlăturat, pentru amîndoi, în anumite împrejurări pe care n-am nevoie să vi le arăt. Îngăduiţi-mi prin urmare să fiu cazuist cînd e vorba de asprimea moralei şi să numesc adulter numai înşelăciunea pe care n-a săvîrşit-o cel ce rămîne victimă, ci, dimpotrivă, a fost săvîrşită de cel ce se bucură de ea. În astfel de împrejurări, bărbatul ori nevasta necinstită se fac vrednici de pedeapsă; dar ce fel de pedeapsă găsiţi că trebuie hărăzită cînd cel care-o impune se face părtaş la asprimea ei? Pentru fiecare în parte trebuie găsit cu totul altceva.

— Ce? strigară toţi din toate părţile. Dacă ai găsit dezlegarea, atunci eşti un om foarte îndemînatec.

— N-am găsit încă nimic, răspunse cu sfială bătrînul Sylvestre; am căutat mult însă.

— Spune atunci care pedeapsă ţi s-a părut cea mai bună?

— Am căutat să găsesc pedeapsa care să aibă o strînsă legătură cu morala; nu mi-am închipuit că poate fi alta.

— Care e? Părăsirea?

— Nu.

— Dispreţul?

— Şi mai puţin.

— Ura?

— Nu; prietenia.

Ne privirăm pe rînd; unii rîdeau, alţii nu mai pricepeau nimic.

— Fără îndoială, vă par un om nesocotit ori neştiutor, reluă în linişte dl. Sylvestre. Ei bine, cu prietenia închipuită ca pedeapsă, poţi să îndrepţi pe calea cea bună firile ce se pot lesne pocăi; asta ar cere însă foarte multe

lămuriri. Sînt zece ceasuri şi nu vreau să-mi supăr gazda. De-aceea, daţi-mi voie să plec.

Făcu aşa cum spusese, fără să putem să-l oprim. Cuvintele lui nu prea fuseseră luate în seamă. Aveam credinţa că vrea să scape din încurcătură printr-un paradox oarecare, sau că zvîrlise, ca un sfinx bătrîn, ca să-şi ascundă nepriceperea, o enigmă al cărei înţeles nici el nu-l putea pătrunde.

Dar această enigmă a d-lui Sylvestre am înţeles-o mult mai tîrziu. E simplă, aş putea zice copilărească, şi, cu toate astea, ca să mi-o pot lămuri, a trebuit să pătrund în adevărul unor lucruri ce mi-au părut atrăgătoare şi pline de înţelepciune. De-aceea am scris povestirea pe care, după o lună, am auzit-o din gura lui, rostită în casa d-nei şi d-lui X. Nu ştiu cum am ajuns să mă fac în ochii lui vrednică de-atîta încredere, socotindu-mă unul dintre cei mai apropiaţi ascultători. Poate că ţinea mult la mine din pricină că mă arătam dornică să-i cunosc părerea, fără să caut să-mi impun o părere mai dinainte chibzuită; poate că simţea nevoia să-şi dezvăluie sufletul şi să împartă în cîteva mîini credincioase grăunţele de înţelepciune şi de milostenie, pe care le mai putuse scăpa din toată risipa vieţii lui triste.

Oricum ar fi însă, şi oricare ar fi preţul acestei dezvăluiri, iat-o aşa cum am putut-o întruchipa, înlănţuind una de alta, clipele hărăzite acestei lungi povestiri, în mai multe rînduri. E mai puţin un roman decît o expunere a unor situaţii cercetate cu multă răbdare şi povestite cu multă luare-aminte. Nu e nici poetic nici atrăgător, din punct de vedere literar. Prin urmare nu caută să se-apropie de simţul moral şi filosofic al cititorului. Îi cer iertare dacă azi nu-i pot dărui ceva mai plin de farmec şi de înţelepciune. Povestitorul, a cărui ţintă nu e aceea de a-şi dezvălui priceperea, ci de a-şi înfrăţi gîndurile cu gîndurile altora, e întocmai ca botanistul care aduce din călătoriile lui, nu florile rare pe care ar fi fericit să le găsească, ci firele de iarbă pe care anotimpul necruţător i-a îngăduit să le culeagă. Aceste fire de iarbă nu încîntă nici ochiul, nici mirosul, nici gustul, şi cu toate acestea, cine iubeşte bogăţia firii, găseşte în ele prilej de învăţătură şi le primeşte cu bucurie.

Chipul cum se desfăşoară povestirea d-lui Sylvestre va părea prea plictisitor şi prea amănunţit; ea însă, pentru ascultători, a avut darul să fie simplă şi atrăgătoare, şi de-aceea mărturisesc că în multe clipe mi-a părut foarte frumoasă. Mă gîndeam, ascultînd-o, la înţeleaptă lămurire a lui

Ernest Renan, în care spune că cuvîntul „e veşmîntul simplu al gîndului, smulgîndu-şi întreaga eleganţă din desăvîrşita potrivire cu ideea ce trebuie înfăţişată”, şi că atunci cînd e vorba de artă, „marea taină a frumosului stă în aceea că totul trebuie să slujească la împodobire, dar că tot ce e pus înadins ca podoabă, strică şi e urît”.

Îmi vine să cred că dl. Sylvestre era pătruns de acest adevăr, fiindcă ajunse să ne vrăjească luarea-aminte şi să ne păstreze liniştiţi şi băgători de seamă cu povestirea lui fără amănunte şi cu vorba lui domoală. Din nenorocire n-am să fiu stenograful cuvintelor lui. Le-am aşternut din nou, aşa cum am putut şi, cu grija de a urmări cel puţin gîndurile născocite de fapte, am ajuns să bag de seamă că întreaga povestire şi-a pierdut culoarea înfăţişării şi desăvârşita ei realitate.

Începu să povestească în linişte, nepăsător, aproape cu voioşie; căci, după multe întîmplări ce-i răscoliseră viaţa, firea lui părea acum cu totul alta. Poate că, tocmai din această pricină, nu socotea că are să ne povestească adîncul lucrurilor, şi, dimpotrivă, avea de gînd să înlăture faptele pe care nu le găsea de trebuinţă în şirul povestirii. Judeca însă cu totul altfel, pe măsură ce înainta în cuprinsul acestor întîmplări, sau poate că fu tîrît de puterea adevărului şi farmecul amintirilor, să nu înlăture nimic, să nu schimbe nimic.

Mă întrebaţi, rosti el către d-na şi d-nul X, ce-am făcut în Elveţia în cei cinci ani din viaţa mea, de care nu v-am vorbit niciodată nimic şi care, e firesc, după credinţa fiecăruia, să ascundă o taină, în legătură cu o mare stăruinţă ori cu o patimă vie. Nu vă înşelaţi. Aceasta e vremea celor mai aspre nelinişti şi a celei mai neîmblînzite munci intelectuale. E tresărirea din urmă, hotărîtoare, a vieţii mele, e cea mai înflăcărată şi mai puternică învăţătură, e, în sfîrşit, cea din urmă iubire a mea pe care am înmormîntat-o în muţenia ce se leagă de cernerea acestor cinci ani.

Cînd am părăsit Franţa, şi-am pornit pe jos cu şaizeci şi trei de franci drept orice avere în buzunar, n-aveam încă cincizeci de ani şi, după înfăţişare, nu mi-ar fi dat nimeni mai mult de patruzeci, cu toate amărăciunile pe care le-am îndurat, care vă sînt îndeajuns de cunoscute şi de care nu mai e nevoie să vă vorbesc. O viaţă fără prihană, o apropiere de cea mai resemnată filosofie, şederea şi îndeletnicirile mele la ţară, iată ce mă păstra sănătos şi în plină putere. Fruntea mea n-avea încă o încreţitură,

chipul meu bronzat nu era tăiat de zbîrcituri şi ochii mei aveau aceeaşi strălucire pe care o păstrează şi azi. Mi-a fost nasul prea mare, de-aceea n-am putut fi niciodată un bărbat frumos; aveam însă o înfăţişare plăcută, părul şi barba neagră, privirea limpede şi-un rîs nesilit, cînd izbuteam să-mi uit amărăciunile. În afară de asta, eram înalt şi voinic, nici gras nici slab; nu eram frumos, nici prea atrăgător, dar mă ţineam bine pe picioare, ca un vechi infanterist care a rămas impunător la înfăţişare şi neobosit la umblet. În sfîrşit, aşa cum eram, fără să-mi caut vreodată norocul, şi fără să mă gîndesc la asta, citeam în privirea femeilor că încă mă mai puteam numi bărbat şi că, pentru cîţiva ani încă, n-aveam de ce mă îngrozi că aş putea fi socotit bătrîn.

Cu toate astea, nu eram peste măsură de neliniştit. Cele de trebuinţă vieţii mi-au ieşit în cale totdeauna din plin, în aşa fel încît nevoile nu mi-au întrecut niciodată veniturile. Astfel că n-am îndurat povara amărăciunilor decît atunci cînd a fost vorba de pornirile sufletului meu. Aş fi vrut bucuros să-mi schimb soarta, dar asta n-a depins de mine. Prin urmare, neliniştea şi nesomnul n-aveau de ce mă deznădăjdui. Îmi făceam planuri, căutam un mijloc de trai şi eram atît de mulţumit de frumuseţea locurilor pe care le străbătusem, încît n-aveam de ce mă feri să nu pornesc mai departe şi să caut ceva de lucru prin împrejurimi.

Era o noapte senină, cu lună plină. Din patul meu fără perdele priveam cerul limpede şi rece; mă gîndeam la iubirile mele trecute, plîngeam, mă rugam — cui? Duhului necunoscut care vorbeşte în inima omului şi-i adînceşte gîndul cu simţirea binelui şi-a frumuseţii. Numim Dumnezeu acest suflet nesimţitor, care ne poartă în el şi ne tulbură fără să ne trezească. Nu ne spune niciodată nimic sau, dacă ne spune ceva, noi nu-l putem înţelege; dar copilul care încă nu înţelege glasul mamei cînd doarme la sînul ei, îi cunoaşte căldura binefăcătoare şi smulge dintr-însa tot ce-i trebuie pentru viaţa întreagă, în care va ajunge să cunoască tot ce într-o clipă i-a rămas necunoscut.

Liniştindu-mă, adormii în cele din urmă, şi cînd mă trezii auzii undeva un glas puternic ce-mi aducea parcă o rază de noroc şi pe care îl socoteam apropiat şi prietenos. Mă îmbrăcai în pripă, coborîi, Încredinţat că am să întîlnesc un prieten.

În sala cea mare se afla, într-adevăr, un muntean voinic între două vîrste, jumătate ţăran, jumătate orăşean, care stătea de vorbă cu hangiul şi mă rugă să iau loc la masa lui. Aflai numaidecît că făcea afaceri prin partea locului; cumpărase o pădurice pe-o culme de munte şi adunase vreo doisprezece lucrători elveţieni de care avea nevoie; nu-i erau însă de-ajuns; se hotărîse să coboare în Italia să mai caute cîţiva. Îi spusei să mă ia şi pe mine; supravegheasem o mulţime de lucrări de acest fel ca să-mi dau seama cum trebuie să te slujeşti de secure şi în ce chip să dobori şi să spinteci un copac. Îmbrăcămintea şi obrazul meu aspru nu vorbeau împotriva îndeletnicirii de care mă credeam în stare; Jean Morgeron primi propunerea mea şi mă numără printre ceilalţi.

Chipul meu a avut darul să inspire totdeauna încredere; nu mi se puseseră întrebări supărătoare şi n-avusei nevoie să spun că n-aveam bani să-mi cumpăr uneltele de trebuinţă. Stăpînul îmi dădu douăzeci de franci înainte, mă călăuzi pînă la marginea unei prăpăstii şi-mi arătă departe, într-un povîrniş, pădurea unde aveam să mă întîlnesc cu tovarăşii mei de lucru.

Trecură şase săptămîni; munceam din greu, cu spor, trăind în bună înţelegere cu toţi ceilalţi lucrători, chiar dacă firea lor era cu totul deosebită de-a mea. Eram iubit de unii, aveam oarecare înrîurire asupra altora. Mă, purtam cumsecade şi eram mulţumit de mine. Împrejurimile erau încîntătoare. Nu-mi venea să cred că eram atît de fericit după nenorocirile îndurate, negăsind în trecutul meu decît amintiri chinuitoare, iar în zarea zilei de mîine nimic în afară de-o viaţă despărţită de trecut printr-o neagră prăpastie; şi totuşi, mă bucuram cu adevărat, însufleţit la gîndul că-mi era cel puţin îngăduit să mă bucur, fără să mai ţin seamă de ziua de mîine.

Jean Morgeron, care venea deseori să ne vadă lucrînd, se împrieteni foarte curînd cu mine şi, într-o zi, pe cînd făceam în tovărăşia lui, pentru el, socoteala banilor ce cheltuise şi-a celor pe care îi avea de cîştig, zise:

— Nu e locul dumitale aci. Dumneata eşti de zece ori mai învăţat decît mine şi poate de douăzeci de ori mai mult ca oricare alt lucrător. Nu ştiu cine eşti şi-mi pare că nu eşti tocmai grăbit să mi-o spui; poate că te apasă ceva pe cuget…

— Domnule, îi zisei, priveşte-mă bine. Am avut un venit de optzeci de mii de lire, nu mai am nimic şi, ceea ce e şi mai rău, am pierdut tot ce mi-a

fost drag. Nu e prea mult de-atunci ca să pot uita atît de uşor. Ei bine, dumneata mă vezi că mănînc nepăsător, că dorm liniştit la umbra copacului, că muncesc fără dezgust şi fără tristeţe, fără să port vreodată ciudă sau ură cuiva, fără să simt nevoia să mă îmbăt ca să uit, fără să-mi fie teamă că m-aş da de gol dacă aş ciocni un pahar cu dumneata. Crezi oare că ar fi cu putinţă ca un om, care a avut atîta avere şi care se bucură de-atîta înţelepciune, să aibă vreo mustrare de cuget?

— Nu, strigă munteanul, înălţînd larg braţele spre cer; pe cît e de adevărat că există un Dumnezeu undeva, în ceruri, pe-atît te socotesc un om bun şi cumsecade. Pentru asta e de-ajuns să te privească cineva în adîncul ochilor şi purtarea d-tale aci, între noi, dovedeşte cu prisosinţă că, dacă ai pierde totul, ţi-a rămas ce-a fost mai bun, mulţumirea de sine. Văd că eşti un om cu multă învăţătură, că te pricepi bine la socoteli, cunoşti o mulţime de lucruri pe care eu nu le-am putut învăţa. Dacă vrei să-mi fii prieten, îţi voi face traiul mult mai liniştit. Te voi pune pentru totdeauna la adăpost de griji şi voi căuta să te ajut pe cît îmi va sta în putinţă; fiindcă dumneata poţi să-mi faci mult bine şi să mă ajuţi, la rîndu-ţi, să-mi sporesc averea.

— Vreau să fiu şi sînt prietenul dumitale, Jean Morgeron; de-aceea te întreb dacă, făcînd avere, crezi că lucrezi pentru fericirea dumitale.

— Da, răspunse el; nu văd fericirea decît în muncă, în luptă, în izbîndă. Nu sînt un filosof ca dumneata, nu sînt cîtuşi de puţin, dacă e adevărat că înţelepciunea stă în cumpătarea fiecărei dorinţi; dar îmi închipui că mai e o altă înţelepciune, aceea de a smulge din voinţă tot ce poate să-ţi dea.

— Dacă iei lucrurile astfel, nu e rău. Dumneata te supui unui instinct; dacă din asta îţi faci o datorie, atunci înseamnă că bărbăţia d-tale vrei să folosească şi altora.

— Un om care întreprinde multe, reluă el, e totdeauna folositor celorlalţi. Trebuie să muncim, şi munca foloseşte lumii întregi, din om în om. Ştii că mă port foarte bine cu lucrătorii mei şi că le dau putinţa să cîştige. Mă simt în putere, tot felul de lucruri îmi trec prin minte, dar îmi lipseşte învăţătura. În tovărăşia dumitale voi face multă treabă.

Şi-mi dezvălui un plan îndeajuns de înţelept. Era stăpîn pe o mare întindere de pămînturi sterpe, într-o vale a Alpilor, aproape de povîrnişurile

Ronului. Pămîntul era bun; în fiecare an însă apele Bramei îl acopereau cu nisip şi pietriş. Trebuiau făcute zăgazuri, şi asta ar fi fost o cheltuială prea mare pentru punga lui. Avea de gînd să se lipsească de-o parte din pămînt ca să se folosească de cealaltă, săpînd un canal prin care să se scurgă apele, făcînd astfel din întreaga lui proprietate un fel de insulă. Pămîntul scos din canal şi azvîrlit în această insulă, avea să facă din ea un podiş pe care, oricît ar fi venit apele de mari, tot nu-l puteau acoperi. Planul era bun; rămînea să vedem, după cercetările locului şi felul pămîntului, dacă putea fi de vreun folos.

Trecurăm peste un cot al muntelui, printre gheţuri şi, la cîteva mile dedesubt, ne oprirăm la poalele unei coline frumoase din care jumătate era a lui Jean Morgeron; mai avea şi-o casă, bogat, dar ţărăneşte construită, încercuită de alte clădiri pentru vite, pentru grîne şi pentru stupărie.

Cînd zării această frumoasă şi pitorească locuinţă, aşezată în chipul cel mai plăcut într-o vale ca în basme, înconjurată de păşuni bogate, simţii o vie dorinţă să caut din toată inima să fiu de folos prietenului meu, legîndu-mi pentru totdeauna viaţa de a lui.

În timp ce-l fericeam pentru această locuinţă, umbra unui nor i se aşternu pe frunte.

— Da, zise el, pentru un om ca mine e un lăcaş de prinţ. Ai putea fi fericit, lîngă o nevastă, în mijlocul copiilor, şi cu toate astea, eu trăiesc ca un flăcău şi locuiesc aci numai din cînd în cînd. Am să-ţi spun de ce… altădată. Dacă vrei să rămîi lîngă mine, trebuie să ştii totul.

Un tînăr oacheş, cu accent străin, cu înfăţişare înţeleaptă şi impunătoare, îmbrăcat ţărăneşte, dar cu mult gust, ne ieşi în cale şi se arătă însufleţit de-o nestăpînită bucurie.

— Stăpîna s-a dus să vîndă două capre, zise el. Cînd s-o întoarce are să fie tare mirată… Cum mai merge sănătatea? Cît timp vom avea mulţumirea să te avem lîngă noi de astă dată?

— Bine, bine, Tonino, răspunse Jean Morgeron scurt, dar cu bunăvoinţă. Vom vedea. Nu ne zăpăci cu atîta risipă de bucurie şi pregăteşte-ne ceva de mîncare, dacă e cu putinţă.

Bucatele fură gustoase şi pregătite în cea mai desăvîrşită curăţenie. Tonino părea să fie şi slugă şi lucrător în acelaşi timp. Era foarte îndemînatec în ale casei şi poruncea slujnicei cu-atîta pricepere încît îţi părea că el ar fi stăpînul; adevărata stăpînă se ivi însă în clipa cînd trebuia adusă cafeaua.

— Iată pe sora mea, îmi spuse Jean Morgeron, cînd o văzu coborînd poteca din faţa noastră.

Îmi îndreptai privirea spre femeie. Mă aşteptam să văd o mătuşă grasă, în vîrstă. Rămăsei mirat însă cînd zării o fată micuţă, elegantă, sprintenă, care îmi păru foarte tînără.

— Are treizeci de ani, e cu cincisprezece ani mai mică decît mine, îmi spuse patronul; e din căsătoria de-a doua a tatălui meu. Ne-am strîns veniturile laolaltă, fiindcă ea ţine să-şi sporească averea, şi-apoi n-avem gînd de căsătorie nici unul nici altul.

Mă temui să nu par bîrfelnic, întrebîndu-l care era pricina acestei ciudate hotărîri. Jean avea poate dreptate s-o facă; dar, cînd o văzui pe sora lui de-aproape, rămăsei încredinţat că lucrurile n-aveau de ce se petrece la fel şi cu ea. Avea o înfăţişare parcă obosită şi neastîmpărată, care îţi ascunde totdeauna vîrsta. De zece ori pe ceas îţi părea mai tînără ori mai bătrînă de cum era; chiar aşa însă, băgai de seamă numaidecît că era foarte frumoasă. Nu cred să mai fi întîlnit cîndva o astfel de frumuseţe. Firavă, fără să fie slabă, bine făcută, de altfel, cu părul negru, cu ochii albaştri şi obrazul alb, cu trăsăturile regulate ce-ţi puteau aminti un profil grec, avea în toată fiinţa ei ceva tainic şi cu desăvîrşire neobişnuit. Era însă posomorâtă, răutăcioasă chiar, şi umbla veşnic îngîndurată; prevăzătoare, primitoare şi foarte binevoitoare, avea multe tresăriri ciudate, pe care nu le puteai înţelege; înţeleaptă, impunătoare şi cumsecade, era în acelaşi timp foarte încăpăţînată, înţepătoare şi aproape nesuferită în convorbire. Mă primi foarte rece, ceea ce n-o împiedică să se poarte frumos cu mine, ca şi cum eu aş fi fost un stăpîn, iar ea o slujnică. Mă simţeam stingherit şi cînd încercai să-i mulţumesc, privea în altă parte şi parcă nu mă auzea. Nu părea cîtuşi de puţin mirată că mă vede în tovărăşia fratelui ei, aproape că nici nu mă băgă în seamă şi plecă odată cu Tonino să-mi pregătească odaia.

Jean Morgeron, care mă privea cu luare-aminte, băgă de seamă că mă uimise oarecum purtarea acestei femei şi că nu mă simţeam în largul meu din această pricină.

— Sora mea te uimeşte, îmi zise el. Într-adevăr, e foarte ciudată. Nu e de-un neam cu mine; mamă-sa era italiană şi Tonino e vărul ei. E o fire de care cu greu te poţi apropia şi care nu vrea să ştie de lumea înconjurătoare; are însă atît curaj, e atît de înţeleaptă, de muncitoare şi de cumsecade, încît n-are pereche cînd e vorba să-ţi facă un bine. Cînd mă văd silit să schimb un lucru, trebuie să-i cer sfatul şi să văd dacă vrea să primească; dar, de îndată ce-a primit, nici zece oameni nu sînt în stare să-i facă pe voie.

— Şi dacă nu primeşte?

— Trebuie să mă lipsesc de orice. Nu-mi place gîlceava. O las să rînduiască lucrurile aşa cum înţelege ea… Altfel, ar urma să stau în altă parte şi să chibzuiesc totul numai pentru mine…, fără îndoială, numai atunci cînd aş avea sprijinul d-tale, dacă găseşti că am dreptate.

A doua zi, de cum se crăpă de ziuă, cercetai cu de-amănuntul toată averea lui Jean Morgeron. Planul lui era bun şi nu tocmai greu de înfăptuit; nu ştia însă să-şi facă nici o socoteală şi, ca toţi oamenii cu închipuirea prea bogată, încurca cifrele după cum avea plăcere şi în legătură cu nădejdile ce-l îmbărbătau în fiecare clipă. Eu chibzuii totul în linişte, căutînd să-mi dau seama de fiecare lucru în parte, şi în cele din urmă ajunsei la convingerea că putea să-şi risipească toată, averea fără să aibă vreun folos, dacă încerca să ia o hotărîre pripită.

Zîmbi cînd băgă de seamă că nu mă înşelam cîtuşi de puţin şi începu să blesteme cifrele. Vorbi apoi despre fel de fel de lucruri, şi-n cele din urmă păru că nu mai vrea să ia nici o hotărîre.

Şi-atunci, cuprins parcă de-un fel de deznădejde, strigă:

— Va să zică nu poţi face nimic bun în lumea asta! Trebuie să laşi lucrurile aşa cum sînt, chiar dacă îţi dai seama că le-ai putea îndrepta. Am să văd cum blestematul de şuvoi îmi roade moşia zi cu zi, ceas cu ceas, şi nici o jertfă nu va fi în stare să mă scape. Dar, de vreme ce trebuie să mă las de bună voie să fiu ruinat, nu e mai bine să mă ruinez împotrivindu-mă? Nu

e înjositor pentru un om să rămînă încremenit, cu braţele încrucişate în faţa unui prăpăd nenorocit, cînd, prin voinţa lui, ar trebui să-l învingă?

— Mi-ai cerut să te ajut să faci avere, îi răspunsei. Dacă nu e asta ţinta dumitale, atunci n-ai nimic de pierdut. Mi-ai spus că n-ai nici nevastă, nici copii. Dacă numai amorul propriu te îndeamnă să săvîrşeşti ceva de seamă şi îndrăzneţ, nu mai şovăi; gîndeşte-te însă şi la ruşinea de-a fi ruinat şi privit drept nebun de toţi acei ce vor căuta să se folosească de neajunsurile d-tale.

— Da, reluă el, ştiu asta. Cînd voi ajunge să fac din mlaştina mea o insulă înfloritoare, în stare să mă răsplătească pentru toate străduinţele, va trebui s-o vînd cu preţ scăzut ca să-mi plătesc datoriile, şi alţii se vor îmbogăţi în locul meu şi îşi vor bate joc de mine. Dar, după ei şi după mine, oamenii care se vor opri aci şi vor trăi. În belşug, vor zice: „El a făcut toate astea, el ne-a dăruit toată această bogăţie. A fost un om care-a avut curaj şi însufleţire, nu era un om ca oricare altul!” Şi-această grămadă de pietre şi de nisip pe care-o vezi aci va fi un lăcaş minunat care se va numi insula Morgeron.

Era atît de frumos în mîndria lui, încît cu greu îmi venea să-i zădărnicesc planurile; dar în cele din urmă, ajunse el singur să-mi mărturisească că, fără a cere ajutorul surorii sale într-o astfel de întreprindere, va fi silit să lase lucrările nesfîrşite, apoi îmi vorbi de-un împrumut pe care avea de gînd să-l facă. Atunci căutai să-l opresc cu toată hotărîrea.

— Nu te rătăci, îi zisei, într-o afacere a cărei izbîndă e o chestie de onoare, nu numai pentru mîndria d-tale, dar şi pentru conştiinţa d-tale. Găseşte cîţiva acţionari, arată-le cum stau lucrurile, ce avere ai şi cît te-ai străduit; dacă au încredere, lasă-i pe ei să ducă lucrurile mai departe, iar dacă vor, fii d-ta călăuzitorul şi asociază-te la foloasele lor dacă trebuie; nu lua însă asupra-ţi răspunderea de a le da bani şi, mai ales, nu căuta să te împrumuţi pe socoteala dumitale; închipuirea te-ar pierde numaidecît.

Rămase pe gînduri şi se hotărî să-şi dezvăluie planul unor oameni pricepuţi, care puteau să-l ajute. Trebui să mă împotrivesc din nou, făcînd fel de fel de socoteli; această împotrivire o întovărăşii cu toată încredinţarea că cheltuielile aveau să fie de două sau de trei ori mai mari; creşterile de

preţuri ce puteau ruina lucrările începute, tăria de neînvins a anumitor stînci, moliciunea şi stricăciunile aduse de altele, şi aşa mai departe. Toate aceste prevederi, atît de simple, îl deznădăjduiră.

— Nu putem izbuti, zise el; nu vom putea găsi prin împrejurimi oameni atît de bogaţi şi atît de încrezători în stare să-şi pună averea în joc. Să lăsăm planul să doarmă pînă în clipa cînd voi descoperi acţionarii de care am nevoie. Mîine vom sta de vorbă despre altceva.

Toate astea se petrecură în mai puţin de opt zile. Trăiam în bună înţelegere, aveam de toate şi casa noastră era bine întreţinută şi de-o curăţenie neobişnuită, îmi plăcea mult rînduiala şi hărnicia domnişoarei Morgeron şi înţelepciunea şi supunerea lui Tonino. Îmi venea să cred că, dacă ar fi fost mai puţin ambiţios, Jean putea să fie cel mai fericit dintre oameni; căci sora lui batjocoritoare cum era, mai mult din prevedere decît din reavoinţă faţă de marea-i dorinţă de a face să se vorbească de el, îl iubea cu adevărat şi căuta să-i dovedească această iubire în fiecare clipă.

Rosturile mele faţă de această femeie tînără ar fi putut deveni plictisitoare dacă nu m-ar fi privit cu ochi buni; băgă însă de seamă foarte curînd că, dacă aveam înrîurire asupra fratelui ei, nu mă slujeam de ea decît ca să-i potolesc acestuia neastîmpărul. De-aceea se arăta totdeauna binevoitoare cu mine şi mă lăsa să-l călăuzesc în linişte.

După o săptămînă, socotind că mi-am ajuns ţinta, mă gîndii să plec din casa binefăcătorilor mei, fiindcă Jean nu-mi mai vorbea de nici un alt plan şi nu vedeam întrucît i-aş mai fi putut folosi în legătură cu proprietatea lui nu tocmai întinsă, atît de bine şi de cuminte îngrijită de soră-sa. Totuşi, îmi păru abătut şi neliniştit cînd auzi că vreau să plec. Nu-mi răspunse şi rămase cu capul în mîini, înăbuşindu-şi suspinele. Nu vru să mănînce, tăcu toată seara şi băgai de seamă, după chipul cum îl privea sora lui, fără să-l întrebe ceva, că nici ei nu-i venea la socoteală plecarea mea.

În amurg pornii printre stînci să privesc minunatele locuri din împrejurimi; de-odată, cineva, pe care nu-l auzisem apropiindu-se prin iarba deasă, se aşează lîngă mine. Era Felicia Morgeron.

— Ascultă, îmi zise ea, dumneata eşti un om prea cinstit şi prea cu multă judecată. Trebuie să te gîndeşti bine şi să stai cu mine de vorbă, ca să putem mulţumi împreună nebunia fratelui meu. Îl cunosc, are să se

îmbolnăvească, va muri poate de tristeţe, fiindcă de trei zile nu-l mai recunosc. Şi eu nu pot să îndur asta. Ai văzut că am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să-l aduc pe calea cea bună. I-am aţîţat mîndria, l-am batjocorit, l-am mîhnit; nimic n-a fost bun. Visul lui e acum şi mai necruţător. Iată zece ani de cînd îl munceşte şi nu s-a gîndit decît să cîştige bani pe care să-i risipească în această lucrare. Nu mai e cu putinţă să-l smulgi din hotărîrea lui; e prea tîrziu. Prin urmare, trebuie. să facem aşa cum vrea el. De-aceea am venit să-ţi spun că eu nu mă împotrivesc cîtuşi de puţin. Nu-i spune asta, s-ar mîndri prea mult c-a fost în stare să mă învingă şi s-ar azvîrli numaidecît în şuvoiul planurilor lui, risipind mai mult decît avem, şi eu şi el. Ia în seama d-tale toată această lucrare, mai ales fiindcă el o doreşte; numai caută să-ţi pui în joc înţelepciunea şi îndemînarea, pe care să le păstrezi aceleaşi, zece, cincisprezece ani în şir dacă va fi cu putinţă… Cînd nu vom mai avea nimic, bineînţeles, va trebui să ne oprim; el însă va trăi fericit vreo zece sau cincisprezece ani şi eu nu mă jertfesc decît pentru asta.

îmi plăcu mult devotamentul domnişoarei Morgeron; crezui însă de datoria mea s-o încredinţez că tristeţea fratelui ei nu era o prea mare primejdie. Nu-mi părea să fi pus totul la inimă pînă într-atît încît să moară de deznădejde.

— Să ştii, reluă ea, că eu mă tem de altceva şi mai rău. Se poate întîmpla să-şi piardă mintea; nu ştii cât e de neastîmpărat. Nu lasă să se bage de seamă, dar nu mai doarme de opt nopţi, se plimbă necontenit prin odaie sau pe cîmp, vorbeşte singur şi are friguri. Ţi-am spus că asta nu pot să sufăr. Cînd numai cu bani puteam înlătura o mare nenorocire, scăpînd un om pe care-l iubesc cum n-am iubit pe nimeni pe lume, nu înţeleg de ce-am mai şovăi.

— Ai un suflet mare, zisei întinzîndu-i mîna şi strîngînd-o pe-a ei cu putere şi nelinişte. Ai chibzuit foarte bine şi cred că sînt cu totul de părerea d-tale.

— M-ai crezut poate o femeie care ţinea mult la ceea ce are, nu-i aşa? reluă ea cu oarecare nepăsare.

— Cînd cineva munceşte ca dumneata, c-o rîvnă neobosită ca să împlinească un plan de viitor, lipsindu-se cu desăvîrşire de planurile-i

obişnuite, pentru o fire chibzuită şi neînduplecată ca a dumitale, înseamnă o jertfă de neînchipuit.

— Nu ştiu dacă am chibzuit lucrurile cum trebuie, dar sînt cu adevărat neînduplecată. Am muncit totdeauna numai pentru plăcerea de a munci, fiindcă nu puteam trăi altfel. Şi-mi place totdeauna lucrul făcut cumsecade. Cît despre planurile mele, n-am avut nicicînd vreunul. Vezi, prin urmare, că jertfa mea nu e prea mare, cum crezi.

— Tot ce-mi spui mă uimeşte, dar n-am nici dreptul, nici dorinţa să te întreb ceva în această privinţă. Dă-mi voie să-ţi mărturisesc însă că nu sînt în stare să mă străduiesc pentru ruina dumitale şi că nu vreau să încurajez îndrăzneala fratelui d-tale prin vreo întoarcere cu privire la adevărul pe care i l-am arătat întreg, stăruind asupra-i. Nu sînt inginer, dar cunosc multe, astfel că pot să-mi dau bine seama că nu m-am înşelat cîtuşi de puţin. Cum vrei atunci să-mi calc pe inimă şi să iau azi cu totul altă hotărîre?

— Nu-ţi călca pe inimă, dar primeşte să-l ajuţi, oricare ar fi primejdia care ne ameninţă. Vezi, domnule Sylvestre, trebuie s-o faci! Să nu crezi că prevederea d-tale l-a dezgustat în aşa chip ca să se lipsească de planul lui. Cu cît îl socoteşte mai greu şi mai primejdios, cu atît îl atrage mai mult. Dacă îl părăseşti, va căuta un alt sfătuitor, care va fi mai puţin binevoitor şi mult mai nepriceput ca dumneata, şi care, în loc să-şi piardă vremea şi să se tîrască în urma deznădejdilor, va căuta să înmormînteze numaidecît şi averea şi visurile fratelui meu. …Stăruinţa Feliciei Morgeron mă întrista, şi nu primii însărcinarea pe care ea mă silea oarecum s-o găsesc vrednică de priceperea mea. Dar, în convorbire, avea totdeauna ceva poruncitor; de-aceea se însufleţea numaidecît şi, pierzîndu-şi răbdarea:

— Cum, strigă ea, parcă ai vrea să-mi spui că n-am dreptul să mă ruinez pentru un capriciu al fratelui meu? Ascultă! Trebuie să sfîrşim cu asta! Ceea ce nu ştii încă, ai să afli din cea dintîi zi, dacă mai rămîi cîtăva vreme printre noi; vreau însă să ştii totul chiar acum. Află că datorez totul fratelui meu şi că trăiesc numai pentru el. Mi-a iertat ceea ce nimeni din familie ori din lumea înconjurătoare nu-mi va ierta vreodată. La cincisprezece ani am fost înşelată de-un străin care m-a părăsit… Tatăl meu, un protestant neînduplecat, m-a gonit… Mama a murit de durere… Am rătăcit pe drumuri, am cerşit; gonită de toţi, am colindat prin Italia pe picioare, cu copilul în braţe, ca să găsesc nişte rude ale părinţilor mei. Am

muncit, dar mă oboseam peste măsură; am fost bolnavă şi mi-am pierdut copilul. Era să mor, cînd un soldat voinic se opri la căpătîiul patului în care mă prăpădeam; era fratele meu Jean, care nu ştia nimic de nenorocirile mele, şi care pe-atunci îşi făcea anii de oştire. Aflase totul în cele din urmă, se liberase din armată şi venise să mă caute. Bunătatea şi prietenia lui mă scăpară de la moarte. M-a ajutat să mă înzdrăvenesc şi m-a adus aici. Tatăl meu s-a certat rău cu el din pricină c-a fost atît de slab să mă ierte. Logodnica lui, care îl aştepta să se întoarcă, i-a mărturisit că nu poate să se mărite cu fratele unei fete pierdute şi că are de gînd să se mărite cu un vrăjmaş al lui Jean, dacă eu mai rămîn printre ei. Jean mi-a ascuns toate astea; m-a păstrat lîngă el şi m-a îngrijit doi ani, fiindcă eram încă atît de slabă şi-atît de bolnavă, încît nu eram bună de nimic. N-a primit binecuvîntarea tatălui său cînd a închis ochii, nu s-a mai însurat, a fost privit cu ochi răi de toţi vecinii; trece şi azi drept un om cu mintea zăpăcită, lipsit de orice fel de credinţă, şi asta numai din pricina mea. Ce vrei? Aşa sînt oamenii într-o ţară stăpînită de prea multă cucernicie. Catolicii şi protestanţii nu vor să ierte pe nimeni. Prin urmare, eu sînt o fată pierdută şi fără nici un viitor şi, prin mine, s-a risipit şi viitorul fratelui meu. Eram, cu toate astea, destul de bogaţi ca să ne putem găsi, el o nevastă, şi eu un bărbat; mîndria noastră s-ar fi coborît însă prea jos, dacă am fi fost cumva priviţi în bătaie de joc. A putut scăpa de tristeţe şi de plictiseală numai prin ceea ce dumitale ţi-a părut că l-ar fi putut rătăci; gustul lui pentru marile întreprinderi. Ar fi împlinit multe din planurile lui dacă ar fi fost mai răbdător şi mai înţelept. Ştie ce-i lipseşte, şi tocmai pentru asta suferă. Ştie că-i trec prin minte multe lucruri bune, dar nu le poate întrebuinţa cu folos. Eu îmi dau seama mai bine de toate astea, dar nu pot să născocesc nimic şi, cînd văd că născocirile lui nu preţuiesc mare lucru, mă împotrivesc, fără să-l las să-mi înţeleagă taina gîndurilor. Ne certăm uneori; nu pot să-l fac fericit. Asprimea stăruinţelor mele îl face nerăbdător; totuşi, eu nu muncesc decît pentru el, nu-l iubesc decît pe el, nu caut să strîng decît ca să-l pot pune la adăpost de risipă, şi rînduiala pe care o vezi aci face ca într-o oarecare măsură, oricine să ne dea dreptate. E lucru cunoscut că prin munca noastră ne facem folositori şi că, oricît am fi de necredincioşi, cum se spune, nu sîntem nici zgîrciţi, nici prea slabi. Acum, domnule, ştii totul şi vezi bine că de vreme ce fratele meu ţine la un plan al lui, eu trebuie să-l primesc, bun sau rău, cum e, chiar dacă pentru asta ar însemna să risipim tot

ce avem, chiar dacă eu ar trebui să cerşesc pe drumuri ori să zgîrii pămîntul cu mîinile.

— Ei bine, răspunsei înduioşat peste măsură de cele ce auzisem, nu trebuie să se întîmple asta. E bine să risipeşti cu luare-aminte şi cu folos tot ce ai, sprijinind avînturile fratelui d-tale cu planuri ce se pot împlini. Acum îl cunosc şi eu destul de bine ca să-mi dau seama că născocirea a devenit pentru el o patimă; prin urmare, trebuie să-l facem să-şi găsească el însuşi ceea ce-i pare de trebuinţă pentru liniştea gîndurilor. E cu neputinţă să nu fie ceva vrednic de întreprins în juru-ţi. Ştiu că în mintea lui se frămîntă o idee pe care n-am căutat să-l fac să şi-o lămurească. Credeam că asta n-o să-ţi facă plăcere, încercînd să dau aripi unui vis nou; cine ştie însă dacă nu s-a urcat azi pe cea mai frumoasă culme şi dacă nu voi putea să-l călăuzesc de astădată fără neîncrederea mea de totdeauna şi fără să vă întovărăşesc pe calea pierzaniei şi-a primejdiei? Lasă-mă să încerc cu toată hotărîrea, şi dacă va fi nevoie să pierzi bani, cel puţin să rămîi cu încredinţarea că te-ai ales cu faima.

— Nu e vorba de faimă, în ceea ce mă priveşte, reluă Felicia. Nu-mi pasă de nimic în lumea asta. Între mine şi părerile altora s-a căscat o prăpastie adîncă: mi-am împietrit inima, nu mai sufăr, am altceva de făcut în viaţă ca să mă mai gîndesc la toate astea; fratele meu însă are nevoie să ştie că se vorbeşte de el şi că, în urma neîncrederii şi bîrfelilor lumii, care i-a cîntărit slăbiciunea, tot se mai poate bucura de adevărata lui bărbăţie în ochii altora. Fă, prin urmare, totul pentru el şi nimic pentru mine, dacă vrei să te binecuvîntez şi să te privesc cu drag.

Plecă fără să-mi aştepte răspunsul, după ce rostise aceste cuvinte în grabă, cu toată răceala, mîngîietoare şi neînduplecată în acelaşi timp.

Ştiam acum, ori îmi venea să cred că ştiam întreaga taină a acestei familii, şi mă îngrozeam oarecum, nu fiindcă aveam să muncesc alături de ei, ci fiindcă îmi legam viaţa de aceste două făpturi amante. După atîtea nenorociri ale mele, simţeam o mare nevoie de odihnă; visul meu ar fi fost libertatea şi traiul în singurătate, adică munca pe îndelete şi fără răspundere. Mă temeam, legîndu-mă de soarta neastîmpărată şi atît de ciudată a familiei Morgeron, să nu mă găsesc într-o zi mai îndemînatec şi mai fericit de cum

fusesem în sînul familiei mele şi cu un fel de nedumerire mă vedeam încercuit de încrederea Feliciei, care îmi impunea o aspră datorie, de rostul căreia puteam să nu mai scap niciodată.

Primii, totuşi, această datorie, în urma înduioşării ce mă tulburase o clipă. Scurta şi necruţătoarea povestire a fetei mîndre şi decăzute, mă apropiase mult de ea în cele din urmă, şi mai ales de fratele ei. În fiinţa acestor doi oameni, în afară de blîndeţea şi cuminţenia lor, mai era acea măreţie a gîndurilor şi a simţămintelor, care îmi impunea respect. Urîţi din pricina averii, bîrfiţi din pricina ciudăţeniilor lor, batjocoriţi din pricina ocării ce căzuse pe viaţa lor, aveau nevoie de un prieten. Cel dintîi pas pe care îl făceam, prin urmare, în aşa-numitul meu *incognito,* mă punea în faţa unor lucruri foarte ciudate. Crezui de datoria mea să nu mă feresc de nimic; îmboldit de conştiinţă şi de avîntul inimii mele, mă lăsai tîrît pe povîrnişul care avea să mă arunce într-o nouă prăpastie a chinurilor şi a durerilor.

Ceea ce mă hotărî pe de-a-ntregul fu descoperirea pe care-o făcui a doua zi, printr-un mijloc neobişnuit, care-mi înlesnea putinţa de a îndeplini visul prietenului meu.

În zori, rătăceam pe pămîntul lui, cercetând totul cu o grijă deosebită şi căutînd să cunosc bine tot ce mă înconjura. Era, la drept vorbind, o proprietate ciudată ca însuşi stăpînul ei. Se alcătuia din două regiuni cu totul deosebite. Partea de la poalele muntelui era pămînt foarte bun, susţinut din loc în loc de stîlpii grei ai stîncilor. Păşuni bogate, vii, livezi şi grădini, puteau aduce belşug în această regiune, de la poalele dealurilor pînă la jumătatea înălţimii lor; jos însă, totul era pustiu şi neorînduit. Două mici pârâiaşe care se întîlneau într-o gură strâmtă şi adîncă, ajutau şuvoiul cel mare să răscolească pămîntul, îngrămădind pietrele la un loc. Muntele, găurit şi mîncat de ploi în toate părţile, era un amestec de sfărîmături, de stînci risipite prin mlaştini, de peşteri adînci şi de nepătruns, de colţuri sălbatice şi de prăpăstii uriaşe. Acest amestec de stînci, de nisip şi de verdeaţă ar fi bucurat mult pe un pictor şi, fără să fiu pictor, mărturisesc că n-aş fi vrut să se schimbe nimic, dacă această proprietate fantastică ar fi fost a mea.

Cercetînd însă, cu primejdia vieţii mele, gura în care se vărsau cu mare zgomot cele două şuvoaie, descoperii ceva care s-ar fi putut numi o mină de pămînt: era un amestec de pămînt vegetal de cea mai bună calitate. Să

smulgi acest pământ din prăpastia în care se îngrămădise de cîţiva ani, sub bolţile tăiate sub stîncă, ar fi fost o muncă peste măsură de grea; dar, ca să sileşti apele, care înmormântau totul aici, să-şi mute albia în altă parte, lăsînd astfel ierburile să crească în voie, îmi păru mult mai uşor. Era de-ajuns să sfarmi o stîncă ce le închidea drumul, îndreptînd cursul apei spre limba de pământ din care Jean avea mîndria să facă o insulă. Acest pământ mlăştinos, pe care apele îl acopereau mai totdeauna, trebuia îngrămădit şi înălţat în aşa fel ca să se poată împotrivi undelor pîrîului, dacă am fi ajuns să-l îmbogăţim cu toate sfărîmăturile şi cu toate ierburile putrede aduse de ape din munte. Trebuia să ne dăm seama dacă aceste sfărîmături porneau dintr-o regiune bogată şi destul de întinsă, ca să nu se nimicească mai înainte de-a fi alcătuit grămada de care aveam trebuinţă.

Plecai să-l caut pe Jean; era posomorât, nici nu dormise, nici nu mîncase. Întrebîndu-l despre ceea ce voiam să ştiu:

— Ei, domnule, strigă el cu amărăciune, parcă mi-ai cunoaşte gândurile. Am descoperit şi eu mina de pământ şi, fiindcă e a mea, mă gîndeam cum să fac s-o smulg din prăpastie; dar acest colţ a fost parcă săpat şi rînduit de toţi dracii iadului şi, ca să poţi pătrunde în adîncurile lui, îţi trebuiesc bani, şi eu nu-i am.

— De-aceea, zisei, nu trebuie să ne mai gîndim la asta. Această mină ar trebui s-o ai într-un loc deschis, în aşa fel ca s-o poţi duce pe ape. De unde pornesc? Dumneata trebuie să ştii asta.

— Da, ştiu; pornesc de pe locurile unui biet ticălos care nu ştie să se folosească de ele şi nici n-are cum să le prindă în zăgazuri; dar, dacă bănuieşte că vreau să le întrebuinţez spre folosul meu, e în stare să-mi ceară de trei ori mai mult decît fac.

— Ei bine, lasă-mă pe mine să fac o mică socoteală şi, dacă vom găsi că acest pământ adus aci fără mari cheltuieli, fiindcă şuvoaiele au să ne ajute mult în această privinţă, va ajunge să aibă un preţ de douăzeci de ori mai mare, aci, jos, decît are acolo, sus; plăteşte-l de şase ori mai mult decît face. Nu şovăi, fiindcă aceşti bani nu vor fi risipiţi în zadar.

— Ce vom face cu pământul care niciodată nu va fi de-ajuns? li vor înghiţi fără preget prăpăstiile care nu se pot umple nici într-o sută de ani!

Băgai de seamă că Jean nu-mi înţelesese planul şi nici eu nu căutai să-l lămuresc. Îi plăceau numai planurile izvorîte din bogata lui închipuire. Prin urmare, trebuia nu numai să-l fac să-mi primească planul, dar să-l las încredinţat că de la el pornise.

— Domnule Jean, îi spusei, dumneata îţi baţi joc de mine. Mi-ai vorbit cu înţeles, crezînd că n-am să bănuiesc nimic; ştiu însă foarte bine că ai de gînd să aduci şuvoiul aproape de insulă.

Un fulger parcă îi lumină fruntea; nu vru totuşi să se mîndrească cu descoperirea mea.

— Ţi-am spus eu vreodată, strigă el, că aş putea să fac asta?

La rîndu-mi, nu-mi veni parcă să-l mint; trebuia să-l mint însă ca să-l scap şi-i mărturisii că din gura lui auzisem toate astea. În acelaşi timp îi vorbii cu multă îndemînare de planul meu, care îmi trecuse prin minte pe cînd colindam printre stînci, că s-ar putea foarte uşor tăia drum prin trupul muntelui.

Zării în ochii lui aprinşi o luptă surdă între mîn-dria de născocitor şi cinstea firească a sufletului. Această cinste îl birui în cele din urmă.

— Mă amăgeşti, zise el, îmbrăţişîndu-mă, nu m-am gîndit niciodată la ceea ce-mi spui; dar, cînd te încrezi într-o părere bună, ea preţuieşte tot atît ca şi cum tu însuţi ai fi avut-o. Vom tăia drum printre stînci, vom cumpăra partea de sus, cu livezile, vom… Nu, va trebui mai întîi să cumpărăm livada şi, cînd va fi a noastră, vom căuta s-o rostogolim la vale cu sapa şi cu tîrnăcopul… Apoi va trebui să lucrăm cu multă băgare de seamă, ca să nu astupăm cumva ieşirea apelor, fiindcă se poate întîmpla să rupă zăgazurile, şi-apoi parcă şi văd insula înălţându-se, înălţîndu-se ca prin farmec… În zece ani va deveni un munte, sau cel puţin o colină… Vom căuta s-o înconjurăm în aşa fel ca să nu fie niciodată primejduită. Am nişte stîlpi uriaşi, foarte buni; pădurea pe care am cumpărat-o lîngă Simplon, şi-n care ai lucrat şi dumneata pentru mine, nu era săditä pentru altceva. Acum sora mea n-are să mai spună că ne risipim banii în zadar. Cu fiecare an vom avea un metru mai mult la înălţime; noi…

— Aşteaptă; mergi prea repede. Să vedem mai întîi ce stricăciuni pot face şuvoaiele acolo sus în fiecare an. Atunci ne putem da seama şi mai bine

de rostul fiecărui lucru; să mergem pînă în livadă, la plimbare.

— Să mergem, eu însă ştiu ce-i acolo. Ştiu, de asemenea, care era întinderea livezii acum douăzeci de ani. Apele nu se iviseră încă pe vremea aceea. De cînd şi-au deschis drum pe-aci, pămîntul a pierdut un sfert din întindere. Acum va porni la vale întreg, stînca e roasă dedesubt şi poţi lesne s-o înlături. Să mergem.

— Să mergem, zisei, pornind cu el spre casă; dar să mîncăm mai întîi, şi după aceea roag-o şi pe sora dumitale să ne întovărăşească. Cînd va vedea totul cu ochii ei, va înţelege, şi voi avea din parte-i şi sprijinul şi încuviinţarea.

— Nu ştiu despre ce e vorba, răspunse Felicia, care tocmai aducea bucatele pe o tavă de lemn de smochin; dar eu sînt totdeauna de părerea ta, Jean, şi dacă dl. Sylvestre vrea să ne fie inginer, şi dacă tu ai să-l asculţi…

— Jur pe Rutti! strigă Jean.

Şi începu să mănînce cu mare poftă.

Felicia se duse să-şi îmbrace o rochie scurtă, să-şi pună pălăria rotundă şi să încalţe pantofii cu potcoave. Se îmbrăca de obicei ca la ţară. Rochia de munteancă o prindea de minune şi-o făcea tare frumoasă. Şuviţele grele de păr negru cădeau pînă la genunchi. Piciorul ei fin şi neastîmpărat era o pildă de adevărată eleganţă. La îndemînarea şi hărnicia elveţiencelor, firea ei de italiancă adăuga mult farmec şi-o neînchipuită măreţie.

Ea plecă înainte cu Tonino, care de asemenea se îmbrăcase muntenește, cu cele de trebuinţă pentru un urcuş greu printre stînci. Tonino era un flăcău foarte drăguţ; chipul lui blînd te oprea în loc şi-ţi plăcea numaidecît. Prea plăpînd şi prea oacheş ca să placă oamenilor din partea locului, faţă de cei ce ştiu să înţeleagă şi au gusturi mult mai fine, îmi părea că poate să treacă drept o adevărată frumuseţe bărbătească.

— Să lăsăm singură această minunată pereche, îmi spuse Jean cu tonul omului voios, luîndu-şi bastonul legat în fier şi dîndu-mi şi mie unul. Noi vom urca de-a dreptul pe povîrnişul apelor. Nu va fi tocmai uşor, trebuie să ţi-o spun de pe-acum; dar dumneata ai picioare bune, ochiul ager, şi vreau să cunoşti împrejurimile şi căderile *şuvoiului aducător de pămînt.*

Urcuşul fu, într-adevăr, foarte greu, şi în unele locuri chiar peste măsură de primejdios. Dacă am fi fost surprinşi de-o ploaie cu furtună, eram pierduţi; dar vremea era frumoasă şi pîrîul din deal aducea puţină apă. Băgarăm de seamă că din nici o parte nu primea stavile însemnate şi că, săpîndu-i ici colo şanţuri printre stînci, putea să rostogolească, în zilele lui de mînie, apă din belşug. Cele două ţărmuri erau ale lui Morgeron, adică unul al lui, celălalt al Feliciei. Prundul aproape drept slujea ca semn de despărţire între cele două moşteniri.

Jean era mulţumit, încîntat. Vorbea cu şuvoaiele repezi ce cîntau deasupra, şi, mai jos, la poalele muntelui.

— Poţi să te superi acum, răutăciosule, zise el către apa şoptitoare şi limpede ce ne învăluia în ceaţa trandafirie a căderii; cu cît vei striga mai tare, cu atît vom fi mai mulţumiţi; cu cît vei crede că ne faci rău, cu atît ne vei fi de mai mare folos. Cînd izbutirăm să ajungem pe culme, trebui să urcăm un povîrniş prăpăstios al muntelui, ca să nu fim tîrîţi la vale de şuvoaiele repezi ce cădeau de la o înălţime de zece metri. Agăţîndu-ne de rădăcinile ce se încolăceau printre stînci, puturăm privi cu luare-aminte spărtura făcută în adîncuri de căderea apei şi colţurile de stîncă ne îngăduiră să rămînem încredinţaţi că o mare grosime de pămînt încărcat de verdeaţă se odihnea pe stînca uriaşă, de neînvins.

Cu mare greutate, în cele din urmă, trecurăm dincolo de pisc, unde găsirăm pe Felicia şi pe vărul ei, care ne aşteptau în livada numită *Popicul,* din pricina unui dinte de calcar ce se ridica drept în mijloc. Eram lac de sudoare.

— Odihniţi-vă aci la soare, ne zise Felicia; după aceea ne vom aşeza la umbra Popicului şi-am să vă dau din laptele pe care l-am adus de la Zemmi.

— Nu cumva e-acasă proprietarul? întrebă Jean Morgeron.

— Nu, nu vine niciodată, nu-i plac locurile astea, mai ales cînd vede cîte neajunsuri îi aduc apele. Numai păstorul era acasă. E un băiat foarte cumsecade; puteţi să cercetaţi totul în voie, nimeni nu vă supără.

Ne petrecurăm după-amiaza pe culmea acoperită cu iarbă, ce stăpînea cea mai înaltă parte stîncoasă a muntelui. Şuvoiul pornea dintr-un gheţar din apropiere, a cărui poală se cobora pînă aproape de creasta muntelui pe care

ne aflam. Putui astfel să mă încredinţez că, timp de cîţiva ani, această îngrămădire de zăpadă avea să-şi urmeze cursul pe care de mult şi-l croise. De asemenea băgai de seamă că împrejurimile scăldate de apele şuvoaielor erau bogate în verdeaţă, şi pe unele locuri se zăreau urme de copaci tăiaţi. Totul era făcut parcă înadins ca să ne poată mulţumi. Jean Morgeron, mişcat de bucurie şi de însufleţire, se obosi într-atît vorbind şi umblînd, încît se ameţi sub vraja închipuirii, sorbindu-şi laptele în tihnă şi plecă să se culce, istovit, în coliba lui Zemmi. Mult mai liniştit decît el, eu nu mă simţeam obosit şi mă mai plimbai de cîteva ori în jurul Popicului, sub care se odihneau Felicia şi Tonino, la adăpost de vînt şi de soare, ascunşi într-o scobitură săpată pe semne tocmai din această pricină, de păstori.

N-aveam de gînd să-i bag în seamă. Întîmplarea făcu să surprind o mică scenă de prea strînsă prietenie, care îmi atrase luarea-aminte.

Felicia Morgeron şedea pe iarbă şi ochii ei mari, albaştri, păreau adînciţi în azurul cerului senin. Tonino, culcat lîngă ea, ca un om care doarme, avea ochii deschişi şi-o privea c-o atenţie mută şi plină de-o tainică iubire. Se juca cu o şuviţă din părul ei; în clipa cînd trecui prin spatele lor, duse şuviţa la gură şi-o sărută îndelung. Felicia, la început nu băgă de seamă, dar cînd văzu cum stau lucrurile, i-o smulse numaidecît dintre degete şi-i dădu o palmă pe care el o sprijini în mîini. Ea însă nu-l iertă şi-l lovi din nou cu palma peste frunte, făcîndu-l imbecil. Îmi păru, cu toate astea, că nu punea prea multă asprime în mustrarea ei şi că un zîmbet răutăcios, ascuns, îi flutura peste buzele strînse de ciudă. El rîdea, nu părea nici ruşinat, nici pocăit şi nici îngrozit că fusese surprins, căutînd să prindă mîna care îl pedepsise.

Nu ştiu dacă Felicia băgase de seamă că sînt pe-aproape, dar numaidecît se arătă supărată şi porunci tînărului să se ducă pînă la colibă şi să vadă dacă fratele ei dormea. Tonino se supuse şi domnişoara Morgeron mă chemă lîngă ea, spunîndu-mi că trebuie să mă odihnesc. Îmi mulţumi din suflet că fusesem în stare să trezesc din nou bărbăţia şi nădejdea fratelui ei, apoi mă întrebă dacă întreprinderea era ori nu vrednică de ţinut în seamă.

— Dacă ar fi altfel, zisei, n-aş fi îndrăznit să-i vorbesc de ea cu atîta însufleţire.

— Puteai s-o faci, cu toate astea, reluă ea; trebuie să-l faci mulţumit şi să-l bucuri cu orice preţ.

Nu voiam să încep din nou discuţia din ajun. Îi spusei, cu hotărîrea de altădată, că n-aveam de gînd să mă străduiesc în zadar şi să-i risipesc averea, apoi, fără să vreau, o făcui să înţeleagă că o găseam prea tânără ca să se lipsească de bucuria unui viitor ce-i putea păstra încă multe plăceri mîngîietoare. Ea îmi ghici gîndul, ori poate că dădu cuvintelor mele înţelesul gîndurilor ei.

— Crezi oare că aş putea visa să mă mai mărit vreodată? mă întrebă în cele din urmă, privindu-mă ţintă.

— Nu cred nimic; dar ai numai treizeci de ani, eşti frumoasă, eşti în stare şi trebuie să trezeşti iubire în sufletul cuiva.

— Iubirea o poţi trezi oricînd, reluă ea, dar bunăvoinţa?

— Dacă nu te ştii vrednică de mustrare decît pentru nenorocirea pe care mi-ai mărturisit-o ieri, atunci ai ispăşit prea aspru, îmi pare, şi oricine cred că s-ar coborî dojenindu-te. Dragostea ce porţi fratelui dumitale trebuie să te înalţe în ochii unui bărbat drept şi, în ceea ce mă priveşte, dacă eşti astfel cum te-ai arătat ieri, dacă viaţa dumitale e o renunţare desăvîrşită, o străduinţă neînduplecată pentru împlinirea unei datorii de recunoştinţă, găsesc că eşti vrednică de cel mai mare respect.

— *Dacă*... Vezi foarte bine că dumneata întrebuinţezi acest cuvînt, *dacă*... Asta înseamnă, că, *dacă* aş mai avea un gînd pentru mine, dacă aş mai păstra în sufletul meu nădejdea unei bucurii, n-aş mai fi vrednică de respectul pe care dumneata mi-l dăruieşti cu-atîta bunăvoinţă.

— Oricare vină trebuie să ajungă la un sfîrşit.Vina dumitale… — mă slujesc de acest cuvînt, fiindcă nu pot numi altfel o faptă care e astfel privită de toată lumea şi care în anumite împrejurări, poate să fie o simplă nenorocire, — a avut urmări atît de necruţătoare pentru fratele dumitale, încît mi-aş fi făcut o părere aspră asupra d-tale, dacă n-ai fi înnăbuşit-o printr-o căinţă şi printr-o purtare vrednică de toată bunăvoinţa. Acum dumneata te arăţi cu desăvîrşire spălată de orice pată, şi pentru un om de cinste asta trebuie să fie de-ajuns.

— Nu vreau să mă mărit, reluă ea; nu vreau să fiu iubită, nu vreau să fiu fericită şi nici nu trebuie să mai fiu vreodată. Tot ce am, e al fratelui meu; un bărbat n-ar înţelege toate astea şi m-ar împiedica să mă jertfesc pentru el; vreau să ştiu însă dacă sînt vrednică de stimă, după cum spui dumneata. Trebuie, pentru asta, să-ţi povestesc viaţa mea cu mai multe amănunte. „Du-te, zise ea lui Tonino, care tocmai venea să-i spună că Jean doarme. Nu-l trezi şi întoarce-te acasă!”

— Fără tine?

— Fără mine. Eu am ceva de vorbit cu dl. Sylvestre. Mă auzi? Grăbeşte-te!

Tonino începu să scîncească, fiindcă nu-i venea la socoteală să plece singur. Ar fi vrut să fie dăruit cel puţin c-un zîmbet, dar nu-l primi. De astă-dată îmi păru că e privit ca un copil şi că tot ce văzusem ori crezusem că văd în ochii ciudaţi ai Feliciei nu putea cîtuşi de puţin să aibă vreo urmare.

Cînd rămaserăm singuri, îmi povesti următoarele: „Naşterea mea e tot atît de ciudată ca şi viaţa pe care am trăit-o. Sînt nobilă după mamă, bunicul meu fusese conte, şi Tonino e baron. Familia noastră a căzut în mizerie în veacul din urmă, din pricina pierderilor la joc ale străbunicului nostru, contele del Monte. Fiul său, Antonio, fu silit să dea lecţii de muzică sub numele de Tonio Monti. Se însura cu o fată nobilă, dar ruinată, ca şi el, avu copii mulţi şi, ajuns la bătrîneţe în cea mai neagră mizerie, cînta din vioară pe străzi, întovărăşit de fiica lui cea din urmă, Luiza Monti, mama mea, care era frumoasă şi cînta minunat.

Acest biet bunic care n-avea nici un viciu, dar care era lipsit de chibzuinţă şi de prevedere, rămînea, cu toate astea, un om foarte cinstit şi foarte cumsecade. L-am cunoscut, îi văd parcă şi-acum chipul blînd şi trist, barba albă, lungă, îmbrăcămintea veche, mîinile frumoase şi bine îngrijite, vioara al cărei arcuş era împodobit cu o agată în care erau săpate armele familiei.

Într-una din călătoriile lui prin Lombardia, trecu graniţa şi, pornind spre Geneva, trebui să se oprească cîteva zile la Sion. Aci trăia Justin Morgeron. Ţăran îmbogăţit şi, devenit burghez, proprietar al mai multor bucăţi de pămînt, trăia în oraş împreună cu Jean, singurul lui copil. Îşi pierduse nevasta la puţină vreme după căsătorie şi-avea acum patruzeci de

ani. Toată familia lui era foarte cinstită, şi el chiar, protestant neînduplecat, ducea o viaţă de om serios şi stăpîn pe sine.

Dar, fiindcă ai fost pe vremuri prea serios, simţi într-o bună zi că te prinde vîrtejul patimilor. Primi să găzduiască pentru cîtva timp pe Tonio Monti şi pe fiica lui. Bătrînul muzicant rătăcitor avea o rană la picior. Bogătaşul milos îl îngriji şi-l ajută o lună de zile, dar cînd trecu luna, se simţi atît de îndrăgostit de frumoasa Luiza, încît o ceru tatălui ei în căsătorie.

Fu un scandal nemaipomenit în familia Morgeron, în oraş şi-n împrejurimi. Bunicul meu putea să-şi dovedească oricînd faima neamului şi să-şi dezvăluie firea lui aleasă. Era însă artist. Toţi îl văzuseră tîrîndu-se şi şchiopătînd alături de fiica lui, cu vioara în mînă, pe la porţile celor bogaţi. Nu credea nimeni că fata aceea frumoasă putea fi cinstită. Lumea o socotea ţigancă, n-o băga nimeni în seamă, toţi întorceau capul cînd o vedeau trecînd. Protestanţii o urau cu atît mai mult cu cît o ştiau catolică. Pe de altă parte, catolicii o dispreţuiau din pricină că se măritase cu un protestant.

Tatăl meu se văzu dintr-o dată părăsit de toată lumea; mîndria lui fu atît de adînc rănită încît era aproape gata să înnebunească de amărăciune şi-o făcu tare nenorocită pe biata femeie pentru care căzuse în negura dispreţului celor din juru-i, lucru pe care nu-l prevăzuse mai dinainte; îl chinuia o gelozie posomorâtă şi se purta foarte aspru cu bătrînul Monti. Eu, singurul copil născut din această căsătorie, nu i-am fost niciodată pe plac. Am crescut în nelinişte şi lacrimi. Şi, cu toate astea, eram harnică şi ascultătoare. Învăţam tot ce mi se spunea. Bunicul meu Monti, care era foarte învăţat, căuta să-mi dea o creştere mai presus de starea în care mă aflam, crezînd că prin asta am să mă fac plăcută în ochii tatălui meu. El însă, în loc să se bucure de cuminţenia mea, pretindea că n-aveam alt gînd decît să-i întunec dragostea lui pentru Jean, fiindcă lui Jean îi era tare greu să înveţe şi, cu toate îngrijirile ce i s-au dat în această privinţă, a rămas cu desăvîrşire neştiutor.

Eram departe de gîndul de-a intra în vrăjmăşie cu acest frate cumsecade, care ne ocrotea, pe bunicul meu, pe mama şi pe mine, împotriva tiraniei şi nedreptăţilor tatălui meu; dar în cele din urmă ne părăsi. Îi plăceau mult călătoriile şi toate aceste furtuni casnice îl plictiseau. Îşi luă o slujbă şi mama, văzînd că tatăl meu nu poate să mă sufere, rîndui lucrurile

în aşa fel ca să-mi petrec vara la una din moşiile noastre, în tovărăşia bătrînului Monti. Mă simţeam fericită alături de el, dar peste cîtăva vreme se îmbolnăvi şi muri. Atunci mă socotii cu desăvîrşire singură pe lume. Tatăl meu, în loc să se liniştească, devenea din zi în zi mai răutăcios şi mai posomorât. O cucernicie necruţătoare îl chinuia peste măsură. Ar fi vrut să mă lepăd de religia mamei, dar asta era ceva cu neputinţă. Ea mă sfătui să rămîn la ţară ca să scap de această asuprire religioasă. O făcui însă, spre nenorocirea mea: aveam cincisprezece ani, mă simţeam părăsită dintr-o parte, urîtă din cealaltă, neocrotită şi rău văzută de oamenii în mîinile cărora fusesem încredinţată. Simţeam nevoia să fiu iubită, să aud pe cineva cum mă plînge şi mă mîngîie. Un călător ce se tot învîrtea împrejurul moşiei mă încredinţa că mă iubeşte, că vrea să fiu soţia lui, că ţine mult să mă smulgă din negura unui astfel de trai. Era un om plăcut la înfăţişare, dar peste măsură de ticălos. Mă părăsi numaidecît.

Ţi-am povestit ce-a urmat după asta, dar nu ţi-am vorbit de Tonino, şi trebuie să-ţi vorbesc. Cînd am fugit la Lugano, unde bunicul meu spunea că are un copil însurat şi cu stare, am dat peste nişte oameni prăpădiţi în mizerie. Unchiul meu, cel ce moştenise titlul de conte, era ţesător. Împovărat de-o familie numeroasă, de-abia putea să cîştige atît cît îi trebuia ca să nu moară de foame. Mă primi totuşi cu multă bunăvoinţă şi nevasta lui, care era spălătorească, mă luă ca lucrătoare. Ce meserie pentru o biată femeie istovită de lipsuri şi de oboseală, care hrăneşte un copil abia născut! Treceam drept văduvă şi Tonino, cel mai mare copil al unchiului meu, — avea pe-atunci nouă ani, — îmi purta cea mai frăţească iubire. Se făcu îngrijitoarea fetiţei mele. În fiecare zi o lua în braţe, o legăna şi-o făcea să rîdă, în timp ce eu îmi vedeam de treburi, îngenuncheată pe paiele umede, cu braţele în apă, îi vedeam zilnic alături de mine pe cei doi copilaşi ce se jucau la soare şi nu ceream lui Dumnezeu decît să mi-l ţie pe unul şi să-l răsplătească pe celălalt. Cînd cea mai mare nenorocire din viaţa mea, aceea de a-mi pierde fetiţa, veni să mă zdrobească, Tonino mă îngriji ca o mamă. Plîngea în linişte la căpătîiul meu şi-mi da să beau, ridicându-mi blînd capul zăpăcit de pe perne, în minutele lui slabe. De-aceea, cînd fratele meu veni să mă caute, îl rugai să mă lase să-l iau şi pe Tonino, şi nu se împotrivi. L-am crescut ca pe copilul meu. Crezi oare că mă înşel?”

Domnişoara Morgeron se opri, aşteptîndu-mi răspunsul.

— Găsesc că ai dreptate, zisei; de ce-mi pui această întrebare?

— Fiindcă nu se poate întîmpla să fi rămas nedumerit oarecum cînd ai văzut cît de aspru mă port cu el uneori. Trebuie s-o fac însă, e prea neastîmpărat şi prea risipeşte cu dărnicie mîngîierea. A rămas atît de copil, încît trebuie să-i amintesc în fiecare clipă că e aproape bărbat. E prea italian, vreau să zic prea însufleţit, pentru ţara asta. Trebuie să-l obişnuiesc să împrumute graiul şi portul oamenilor în mijlocul cărora trăieşte. Vreau să fac din el un om chibzuit, un agricultor priceput, ca să-şi poată susţine familia pe care o îngrijesc eu pînă atunci. Clipa aceasta e foarte apropiată, fratele meu l-a făcut tovarăş, într-o oarecare măsură, la folosul ce putem avea de pe urma unei exploatări. I-am făcut o puşculiţă, acum zece ani, şi cred că peste cîtăva vreme va fi în stare să-şi cheme părinţii să trăiască alături de el şi să se însoare cu o fată bună.

— Să vorbim acum numai de mine.

De treisprezece ani de cînd trăiesc aici, am trăit singură; n-am băgat de seamă dacă un bărbat e tînăr ori bătrîn, scund ori înalt, oacheş ori blond. N-am iubit, n-am simţit nevoia să iubesc, şi mi-a părut rău că n-am putut s-o fac. M-am gîndit numai la datoria mea, aceea de-a îngriji de viitorul lui Tonino şi de a-l face fericit pe fratele meu. Mă port aspru cu unul, mă împotrivesc cînd e vorba de rîvna celuilalt. Nenorocirea m-a posomorit şi m-a făcut aspră cu lumea, aşa cum am devenit necruţătoare faţă de mine. Nu ştiu să fiu binevoitoare, nu e vina mea, vreau însă să mă jertfesc şi sînt în stare s-o fac. Spune-mi acum dacă sînt vrednică de stima cuiva.

— Da, eşti vrednică şi de respectul celor din juru-ţi. Prin urmare, vezi bine că nu mă înşelam.

— Te-ai îndoit cu toate astea!

— Nu! Dar, dacă ar fi fost astfel, îmi era totuna. Nu mă mai pot îndoi.

— Şi crezi oare că m-ar mai putea iubi cineva? Nu poţi fi iubit de oamenii care nu ştiu să se iubească pe ei şi care, prin urmare, nu caută să se facă plăcuţi în ochii celorlalţi.

— Asta e o altă întrebare, zisei. Nu pot să-ţi răspund, am cincizeci de ani; Tonino are însă numai douăzeci şi unu şi, orice-ai crede, va avea în curînd faţă de dumneata o pornire mai vie şi mai de temut pentru el însuşi decît această iubire frăţească.

— Nu-mi spune asta, domnule Sylvestre. Nu-mi plac cîtuşi de puţin gîndurile dumitale. Pentru judecata lui, Tonino n-are decît cincisprezece ani, iar, în ceea ce priveşte fiinţa lui, sînt la vîrsta cînd aş putea să-i fiu mamă.

— Dar dumneata nu eşti decît vara lui şi n-ai decît opt sau nouă ani mai mult decît el. Dacă te-ar iubi, nu văd ce te-ar opri să nu-l iei de bărbat; nici o lege nu-ţi stă împotrivă.

— Mi-ar fi cu neputinţă să-l iubesc altfel şi mi-ar pare caraghios să-mi aleg drept stăpîn un copil pe care l-am crescut eu şi pe care îl sfătuiesc în fiecare clipă. Asta nu poate să-mi treacă vreodată prin minte; prin urmare, să nu te mai opreşti la un astfel de gînd, domnule Sylvestre, căci mă răneşte şi mă coboară. Mulţumesc lui Dumnezeu, Tonino nu ştie încă ce e dragostea.

— Atunci să nu mai vorbim despre asta şi iartă-mi o mărturisire care poate fi oarecum supărătoare; eu sînt bătrîn însă şi credeam că pot să-ţi vorbesc de toate astea ca un tată care vorbeşte fiicei sale. Pentru liniştea şi bucuria acestui neastîmpărat Tonino, îmi pare bine că m-am înşelat. Dumneata trebuie să ai grijă de copilul dumitale şi să-i înfrînezi patimile în clipa cînd vei băga de seamă că se ivesc.

Jean Morgeron veni să ne caute şi nu mai vorbirăm decît despre livezi şi despre şuvoaie.

Timp de cincisprezece zile asta fu singura noastră îndeletnicire. Eu cercetam cu de-amănuntul prundul şuvoiului, hotărît să prevăd totul, şi de mai multe ori rătăcii prin livada din jurul Popicului, ca să-l cunosc mai bine şi să mă încredinţez de adîncimea pămîntului. Apa trebuia să ducă la vale spărturi de stîncă după ce curăţa muntele, netezindu-l pe de-a-ntregul; prin urmare, trebuia să ne gîndim la viitor şi să facem în aşa fel încît să nu ne pomenim într-o zi cu năvala apelor îngrămădind pietrişul peste pămîntul lucrat cu atîta trudă. După multe cercetări şi chibzuiri, am găsit un mijloc simplu şi puţin costisitor; dar dumneavoastră nu mi-aţi cerut să vă înşir povestea şuvoiului, de aceea n-am să intru în amănunte. A trebuit să vă spun toate astea ca să vă fac să înţelegeţi în ce chip m-am legat de familia Morgeron şi cum am ajuns să cunosc tainele nemărturisite ce învăluiau fiinţa acestor oameni şi firea cea mai potolită din lume a Feliciei Morgeron.

Am cunoscut-o şi mai bine cînd, făcîndu-le cunoscut că-mi chibzuisem socotelile şi că n-aveam de ce să şovăi, trebui să cumpărăm livada din jurul Popicului. Jean aştepta această hotărîre c-o nerăbdare chinuitoare. Era gata să pornească să stea de vorbă cu Zemmi chiar în clipa aceea; Felicia îl opri însă.

— Ai să te laşi prădat, îi zise ea. Lasă-mă pe mine să îngrijesc de această afacere.

Şi porni în tovărăşia lui Tonino spre satul unde locuia Zemmi.

Se întoarseră abia spre seară. Totul era sfîrşit; cumpărasem livada cu un preţ de nimic. Jean era prea pătimaş ca să se oprească la lucruri mărunte, îşi lăuda sora şi-i mulţumea cu toată însufleţirea. Eu însă n-aveam cugetul pe deplin împăcat. Zemmi era un ţăran foarte sărac ş-i-aş fi vrut să-l facem tovarăş, într-un fel oarecare, la viitoarele cîştiguri; dar lucrurile nu mă priveau pe mine şi nu îndrăznii să spun nimic.

— Eşti foarte îngîndurat, îmi zise Tonino a doua zi, cu neastîmpărul lui copilăresc şi oarecum mîngîietor. La ce te gîndeşti?

— La bietul Zemmi, îi spusei, îmi pare rău că nu i-am dat putinţa să se folosească şi el de bucuria noastră.

— Taci, reluă Tonino; să vorbim încet, fiindcă verişoara mea ne poate călca pe urme şi are o ureche foarte fină. S-ar mînia dacă ar afla că ţi-am spus ce-a făcut.

— Atunci n-ai decît să nu-mi spui.

— Ba am să-ţi spun, chiar dacă s-ar supăra. Vreau să ştii şi d-ta cît e de dreaptă şi de bună. Trebuie să înţelegi, s-o iubeşti şi dumneata aşa cum o iubesc şi eu. Află, prin urmare, că a plătit livada foarte scump şi fără să se tocmească. Zemmi rămase încremenit şi se bucura ca un nebun; ea însă nu vrea ca fratele ei să ştie despre asta, fiindcă ea plăteşte suma ce trece de preţul cunoscut. Aşa e ea! îl ceartă totdeauna pe Jean din pricina uşurinţei cu care judecă. Îi spune că se lasă veşnic înşelat şi ea, cînd se amestecă în vreo afacere, e atît de mare la suflet, încît plăteşte de două ori mai mult decît el. Spune însă: „N-am fost înşelată, eu am vrut asta…” Să nu spui nimic, domnule Sylvestre, m-ar lua la bătaie dacă ar afla că am mărturisit acest adevăr.

Îl întrebai pe Tonino dacă se temea cu adevărat de verişoara lui.

— În ceea ce mă priveşte, cîtuşi de puţin, răspunse el cu nevinovăţie. Cînd dă, nici nu simţi, are o mînă uşoară; dar, după ce dă, se ceartă singură şi plînge într-una. De-aceea, numai teama să n-o supăr şi să n-o văd bolnavă mă face cuminte ca o fată şi sprinten ca un tipar.

Ne aflam în mijlocul lui iulie şi puteam începe lucrările; izbutirăm să strîngem cîţiva lucrători. Jean plecă să caute alţii şi-n acelaşi timp avu grijă să se care copacii doborîţi la Simplon. Trebuia să ne grăbim ca să nu ne apuce iarna cu lucrurile de-abia începute. Eu nu mai aveam vreme de stat pe gînduri; mă stabilisem pentru cine ştie cîţi ani la *Drăcoaica,* aşa se numea proprietatea gazdei mele, această oază azvîrlită în mijlocul grozăviilor ce stăpîneau muntele.

În lipsa lui Jean supravegheam lucrările şi munceam şi eu în timp ce sfătuiam pe lucrători. Munca trupească e bună şi face drept şi răbdător chiar pe cel sortit să poruncească. Numai muncind îţi dai seama de cît ai dreptul să ceri de la alţii, fără ca străduinţa lor să devină o povară. Locul unde lucram era atît de adîncit şi de ghemuit sub poalele muntelui, încît se înnopta foarte devreme. Cinam la ora şapte cu Felicia şi cu Tonino şi, ca să nu-mi pierd seara în zadar, îmi plăcea să dau lecţii de matematică şi de geologie practică tînărului baron. Era o fiinţă ciudată, foarte înţeleaptă cînd era vorba de ceea ce avea legătură cu simţurile, dar cu desă-vîrşire neînţelegătoare faţă de cele sufleteşti. Avea totuşi o voinţă de fier. Luarea-aminte şi cuminţenia nu lăsau nimic de dorit şi, dacă nu-l învăţam nimic desluşit, cel puţin izbuteam să-i limpezesc mintea şi judecata. N-am întîlnit în viaţa mea o fire mai plăcută şi mai binevoitoare. Ajunsese să-mi fie un prieten bun şi-l mîngîiam cu cea mai curată iubire. Felicia mă dojenea din această pricină; dar, chiar atunci cînd se purta aspru cu el, ea îl răsfăţa şi mai mult şi, cu toată pretenţia ei de a nu-l iubi decît pe Jean, băgai de seamă că-l iubea tot atît de mult şi pe Tonino.

Această iubire îmi păru firească şi sfîntă. Văzînd cît de copilăros era Tonino şi pornit spre glume nevinovate, uitam cu desăvîrşire şi aproape mă mustram pentru bănuielile ce avusesem o clipă cu privire la legăturile dintre el şi Felicia. El era însă tot atît de prevăzător şi de bun cu mine cum era şi cu ea şi, cînd vedea că n-o scoatem la capăt cu lecţiile, îmi săruta mîinile cu toate împotrivirile mele. Îmi pierdeam vremea spunîndu-i că asta nu se face;

el îmi răspundea că aşa obişnuia să se facă în Italia şi, întovărăşindu-mă pînă la uşa odăii mele, îmi săruta pălăria ori cartea înainte de-a mi le da.

Felicia, totdeauna îndatoritoare şi atentă, se arăta de obicei serioasă şi rece cu el şi cu mine. Îi cunoşteam acum taina vieţii, pricina încreţiturii ce-i brăzda fruntea, a privirii, fără lumină şi-a zîmbetului trist, dar fiinţa ei rămînea pentru mine o problemă căreia nu-i puteam găsi dezlegare.

Nu era totul neobişnuit în soarta ei? Această femeie dintr-un neam de artişti, de sînge nobil amestecat cu sînge de ţăran, născută şi crescută într-o lume potrivnică poruncilor ei, zdrobită încă din copilărie de spaimă şi ruşine, de mizerie şi de amărăciune, apoi rătăcită într-o viaţă cîmpenească şi redevenită ţărancă harnică şi calică, cu simţire de bunăvoinţă cavalerească şi-o fire aleasă şi plăpîndă, toate astea nu se îngrămădeau laolaltă, alcătuind un amestec de nepătruns pentru mine, şi poate chiar pentru ea? Cei din jurul ei, bietele slugi mai ales, nu căutau cîtuşi de puţin să dezlege această enigmă. Obiceiul îi făcea s-o primească aşa cum era, ca pe-o putere căreia nu-i căutau nici pricina, nici ţinta. Oamenii simpli nu se străduiesc să urce spre izvorul faptelor. Jean, cu tot spiritul lui harnic şi născocitor, era un ţăran adevărat; Tonino ar fi fost în stare să priceapă mai bine lucrurile, dar se mulţumea să iubească, şi asta îi era de-ajuns.

Eu, care nu simţeam nici un fel de apropiere de această fiinţă azvîrlită din sînul lumii, şi totuşi în stare oricînd s-o stăpînească, o priveam cu luare-aminte numai în clipele cînd n-aveam altceva mai bun de făcut; şi bănuiam în liniştea ei ceva neprevăzut, rînd pe rînd, blînd şi ameninţător. Cînd obrazul îi era luminat de-un zîmbet de bucurie, într-o clipă de uitare, puteai rămîne încredinţat că va fi şi mai posomorită, şi mai aspră peste alte cîteva clipe, iar atunci cînd se arăta mînioasă şi neînduplecată, te puteai încredinţa că peste cîteva clipe avea să te privească cu toată bunăvoinţa, mustrîndu-se parcă pentru că fusese nedreaptă, dar fără să-şi recunoască vina şi fără să se pocăiască. În sufletul ei dormeau coarde rupte ori prea întinse; instrumentul, ciudat prin el însuşi, nu putea scoate o armonie. Sunetul lui sfîşietor îmi era nesuferit. Uneori însă, o notă frumoasă şi curată trezea o impresie neobişnuită. Atunci simţeam parcă nevoia s-o plîng; ea însă nu îngăduia prietenia şi părea că nici n-o cunoaşte. Apropierea de cei din juru-i părea mai mult o datorie împlinită cu patimă, dar niciodată cu dragoste.

Era blîndă cu toate astea, foarte blîndă, cumsecade şi înţelegătoare ca o mamă, prevăzătoare cînd era vorba de nevoile altora, bănuindu-le şi neavînd astîmpăr pînă cînd nu le vedea schimbate în mulţumire, mîhnindu-se cînd vedea că i se ascunde o suferinţă, amărîndu-se cînd încercai să-i mulţumeşti pentru dărnicia ei sufletească.

Avea o minte ageră şi pătrunzătoare, porniri ciudate, schimbătoare şi de neînţeles; nu cunoştea însă nimic deplin, nu căuta să pătrundă lucrurile filosoficeşte şi n-avea nici o credinţă. Iubea binele, dreptatea şi frumosul, fără să le adîncească prea mult şi fără să le cunoască, bănuindu-le înţelesul prin surprinderi călăuzitoare ori prin instinct. Ca şi Tonino, părea lipsită de darul de a judeca. Mustrările ei păreau mai mult glume, fiindcă nu arăta niciodată pricina pentru care i le făcea şi, dacă întîmplător el o întreba, îi răspundea: „Proştii şi leneşii sînt totdeauna cu vorba *de ce* în gură!" Dar, fiindcă Tonino nu prea lua în seamă toate astea, se mulţumea şi cu un astfel de răspuns.

Erau însă două lucruri pe care această femeie le cunoştea foarte bine: limba italiană şi muzica. Nemţeşte şi franţuzeşte vorbea uşor, dar foarte stricat; limba vorbită de bunicul ei îi rămăsese în minte curată şi plină de eleganţă. De aceea îmi plăcea mult s-o aud vorbind italieneşte. Cît despre muzică, se pricepea să-i dezvăluie tainele, ca să ne facă s-o înţelegem, şi eu şi Tonino, căci, cu toţi cei cincizeci de ani ai mei, îmi plăcea încă să învăţ şi toată viaţa m-a chinuit părerea de rău că n-am rămas decît un simplu neştiutor, fiindcă n-am avut vremea şi prilejul să cunosc matematica temeinică a acestei arte divine.

Tonino cînta frumos din vioară şi n-avusese alt îndrumător decît pe verişoara lui. Eram curios să ştiu dacă ea îl învăţase prin teorie, ori dacă ştia şi ea să cînte; ştiam bine însă că dac-aş fi întrebat-o vreodată, mi-ar fi răspuns scurt că nu ştie nimic, într-o zi, pe cînd Tonino încerca o bucată de Weber, batjocorind-o cu tînguielile obişnuite în muzica italiană, ea deveni nerăbdătoare, îi luă vioara din mînă şi, c-o dibăcie de neînchipuit, cîntă ca un adevărat maestru. Nu mă putui stăpîni să nu aplaud. Ea azvîrli vioara din mînă şi înălţă din umeri; dar Tonino se duse să caute o altă vioară, pe care i-o dădu cu un aer umil şi trist.

Era, într-adevăr, un lucru foarte vechi vioara din Cremona a bunicului, cu arcuşul împodobit cu armele familiei. Ea nu-şi putu înăbuşi dorinţa să nu

cînte, şi-o oră întreagă ne fermeca. Fără îndoială, nu ştia să smulgă tonuri înfiripate în salbă de sunete, dar avea o trăsătură largă de arcuş, cum o au numai marii cîntăreţi. Bogăţia gestului şi simplitatea plină de măreţie a înfăţişării erau în strînsă legătură cu trainica şi înălţătoarea ei pricepere. Părea mult mai înaltă cînd lipea vioara de umăr; profilul ei aspru se lumina în văpaia unei flăcări lăuntrice, sub scînteierea unei tainice aureole. În cea mai frumoasă clipă a inspiraţiei, cînd părea întovărăşită cu sufletul adevăraţilor maeştri, se opri din cîntec şi, după ce-i dădu vioara lui Tonino, îi zise:

— Pune-o la loc; trebuie să mă duc la lăptărie, n-avem timp de petrecere. Şi porni spre staule, luînd numaidecît o înfăţişare de neastîmpăr şi de grabă, ca orice gospodină ce nu-şi mai vede capul de treabă. Toate aceste nepotriviri mă lăsau încremenit. Mă întrebam dacă această fiinţă, plină încă de viaţă şi de însufleţire era cu desăvîrşire istovită, şi după cum mărturisise, încredinţîndu-mă că nu iubise pe nimeni de cînd cu nenorocirea ce-i întunecase tinereţea, şi dacă, în orice fel, ivindu-se putinţa şi prilejul de a iubi, ar mai fi putut avea credinţa şi hotărîrea să-şi lege soarta de această iubire.

Aţi vrea să ştiţi poate de ce-mi puneam toate aceste întrebări. Cu toată sinceritatea pot să vă mărturisesc că mă simţeam călăuzit de-o curiozitate cu desăvîrşire filosofică. În afară de asta, n-aveam timp să cercetez lucrurile de aproape; aveam mult de lucru, gîndurile îmi erau împovărate de socoteli şi, prin urmare, nu-mi rămînea timp să visez ori să fac pe filozoful. Căutai să mă odihnesc numai cînd anotimpul cel rău ne întrerupse lucrările. Trebui să mă mărginesc la fel de fel de discuţii cu privire la ceea ce încă nu fusese rînduit, la capriciile apelor şi neajunsurile pe care le făcea Brama, aşa se numea şuvoiul, stricînd şi împotmolind pămîntul din jurul Popicului. Nu eram mai puţin îngrijorat decît Jean; mă gîndeam cum să facem să mutăm stîncile din loc ca să putem descoperi prăpastia cu noroiul roditor pe care şuvoiul ni-l ţinea ascuns în adîncuri.

Dar, fiindcă toate mergeau bine şi fiindcă în ianuarie, zăgazurile noastre, prinse puternic în stîncă, făgăduiau să păstreze lucrările neatinse, duceam o viaţă liniştită şi chiar plină de voioşie. Jean, care niciodată n-avea astîmpăr, umbla încolo şi-ncoace după afacerile lui, de la Sion la Martigny şi de la Brieg la Drăcoaica. Îl prindeam uneori între noi şi nu-l mai lăsam să plece cîteva săptămîni în şir. Felicia îmi mulţumea, căci, în iernile trecute,

de-abia îl vedeau cîte-o zi, două. Serile erau lungi şi aducătoare de bucurii; nicicînd nu fusese Jean mai voios şi mai împăcat. Prin firea lui era un om glumeţ şi de petrecere, cînd nici un fel de nelinişte nu-i chinuia gîndurile. De astă dată toate îi păreau frumoase şi n-avea altă bucurie decît să glumească cu Tonino, căutînd ca toate glumele să fie în strînsă legătură cu apropiata împlinire a nădejdilor lui.

— Ştii, îi spunea el, că atunci cînd insula noastră va fi gata, am de gînd să-ţi cumpăr titlul de baron. Vreau să fii baron de *Isola-Nuovo.* Dar ce nevoie ai să fii baron, tu care n-ai de-a-face decît cu vitele şi cu vioara? Eşti un om slab şi n-ai să poţi fi decît un adevărat păstor de Arcadia.

— Dar nu sînt slab cîtuşi de puţin, strigă Tonino. Ştiu să lucrez pămîntul. Aşteaptă pînă mi-o creşte şi mie barba pînă la ochi ca dumitale, şi-atunci ai să vezi dacă pot ţine cu tărie coarnele plugului.

— Nădăjduiesc ca plugul să treacă peste grămada mea de sfărîmături şi grâul să răsară mai înainte de a-ţi fi crescut barba pe obraz; şi să mai ştii că niciodată n-o să-ţi răsară în minte înţelepciunea de care vei avea nevoie în meseria ta de plugar.

Începeau numaidecît discuţii lungi şi aprinse; căci, cu toată hotărîrea Feliciei şi a lui Tonino de a urma pe de-a-ntregul dorinţele lui Jean, ei făceau parte din altă şcoală, de-aceea le spunea uneori că sînt din neamul păstorilor. Dacă ar fi fost după ei, ar fi lăsat dracului, în seama dezastrului şi-â revărsărilor, partea cea mai joasă a Drăcoaicei, şi nu s-ar fi gîndit decît să-şi întindă moşia pe înălţimi, unde puteau să crească vitele în voie. Lui Jean îi plăceau primejdiile. Felicia nu i se împotrivea. Această fată ciudată îl ajuta şi-l îndemnară să pornească pe calea spinoasă a întîmplării; pe mine mă găsea prea prevăzător şi, cu toate astea, nimic în lume n-ar fi oprit-o să ducă o luptă aspră cu vorba, spunîndu-i deseori acestui frate scump şi răsfăţat că e nebun cu adevărat.

Discuţiile lor, însă nu se schimbau niciodată în ceartă. Eu mă aflam de faţă şi căutam să împac totdeauna lucrurile, silindu-i să fie îngăduitori unul faţă de celălalt şi dînd dreptate fiecăruia în măsura în care putea s-o aibă. Tonino spunea ca şi mine. Felicia zvîrlea asupră-i, n-aş putea zice răutatea ei, fiindcă nu era răutăcioasă, ci dorinţa de a sfîrşi, de a batjocori, împotrivindu-se.

Numai cu mine se purta totdeauna la fel, şi-această deosebire şi-o arăta într-o mulţime de întrebări, cărora totdeauna le asculta răspunsul cu multă atenţie. Încercam atunci s-o fac să înţeleagă ce înseamnă viaţa de tovărăşie, pe care firea ei singuratică nu era în stare s-o îngăduie. Înfloream, înfrumuseţam, poetizam obiceiurile neastîmpărate ale fratelui ei, vorbind de legăturile dintre oameni şi progresul tuturor, pe care fiecare îl slujeşte spre folosul celorlalţi. Ceea ce Jean numea faimă eu mă sileam să dezvălui într-o lumină adevărată, ca să poată fi mai uşor înţeleasă, şi-atunci Jean, care în mîndria lui păstra multă nobleţe, se bucura peste măsură de idealismul ce căutam să-i înfăţişez.

Tonino asculta toate astea uimit, cu ochi mari, şi privea din cînd în cînd spre Felicia, ca să vadă ce crede ea despre spusele mele. Dar Felicia n-ar fi fost în stare să-i mărturisească nimic în această privinţă, ea era mult mai mirată decît el şi, la sfîrşitul zadarnicelor mele cuvîntări, îmi spunea:

— Toate astea sînt mai presus decît mine. Oamenii mi-au făcut numai rău şi nu pot să-i iubesc şi să-i binecuvîntez; nu simt cîtuşi de puţin nevoia să-i ajut. Să facă ce-or vrea, chiar dacă mi-ar lua viaţa, tot n-ar putea să facă mare lucru. Cred că nimeni nu slujeşte progresul de bună credinţă. E un cuvînt mare care-a fost născocit ca să poată ascunde ambiţia unora şi să facă să treacă viciul drept virtute. Totuşi… nu te supăra pe mine, domnule Sylvestre. Sînt pe deplin încredinţată că dumneata nu cauţi să ascunzi nimic. Crezi în ceea ce spui, ai o inimă mare, simţi nevoia să iubeşti şi poate că n-ai întîlnit fiinţa care să se fi făcut vrednică de prietenia dumitale; şi-atunci iubeşti pe cine-ţi iese în cale. Aş vrea să fiu şi eu ca dumneata, asta m-ar face să uit că lumea e rea şi nedreaptă; dar nu pot să-mi pierd mintea, de-aceea nu caut să mă leg decît de cei ce mi-au făcut bine, şi pe aceştia îi iubesc cu mult egoism, pentru ei uitînd totul, şi uitîndu-mă pînă şi pe mine; aşa ştiu eu să iubesc. Ştiu că asta nu preţuieşte nimic; dumneata ai săvîrşi însă o mare minune dacă m-ai putea schimba.

În februarie veniră apele mari, îngrămădiră un munte de pietriş în mlaştina din insulă; dar zăgazurile noastre nu se lăsară învinse şi sfărîmăturile se scurseră într-o parte, fără să ne strice locul muncit. În bucuria lui, Jean îmi spuse:

— Ştii, domnule Sylvestre, c-a venit vremea să ne facem socotelile? Trebuie să-mi spui cît vrei să-ţi dau din cîştig, şi fiindcă nu e drept să aştepţi

pînă cine ştie cînd, sînt gata să-ţi dau numaidecât suma de care ai nevoie.

— Ai să împarţi cîştigul în patru, zisei; cele două mai mari vor fi pentru dumneata şi pentru sora dumitale, celelalte două mai mici pentru mine şi Tonino. Asta ai s-o faci atunci cînd vei crede de cuviinţă; deocamdată nu-mi trebuie nici un ban. Pentru munca mea, dacă vrei, plăteşte-mă săptămînal, cum ai făcut-o şi pînă acum.

— Dar îmi e cu neputinţă să plătesc săptămînal pe-un om ca dumneata, şi iarăşi nu mă împac cu gîndul că n-ai bani să-ţi mulţumeşti nici cea mai mică dorinţă.

— Asta e ruşinos pentru tine, Jean, zise Felicia, care ne asculta. Eu mă simt umilită cînd mă gîndesc că n-ai făcut-o încă, şi, dacă aş îndrăzni…

— N-am nici o dorinţă, spusei, şi voi mă îndestulaţi cu de toate. Trăiesc în casa voastră ca un prinţ, — am locuinţă bună, mîncare bună, foc bun, — nimic nu-mi lipseşte. Am cu ce să mă îmbrac pe vreme de iarnă şi rufăria îmi e încă destul de bună; cred că nu mă înşel cîtuşi de puţin şi, prin urmare, n-avem de ce să ne socotim. Să nu mai vorbim de bani, asta nu-mi place.

Într-adevăr, nici nu mai vorbirăm, şi în primăvară ne apucarăm de lucru cu şi mai multă însufleţire. Fiind nevoie să stau cît mai aproape de Jean şi de lucrătorii lui, urcai în livada Popicului şi drept locuinţă îmi alesei o colibă părăsită a lui Zemrni, care se împotrivise cu îndîrjire neajunsurilor iernii. Tonino, de altfel, mă ajută s-o întăresc; Felicia vru să-mi aducă ea însăşi tot ce era de trebuinţă ca să facă din această colibă o casă vrednică de locuit, şi nu mă mişcai de-acolo o jumătate de lună, cu gînd să văd cum au să se topească zăpezile, cît de mari au să fie apele Bramei, pe vremea aceea încă învăluite sub gheţuri, şi să prevăd care putea fi mijlocul de a schimba albia rîului la nevoie, aducîndu-l în livadă.

Se ştie că mai toate colibele din munţi, adevăratele colibe, — şi poate că nu facem bine cînd dăm acest nume şi caselor bogate din văi, făcute tot din lemn, — sunt adevărate culcuşuri de păstori, cu dibăcie căţărate prin scorburile cele mai ferite, ca să nu fie părăsite în voia vînturilor grele din timpul iernii. Nu e loc mai mult decât să poţi dormi la căldură fără să te înăbuşi. Dar coliba lui Zemmi, care păstra numele fostului ei proprietar, se împărţea în două, şi odaia cea mare slujea totdeauna ca adăpost pentru iezi.

Din această odaie îmi făcui cabinetul meu de lucru, pusei un geam în fereastră şi trimisei să mi se aducă o masă ţărănească şi două scaune; într-un colţ aşezai o măsuţă pentru toaletă. Mîncarea mi se aducea la cîte două zile. Trăiam ca un adevărat sibarit.

De multă vreme rîvneam la o viaţă de mută singurătate; ăsta fusese gîndul meu cel mai frumos, poate un fel de trebuinţă a firii mele. Cînd trăiesc în tovărăşia semenilor mei, gîndul meu nu se îndreaptă decît spre ei, fie ca să-i ajut să trăiască mai bine, fie ca să îi fac să înţeleagă de ce trăiesc rău, astfel că uit întotdeauna că şi eu trebuie să trăiesc. Cînd bag de seamă că am făcut pentru ei tot ce mi-a stat în putinţă şi că nu le mai sînt de folos, sau — ceea ce se întîmplă mult mai des, — că nu mai sînt bun de nimic, simt nevoia să trăiesc cu *eul* meu lăuntric care se face una cu visul şi cu natura însăşi a vieţii, în eternitate şi în infinit. Natura, ştiu, vorbeşte în om mai mult decît în stânci ori în copaci; vorbeşte însă cu neastâmpăr, uneori *e* mai mult zăpăcită decît înţeleaptă, îmbibată de visuri şi de minciună. Pînă şi fiarele sălbatice sînt chinuite de nevoia unei existenţe care ne împiedică să băgăm de seamă ce gîndesc şi dacă manifestările lor posomorite nu sînt oarecum înşelătoare. Atunci cînd le chinuiesc trebuinţele şi patimile, încearcă să şi le potolească cu orice preţ, şi oricare logică a instinctului lor de conservare trebuie să cadă în faţa acestei logici sălbatice a foamei şi a iubirii. Prin urmare, unde să cauţi, unde să crezi .că poţi cel puţin bănui glasul adevăratului absolut în natură? Vai, în tăcerea lucrurilor neînsufleţite, în muţenia celor ce nu mint. … În aspra încremenire a stîncilor ce sorb razele soarelui, sub fruntea, fără pată de umbră a gheţurilor ce privesc spre lună, În posomorita înălţime a locurilor de nepătruns?… Dar toate acestea trezesc în fiinţa noastră o înseninare de neînţeles. Ne simţim parcă rătăciţi între cer şi pămînt, într-o lume a gîndurilor, unde nu poate fi decît ori Dumnezeu, ori nimic, şi, dacă nu e nimic, ne dăm seama că noi înşine nu mai sîntem nimic, că viaţa noastră e minciună; fiindcă nimic nu se poate lipsi de această judecată de a fi a omului.

Taina e de nepătruns când voim s-o spunem unui calcul izvorît din experienţă. Scapă şi celor obişnuiţi cu cea mai înaltă logică; Dumnezeu însă se dovedeşte tocmai prin lipsa dovezilor ce-ar putea veni în sprijinul fiinţei noastre. Nici el n-ar fi mai mult decît noi dacă ar cădea în marea deşartă a demonstrărilor noastre. Ceea ce putem şti despre el se-ascunde într-o sferă în care nu putem pătrunde decît atunci cînd ne simţim mai presus de făptura

noastră, unde credinţa e bărbăţie a inimii, o nelinişte a gîndurilor, o ipoteză a geniului; e întregul ideal al simţirii şi, acolo, orice fel de judecată se încheagă în două cuvinte: Dumnezeu este, fiindcă eu l-am conceput.

Mă pierdusem în lumea acestor contemplări, de-o simplitate şi de-o mîngîiere neînchipuită, cînd tulburări cu totul neaşteptate şi foarte ciudate mă aduseră din nou la realitate.

Într-o dimineaţă, mă simţeam cel mai fericit dintre oameni, străin de toate amărăciunile, singur şi liber. Cîmpia largă din jurul Popicului începuse să se scalde în pulberea de aur a soarelui. Locul ar fi putut să pară mort şi trist în ochii altora; mie însă îmi părea minunat. Nici un copac, nici un tufiş nu tulbura încremenirea verde şi solemnă a frunzişului, nici o undă de vînt nu legăna farmecul acestui amestec de curbe îndrăzneţe şi odihnitoare. Piscurile vecine, mult mai înalte, închideau zările cu streşinile lor dantelate şi cu zăpezile lor fără pată. Ciocîrliile cîntau sus, în văzduh, nu ştiu unde, într-o lume ce părea un zenit pentru locuitorii cîmpiei, şi-un nadir pentru mine. Gheţarul ce se înălţa ca o stavilă între soare şi verdele cîmpiei, îşi împurpura crestele c-o lumină trandafirie, zugrăvindu-şi poalele în praf de smarald. Vremea era senină, nici o aripă de zefir nu mişca iarba. Toată această linişte desăvîrşită se înfrăţise cu sufletul meu; nu mai gîndeam nimic, trăiam, ca să zic aşa, o viaţă lăuntrică, de veşnică încremenire, ca şi gheţarii şi stîncile ce mă ocroteau…

Ivirea Feliciei Morgeron în clipa aceea, în liniştea desăvîrşită a dimineţii, mă surprinsese ca o întîmplare pe care mi-ar fi fost cu neputinţă s-o bănuiesc. Şi, cu toate astea, era o întîmplare destul de firească. Rămase şi ea oarecum mirată de mirarea mea.

— N-am dormit toată noaptea, îmi zise ea, m-a durut capul, am vrut să fac o plimbare ,şi, ca să mă pot întoarce în clipa cînd Jean va trebui să fie la masă, am pornit odată cu cîntatul cocoşilor. Ţi-am adus eu coşuleţul, fiindcă Tonino uită mai totdeauna să pună în el tot ce-ţi e de trebuinţă. Am venit repede, mi-a fost tare frig. Acum m-am încălzit; am să mă odihnesc o clipă şi, după aceea, plec înapoi. Nu te tulbura cîtuşi de puţin pentru mine.

Mulţumindu-i pentru bunăvoinţa cu care mă îngrijea, încercai să-i mărturisesc că n-aveam de ce mă deranja, mai ales că nu făceam nimic în clipa cînd venise.

— Ba da, zise ea, căzuseşi pe gînduri. Pentru dumneata gîndurile sînt o fericire, ştiu asta. N-ai nevoie de tovărăşia nimănui ca să te simţi fericit. Te-apropii uneori de bucuriile altora, dar nu te ne linişteşti şi împăcarea din sufletul dumitale îţi e de-ajuns.

— Nu eşti şi dumneata ca mine?

— Nu, nu, te înşeli. Nu mă cunoşti. Aş vrea ca cineva, o singură fiinţă pe lume, să-mi dea dreptate şi să înţeleagă cît sufăr.

Prin urmare, suferi cîteodată? M-am gîndit la asta şi mi s-a părut că nu mă înşel; dumneata însă nu laşi să se bage de seamă şi e pentru prima oară cînd te-aud mărturisindu-mi neliniştea ce te-apasă.

— Trebuie s-o mărturisesc, fiindcă simt că mă înăbuş. Curajul are şi el o limită, dumneata ai spus-o. Şi eu nu mai pot să rabd.

Şi, în timp ce eu nu puteam să rostesc o vorbă, ea adăugă cu un fel de voioşie amară:

— Dar pentru dumneata e totuna, nu-i aşa?

— Nu, deloc, răspunsei, şi-aş vrea să-ţi fac un bine; te ştiu însă atît de retrasă, atît de puţin încrezătoare, atît de pornită să te împotriveşti cînd e vorba de alţii şi de dumneata, încît niciodată n-aş îndrăzni să-ţi pun vreo întrebare.

— Prin urmare, eu sînt o fiinţă nesuferită… Spune, să vedem; înadins am venit să te caut, ca să te-aud mărturisind acest adevăr.

Şi, rostind aceste cuvinte, îşi ascunse faţa în mâini şi începu să plîngă. Era pentru prima dată cînd o vedeam plîngînd şi n-o crezusem vreodată în stare să plîngă. Această slăbiciune femeiască, ce se dezvăluia dintr-odată, mă înduioşa peste măsură, îi luai mîinile într-ale mele. Îi vorbii cu toată prietenia sufletului meu; o încredinţai de toată bunăvoinţa inimii mele, de toată tăria respectului meu.

— Nu, nu, îmi răspunse ea plîngînd; dumneata nu mă iubeşti, n-ai să mă iubeşti niciodată. Nimeni nu mă iubeşte, nimeni nu mă poate iubi.

Încercai s-o fac să înţeleagă că era răutăcioasă faţă de fratele ei, care totdeauna îi dădea dreptate, şi mai ales faţă de Tonino care o iubea cu toată

sfinţenia.

— Ah, să-l lăsăm pe Tonino, strigă ea, căutînd să mă întrerupă cu toată asprimea; nu e vorba de copii aici.

Băgai de seamă că simţea iarăşi nevoia să lupte împotriva chiar a prieteniei pe care lacrimile ei o rugau să-i vină în ajutor. Pentru întîia oară încercai să pun stăpînire pe-această fiinţă răzvrătită, şi-o certai părinteşte.

— Ţi-e sufletul bolnav, zisei, şi nenorocirile pe care le-ai îndurat trebuiau să se ivească, tocmai din această pricină. Eu am fost mult mai nenorocit, te încredinţez; sînt cu douăzeci de ani mai în vîrstă ca dumneata şi n-am avut, ca dumneata, mîngîierea să mă pot jertfi pentru cineva cu folos. Munca mea a fost zadarnică şi, în afară de asta, eu n-am avut tăria pe care o ai dumneata. Sînt un om slab şi iertător. Nu ştiu să-mi înfrîng amărăciunea printr-o hotărîre temeinică. Nu vreau ,să lupt; cînd se iveşte, mă zdrobeşte şi, în timp ce dumneata rămîi neînduplecată în mîndria dumitale necruţătoare, eu mă simt învins şi mă rostogolesc la pămînt ca un copil. Cu toate astea, nu-mi dau niciodată dreptatea de a mă socoti deznădăjduit, fiindcă nu sînt răutăcios şi, cînd mă plec sub povara durerii, caut să mă ridic şi să pornesc mai departe. Prin urmare, n-am nici o virtute şi dumitale tocmai asta nu-ţi lipseşte; eşti însă prea mîndră şi prea aspră cu fiinţa dumitale. Ceea ce am eu, dumneata nu vrei să ai; credinţa. Nu-ţi vorbesc de credinţa religioasă, şi nu-mi îngădui s-o cercetez pe-a dumitale; dar dumneata nu crezi în dragostea omenirii, ci te mărgineşti la doi sau trei inşi pe care îi iubeşti şi-n care, obiceiul de-a nu cunoaşte nimic, te împiedică să crezi. Această înstrăinare de inima d-tale şi mai ales faţă de societatea cu care nu mai vrei să ai nici un fel de legătură, te-a făcut uricioasă, şi-această purtare a d-tale nu e altceva decît mîndrie. Te socoteşti vrednică de cinste, fiindcă ai ajuns să biruieşti amarul vieţii de singurătate, pe cîtă vreme ar trebui să te faci vrednică de luare-aminte, biruindu-ţi grabnic această înstrăinare, iertînd prejudecăţile şi neînduplecarea, şi toate rănile pe care le-ai primit, în sfîrşit, d-ta trăieşti chinuită de-o ură veşnică împotriva lumii, fără să-ţi dai seama că depărtarea ei o întreţii prin îndepărtarea d-tale, în timp ce tirania ei creşte datorită răzvrătirii d-tale. Această viaţă în care te încăpăţînezi să te zbaţi îţi amărăşte gîndurile şi-ţi tulbură judecata. Te face răutăcioasă pînă şi faţă de cei pe care îi iubeşti şi, dacă nu-ţi vei da seama, dragostea d-tale va lua înfăţişarea unei aspre porniri de stăpînitoare. In felul d-tale de a te supune anumitor capricii e

ceva dispreţuitor şi lipsit de nădejde şi de-o sută de ori pe zi, ridicând mîna să-ţi zdrobeşti idolii, te amăgeşti în zadar, cînd ar fi mult mai bine să-i stăpâneşti aşa cum îi stăpînesc eu, printr-o neclintită credinţă.

Nu-mi mai aduc aminte ce i-am mai spus în această privinţă. Ea mă asculta cu o atenţie posomorită, de parcă cuvintele mele ar fi împovărat-o fără să-i pătrundă în suflet şi, cu toate astea, cînd mă opream, o auzeam spunîndu-mi: „Mai vorbeşte, fă-mă să înţeleg”; iar atunci cînd încercam să-mi iau o înfăţişare aspră: „Ţine-mi mâinile într-ale d-tale, zicea ea. Prea îmi e cald şi degetele d-tale reci îmi fac bine.”

După ce spusei tot ce credeam că poate să însemne răul de care suferea, ea mă întrebă numaidecît cum ar fi putut să se lecuiască în grabă, pentru totdeauna, parcă aş fi fost un vrăjitor sau un sfînt.

— Trebuie să-mi arăţi în ce fel m-aş putea schimba, zise ea. Vrei să fiu voioasă, binevoitoare, să mă întâlnesc şi să stau de vorbă cu vecinii, să fac muzică, să mă duc la serbări, să mă îmbrac frumos, să devin cochetă! Asta mă sfătuieşti să fac? Da, nu e tocmai greu; dar nu mi-ai dezvăluit încă taina de-a mă lega cu tot sufletul de toate astea.

— Nu mi-ai înţeles sfatul, spusei. Nu-mi dau seama ce fel de legături ai putea întemeia şi ce folos ai avea lipsindu-te de ele. Eu te-am sfătuit să reînnoieşti legăturile d-tale cu societatea, fără să-mi îngădui vreo părere ori privire la felul în care ai înţelege ,s-o faci; nu sînt un om de lume şi, la urma urmei, m-am despărţit de ea poate mai mult decît d-ta. Totuşi, mai e un fel de împăcare ce se trezeşte în inimă cînd vrei s-o lecuieşti, şi singura rînduială a lucrurilor pentru care aş putea şi-aş vrea să-ţi dau un sfat, e rînduială cu desăvîrşire morală şi intelectuală. Eşti în vîrstă şi nu trebuie să mai judeci copilăreşte, draga mea Felicia. Prin urmare nu-ţi mai e îngăduit să priveşti totul cu cea mai aspră rea voinţă. Ei bine, gîndeşte-te o dată, o singură dată în viaţa d-tale; îmi vine să cred că n-ai făcut-o încă pînă acum.

— E-adevărat, zise ea, sînt încredinţată că nu ştiu, că n-aş putea să mă gîndesc prea mult. Învaţă-mă cum să fac; ajută-mă. Fă-mă să înţeleg că ceilalţi preţuiesc mai mult decît mine.

— Dacă am sta să judecăm limpede, poate că cei mai mulţi nu preţuiesc cît d-ta; dar omenirea privită în amestecul ei preţuieşte atît de mult încît individul nu şi-o poate apropia dacă n-o înţelege. Iubeşte-te prin ea,

iubeşte-o prin d-ta. Spune, de pildă, că omenirea suferă din pricină că suferi d-ta şi că, la rîndu-ţi, suferi din pricina suferinţelor ei. Osînda pe care ai îndurat-o de unde a pornit? Din lipsa de bunăvoinţă a celorlalţi. Asta e pricina tuturor nenorocirilor d-tale şi-a furtunilor care au tulburat liniştea părinţilor d-tale. Ei bine, de vreme ce ai purtat în suflet o rază de milostivire, înseamnă că i-ai plîns pe ceilalţi fiindcă n-au avut-o şi, plîngîndu-i, i-ai iertat. Dar d-ta nu ierţi; înseamnă, prin urmare, că milostivirea lipseşte din acest colţ de pămînt pe care îl locuieşti, după cum lipseşte, vai, şi din restul lumii, şi d-ta nu vrei s-o faci să răsară, nici cel puţin în casa d-tale, în credinţa d-tale, în sufletul d-tale; d-ta, care ai suferit din pricina unor rele cărora ar trebui să le cunoşti asprimea, nu te mai gîndeşti cîtă lume a putut să sufere din pricina lor; şi chiar dacă n-ai fi făcut altceva decît s-o plîngi şi s-o iubeşti, ar fi fost de-ajuns să-ţi înduioşezi şi să-ţi înalţi inima. Ei bine, află că cei ce lovesc sînt mult mai nenorociţi decît cei căzuţi sub loviturile lor. Ei nu pot avea bucuria de a se simţi nevinovaţi. Cînd te-ai legat de rău, nu mai poţi dormi. Prin urmare, omenirea întreagă e un haos de rătăciri şi-o prăpastie de suferinţi. Fericiţi numai acei ce simt milostivirea în fiinţa lor, fiindcă numai despre ei poţi spune în lumea aceasta că vor fi mîngîiaţi. „Cum?” ai să mă întrebi. Şi eu am să-ţi răspund numaidecât: ferindu-te de-a urî vreodată.

— Asta e tot? întrebă Felicia mirată. Dacă nu urăşti, înseamnă că eşti nepăsător.

— Nu, nu, reluai, nepăsarea nu există şi nici nu poate să existe. Nepăsarea e neantul sufletului şi golul minţii. Bieţii voştri tîmpiţi din munte sînt nepăsători, de-aceea nu-i poţi socoti oameni. Cînd eşti om, cînd ai suferit şi n-ai urît, înseamnă că trebuie să-ţi iubeşti neamul c-o dragoste nemărginită.

— Dar, la urma urmei, de ce să-l iubeşti cînd ştii că e nenorocit numai din vina lui?

— Dar d-ta, Felicia, n-ai fost nenorocită numai din vina d-tale?

— Iată un cuvînt groaznic, domnule Sylvestre. Cum! Chiar dumneata care ierţi totul poţi să mă învinuieşti pînă într-atît?…

— Nu, fiindcă d-ta ai păcătuit din neştiinţă; erai un biet copil neştiutor. Ei bine, omenirea e şi ea un copil; neştiinţa e izvorul tuturor rătăcirilor şi-al

tuturor nefericirilor. Iubeşte-o însă pentru marea ei încredere, pentru orbirea ei, pentru slăbiciunea şi nevoia de-a iubi şi a se socoti fericită, pentru tot ceţi dă dreptul de-a voi să fii iubit.

— Prin urmare, am şi eu dreptul să fiu iubită? Iată ce-mi spun în fiecare clipă, şi ce mă chinuieşte, mai ales cînd văd că lumea îmi răspunde totdeauna nu. Lumea, dacă te-am înţeles bine, eşti d-ta, sînt eu, e oricine care se supune legilor societăţii omeneşti. Ei bine, cu toate cele ce mi-ai spus, presupune că sîntem tineri şi liberi, d-ta şi cu mine, şi că amîndoi am fi avut de gînd să ne căsătorim, eu aş fi cea dintîi care m-aş împotrivi. D-ta, care eşti atît de mîndru şi-atît de cinstit, ai vrea să te legi de-o fecioară săracă şi poate nu tocmai înţeleaptă, în loc să-ţi legi viaţa de-o fată decăzută şi necinstită ca mine.

— Te înşeli, Felicia. Singurul lucru care m-ar face să mă apropii mai mult de-o fecioară, n-ar fi curăţenia trupului, ci mai mult a sufletului ei. Numi pasă niciodată de ce *va zice lumea,* nu fiindcă o dispreţuiesc, ci fiindcă uneori trebuie să n-o bagi în seamă, tocmai ca să-i schimbi răutatea în blîndeţe. În fiinţa unei fecioare curată la inimă aş preţui înţelepciunea şi simplitatea gîndurilor ei. Aş avea nădejdea s-o pot lumina într-o zi, dacă ar fi neştiutoare, făcînd-o astfel să se împărtăşească din sănătatea mea morală. Cu d-ta însă această nădejde m-ar putea amăgi; ai luat nenorocirea drept boală fără leac şi aş fi îngrozit să mă însor cu o femeie care se îndoieşte de fiecare lucru, dispreţuindu-l.

— Atunci te-ai însura numai ca să ai linişte! Eşti, prin urmare, un egoist! Nu te-ai lega de cineva, ca mine, din dorinţa de a-i fi un sprijin.

— Da, aş fi un egoist, călăuzit însă de nădejdea că acest sprijin ar putea fi de folos. Sînt unele supuneri oarbe, încăpăţînate, binevoitoare, fără îndoială, da nesocotite, fiindcă nu slujesc la altceva decît să sporească cusururile oamenilor iubiţi ca nişte zei, făcînd să se nască în fiinţa lor, chiar fără s-o vrea cîteodată, amărăciunea şi păcătoşenia egoismului. Dacă fratele d-tale e zăpăcit oarecum, crede-mă că numai d-ta eşti de vină şi, dacă Tonino e un băiat foarte cumsecade, sînt încredinţat că n-ai izbutit să-l faci altfel de cum e. Am fost şi eu ca d-ta întrucîtva, am răsfăţat, am amăgit tot ce-a putut să se încălzească o clipă la flacăra iubirii mele şi, cînd am vrut să-mi îndrept greşeala, era prea tîrziu. Fusesem lipsit de prevedere şi nu ştiusem pînă unde poate merge această bunăvoinţă. Omul care s-ar lega de

d-ta cu nădejdea că poate îmblînzi asprimea firii d-tale, ar băga de seamă că s-a ivit prea tîrziu şi n-ar face altceva decît să te deznădăjduiască. La rîndu-ţi, ai putea respecta un bărbat atît de puţin serios, care ar vrea să te aibă, chiar dacă ar urma să se lipsească de odihna lui, lipsindu-te şi pe d-ta de această odihnă?

— D-ta vorbeşti de odihnă, cuiva care încă n-o cunoaşte. De cînd sînt pe lume nu m-am odihnit nici cel puţin un ceas.

— Asta s-a întâmplat din vina d-tale. N-ai nevoie să-ţi odihneşti trupul, dacă nu-ţi place; dar trebuie să-ţi odihneşti gîndurile şi inima în patul adevărului şi-n apa milosteniei. Dacă n-o faci, înseamnă că ai să înnebuneşti, şi nebunii sînt totdeauna vătămători.

— De-aceea am avut dreptate la început: nu pot fi iubită, fiindcă, la rîndu-mi, nu sînt cîtuşi de puţin iubitoare!

— De ce ţi-aş ascunde adevărul când văd că-ţi poate folosi? Caută să fii mai întîi iubitoare şi la urmă vei cunoaşte fericirea de a fi iubită.

— Cu toate astea, bietul Tonino mă iubeşte aşa cum sînt, dumneata ai spus-o.

— Da, şi-o spun încă o dată; el însă te iubeşte din instinct şi d-ta nu ţii seamă de dragostea lui, de vreme ce şi ea e în stare să te deznădăjduiască.

— Aşa e, mi-ar trebui ceva mai mult decît prietenia unui cîine supus. Dragostea pe care am visat-o cîndva era mai întreagă şi mai înălţătoare. M-am lipsit însă de ea, văzînd că nu sînt vrednică s-o răsplătesc.

— Nu căuta să te lipseşti, schimbă-i înfăţişarea.

— E oare cu putinţă?

— Da, atunci cînd simţi nevoia că trebuie.

— De astă dată sînt încredinţată. Voi încerca.

Se depărta şi peste cîteva clipe n-o mai văzui; coborîse pe-un povîrniş. După un sfert de ceas, pe cînd coteam .pe după colţul unei stînci, o zării la oarecare depărtare, jos, între două povîrnişuri, unde pesemne se credea ferită de orice privire. Se rezemase de-o stîncă dreaptă, c-o înfăţişare visătoare sau deznădăjduită, îmbrăcămintea ei albă şi roşie se smulgea în

tonuri vii din verdele tufişurilor, în timp ,ce mişcările trupului ei aveau un farmec deosebit; mă băga de seamă însă numaidecît şi plecă. Apoi n-o mai văzui.

Nu-mi mărturisise pe de-a-ntregul pricina mîhnirilor ei şi, presimţind că era o fire aleasă, nu îndrăznisem s-o întreb. Ce necazuri puteau să îngenuncheze un suflet atît de mîndru? Nu era oare pricina adevărată setea de iubire, atîta vreme înăbuşită? Băgai de seamă în cele din urmă că nu-i spusesem nici un cuvînt din cîte ar fi trebuit să-i spun ca să-i pot aduce prin asta o uşurare. Nu fusesem decît un sfătuitor pedant, pe câtă vreme ar fi trebuit să fiu un prieten părintesc care să-i smulgă din inimă taina cine ştie cărei patimi ascunse care o chinuia. Această patimă n-avea nici o legătură cu vreuna din fiinţele pe care le vedeam venind la Drăcoaica; dar Felicia pleca totdeauna singură, ea însăşi vindea vitele şi orătăniile, prin urmare putea foarte bine şi trebuia să cunoască pe cineva care să-i fi părut vrednic de ea; poate însă că nu era în stare s-o înţeleagă şi nu voia să-i ierte trecutul.

Nu ştiu de ce, am simţit totdeauna un fel de scîrbă pentru astfel de întrebări. Poate că un sentiment de mîndrie mă împiedică să silesc ori să surprind încrederea pe care alţii o au în mine. Şi-apoi, de la un bărbat la o femeie, chiar dacă între ei e o mare deosebire de vîrstă, îmi pare că întrebările sînt un fel de judecători care se ating de cinstea sufletească a fiecăruia. O respectam pe Felicia şi-mi ziceam că, dacă ar fi avut să-mi mărturisească vreo taină, ea singură trebuia să-mi dea tonul şi nota de care trebuia să mă slujesc ca să-i pot răspunde.

La urma urmei, această biată femeie care nu primea mîngîierea, simţea o mare trebuinţă de ea şi mă hotărîi să fiu cel puţin un duhovnic mai puţin aspru, dacă ar fi venit din nou să-mi ceară sfaturi.

Nu se mai întoarse şi nu ştiu de ce, timp de-o săptămînă nu mai coborî din munte. N-aveam de ce să-mi părăsesc lucrul şi să stau de vorbă cu tovarăşii mei. Tonino îmi aducea tot ce-mi trebuia. Venea aproape în fiecare dimineaţă. Îmi ziceam uneori că trebuia să mă arăt în ochii Feliciei îngrijorat de viaţa ei; simţeam însă că mă oprea un fel de nehotărîre amestecată cu teamă. Nu îndrăzneam nici cel puţin pe Tonino să-l întreb ce face, în aşa fel încît să nu dau nimic de bănuit. Era atît de zburdalnic încît mi-ar fi spus poate lucruri pe care nu voiam şi nici nu trebuia să le ascult

din gura lui; era scris însă ca adevărul să se iveascâ dintr-odată, cu toată luarea-aminte ce mă oprea să-l întîmpin.

Jean urcă spre coliba mea şi, scuturându-mă de mână:

— De ce nu mai vii pe la noi? îmi zise el. Ţi-ai sfîrşit treburile aici, bag de seamă după însemnările pe care ţi le-ai făcut în registre. Oare îţi e mai bine să trăieşti singur decît în tovărăşia prietenilor?

— Îmi place singurătatea, răspunsei, am uneori nevoie de ea; îmi plac foarte mult prietenii şi mă voi întoarce peste cîteva zile, dacă cumva n-ai nevoie chiar acum de mine.

— Ei bine, da, avem nevoie de d-ta numaidecît; sora mea se prăpădeşte.

— E bolnavă?

— Da, dumneata trebuie să fii doctor.

— Dar nu sînt doctor cîtuşi de puţin, dragul meu; crezi oare că ştiu totul?

— D-ta ştii tot ce e bun şi îmi închipui că ştii să rosteşti cuvinte frumoase cînd e vorba să lecuieşti un suflet bolnav. Haide, nu eşti copil, nu eşti nici surd nici orb. N-ai stat pînă acum între noi şi n-ai băgat încă de seamă că sora mea te iubeşte?

Şi, în timp ce eu îl priveam încremenit, el începu să rîdă cu hohote.

— Îmi pare că m-am înşelat, îmi zise, şi că într-adevăr n-ai băgat de seamă.

— Visezi, prietene, strigai; sînt cu douăzeci de ani mai în vîrstă decît sora d-tale.

— Asta în nici un chip n-o putem crede; am văzut că-ţi place să te faci cu zece ani mai bătrîn; dar chipul, îndemînarea, tăria, voioşia şi părul d-tale negru nu vor să te arate drept ceea ce vrei să fii. Trebuie să ai cel mult patruzeci de ani, domnule Sylvestre; eu sînt mai mare ca d-ta cu cel puţin cinci ierni.

Îi jurai pe cinstea mea că aveam aproape patruzeci şi nouă de ani.

— Ei bine, la urma urmei, pentru noi e tot una, reluă Morgeron; omul are totdeauna vîrsta pe care o poartă pe obraz şi în mişcările trupului. Sora mea te iubeşte aşa cum eşti, şi-i dau dreptate. Haide, nu mai face pe sfiosul; e încă destul de tînără, e frumoasă, are o zestre de două sute de mii de franci şi copiii pe care îi va avea dintr-o căsătorie vor moşteni atât cît le voi lăsa eu, fiindcă n-am să mă însor niciodată. A făcut o greşeală, o ştii, dar poate că e vrednică de plîns, iar nicidecum de mustrare; a ispăşit îndeajuns şi d-ta eşti un filosof. I-ai spus că o găseşti vrednică de stimă şi de respect. Nu închide ochii, inima ei e a d-tale şi are o inimă care preţuieşte mult; n-ai să întîlneşti o alta la fel. Ştiu că eşti văduv, aşa mi-ai spus; prin urmare poţi să faci tot ce vrei, mai ales că te afli în casa noastră, unde n-am văzut pînă acum să-ţi fi venit vreo scrisoare. Caută-ţi singur fericirea; nu eşti făcut să îmbătrîneşti singur; nu te chinuieşte ca pe mine setea de glorie; ai nevoie de îngrijire, de prietenie. Spune da, şi-am să te strîng în braţe pînă vei simţi că te înăbuşi, fiindcă m-aş mîndri cu un frate ca d-ta şi, oricît de ruinat ai fi, înrudirea cu d-ta e o mare cinste pentru noi, să ştii.

Rămăsei pironit locului, într-un fel de nedumerire amestecată cu tristeţe care, cu toate mulţumirile ce-i arătai lui Jean pentru prietenia lui, nu-i scăpă nebăgată în seamă.

— Ei bine, reluă el, îmi vorbeşti cu dragoste şi bunătate; dar spusele mele nu te încîntă, o văd destul de limpede.

— Acesta e adevărul, zisei. Dintre toate prevederile pe care le-aş fi avut cu privire la viitorul meu, care de-abia acum începe, aceea a căsătoriei e singura care nu mi-a trecut prin minte, într-atît e departe de gusturile şi de gîndurile mele. Am fost nenorocit pe vremuri, poate din vina mea: am fost prea slab; dar am rămas acelaşi. Firea surorii d-tale, blîndă şi cuminte cum e, o îngrozeşte pe-a mea. D-ta spui că omul are vîrsta pe care i-o arată mişcările şi obrazul; te înşeli, dragă prietene. Ai totdeauna vîrsta inimii, a credinţelor tale. Am fost prea încercat ca să mai cred în mine şi nu mai simt în inima mea pornirea ce ne călăuzeşte spre necunoscut în anii tinereţii. În sfîrşit, eu nu sînt cîtuşi de puţin îndrăgostit de sora d-tale şi judecata, ca şi dragostea, nu mă îndeamnă să-i închin o viaţă pe care-o văd zdrobită şi-ale cărei sfărîmături îmi pare foarte greu să le mai adun.

— Dacă aşa stau lucrurile, n-am să mai stăruiesc, reluă Jean; nu sînt însă pe deplin încredinţat că acest fel de a judeca e cel mai sănătos din viaţa

d-tale. Te rog să te mai gîndeşti, să mai dai prin casa noastră, s-o priveşti şi să stai de vorbă cu sora mea, aşa cum n-ai făcut-o încă pînă acum; poate că lesne te-ai putea îndrăgosti, acum, cînd bagi de seamă că ai dreptul s-o faci. De cînd i s-a întîmplat nenorocirea aceea, pe care n-a încercat s-o ascundă nimănui, Felicia a trezit iubirea în multe inimi şi, dacă ar fi vrut, ar fi putut găsi oricând un bărbat vrednic de ea; e însă o femeie ciudată şi nu-i e nimeni pe plac. Numai în faţa d-tale se pleacă, numai pe d-ta te socoteşte un om ales şi stăpînitor. Ştiu, de altfel, că poate să placă, cu toate cusururile ei, şi îmi vine să cred că în cele din urmă vei ajunge s-o priveşti cu mai multă bunăvoinţă. Nădăjduiesc că n-ai să ne părăseşti din pricina cuvintelor pe care ţi le-am spus acum!

— Mărturisesc că mă simt ispitit, dragul meu. Mi-e teamă să nu joc un rol caraghios şi supărător.

— Nu, d-ta trebuie să te prefaci că nu ştii nimic, că n-ai bănuit nimic. Dacă sora mea ar afla că nu mi-am păstrat cuvîntul, s-ar supăra foc şi-ar fi în stare să-mi plece din casă. E mîndră, aş putea zice, prea mîndră. Ea n-are să te prevină niciodată, nu-ţi fie teamă. Şi-n afară de asta nu e un copil şi, dacă vede că n-o iubeşti, cînd ea se gîndeşte numai la asta şi-o crede cu tot dinadinsul, va cădea şi mai mult în prăpastia durerii şi va suferi peste măsură. E tare şi îndrăzneaţă cît zece bărbaţi şi are un suflet prea mare ca să fie vreodată în stare să urască. Prin urmare, coboară la noi şi, peste opt zile, vom mai vorbi despre asta. Pe omul care ştii că te iubeşte trebuie să-l cercetezi mai de-aproape şi să-l priveşti cu mai multă luare-aminte.

Trebuii să făgăduiesc; dar, mai-nainte de-a mă despărţi de Morgeron, voiam să ştiu dacă sora lui îi mărturisise ceva şi dacă tot ce-mi spusese pînă atunci nu era cumva un vis, o închipuire de-a lui.

— Nu e un vis, îmi zise el; ea însă nu mi-a mărturisit nimic. Mai-nainte ca Felicia să se hotărască să-şi mărturisească dragostea pentru cineva, ea care de cincisprezece ani îşi bate joc de dragostea altora, dispreţuind-o, ar trebui s-o faci să-şi smulgă inima din piept.

— Dar atunci, de unde ştii…?

— Ştiu, fiindcă Tonino ştie, şi el mi-a spus totul.

— Tonino? E prin urmare un sfetnic al ei?

— O, nu. Dar el citeşte în sufletul ei ca într-o carte. E mai pătrunzător ca noi toţi; ştie tot ce gîndeşte ea, chiar dacă ar mărturisi altceva decît ceea ce gîndeşte.

— Dar Tonino pentru ce a dat pe faţă taina pe care de-abia o bănuieşte în sufletul ei?

— Fiindcă o iubeşte ca pe o mamă şi vrea s-o ştie fericită.

— Atunci, tot ce mi-ai spus şi mi-ai propus nu se leagă decît de-o simplă presupunere trezită în mintea unui copil? Ei bine, oricît ar fi de pătrunzător, cred că de astă dată s-a înşelat şi-a luat drept adevăr fantoma geloziei lui.

— Îl crezi gelos pe femeia pe care-o iubeşte ca pe-o mamă?

— De ce nu? Chiar copiii adevăraţi sînt geloşi pe mîngîierea şi dragostea mamei lor.

— Se poate; şi cîinii sînt geloşi pe dragostea stăpînilor. Medor se supără pe mine cînd mă vede că-mi mângâi calul, dar gelozia copiilor se potoleşte prin prietenie. Oricum însă, d-ta judeci foarte limpede; se poate întîmpla ca Tonino să fi visat. Vino, ai să vezi cum stau lucrurile şi la urmă vom putea sta de vorbă mai bine.

Plecă şi întoarse capul de mai multe ori ca să-mi spună:

— Vii mîine? Aşa mi-ai făgăduit, mi-ai jurat chiar.

Băgasem de seamă că era foarte neliniştit din pricină că luase lucrurile prea în grabă. Bietul om credea că nimic nu poate fi mai simplu decît să mă însoare cu sora lui şi, visător şi lesne întreprinzător cum era, nu se îndoise o clipă că acesta era singurul mijloc de-a mă păstra veşnic lîngă el. Văzînd că mă împotriveam, se mustra că-mi vorbise şi, după un sfert de ceas de drum, îl zării urcînd din nou ca să-mi spună:

— M-am gîndit şi eu şi cred că d-ta ai ghicit totul. Copilul şi-a închipuit toate astea şi-a vrut să mă încerce ca să vadă ce cred şi ce gîndesc.

— Spune-i că visează, răspunsei, şi pînă una alta, să ne vedem de treburile noastre.

Rămăsei adîncit în gînduri posomorite. Cele două săptămîni de viaţă trăită în singurătate, printre gheţuri şi stînci, trezeau din nou în mine gusturile sălbatice de odinioară. Oameni nevinovaţi care n-au ştiut, ca mine, să înfrîngă voia soartei, adică să sfarme voinţa altora, nu găsesc mîngîiere decît în fiinţa lor, în felul de a simţi al mîngîierii lor. Lupta a fost groaznică, aşa cum e orice datorie care nu-şi aşteaptă răsplata; şi pentru aceasta au mare nevoie de odihnă. Eu care am luptat douăzeci de ani şi mai bine, n-am ajuns să mă liniştesc decît de vreo două anotimpuri încoace, şi în clipa cînd, întins pe patul meu de iarbă nu mă gîndeam decît să văd luna răsărind printre zăbrelele ferestrei şi să sorb miresmele cîmpului, se iveşte cineva care mă îndeamnă să trăiesc din nou aceeaşi viaţă socială, reînnoind legăturile cu lumea, jertfindu-mă încă o dată, eu, victimă istovită şi însîngerată, ca să pot face să nască întreagă fericirea altora!

Nădăjduiam că Tonino minţise înadins ca să poată afla adevărul; dar amintirile mi se treziră în gînd numaidecît, şi toate cuvintele, toată sfiiciunea, toate pornirile, toate prevederile, toate privirile ciudate şi întregul amestec din făptura acestei femei mi se înfăţişară în minte cu deplina lor lămurire. Taina ce-mi chinuise cercetările psihologice se risipea în faţa adevărului şi mă simţeam tulburat de moarte, fiindcă eram încă bărbat în toată puterea vîrstei. Nu-mi istovisem cîtuşi de puţin sistemul nervos; nici o risipă de viaţă nu-mi slăbise sîngele; inima mea rănită suferise fără să-şi piardă din înflăcărare; în fiinţa mea nu îmbătrînise decât priceperea şi judecata. Mă simţeam în stare să iubesc şi nu mă înşelam; dar n-o iubeam pe Felicia şi-mi era teamă s-o doresc cîndva.

La vîrsta cînd te chinuiesc patimile nu mai faci astfel de deosebiri critice; orice s-ar spune, a iubi şi a dori e întotdeauna acelaşi lucru, neînţeles în noi, dar puternic şi de neînvins, numai dacă nu se întîmpla să fii de timpuriu un om prea neastîmpărat şi prea simţitor. Cînd ai ajuns la vîrsta de o jumătate de veac, e cu neputinţă să mai deosebeşti pornirile inimii de cele ale simţurilor. Îmi plăcea tăria şi virtutea firească sădită în firea hotărîtă a Feliciei; spiritul ei însă n-avea nici un farmec pentru mine. Era prea întins, prea străin de firea mea. Era prea încărcat de furtunile pe care le îndurasem şi eu.

De trei ori peste noapte îmi luai pachetul cu lucruri şi bastonul de călătorie ca să fug prin munţi. Dar jurămîntul mă opri; şi-apoi acum mai mult ca oricînd eram trebuincios lui Jean Morgeron, mai ales că se apropia

clipa cînd trebuia să luăm o hotărîre şi nu mă puteam feri de răspunderea pe care mi-o luasem întreagă. Trebuia cel puţin să-mi sfătuiesc prietenul în aşa fel ca, în lipsa mea să poată duce singur lucrările pînă la capăt.

Părăsii coliba cu inima îndurerată; Tonino veni cu noaptea în cap să mă ajute să-mi strîng lucrurile. O găsii pe Felicia îmbrăcată frumos; era într-o zi de sărbătoare; îşi pusese un costum bogat şi chipeş ca la munte, pe care îl mai văzusem o dată, şi-mi amintii că-i spusesem atunci că trebuia să-l poarte totdeauna. Era, într-adevăr, nespus de frumoasă, atât cît poate să fie o femeie mîndră, cu privirea posomorită şi cu zîmbetul dispreţuitor; căci nu există frumuseţe atrăgătoare fără lumina risipită pe întregul chip şi vraja ce învăluie fiinţa.

Mă primi cu aceeaşi bunăvoinţă rece, ca şi alte dăţi, îmi aduse bucatele la masă cu aceeaşi neîntreruptă atenţie şi, ca de obicei, se amestecă din cînd în cînd în discuţiile noastre; se ferea cu toate astea să tulbure gîndurile celorlalţi cu păreri răutăcioase, pe care le arunca uneori în treacăt şi, cînd, spre sfîrşitul mesei, veni să se aşeze între noi, se lăsă batjocorită în glumă de fratele ei, fără să se împotrivească.

— Ştii, îmi zise el, de faţă cu ea, că s-a schimbat mult prietena noastră? Nu ştiu ce morală frumoasă i-ai făcut, într-o zi, pe cînd venea să te caute în livada Popicului, dar, de-atunci nu se mai supără pe noi şi nu ne-a mai certat niciodată; pesemne eşti un foarte bun duhovnic pentru femei.

Răspunsei că nu-mi îngăduisem…

— Ba da, mă întrerupse Tonino cu nevinovăţie; a spus că d-tai ai certat-o…

— Pentru ce te amesteci şi tu? zise Jean cu glasul lui răsunător; n-a vorbit nimeni cu tine. Du-te şi vezi ce se mai întâmplă pe-afară; vacile mugesc de foame de-un ceas şi văcarul ştii că e la biserică.

Era pentru prima oară cînd Jean îi poruncea lui Tonino de faţă cu Felicia. Băgai de seamă că ea nu-i mai spunea nimic şi că nici el nu părea sprinten cum îl ştiam. Nu prea se temea de Jean şi ieşi afară zîmbind şi fără să se grăbească. Îmi fu cu neputinţă să desluşesc în trăsăturile lui cel mai mic semn de ciudă ori de nelinişte.

În timp ce-l urmăream cu privirea, întîlnii într-o veche oglindă atîrnată de-asupra uşii, privirea Feliciei. Vai, această privire, întreaga ei înfăţişare, mă birui numaidecât şi sufletul meu se plecă sub povara sufletului ei ca un fir de iarbă în bătaia vîntului. Ea îşi întoarse ochii în pripă, se ridică şi plecă să caute cutia cu cafea în odaia de-alături; dar chipul palid i se împurpura şi sub această lumină de fulger părea cu totul alta.

încremenii, hotărît să nu fac nici o mişcare, mă ferii s-o mai privesc în ochi. Ea făcu întocmai ca mine; dar îndărătnicia fiecăruia nu izbuti decît să apropie şi mai mult cele două fiinţe înflăcărate ce se căutau parcă într-ascuns cu lumina lor scînteietoare. Sub imboldul iubirii, Felicia deveni dintr-odată neînchipuit de frumoasă; marmora se schimbase în femeie. Teama mîngîietoare, ruşinea, patima înăbuşită, supunerea, părăsirea chinuitoare în urma mîndriei învinse cu desăvîrşire, umilinţa posomorită, blîndeţea, vraja adîncă în faţa căreia nimic nu poate fi împotrivire, toate slăbiciunile, toate pornirile femeii se iveau dintr-odată în ea, şi nu ştiu să mai fie vreun bărbat în stare să judece cînd simte căzînd asupră-i această rază a cerului. O vedeam pe Felicia pentru întîia oară; îmi părea că n-o mai văzusem niciodată şi, prin urmare, n-o cunoşteam. Tot ce spusesem cîndva împotriva ei nu erau decît sofisme şi rătăciri. Nu trecuse un ceas de cînd se arătase altfel în ochii mei şi mă încredinţai c-o iubesc şi răsuflarea ei îmbălsăma pentru mine văzduhul pe care îl respiram pentru întîia oară odată cu miresmele unei vieţi de bucurie. Tresărirea şuviţelor de păr inelat ce se plecau în clipa cînd îmi punea bucatele dinainte, trezea în mine un tremur ciudat, glasul ei, care pînă atunci îmi păruse aspru, luase parcă o unduire de cîntec; cînd spunea, c-o tulburare rău ascunsă, un cuvînt ce părea să nu aibă nici o însemnătate, eu mă sileam să-mi trag sufletul, aşteptînd alt cuvînt, parcă viaţa mea atîrna de şoapta acestui cuvînt şi parcă sunetul glasului ei ar fi colindat pentru mine întregul univers.

Ieşii pe cîmp cu gînd să mă văd odată singur, să-mi întreb sufletul într-un fel oarecare. Dar îmi fu cu neputinţă să găsesc un răspuns. Partea senină a sufletului meu răspundea mai dinainte întrebărilor pe care le punea prăpastia întunecată, şi parcă ceva înălţător pătrunsese în mine şi îşi bătea joc cu blîndeţe de tot ce se învechise în fiinţa mea. Asta mă uimea peste măsură; nu mă întrebam însă ce înseamnă această putere fermecătoare a iubirii sub care mă simţeam istovit, înfrînt.

Era pentru întâia oară cînd iubeam, cu toate că asta era a doua iubire în viaţa mea. Fusesem îndrăgostit de nevasta mea, cu toată beţia sufletului meu, la începutul legăturii noastre nenorocite; era însă o beţie tulbure aceea de care vorbeam mai adineauri, această risipă de porniri în care tinereţea nu e în stare să facă deosebirea dintre plăcere şi fericire. Mult mai curat la suflet, simţeam fericirea fără să mă gîndesc la plăcere; bucuria mea n-avea legătură în nici un fel cu vreo pornire grabnică; cu anii devenisem mai bun şi nu mă mai gîndeam la mine; mă lăsam în voia mîngîierilor şi-a recunoştinţei, simţeam nevoia să ajut şi să întineresc sufletul deznădăjduit şi ofilit ce se străduia să renască numai ca să mi se dea întreg.

Îmi dădui foarte curînd seama de cuminţenia simţirii pe care o cuibăream în mine şi orice şovăire încetă. De ce m-aş fi minţit pe mine însumi, de ce i-aş fi minţit pe ceilalţi? Mă hotărîi să spun adevărul, atît Feliciei cît şi fratelui ei.

Dar, pe cînd mă îndreptam spre casă, băgai de seamă că eram urmărit de Tonino, care tocmai se ascunsese într-un tufiş, nu departe de locul unde mă aflam. Mă oprii şi căzui pe gînduri; amintindu-mi scena petrecută la umbra Popicului cu şase luni mai înainte, totul mi se desfăşură în minte cu înţeles deplin. Parcă îl vedeam pe tînăr ducînd la buze o şuviţă din părul inelat al Feliciei, văzui iarăşi privirea lipsită de înţeles a Feliciei, amestecul de mînie şi bunăvoinţă ce-mi păruse cu desăvîrşire nelămurit şi-a cărui impresie, cu toate desluşirile de mai tîrziu, avea să-mi rămînă neştearsă din minte şi chinuitoare întrucîtva.

Tonino, fără să-şi dea seama, se îndrăgosti oare de vara lui? Era gelos pe mine? Aveam să fiu nenorocirea acestui copil care, mai mult decît mine, avea nevoie de mîngîierea Feliciei? Eu să fiu nenorocirea cuiva! Călcam pe urmele acestui gînd ca pe trupul unui şarpe şi mă dădeam înapoi îngrozit, fără să fac un pas mai departe. Atunci luai o hotărîre neobişnuită. Îl chemai pe Tonino şi mă plimbai în tovărăşia lui două ceasuri; pusei în joc toată prevederea şi înţelepciunea ca să-i cunosc taina gândurilor.

Era şi el o fire ciudată, întocmai ca Felicia. Părea cu desăvîrşire italian cînd era vorba să facă o legătură între patimă şi viclenie; dar înstrăinat în mijlocul vieţii de la ţară, îndrumat şi sfătuit doar de înţelepciunea mult mai ascuţită a Feliciei, dacă nu era stăpînit de vreun instinct, era cel puţin călăuzit de simţiri cu desăvîrşire binevoitoare. Îmi vorbi mai-nainte de-a fi

început să-l întreb, aşa cum făcuse şi Jean. Îmi păru însă că el se ferea să-mi mărturisească unele lucruri, ceea ce Jean nu fusese în stare să facă. După spusele lui, Felicia nu părea cîtuşi de puţin în stare să se îndrăgostească de cineva, şi mai ales de un bărbat de cincizeci de ani. Din respect pentru ea, din dispreţ pentru mine, cuvîntul dragoste nu-i flutură pe buze.

— Trebuie să te însori cu verişoara mea, îmi zise el, va fi o fericire pentru amîndoi. E o femeie cu-atîta judecată, încît n-ar putea trăi alături de-un bărbat prea tînăr, şi dumneata, cu vîrsta pe care-o ai, nu te-ai putea lega de-o fată invidioasă şi capricioasă. E şi ea bună, după cum şi d-ta eşti bun, nu e îndeajuns de blîndă, dar e o inimă apropiată şi înţelegătoare. Ai băgat de seamă că, pentru o ţărancă, e îndeajuns de cuminte şi de înţeleaptă. Îmi era teamă într-o vreme să nu se hotărască să-l ia de bărbat pe Sixte More, care venea deseori pe la noi acum doi ani şi de care Jean nu se mai despărţea niciodată. Pe vremea aceea eu eram tare mîhnit. Îmi era frică să nu dau peste un stăpîn rău, care să-mi dea prea mult de lucru şi să mă gonească din casă, şi cu toate astea vedeam foarte bine că verişoara mea avea nevoie de-un tovarăş, de-un sprijin, cînd fratele ei nu era acasă. Pînă atunci nu mă gîndisem niciodată la asta; îmi închipuiam că alături de mine se simţea aşa cum se simte mama lîngă copilul ei, şi uneori îmi spunea: „O mamă nu e niciodată singură cînd îşi are copilul alături.” Asta se întîmpla în zilele cele bune. Alteori însă mă trimetea la culcare odată cu scăpătatul soarelui, zicîndu-mi: „Mă plictiseşti, îmi place mai bine să rămîn singură.” Mă ascundeam ca să plîng în voie, în tovărăşia femeii ce ne păzea caprele şi ea m-a desluşit că o femeie cînd ajunge la treizeci de ani nu poate să trăiască nemăritată, fiindcă simte nevoia să stea de vorbă cu un bărbat învăţat şi cu judecată, şi-apoi ea cunoaşte tot atîtea lucruri cîte cunoaşte şi fratele ei. Atunci am crezut că cel mai bun lucru pe care l-aş face ar fi să rog pe Dumnezeu să-i trimită bărbatul care îi trebuie. M-a ascultat, fiindcă ai venit d-ta, şi pentru d-ta are mai mult respect decît pentru fratele ei, şi în d-ta se încrede mai mult decît în el. Însoară-te cu ea şi vom fi fericiţi împreună. Am să te slujesc ca pe tatăl meu. D-ta ai să mă înveţi multe lucruri şi poate că am să-ţi fac cinste urmîndu-ţi sfatul în totul.

În toată această gîngăveală a lui Tonino era, după cum vedeţi, ceva simplu şi copilăresc, şi căutai pe toate căile să-i cercetez sufletul ca să văd dacă nu cumva îşi bate joc de mine, el însă nu lăsă să-i scape o vorbă, o mişcare, un zîmbet, care să nu fi tăinuit cea mai desăvîrşită nevinovăţie.

Cum se făcea, cu toate astea, că nu mă puteam linişti pe deplin? Chipul lui palid şi neastâmpărat spunea mai mult decît cuvintele-i pline de înţelepciune. De-aceea, cînd povestea cu însufleţire prietenia lui cu păzitoarea caprelor, pe buzele lui umbrite de-un puf mătăsos, se ivea un zîmbet liniştit şi răutăcios. Cînd spunea că Felicia avea nevoie de-un prieten în vîrstă, ochii lui frumoşi, negri, zvârleau fulgere posomorite; cînd făgăduia că mă va privi ca pe-un tată, în cuvintele lui era ceva neînţeles şi batjocoritor, şi parcă ar fi zis: „La vârsta d-tale şi verişoarei mele îi poţi fi tată."

Înţelegeţi foarte bine că în mândria mea zîmbii, fără să mă împotrivesc. Într-adevăr, eram prea bătrân ca să mă gîndesc la iubire. N-o căutasem şi, fiindcă n-aveam de ce mă mustra, nu mă puteam simţi umilit. Iubirea venea să mă cheme, să-mi poruncească, să mă învingă. Tinerii puteau să-şi bată joc de mine; nu eram vrednic de batjocura lor şi ea nu mă putea răni câtuşi de puţin.

Nu era şi oarecare amărăciune în muta batjocură a lui Tonino? Asta n-am putut s-o ştiu. După vorbele lui nu puteam să-mi dau seama; erau, dimpotrivă, pline de respect şi de dragoste. Trebuia oare să mă tulbur din pricina gesturilor lui care aveau strînsă legătură cu mimica obişnuită a casei?

Dar, această tulburare îmi stăvili oarecum hotărîrea şi, în loc să mă duc şi să sărut mîinile Feliciei, socotii că e mult mai bine să aştept. Ce să aştept? N-aş fi putut spune; oricum însă, aveam toată încredinţarea că Tonino se punea de-a dreptul, cu vreo ţintă ori fără să-şi dea seama, între ea şi hotărîrile mele.

Căutai să-mi cercetez atît de bine sufletul în seara aceea şi în zilele următoare, încît ea putea să creadă că nu bănuisem încă nimic. Ştiind că Tonino avea să-i spună tot ce vorbisem, mă ferisem să răspund pe faţă la întrebările lui. Băgam de seamă că-mi aştepta răspunsul cu mare nerăbdare. În marginea şuvoaielor erau atîtea de făcut şi de supravegheat încât îmi fu foarte uşor să-l îndepărtez pe Jean Morgeron pentru cîtăva vreme de la preocupările lui de rudenie cu privire la mine. Mînuiam cu îndărătnicie sapa şi tîrnăcopul, ca să scap de povara gîndurilor. Îmi părea că trebuie să las numai în seama Feliciei grija acestei afaceri atît de delicate, aceea a unirii noastre.

Dar, cu toată încăpăţânarea mea, o iubeam cu aprindere, cu patimă poate. Cînd se ivea să-şi arunce ochii peste lucrările noastre, o simţeam că se apropie mai-nainte de-a fi zărit-o. Uneori mă gîndeam că poate să vină, visam că o vedeam venind şi inima începea să-mi bată atît de tare încât nu mai eram în stare să sparg stînca ori să scormonesc pămîntul**.** Mă chinuia o aspră nerăbdare, sufletul meu o ruga să vină şi nu mă puteam linişti fiindcă n-o vedeam lîngă mine.

Într-o zi avusei cu ea o discuţie foarte tainică. Mă gîndeam la ea. Mă întrebam dacă într-adevăr mă putea iubi, dacă se încăpăţîna să creadă că n-aveam decît zece ani mai mult decît ea, dacă nu cumva era încredinţată că i-aş fi putut împlini un vis, cel puţin în treacăt, şi aş fi vrut din inimă să fie astfel. O iubeam cu-atîta înfrigurare încît mă temeam că nu eram poate vrednic de iubirea ei, şi aş fi vrut să-mi ceară s-o jertfesc ca să mă arăt vrednic de ea. Dragostea e totdeauna încercuită de mîndrie, oricare ar fi împrejurările. Mă îngrozeam pentru mine însumi, mai ales cînd era vorba de lucruri pe care nu le puteam prevedea. Şi-apoi eram încredinţat că puteam fi mai de grabă un tată bun şi înţelept decît un soţ binevoitor.

Mă gândeam la toate astea în timp ce mă odihneam pe-un povîrniş unde lucram singur, mai sus de coliba în care locuiam. Un glas limpede auzii că urcă pînă la mine. Erau sunete de vioară, glasul vioarei fermecate, din care cînta atît de rar şi-atît de frumos. Cînta nu ştiu ce arie veche, necunoscută poate, a cine ştie cărui bătrîn maestru; era poate o frîntură din gîndurile bătrînului Monti, care se întipărise cu toată sfinţenia în mintea fiicei lui. Eu o socoteam drept răspuns la nedumeririle mele, căutînd s-o îmbrac în gînduri şi în cuvinte. După mine, cîntecul îmi vorbea şi-mi spunea: „Biet om copleşit de sfiiciune pe care vremea te-a amărît peste măsură, tu nu ştii nimic, tu nu înţelegi nimic! Ascultă glasul artistului, fiindcă numai el cunoaşte adevărul, numai el cunoaşte iubirea! Poartă în suflet flacăra divină care nu vrea să ştie de tulburările cugetului; şi flacăra nu judecă, ci mistuie. Nu se poate lămuri decît aşa cum îl cunoaştem pe Dumnezeu: luminează şi mîngîie. Ascultă ce curat şi puternic e sunetul. În faţa lui toate cîntecele firii tac înăbuşite. E un sunet care urcă printre stele şi îmbrăţişează văzduhul. E simplu, e unul singur, ca şi viaţa. Tremură pe dincolo de infinit. Nici un gînd al tău nu poate să tulbure, să încremenească ori să rătăcească din calea-i veşnică sunetul biruitor care vorbeşte de dragoste.”

Zadarnic încercai să-mi răspund în adîncul inimii. M*ă* gîndii la prietenia curată, la jertfa pentru credinţă, la milostivire, la sprijinul părintesc ce nu aştepta răsplată, la tot ce putea să-mi pară mai curat şi mai înălţător decît această patimă nepotolită; dar vioara din Cremona nu voia să mă asculte; cînta, sunetul ei urca tot mai sus, repetînd, fără să se tulbure, cuvîntul plictisitor şi totuşi sublin: *Iubirea, numai iubirea.*

Învins pentru a doua oară, mă ridicai şi, lăsîndu-mi neatinse haina şi uneltele, coborîi spre casă. De pe stînca unde era căţărată, băgai de seamă că privirea mea putea pătrunde prin fereastră în sala unde se adunau de obicei după masă, fiindcă aveau o sală de mîncare şi un salon, o odaie frumoasă şi încăpătoare, podită cu scînduri lustruite, cu o masă mare la mijloc, cu mobile sculptate după gustul german, cu tacîmuri de faianţă, cu un Crist de fildeş atîrnat în perete, lucru de artă, din vechea modă italiană. Ferestrele erau mici, dar foarte numeroase; tavanul puţin ridicat şi pereţii curaţi învăluiau într-un fel de veselie senină acest colţ de taină, împodobit aspru dar cu mult gust. La început îmi păru că nu e nimeni acasă; dar, pornind pe altă cărare, zării adîncul odăii şi pe Tonino aşezat în dreptul uşii ce ducea în odaia Feliciei. Ea era acolo, în odaia în care se făcea de obicei muzică, iar el se ascunsese înadins după uşă ca s-o asculte. De cîte ori căutam s-o întîlnesc, el trebuia să fie veşnic stavilă între amîndoi.

Nu-mi putui înăbuşi ciuda pe care-o simţii chinuindu-mă în clipa aceea. Era poate o ciudă nedreaptă. De vreme ce sta ascuns după uşă, însemna că vioara nu cînta pentru el. Intrai în sală tocmai în clipa cînd muzica încetase şi-l zării pe Tonino fugind pe altă uşă, socotind astfel că n-aveam cum să-l văd. Sprinten ca un şarpe, coborî fără zgomot; scara dinăuntru, în timp ce eu intrasem pe cea din afară.

De ce fugea? Fiindcă era vremea de muncă şi nu de muzică? Eu n-aveam de ce să-l urmăresc, şi nici n-aveam de gînd s-o fac. Se temea să nu fie prins şi dojenit de Felicia Morgeron? Ea nu certa pe nimeni niciodată. N-avea alt gînd decît să placă, ştia că o femeie mânioasă e totdeauna urîtă; pe chipul ei nu se mai zăreau zbârciturile ce-l posomorau, era frumoasă şi parcă întinerită; blândeţea amestecată c-o nedesluşită melancolie îi scălda veşnic fruntea senină. Aşa se ivi sub ochii mei în pragul odăii… Dar pentru ce Tonino o luase la fugă în clipa când mă văzuse intrînd?

Nu ştiam ce să-i spun; inima mea plină de-atîta încredere îngheţă numaidecât. Ea nu mă întrebă ce vreau, n-avea faţă de mine decît reţineri mute şi ochii ei nu îndrăzneau să-i întrebe pe-ai mei; devenise sfioasă ca un copil şi rămase în picioare, nemişcată, parcă ar fi aşteptat să-i dau vreo poruncă, Căutai să-mi înfrîng tulburarea cînd băgai de seamă cât de curat îi e sufletul.

— Felicia, îi zisei, ai cîntat adineauri ceva foarte frumos. Simţeam nevoia să-ţi mulţumesc, ca şi cum ai fi cîntat numai pentru mine; dar, poate că în clipa aceea te gîndeai numai la cel care a scris această bucată.

— N-a scris-o nimeni, răspunse ea. E ceva care mi s-a smuls din suflet fără să-mi dau seama, şi n-aş putea să spun ce-a fost.

— Şi n-ai putea s-o mai cânţi din nou?

— Nu, nu cred. S-a risipit.

— Dar Tonino nu şi-ar putea aduce aminte de ea?

— Tonino? De ce el şi nu d-ta?

— Poate fiindcă el ştie să asculte mai bine decît mine. Şi adăugai cu un zâmbet silit:

— Mai ales cînd ascultă pe la uşi.

Ea mă privi c-o adîncă mirare. Fără îndoială, nu ştiuse nimic de purtarea lui Tonino şi cuvintelor mele nu le putea găsi dezlegarea. Mă ruşinai faţă de mine însumi şi căutai să fiu sincer. Dar în timp ce mă pregăteam să-i vorbesc cu inima deschisă îl zării pe Tonino urcînd cărarea pe unde venisem. El ştia foarte bine că de-acolo se putea vedea în sală şi mă pîndea de-aproape ca să nu-mi scape cumva zîmbetul lui batjocoritor. Încă o dată simţii că el era piedica tainică, de neînvins poate. Teama de-a fi batjocorit de acest copil şi de-a deveni caraghios în ochii mei chiar printr-un sentiment de neîncredere copilărească, făcu să mi se spulbere cu desăvîrşire visul de izbîndă. O rugai pe Felicia să-mi dea un pahar cu apă de izvor, parcă nu m-aş fi oprit din lucru decît ca să-mi astâmpăr setea. Ea se grăbi să mi-l aducă; luai o carte pe care mă prefăcui c-o citesc, aşteptînd. Ochii negri ai lui Tonino erau veşnic aţintiţi asupră-mi. Parcă mă ameninţau ca două fulgere. Aşa cel puţin îmi închipuiam, fiindcă mai mult îi simţeam decît îi

vedeam şi, cînd îmi ridicai privirea, plecase; nu era însă departe, poate că se ascunsese undeva ca să mă vadă mai bine. Mă simţeam umilit şi parcă neliniştit. Felicia îmi dădu un pahar pe care-l umplu cu apă dintr-un ibric. Băgai de seamă că mîna ei fină era mult mai albă; pesemne se îngrijea cu mai multă atenţie, nu mai spăla vasele, şi degetele ei subţiri nu mai aveau răni; aceasta era o jertfă pe care o săvîrşise numai pentru dragoste, ea care nu se odihnea niciodată cînd era vorba de treburile casei şi care socotea că nici o slujnică n-ar fi fost în stare să facă totul cu-atîta grijă şi cu atîta îndemînare. Mîna ei delicată tremura cînd îmi întinse paharul. Îmi plecai fruntea şi buzele mele îi trimiseră o sărutare mută; dar umbra nevăzută rătăcea mereu pe lîngă zid. Mă ridicai numaidecât şi mulţumii Feliciei cu răceală pentru bunăvoinţa cu care mă slujise. Două lacrimi mari i se sparseră între gene. Mă prefăcui că nu bag de seamă, plecai şi, pînă spre seară lucrai ca o maşină.

Ceva nou, amar, bănuitor şi ciudat pentru firea mea mă stăpînea în clipele acelea. Căutam să mă apăr în zadar: eram gelos. Cu ce drept? N-aveam niciunul; poate însă că aveam dreptul să mă plîng. Oricît ar fi căutat Felicia să tacă şi să se închidă în neliniştea ei, ştia foarte bine că nu eram străin de dragostea ce-o chinuia şi, dacă încă nu ne logodisem, n-o făcusem din pricină că n-avem nici un pic de încredere. Ea oare nu băga de seamă cît eram de nedumerit, şi atunci, nu putea, nu trebuia să caute să înţeleagă pricina? Această pricină îmi părea atît de lămurită! Gesturile şi cuvintele mele nu vorbeau îndeajuns? Felicia nu era în stare să pătrundă în adîncul lucrurilor, ori era hotărîtă să închidă ochii asupra unei nedreptăţi de care socotea c-o să mă vadă vindecat prin puterea adevărului? De mai multe ori se străduise să pornească în calea bănuielilor mele, vorbindu-mi de copilul pe care îl crescuse în aşa fel încît să n-o mai pot bănui cîndva. Cum se făcea atunci că tăcea parcă înadins şi se prefăcea că nu înţelege nevoia de-a mă simţi cu desăvîrşit liniştit în această privinţă? Îi plăcea să mă vadă suferind? În această suferinţă căuta adevărul şi tăria iubirii mele?

Mă cunoştea prea puţin; nu-mi place patima stricătoare şi caut să mă feresc de ea, oricît aş fi de slab şi de neştiutor. Cînd cugetul meu îmi arată în oglinda lui chipul schimbat şi tulburat al sufletului, spaima de urîţenie şi dezgustul de josnicie mă sugrumă şi mă osîndesc cu atîta asprime încât mai bine îmi doresc moartea decît să trăiesc într-o lume nevrednică de mine.

Prin urmare mă hotărîi să fiu mai tare decît mine însumi, mai tare decît Felicia, şi să înăbuş iubirea care se aprinsese în sufletele noastre în împrejurări atît de neprielnice. După masa de seară, căutai să stau mai întîi de vorbă cu Tonino.

— Dragul meu baron, îi zisei zîmbind, dar cu un fel de hotărîre care îl miră oarecum, am ceva de vorbit cu prietenii noştri. Vreau, să rămîn numai cu ei şi te rog să nu mai asculţi pe la uşi.

El roşi şi se îngălbeni la faţă în acelaşi timp, parcă lumina unui fulger i-ar fi trecut peste obraz; găsi însă un răspuns glumeţ şi oarecum binevoitor, apoi plecă.

Ştiam foarte bine că are să se ascundă pe undeva şi-o să asculte la uşă. Aceasta cu atît mai mult cu cît rugămintea mea îi aţîţase luarea-aminte şi curiozitatea.

Rămas singur cu fratele şi sora, băgai de seamă că ea începuse să tremure şi căuta să se ferească de mine, prefăcîndu-ise că rînduieşte unele lucruri ,prin casă, în timp ce Jean, trăgînd din pipa lui nemţească, ca un om nepăsător, ridica spre mine privirea-i înţeleaptă, parcă ar fi vrut să-mi spună: „iată-ne, cu atît mai bine, haide, curaj!” Eu nu eram cîtuşi de puţin tulburat.

— Dragii mei, le spusei cu trista seninătate a omului care îşi îndeplineşte o mare jertfă, pe care e silit s-o facă, m-am gîndit mult la ceea ce ne tulbură de atîta vreme, Iată-mă unul de-al familiei, în aşa fel încît amîndoi îmi sînteţi ca frate şi soră; vă sînt însă în afară de lege, fiindcă eu n-am nimic iar voi sînteţi foarte bogaţi. Prietenia voastră e în stare, ştiu foarte bine, să mă pună în legătură şi cu averea voastră; asta însă n-ar fi drept. Vreau să rămîn străin de tot ce poate fi contract sau proprietate. Mă puteţi avea în casa voastră socotindu-mă un bun lucrător; cînd mă voi simţi obosit sau neputincios, mă veţi păstra din prietenie, din recunoştinţă sau din milă, oricum veţi vrea, am destulă încredere în voi; nu vreau să ne legăm însă cu jurămînt. Iată în ce chip am socotit să vă răspund în urma făgăduielii ce v-am făcut cînd a fost vorba de tovărăşia noastră. Aşa m-am gîndit, aşa am hotărît. Şi în timp ce Jean se pregătea să-mi răspundă iar Felicia îşi plecase fruntea, parcă umilită sau zdrobită, eu mă grăbii să adaug:

— O împrejurare ne-ar fi putut lega şi mai mult: putinţa unei căsătorii între mine şi Felicia şi, oricît de ciudată v-ar părea o astfel de pretenţie din partea unui om de vîrsta mea, ţin să mărturisesc că, în anumite clipe, asta nu mi-a părut cu desăvîrşire ceva străin de mine; iertaţi-mă însă. Dacă azi îndrăznesc să vă iubesc cu-atîta nevinovăţie, e din pricină că mi s-a şters cu totul din minte gîndul unei căsătorii şi mă dojenesc, socotind că am făcut o mare prostie, pe care nu mi-o pot ierta şi pe care încerc s-o îndepărtez cu asprime, încredinţat că n-are să mă mai tulbure vreodată.

— Ei bine, zise Jean, cu un suspin adînc, te-ai înşelat. Gîndul nu era tocmai rău; şi eu m-am gîndit la asta şi poate că sora mea chiar…, cu toate că nu s-a gîndit niciodată la asta, nu ţi-ar fi primit propunerea cu mînie… Cine ştie… Nu-i aşa, Felicia? O împiedicai pe Felicia să răspundă; băgai de seamă, după furtuna ce-i clocotea în inimă, simţindu-şi mîndria rănită, că nu era străină de înţelesul cuvintelor mele.

— Felicia, adăugai către Morgeron, n-are de ce se amesteca în toate astea, mai ales că e pentru întîia oară cînd aude vorbindu-se de-un lucru pe care nici nu l-a bănuit pînă acum. Dacă am fost nesocotit, mă poate ierta, fără să fiu silit să-i mărturisesc totul. Nici lăcomia chinuitoare, nici patima caraghioasă la vîrsta mea nu mi-au trezit gîndul de a-i închina pentru totdeauna supunerea mea: era mai mult nevoia de-a schimba o nedreptate a soartei, dîndu-i cea mai mare dovadă de respect şi de stimă pe care un bărbat e în stare s-o dea unei femei; m-am gîndit mult în această privinţă. Mi-am zis că Felicia Morgeron e prea frumoasă şi prea tînără ca să se mărite de ochii lumii, ori să lege o prietenie strînsă cu un bărbat. Ea trebuie să trezească iubirea într-un suflet, trebuie să pretindă aceasta şi, cea mai mare dorinţă a mea fiind aceea de-a o vedea fericită, m-am gîndit să-i păstrez o prietenie cu adevărat părintească, îmi veţi spune că n-aveam nevoie să mă spovedesc astfel în faţa ei. E o pornire de care n-am putut să mă scap şi care m-ar fi tulburat peste măsură dacă n-aş fi mărturisit-o. Acum, cînd n-o mai port în inimă, sînt încredinţat că nu-mi face o vină din aceea că am găsit-o vrednică de un bărbat înţelept şi, cred, cu totul nepătat. Spovedania mea e o închinare pe care i-o aduc şi pe care i-o datoram poate. Prin urmare, dacă nu-mi las visul să zboare, va şti că n-am făcut-o din mândrie, ci din supunere şi aleasă cuminţenie.

Jean nu mai pricepea nimic şi mă privea cu un fel de nedumerire caraghioasă, întrebîndu-se dacă făceam o mărturisire stângace ori dacă

aveam de gînd să mă despart de ei pentru totdeauna. Ştia că nu-l înşelasem niciodată cu vorba şi că eram oricînd în stare să iau asupră-mi răspunderea cuvintelor rostite. De-aceea aştepta cu nerăbdare să vadă ce-mi va răspunde Felicia.

Ea însă nu se înşela deloc şi, ridicându-se cu hotărâre, veni spre mine cu mîna întinsă:

— Îţi mulţumesc, îmi zise ea, pentru sinceritatea sufletului d-tale. Mă faci să uit trecutul, dar îmi dai a înţelege că nu trebuie să mă încred în viitor. Mă găseşti prea tînără şi crezi că n-aş fi tovarăşa liniştită şi înţeleaptă de care ai nevoie; aşa e. Nu vreau să fac o căsătorie din prietenie, şi fiindcă sînt convinsă că nu pot trezi iubire în sufletul cuiva, socotesc că n-am să mă mărit niciodată.

Jean băgă de seamă cu foarte multă dreptate că eram două firi cu desăvîrşire romantice, una ferindu-se de căsătorie din pricină că nu ştia ce-i aceea iubire, cealaltă ferindu-se de teamă că n-o va putea face să se trezească în sufletul celuilalt.

— Ascultă-mă, îi zise Felicia cu însufleţire, cred, dimpotrivă, că văd lucrurile foarte limpede. Nu înţeleg căsătorie fără înţelegere deplină, şi dragostea e singura chezăşie în care mă încred. Nici datoria, nici prietenia nu pot să lupte singure în inima omului împotriva ispitelor vieţii; de-aceea e nevoie de dragoste. Prin urmare nu vreau să fiu iubită nici de milă nici din îndatorire; dl. Sylvestre a înţeles toate astea şi-i sînt recunoscătoare că nu mi-a pricinuit o dezamăgire.

Ne părăsi, spunîndu-ne cu ton prietenesc noapte bună şi, în timp ce Jean rămânea trist şi abătut, mă gîndii să-i arăt că Felicia n-avea de ce să fie mâhnită, că era cu desăvârşire liniştită, şi că pentru, binele ei mă purtasem astfel, făcînd să înceteze o stare de lucruri chinuitoare şi caraghioase. Jean clătină din cap:

— Sora mea e prea mîndră, zise el, ca să se supere din pricina răcelii d-tale. Poate că nu simte nimic; nu ştiu ce se petrece între ea şi d-ta; te încredinţez însă că dacă suferă, suferă peste măsură. Nimeni nu va şti vreodată nimic, dar amărăciunea ei e ucigătoare. E un suflet care nu simte numai pe jumătate.

Gîndul că Felicia putea fi mîhnită mă făcu tare nenorocit, mărturisesc, şi, de douăzeci de ori, a doua zi eram gata să mă duc şi să-i spun că am minţit, că o iubeam mult şi tocmai din această pricină eram gelos. Dar nu m-am putut hotărî să încerc o astfel de umilinţă, cu atît mai mult cu cît această făptură curajoasă nu înţelegea să-şi ia vreodată cuvîntul înapoi. Era parcă pe deplin convinsă, mult mai dinainte, şi nu lăsa să se înţeleagă că i-ar fi cumva mîndria rănită ori i-ar fi milă de ea însăşi şi i-ar părea rău de-un vis pierdut. Muncea ca de obicei, risipind aceeaşi bunăvoinţă faţă de ai săi şi faţă de mine, şi pe obrazul ei nu se zărea nici urmă de plîns ori de neodihnă. Aveam, prin urmare, de ce să fiu mîhnit, pentru curajul şi nepăsarea ei. Băgai de seamă că ceva rău şi neobişnuit se petrecea în mine: aş fi vrut s-o văd suferind. Căutam să mă apăr de toată nedreptatea în faţa ochilor mei, zicîndu-mi că această amărăciune sinceră şi adîncă mi-ar fi risipit teama şi mi-ar fi înfrînt răbdarea. Era asta un drept al meu, de care trebuia să mă folosesc? Nu eram în stare să-mi citesc limpede în suflet, într-atît se ivise iubirea cu tulburările ei, trezind o mulţime de întrebări cărora nu le puteam găsi răspuns.

La câteva zile după această amară nelinişte, simţii o mare nevoie de singurătate şi prilejul mă sluji numaidecît. Morgeron avea un proces care ţinea de cîţiva ani şi pentru care risipise o mulţime de bani.

Fiindcă se neliniştea oarecum din această pricină, căutai să-mi lămuresc lucrurile şi găsii o dezlegare pe care el încă n-o lămurise. Ca să i-o dezvălui şi să-l fac s-o primească trebuia să mă duc la Sion. Mă arătai foarte dornic să-l slujesc, primi şi plecai. Am lipsit o lună întreagă, îndeletnicindu-mă zilnic cu treburile prietenilor mei şi plimbîndu-mă în fiecare seară singur prin munţi. Aici îmi găsii liniştea pe care-o pierdusem şi mă crezui atît de bine lecuit de dragoste, încît mă întorceam cu desăvîrşire voios la Drăcoaica. Dar aici mă aşteptau alte amărăciuni.

O zării pe Felicia atît de schimbată şi atît de îmbătrînită încît mă întrebam pe bună dreptate dacă numai visul iubirii mi-o arătase tînără şi frumoasă, ori dacă o adîncă suferinţă, într-o singură lună, fusese în stare s-o îmbătrînească cu cîţiva ani. Ea mă încredinţa însă că se simte foarte bine; Jean îmi spuse de-asemeni că nu fusese bolnavă; fiindcă o vedea în fiecare zi, nu băgase de seamă cît suferă. Tonino nu era acasă, plecase la Lugano să primească cea din urmă binecuvîntare a mamei lui în ceasul morţii. Felicia păstra o amintire înduioşătoare acestei rude milostive care o primise în casa

ei în clipe de crudă nenorocire. Mă gîndii atunci că moartea acestei femei şi tristeţea lui Tonino o mîhniseră peste măsură şi că, azvîrlită în această dureroasă întîmplare, nu mai avusese vreme să se gîndească la mine; nu mai eram gelos; îmi era prea ruşine de mine gîndindu-mă că fusesem cîndva; şi mă mîndream că acum eram în stare să leg o prietenie curată şi binefăcătoare.

Într-o seară, Jean mă luă de-o parte şi-mi spuse:

— Am visat rău astă noapte. Nu sînt superstiţios şi nu cred că visurile prevestesc ceva pentru viitor; au însă în ele ceva ciudat ori de folos care ne face să ne gîndim la ceea ce ni s-ar putea întîmpla şi la cei pe care i-am putea face să sufere. Visam că plecam la vînătoare şi că omorîsem o capră; dar se făcea că vînătorul eram eu însumi.

Mă vedeam spînzurat de-o stâncă, însîngerat, cu măruntaiele risipite; câinele meu, Medor, venise să mă scape, eu aş fi vrut să-i vorbesc, dar nu puteam iar el nu mă mai cunoştea. M-am trezit bolnav şi tare îngrozit. Acum îmi vine să rîd, cu toate astea, mă întreb însă dacă atunci cînd mi s-ar întâmpla ceva, treburile mele ar fi in bună rînduială. Dumneata trebuie să mă ajuţi să-mi dau seama de asta. Procesul pe care, din fericire, l-ai sfîrşit cu bine la Sion, ţi-a dat putinţa să cunoşti şi mai bine starea în care mă aflu şi hotărîrile familiei mele cu privire la Felicia. Părinţii mei n-o iubeau; au avut avere mare şi eu vreau, fără nici o împotrivire, să fie singura mea moştenitoare. Mi-am făcut testamentul, să-l cercetăm împreună; vezi dacă e bine făcut şi dacă sora mea poate fi liniştită pentru viitor.

După ce îl privii cu luare-aminte, totul îmi păru chibzuit de minune. Adunai şi rînduii toate titlurile şi Jean îmi arătă unde era ascunsă cheia de la biroul lui.

— Acum, îmi spuse el, sînt liniştit şi pot visa toate năzbîtiile din lume fără să-mi mai aduc aminte de ele a doua zi.

Dar, cu toată voioşia lui, îmi părea urmărit de un presentiment sinistru. Oamenii înzestraţi cu o mare dorinţă de viaţă se cutremură pînă în adîncul fiinţei lor cînd se gîndesc la moarte. Umbra unui nor trecu pe fruntea-i largă ce rămînea din zi In zi mai pleşuvă, scînteind spre creştetul capului.

Dar această undă de tristeţe păru că se risipeşte numaidecât. Într-o zi, Jean îmi propuse să mergem la vânătoare.

— Trebuie să ucid o capră neagră, îmi zise el, ca să-mi las visul de minciună.

Îl întovărăşii; vînătoarea fu bună; în loc de-o capră vînarăm două. Medor se purta foarte bine şi stăpânul său îl copleşea cu mîngîieri şi bunăvoinţă. Felicia, care nu ştia încă nimic de visul fratelui ei, puse de-o parte bucăţi din vînat ce se puteau păstra şi ne pregăti pentru cină bucăţile cele mai alese. Toţi eram voioşi. Jean chemase la masă şi cîţiva vecini, între alţii pe Sixte More, care îmi păru însă tare îndrăgostit de Felicia, deşi nu primea nici un zîmbet îmbucurător din parte-i. Era un bărbat frumos, tînăr încă, bogat, fără învăţătură, dar cu multă judecată şi cu multă pricepere. Jean bău ceva mai mult ca de obicei şi, fără să se fi îmbătat, începu să vorbească fără şir. Felicia ne părăsi în cele din urmă. Băgai de seamă că se dăruia cu aceeaşi însufleţire cînd era vorba de treburile casei şi nu se mai temea că-şi va însîngera mîinile frumoase, spălând vasele în şuvoiul ce-i gîlgîia în unde limpezi într-un colţ al bucătăriei.

Acum Jean începu să ne vorbească de ea, lăudîndu-i curajul, supunerea şi însuşirile casnice. Se înduioşa în cele din urmă şi, privind cu dragoste nemărginită pe cel ce-i sta alături, îl sărută pe Sixte de mai multe ori, zicîndu-i:

— Dacă voi muri, să nu te mai gîndeşti la trecut şi să cauţi să hotărăşti pe Felicia să te ia de bărbat. O iubeşti mult, ştiu, văd, şi numai tu eşti vrednic de ea. Jură-mi că ai s-o faci fericită.

După ce se despărţiră, Jean păru şi mai însufleţit şi, uitînd ce-i spusese lui Sixte More, îmi spuse şi mie aceleaşi lucruri, sfătuindu-mă să n-o las niciodată singură pe Felicia, silindu-mă apoi să jur că am s-o fac fericită. Gîndul morţii, care se risipise în cea dintîi clipă a veseliei, se ivi acum neînduplecat şi groaznic în toiul beţiei.

Jean era de obicei un om foarte cumpătat. Cu mare nelinişte îl privii în zilele următoare, cînd văzui că bea peste măsură, parcă simţindu-şi sfârşitul apropiat, ar fi vrut să uite şi să-şi înnece gîndurile negre în vin.

Felicia părea şi ea tare neliniştită. Încercă să-l oprească, dar nu izbuti şi poate că făcu mai mult rău. Eu fusei mai îndemînatec sau poate mai fericit; căutai să trezesc în sufletul lui Jean visurile de altădată, şi în cele din urmă îşi reluă cu mai multă însufleţire lucrările în insula Morgeron. Totul mergea de minune de cîteva zile, cînd o furtună umplu şuvoiul care rostogoli la vale cele dinţii brazde de pămînt pe care sfărîmăturile de stîncă ne îngăduiau să le păstrăm neatinse, de-o parte. Văzînd cât de mare îi fusese norocul, Jean era parcă nebun de mîndrie şi de bucurie. Socotea să-şi ridice un cort pe noua lui bucată de pământ de îndată ce soarele avea să usuce pămîntul, şi să dea un ospăţ la care să ia parte toţi bogaţii şi săracii din partea locului; deodată însă zise:

— La ce bun să te lupţi şi să te zbaţi atît, dacă nu te poţi bucura de izbîndă?

Felicia, care era de faţă, se îngrozi şi mă întrebă numaidecât care era pricina acestei deznădejdi. Trebui să-i mărturisesc că, de cîtăva vreme, un gînd posomorit urmărea ca o piază rea pe bietul ei frate. Părea nespus de îndurerată.

— Nu cred în presimţiri, îmi spuse ea; m-am gîndit însă întotdeauna că fratele meu e înzestrat c-o închipuire prea bogată şi că pune prea multă însufleţire în planurile lui, ceea ce l-ar face să-şi piardă mintea într-o zi. Iată de ce mă tem cînd văd că stă prea mult la masă şi bea peste măsură. Ce să fac ca să-l smulg din calea pierzaniei? Dacă i-am spune să se odihnească şi să plece undeva ca să-şi risipească gîndurile negre, nu ne-ar asculta. Dacă-l opresc şi mă împotrivesc pornirilor lui, se supără; dacă mă supun şi găsesc că e călăuzit de-o caldă însufleţire, se îmbolnăveşte de grijă… Ce să fac, domnule Sylvestre? Ce să fac? Dă-mi un sfat, fiindcă simt că am să înebunesc şi eu.

Cercetasem îndeajuns firea şi apucăturile lui Jean Morgeron ca să-l cunosc îndeaproape. Ştiam că liniştea desăvîrşită, schimbarea veşnică a aerului şi a locului erau de mare trebuinţă pentru firea lui ciudată. Lipsa mea şi-a lui Tonino îl pironiseră un întreg anotimp în toiul lucrărilor. Era prea mult pentru el. Felicia, cu care mă sfătuii în această privinţă, găsi că aveam o părere dreaptă şi căutarăm împreună o pricină ca să-l facem să călătorească, fără să-i dăm de bănuit că o făcusem înadins.

Această pricină o găsii numaidecît. Tonino era reţinut la Lugano de mâhnirea bătrînului său tată, care nu voia să-şi părăsească locul în care trăise şi se deznădăjduia la gîndul că fiul său l-ar putea lăsa singur într-o zi. Contele ţesător era mîndru şi nu voia să cadă ca o povară pe capul familiei Morgeron, mai ales că în pustietatea lor această meserie nu-şi avea nici un rost. Jean, în marea lui bunătate, în pornirea şi avânturile lui, putea singur să înfrîngă îndărătnicia bătrînului şi să-l hotărască să vină să locuiască la Drăcoaica în tovărăşia fiului său. De câte ori venea vorba de inima bună a lui Jean şi-i aţîţai astfel mîndria, te puteai încredinţa că nu era tocmai greu să izbuteşti. De-aceea, plecarea lui fu hotărîtă pentru a doua zi. Gândul că putea să călătorească, să vadă, să vorbească, să sfătuiască, să fie cuiva de folos, arătîndu-se blînd şi binevoitor, îi risipi melancolia; cu mare bucurie îşi pregăti cele de trebuinţă pentru drum, rugîndu-mă să am grijă de lucruri, ca să poată, la întoarcerea lui şi-a lui Tonino, să sărbătorească izbînda în mijlocul insulei.

Nu-i plăceau trăsurile de poştă, simţea că se înăbuşă cînd întîlnea tovarăşi de călătorie; iar dacă nu găsea nici unul, atunci se plictisea de moarte. De-aceea călătorea totdeauna călare şi îşi îngriji singur, cu multă răbdare, murgul ce trebuia să-l ducă pe alte meleaguri. Îl îndemnam să se grăbească, de teamă să nu-şi schimbe hotărîrea. Vai, crezînd că-l vom putea scăpa, îi pregăteam pieirea. Împrumutai un cal ca să-l întovărăşesc pînă la ieşirea din munţi. Ne despărţirăm cînd văzui c-am ajuns la cîmp deschis, după ce mîncarăm împreună într-un mic han, unde îmi păru vesel şi liniştit, atît cît îi era îngăduit să fie. Fantomele gândurilor lui păreau risipite cu desăvârşire, vorbea cu multă judecată şi cu bunătatea-i obişnuită de starea în care se afla Tonino şi familia lui.

După ce ne îmbrăţişarăm şi-l văzui urcat în şea, pornind ca vîntul şi făcând să-i sune lucrurile atîrnate de oblînc şi plăselele pistoalelor, îl urmării cu privirea multă vreme în largul cîmpiei. Puteam să cred că-l vedeam pentru cea din urmă oară pe omul voinic şi plin de înflăcărare, a cărui viaţă era o veşnică risipă de avînt, o neobişnuită visare, dacă se poate spune, aşa?

Aproape că-l pierdusem din ochi, cînd băgai de seamă că Medor, nedespărţitul lui tovarăş pe care-l apuca de ceafă şi-l punea de-a curmezişul călare cînd îl vedea obosit, nu-l întovărăşise de astă dată. Jean, ştiind că dobitocul sărea de multe ori pe cîmp după vînat şi-l făcea să zăbovească, tot

nu se putea hotărî să-l lase acasă. Medor, de-asemeni ştia că va fi urcat în şea, după o goană nebună, îl căutai cu privirea şi, cu toată surprinderea, îl zării în spatele meu, culcat într-o rînă, tăcut şi posomorit.

Mă gîndii să-l duc după stăpân, dar mîngîierile şi ameninţările mele fură de prisos. Bietul câine, obosit, istovit chiar, mă privi parcă ar fi vrut să-mi spună că e bolnav şi că mai bine e în stare să moară sub lovituri decît să încerce o nouă goană.

Jean era prea departe ca să vadă ce se întîmplă în urmă-i şi să se mai întoarcă din drum. Trebui să duc cîinele acasă. A doua zi nu vru nici să mănînce, nici să bea; crezui că-l doborîse tristeţea de-a nu fi putut să-şi urmeze stăpînul. În ziua următoare îl căutarăm zadarnic; nu-l găsirăm nicăieri. „Bietul Medor, ne gîndirăm, de cum s-a văzut mai în putere a pornit în goană după stăpînul lui. Fără îndoială, va şti unde să-l găsească."

Şi-l găsi, într-adevăr, aproape de Lugano. Se aruncă asupră-i să-l mîngîie, şi-l muşcă de prea mare bucurie. Turbarea, această boală năpraznică, înăbuşită cîteva zile prin mîngîiere, luare-aminte şi credinţă desăvârşită, izbucni tocmai în clipa întâlnirii. După cîteva zile primii o scrisoare de la Tonino. Jean era rău bolnav şi nu ştia nimeni ce are. Avea friguri şi aiura într-una. Trebuia să iau lucrurile pe departe cînd fu vorba să-i aduc Feliciei o astfel de veste. Ea bănui numaidecît şi-mi smulse scrisoarea din mînă.

— Fratele meu e nebun, strigă ea; eram convinsă c-o să sfîrşească astfel.

Plecarăm după un ceas, călări amîndoi, pînă la hanul de poştă cel mai apropiat. Noaptea ne surprinse într-o văgăună îngustă şi întunecoasă unde trebui să ne ascundem ca-ntr-o firidă, sub stîncă şi să lăsăm să treacă un călăreţ ce venea spre noi în goana mare.

Se opri numaidecît cînd ne zări şi ne întrebă în italiană care era drumul spre Drăcoaica. Venea din partea lui Tonino să ne spună să nu plecăm cumva la Lugano. Scrisoarea pe care o primisem de dimineaţă nu era decît o pregătire în legătură cu groaznica veste. Jean murise, în chinuri nemaipomenite. Fuseseră siliţi să omoare cîinele. Doctorul recunoscuse o muşcătură în braţul bolnavului. Astfel se împlinise, cu graba unui fulger, visul înfiorător şi fantastic al bietului nostru Jean.

Tonino adăuga prin gura trimisului:

— Nu plecaţi, cunosc gândurile şi felul de a simţi al Feliciei. Trupul fratelui ei va fi îmbălsămat şi eu însumi îl voi aduce în vale. Să aştepte. Nu ştiu încă pe care drum voi veni, aşa că se poate întîmpla să nu ne întîlnim.

Felicia asculta toate aceste amănunte c-o linişte înfiorătoare. Repetă cuvintele de mai multe ori, parcă nu le-ar fi înţeles, apoi întorcîndu-se spre mine:

— Să ne întoarcem acasă, îmi zise ea. Trimitem pe flăcău înainte să dea de veste.

După ce flăcăul o luă la goană, ea porni încet, la pas, fără să spună o vorbă, fără să arate că i-ar fi gîndurile posomorite ori viaţa cu desăvîrşire istovită. Eu mă simţeam chinuit peste măsură, dar tăceam de teamă să n-o neliniştesc pe Felicia. Întunericul nu-mi îngăduia să-i văd chipul şi nici nu puteam să-mi dau seama în ce stare se află. Mergeam alături de ea, cu gând s-o prind în braţe dacă s-ar fi întîmplat să leşine de durere. Liniştea în care îmi părea adîncită ţinu aproape un sfert de ceas. Deodată văzui că-şi ridică braţele într-un ţipăt groaznic, parcă luna, care acum trecuse dincolo de piscul sub care ne aflam şi ne lumina calea pînă la o mare depărtare, i-ar fi adus aminte că nu visează.

— Să fie oare adevărat? strigă ea, aruncîndu-se dintr-o săritură jos de pe cal, fără să-l ţie de hăţuri. Am visat oare? Fratele meu e mort? Nu, nu cred să se fi întîmplat asta; spune-mi că dorm, trezeşte-mă, omoară-mă mai bine decît să mă laşi să trăiesc în spaima unui astfel de vis.

Şi porni pe marginea prăpastiei, fără să-şi dea seama unde se afla, nici încotro voia să pornească.

Băgai de seamă că nu se mai putea sprijini. Mă grăbii să leg caii de-un copac, alergai alături de ea, căutai s-o opresc, îi vorbii, silind-o în toate felurile s-o fac să plîngă; ea însă, chinuită de-o groaznică deznădejde, nu vru să mă primească lîngă ea.

— Lasă-mă, îmi zise, lasă-mă să mor, aşa vreau! Ce-ţi pasă d-tale, care n-ai un pic de dragoste pentru mine, ce fac? O singură fiinţă m-a iubit, el, şi-acum a murit şi n-am să-l mai văd.

Şi era gata să se arunce în prăpastie; n-o putui linişti decît vorbindu-i de trupul fratelui ei care trebuia să fie adus foarte curînd şi faţă de care ea singură trebuia să-şi împlinească cea din urmă datorie. Nu se împotrivi şi-mi jură că nu-şi va prăpădi viaţa. Văzînd-o resemnată, crezui de datoria mea să adaug ceva în legătură cu Tonino, cu unchiul ei, vorbindu-i de aceşti din urmă coborîtori dintr-o veche familie, care aveau nevoie de sprijin şi de mîngîiere. Amintirea omului care-o adunase de pe drumuri îi impuse respect; dar cînd veni vorba de tînăr, mă opri cu amărăciune, rugîndu-mă să nu-i mai pomenesc numele.

Încercai s-o hotărăsc să se urce pe cal; ne aflam la trei leghe departe de casă şi băgai de seamă că de-abia o mai ţineau picioarele. La început păru c-ar vrea să se supună, dar în cele din urmă se rostogoli în nisipul drumului, strigînd:

— Lasă-mă, lasă-mă aci! Vezi bine că simt nevoia să plîng.

Dar nenorocita nu putu să plîngă. Suspinele ei erau răcnete de care însuşi locul în care ne aflam părea că se îngrozeşte. Adăpostiţi între două stînci prăpăstioase, aproape că nici n-auzeam şuvoiul mugind în adîncul unei văi. Luna trecuse dincolo de zarea unde-o văzusem răsărind. Arunca pe culme o dîră de lumină slabă şi gălbuie ca un tăiş de spadă. Groaza sporea şi din pricina vălului de nori negri gonit de vînturi pe creste; nici un copac, nici un tufiş, nici un murmur de frunze. Vîntul şuiera fără să ne atingă şi rostogolirea unei pietre în prăpastie fu singurul răspuns pe care singurătatea îl trimise ţipetelor lungi şi sfîşietoare ale bietei Felicia.

Mila devine un fel de patimă în sufletele înţelegătoare, în deznădejdea ei, nefericita femeie trezi în mine, fără să vreau, dragostea aprinsă pe care o crezusem înăbuşită. Durerea ei îmi sfîşia inima şi, văzînd-o cum se zbate, cum îşi smulge părul, simţii, în marea mea deznădejde, că suferinţa ei era şi a mea şi că o iubeam cum poate nici nu bănuisem. Atunci mă cuprinse un fel de înflăcărare şi avusei tăria şi darul s-o mîngîi şi să-i potolesc amărăciunea. Multă vreme n-a fost în stare să mă înţeleagă, dar în cele din urmă, nu ştiu la care cuvînt al meu, îşi simţi inima răpusă şi gîndul învăpăiat de lumină; mă ascultă mirată, îmi căută mâinile prin întuneric şi-mi spuse cu glas sfîşietor:

— Eşti aici lîngă mine? Dumneata îmi vorbeşti? D-ta mă iubeşti? Nu e cu putinţă să fii d-ta. Nimeni nu mă mai poate iubi. Nici prietenie, nici dragoste, nimic nu mai pot avea.

— Jură-mi că vei înfrînge această durere, îi zisei; întăreşte-ţi voinţa de a trăi şi-ţi dăruiesc în schimb viaţa mea.

— Eu cu neputinţă, repetă ea; d-ta nu poţi fi fratele meu. Şi-n această rătăcire a neliniştei, în care nici mîndria, nici sfiala nu mai înseamnă nimic, ea strigă izgonindu-mă parcă:

— Nu, d-ta nu mai poţi fi nimic pentru mine, fiindcă eu te iubesc cu dragoste nepotolită iar d-ta erai hotărît să mă laşi mai bine să mor decît să mă iubeşti ca pe-o femeie nu ca pe-o soră. Nu-ţi vreau prietenia, nici mila, ţi-am spus. Mă simt umilită şi batjocorită; trebuie, ori să te iubesc prea mult, ori să te urăsc de moarte. Aşa sînt eu şi d-ta nu mă poţi schimba; m-am înstrăinat de d-ta; inima mea s-a răzbunat blestemîndu-te! Nu mai pot iubi, nu mai vreau să iubesc pe nimeni. Am bani, sînt bogată, foarte bogată, acum cînd nu mai am frate şi cînd nu mă mai văd silită să mă ruinez ca să-i fac pe voie. Voi dărui toţi banii, toate moşiile şi toate vitele neamurilor mele din Italia. Au să trăiască fericite. Tonino se va însura; eu nu-l iubesc, n-am nevoie să trăiesc pentru el, prin urmare vezi bine că am dreptul să mor.

— Dar dacă eu te iubesc, Felicia, dacă te iubesc atît cît mă iubeşti şi tu!

— Iubirii nu-i poţi porunci; ai fi putut să mă iubeşti mai demult.

Nu mai putui să-mi ascund taina ce-mi dormea în inimă. Nu ştiu cum îi mărturisii, nici cum ajunsei să-i lămuresc lupta pe care-o duceam cu mine însumi. Ştiu însă că nu i-am mărturisit gelozia ce mă chinuia şi n-am rostit numele aceluia care fusese în stare s-o pricinuiască. Aş fi roşit mărturisindu-i-o, aş fi îngrozit-o pe Felicia într-o clipă în care trebuia s-o înalţ în ochii mei; bănuielile mele, adăugate la amărăciunile pricinuite de nenorocirea ei, ar fi fost pentru ea — şi n-aveam de ce mă înşela —, izvorul unor noi dureri. Nu bănui nimic, mă ascultă mirată, cu luare-aminte, şi fără să mă oprească; apoi începu să plîngă în hohote, ochii i se umplură de lacrimi şi ceru iertare lui Dumnezeu şi fratelui ei că mai putea încă iubi pe cineva în lumea aceasta.

Dar neliniştea o cuprinse din nou. Se ridică şi, apucînd hăţurile calului ca-ntr-un vis, îşi puse picioarele în scări, zicîndu-mi:

— Să mergem! Gîndul unei fericiri nu-mi intră în cap într-o clipă ca asta; simt totuşi că din nou mi se trezeşte în inimă curajul la gîndul că m-aş mai putea jertfi pentru cineva. Haide, fratele meu mă aşteaptă! E acolo şi ne vede. A vrut să ne ştie uniţi. Jură-mi că mi-ai spus adevărul şi sufletul lui va fi mulţumit. Eu îi jur că voi trăi, că voi duce mai departe lucrările pe care le-a început cu atîta trudă, că această bucată de pămînt va purta numele lui, această insulă care-a fost visul lui. Aşa vrea el, nu-i adevărat? Dacă aş muri acum, şi el ar fi uitat, de opera lui nu s-ar mai atinge nimeni. Iubeşte-mă, iubeşte-mă, ori toate vor sfîrşi pentru el ca şi pentru mine.

O luai în braţe şi-o urcai în şea, sărutîndu-i genunchii ce tremurau ca frunza, jurîndu-i că de-acum înainte avea dreptul şi datoria să trăiască.

Pornirăm în galop. Peste două zile Tonino se ivi cu trupul lui Jean adus într-o căruţă. Calul său, legat în urmă, îl întovărăşea cu capul plecat. O cutie în care se ascundea un lucru de preţ era păstrată de Tonino cu multă grijă; o îngropa peste noapte în locul unde trebuia să fie înmormîntat trupul lui Jean. Îmi fu şi mie dezvăluită în cele din urmă această taină. În clipa cînd Morgeron se simţise bolnav, spusese:

— Trebuie să ucideţi cîinele, e primejdios; m-a muşcat însă fără să-şi dea seama şi, dacă mor din asta, vreau să-l îngropaţi la picioarele mele, asta e dorinţa mea.

Felicia îşi regăsise neînduplecata pornire a însufleţirii de altădată. Nu putu nimeni să afle în ce chip murise Jean; toţi oamenii din împrejurimi luară parte cu durere la înmormîntare şi Felicia avu mîngîierea să vadă că, cu toată gelozia, neîncrederea şi batjocura din trecut, toţi plîngeau din inimă moartea aceluia pe care îl răniseră de-atîtea ori. Găseau în cele din urmă că fusese un om cu mari însuşiri. După înmormîntare se făcu un ospăţ, ca de obicei. Felicia căută să mulţumească pe fiecare, îngrijind ea singură de cele ce erau de trebuinţă. Cînd totul reintră în normal, începu să plîngă cu amărăciune, îmi strînse mîinile cu căldură şi intră în odaia ei, zicîndu-mi:

— Vezi, nu mi-am pierdut curajul cu desăvîrşire.

Tonino venise singur; nici el, nici Jean nu putuseră hotărî pe bătrîn să-i întovărăşească şi, în cele din urmă, nu mai stărui. A doua zi însă, Felicia îi porunci să plece înapoi şi să-l aducă.

— N-ai ştiut să-ţi faci datoria, îi zise ea cu asprime. Tatăl tău a pierdut totul cînd i-a murit nevasta. Oricîţi bani i-ai da, el are nevoie de bunăvoinţa şi de prietenia cuiva, mai ales la vîrsta lui,.cînd mori de plictiseală în singurătate. Du-te şi-I caută şi spune-i că vin eu să stau de vorbă cu el dacă va fi nevoie. Aş pleca odată cu tine dacă n-aş fi zdrobită de oboseală, şi n-ar fi bine să mă îmbolnăvesc, fiindcă am multe datorii de împlinit**.**

Tonino se împotrivi. Mărturisi că nimic nu-l putea hotărî pe bătrîn să plece din casa lui.

— Ei bine, reluă Felicia, dacă nu izbuteşti să mi-l aduci, atunci rămîi lîngă el, asta vreau.

Discuţia lor se însufleţi peste măsură în cele din urmă, şi nu ştiu din ce respect faţă de unele lucruri care nu mă priveau, nu căutai să aflu care era motivul pentru care unul nu voia să plece, iar celălalt dorea din toată inima despărţirea. Băgai de seamă, ori mi se păru că înţeleg oarecum, că eu eram pricina împotrivirii lui Tonino şi-a asprimii Feliciei. Îi lăsai împreună şi plecai să-mi văd de treburi. Cînd mă întorsei, spre seară, Tonino plecase.

— Iată-ne singuri, îmi zise Felicia aţintind asupră-mi o privire mai mult aspră decît mîngîietoare. Vrei să rămînem singuri de-acum înainte?

— De ce-mi pui această întrebare, Felicia?

— Nu-l poţi suferi pe Tonino.

— Dimpotrivă, mi-e drag dar, deoarece vrei să-ţi vorbesc deschis, trebuie să-ţi spun că sînt convins că te iubeşte şi, prin urmare, nu ştiu ce hotărâre să iau. Acum toate s-au schimbat, tu mă iubeşti şi vrei să te iubesc cu toată puterea sufletului meu. Chiar dacă te-aş mîhni, îţi mărturisesc că ai găsit mijlocul să faci în aşa fel încât să nu mai sufăr.

— Ai suferit?

— Peste măsură, cât nu-ţi poţi închipui.

— De ce nu mi-ai spus?

— Mi-a fost ruşine.

— Eşti un om foarte ciudat, domnule Sylvestre. D-ta m-ai făcut pe mine să sufăr, fiindcă te-am crezut dispreţuitor, şi, totuşi, mi-ai ascuns ceea ce ştiai foarte bine că m-ar putea mîngîia.

— Nu credeai, prin urmare, că gelozia poate fi o umilire pentru fiinţa iubită?

— Nu caut să pătrund în adîncul lucrurilor, dar ştiu că gelozia e nedespărţită de dragoste, şi sînt mîndră c-am putut să ţi-o sădesc în inimă.

Gîndurile noastre nu erau aceleaşi, dar Felicia avea nevoie de mîngîiere şi nu de vorbe. De altfel, simţeam în preajma ei acea tulburare plăcută care face iubirea îngăduitoare, dacă nu oarbă. Supunerea ei născută dintr-o pornire firească, faţă de dorinţa mută ce mă chinuia să-l văd odată plecat pe tînărul baron mă înduioşa peste măsură. Îi mulţumii, dar, ruşinat parcă de acest egoism, mă grăbii să-i spun că nu înţelegeam să se prelungească prea mult această despărţire pe care ea şi-o impusese cu asprime.

— Să trăim cîteva zile singuri, îi zisei. Simt o mare dorinţă să te privesc fără să fiu tulburat de-un ochi întunecat de invidie, să-ţi vorbesc şi să te ascult fără ca vreun martor neliniştit sau curios să ne pîndească. Avem multe să ne spunem, fiindcă dragostea e un necunoscut chiar pentru prietenii care se înţeleg de minune. Nu ştiu ce se va întîmpla cu noi; să nu căutăm să ne dăm prea mult seama de asta, ar fi poate cu neputinţă, dar să pregătim împărăţia dragostei pentru tainica reculegere ce deschide poarta visurilor mîngîietoare. Să ne obişnuim, printr-o încredere deplină, să fim un singur suflet. Cînd va fi astfel, poate să ţi se întoarcă copilul! Eu mă simt destul de tare ca să lupt împotriva himerelor zadarnice ori a îndreptăţitelor presupuneri ce m-au chinuit. Dacă te iubeşte, cum cred, ne vom strădui împreună să-l vindecăm de această boală. Dacă m-am înşelat, tu vei căuta să mă vindeci pentru totdeauna de boala nedreptăţii şi a bănuielilor.

— Trebuie să-ţi mărturisesc adevărul, îmi spuse Felicia. Ai bănuit ceva, dar acestei bănuieli nu-i găseşti înţelesul. Tonino mă iubeşte ca pe-o mamă ori ca pe-o soră, ceea ce înseamnă că mă iubeşte cu adevărat, dintr-o pornire prietenească; asta însă îl nelinişteşte uneori, fiindcă e şi el egoist ca toţi copiii răsfăţaţi. Gîndeşte-te iarăşi că se află la vârsta iubirii şi că

simţurile lui vorbesc pentru oricare femeie, pentru mine, de pildă, ori pentru alta. Asta am fost silită oarecum să bag de seamă. Roşeşti, domnule Sylvestre; vasăzică nu te îndoieşti că te-ai înşelat! Ei bine, nu; m-a dorit, mă doreşte încă şi mă va dori încă multă vreme. Dacă asta te supără, nu trebuie să se mai întoarcă. Dacă însă rămîi nepăsător ca şi mine, se poate întoarce ori-când şi voi căuta să-l însor ca să-şi îndrepte gândurile spre altă femeie.

— A îndrăznit să-ţi spună vreodată că te iubeşte?

— Da, din clipa cînd l-ai făcut gelos.

— Şi l-ai mustrat, ori… l-ai plîns?

— Nici una, nici alta. M-am prefăcut că nu înţeleg, şi-a fost mai bine.

— Şi nu te-ai simţit înduioşată, nu ţi-a părut rău…?

— Nu ştiu, d-le .Sylvestre. Am rămas pe gînduri. Pe-atunci îmi părea că fugi de mine, că mă dispreţuieşti. Au fost clipe cînd părerile de rău m-au înnebunit, şi-mi spuneam: „Trebuie să sfîrşesc odată, sufăr prea mult!” Vreau să fiu iubită cu patimă, de oricine s-ar întîmpla să mă iubească, eu voi căuta să-l iubesc cum voi putea. Iată, acest copil căruia ii păstrez atîta prietenie şi care mă găseşte încă frumoasă: să încerc să văd pînă unde poate duce beţia, să caut în orice chip să-l fac fericit, chiar dacă ar urma să nu mai am o altă bucurie. E mult mai bine decît să rămîi veşnic singură; nu mai pot să îndur singurătatea. Am trăit treisprezece ani singură, fără să mă gîndesc vreodată la asta; dar, de cînd iubesc, mă zbat în prada unui vis groaznic. Nu mai pot să-l îndur. Aş vrea să mă trezească cineva şi să-mi spună: „Iată viaţa, nu e nimic din ceea ce ai visat, e poate ceva mult mai rău şi mult mai chinuitor decît singurătatea ta, dar aşa e viaţa!”

Sinceritatea nebănuită a Feliciei îmi făcea mult rău, cu toate că-mi da putinţa s-o respect pentru cinstea desăvârşită a sufletului ei. Am vrut să ajung pînă la capătul acestei mărturisiri aprinse, şi întrebările mele, ce păreau să ascundă în ele o linişte deplină, o îndemnau să-mi spună totul.

— Aşadar, reluă ea, m-am gîndit să-l iau de bărbat. Aş fi vrut să mă hotărăsc odată. N-am putut însă. Simt în mine un fel de scîrbă morală pentru un astfel de copil. Şi cu toate astea mi-e drag. Îi cunosc cusururile. Mă tem de mângâierile lui nevinovate ca şi de cuvintele lui grele. Îl cred în stare să devină răutăcios în ziua cînd nu va mai putea nădăjdui nimic din

partea unui prieten. Ai să vezi că-l va uita pe Jean foarte curînd, şi-apoi, e un mincinos; nu l-am putut scăpa de acest cusur, în sfîrşit, îl urăsc oarecum de cînd îl ştiu îndrăgostit de mine şi n-aş putea să spun de ce. Mă supără, mă plictiseşte. Cînd nu-l văd lîngă mine simt un fel de uşurare odihnitoare, şi dacă-mi vei spune că şi pe d-ta te supără şi te plictiseşte, nu pot fi decât foarte mulţumită. Voi aranja lucrurile în aşa fel încât să nu se mai întoarcă niciodată.

— Ei bine, strigai îmboldit parcă de-o putere de neînvins, să nu se mai întoarcă niciodată, Felicia, să nu se mai întoarcă niciodată!

Nu îndrăzneam să-i spun că Tonino îmi părea mai periculos pentru ea decît ar fi putut să fie pentru el. Şi-ntregul adevăr, adevărul curat şi necruţător într-o astfel de împrejurare, se ivea în ochii mei neînchipuit de limpede. Simţurile aprinse ale tînărului chinuiau ca o flacără vie simţurile nepotolite ale Feliciei. Un magnetism, nebănuit poate şi dintr-o parte şi din alta, din cei mai tineri ani ai lui Tonino, îi silise să se apropie. Nu se iubeau, nu se puteau înţelege, erau sortiţi poate să se urască; eu n-aveam de ce să fiu gelos cînd era vorba de morală ori de intelectualitate; dar această apropiere fizică, această neliniştită curiozitate, dorinţa unuia, teama celuilalt, acel ceva senzual şi tulburător ce se zbătea în fiinţa amîndurora, îmi pricinuia, cum e şi firesc, un fel de mînie şi, lucru ciudat, în loc să-i fie ruşine că puteam bănui toate astea, Felicia părea că se bucura ca în faţa unui cuvînt de adevărată laudă. Primi c-un fel de bucurie drăcească hotărîrea pe care o rostisem în grabă, tremurînd.

— Aşa e, zise ea, e mult mai bine! Să nu se mai întoarcă să ne tulbure din nou. Am să-i fac o zestre frumoasă şi-am să-i spun că plec în tovărăşia d-tale. Vom călători cîtăva vreme, dacă vrei, şi cînd ne vom întoarce îl vom găsi cuminţit la Lugano, lîngă tatăl lui. Am să-i scriu chiar astă seară…

— Vrei să-i spui că ne vom căsători?

— Da, vreau să-i spun totul, ca să nu mai poată nădăjdui.

Cel din urmă cuvînt al Feliciei îmi păru atît de amar încît mă grăbii să mă despart de ea înadins ca să nu bage de seamă că sufăr. Prin urmare, Tonino nădăjduia, şi ea nu căutase niciodată să-i risipească această speranţă. Această femeie aspră nu era cu desăvîrşire curată la suflet. Dar putea oare să fie? Prima ei greşeală, asupra căreia nu mi se oprise gîndul pînă atunci

niciodată, îmi păru o adevărată înjosire, o zvâcnire prea timpurie, un imbold de animal pe care ruşinea şi mîndria nici cel puţin nu încercaseră să-l înfrîngă. Îmi amintii că vorbindu-mi de această greşeală, Felicia nu se arătase îndurerată, parcă n-ar fi avut de ce se căi. dimpotrivă, cu fruntea senină, părea că ameninţă în loc să roşească.

A doua zi eram trist şi neliniştit. Felicia însă era liniştită, parcă ar fi însufleţit-o o mare hotărîre. Scrisese vărului ei; vru să-mi arate scrisoarea, dar n-o citii. Mă temeam să nu găsesc în cuprinsul ei temeinicia bănuielilor mele, mai ales că nu mă simţeam în stare să-mi mărturisesc amărăciunea. Eram încredinţat cu toate astea că trebuia să mă supun, că n-aveam dreptul să zdrobesc un suflet pe care îmi jurasem să-l vindec, în sfîrşit, că nu era vorba de fericirea şi de liniştea mea, fiindcă trebuia să primesc fără împotrivire urmările pornirilor mele. Pornirile mele… Erau pentru mine ceva de neînţeles; mă ardeau ca spuza, apoi deodată mă lăsau rece, încît păreau cu desăvîrşire risipite. În preajma Feliciei simţeam vîrtejul pe, care iubirea unei femei înţelepte şi frumoase îl trezeşte. Cînd rămâneam singur, îmi părea că visasem şi tot ce-mi părea supărător în această fire ciudată, se ivea în cele din urmă ca ceva cu desăvîrşire adevărat în legătură cu tulburările mele.

Trecură zile şi săptămâni încercuite de această sfîşiere lăuntrică dar care se risipi la urmă. Nu mai ştiam nimic de Tonino; aflasem că nu-l putea îndupleca pe tatăl său, că trebuie să se supună hotărîrilor Feliciei, trăindu-şi viaţa alături de el. Scrisese mult, dar nu-i citisem niciuna din scrisori; nu-mi plăcea să vorbesc despre el. Lăsam Feliciei orice fel de grijă şi orice răspundere în această privinţă şi nu îndrăzneam să mărturisesc cît de mult îmi plăcea asprimea ei…

Pentru ea însă, dimpotrivă, totul părea foarte firesc. Dacă o rază de bucurie se ivea în toiul amărăciunilor în care o ţintuise moartea fratelui ei de atîta vreme, îmi zicea:

— Copilul începe să se obişnuiască acolo. Îmi risipeşte ceva bani şi cred că nu s-a apucat încă de nimic; cînd îl voi vedea hotărît, voi căuta să-i găsesc o preocupare oarecare. Fratele meu prea l-a răsfăţat. Trebuia să. Înveţe şi el să facă ceva, Ca toată lumea.

Nu răspundeam nimic şi Felicia zîmbea pe furiş. În acest zîmbet tainic era o bucurie temătoare. Era fericită cînd mă vedea gelos, dar fruntea mea aspră n-o putea hotărî să-mi spună adevărul.

În această apropiere plină de înţelegere şi de suferinţă pentru mine, la început, Felicia aduse o bărbăţie neobişnuită. Puse stăpânire pe mine cu o încredere fără margini şi, socotindu-se logodnica mea, îmi vorbi de dragostea ei fără sfială şi fără tulburare. Se arăta în ochii mei neînchipuit de îndemînatecă, fiindcă era curată şi îndrăzneaţă în acelaşi timp. Îşi făcuse parcă un fel de jurămînt să nu se mai gîndească la ea atîta timp cît avea să poarte doliu după fratele ei şi, vorbindu-mi neîncetat de viitoarea noastră legătură prin căsătorie, nu i se întîmplă vreodată să-şi caute un singur vis de fericire. Se gîndea numai la fericirea mea şi mă ruga să-i dau putinţa ca în orice chip s-o împlinească.

— Sînt cu mult mai prejos decît d-ta, îmi zicea ea, şi pentru nimic în lume n-aş vrea să mă ai mai-nainte de-a mă fi ridicat, pe cît va fi cu putinţă, pînă la înţelepciunea d-tale. Am voinţă şi pricep lucrurile, învaţă-mă tot ce nu ştiu, luminează-mi judecata, descătuşează-mi gîndurile, fă-mă să înţeleg tot ce pentru d-ta e vrednic de ţinut în seamă; pune-mă la încercare cu vorba, fă să mă atragă tot ce te atrage pe d-ta, ca să pot citi limpede în sufletul d-tale. M-ai certat cîndva, nu trebuie să mă mai chinuieşti. Nu trebuie să te mire dibuirea şi neştiinţa mea, caută mai bine să mă scapi de ele; şi fii încredinţat că nu-ţi va fi tocmai greu.

Într-adevăr, îmi păru la început foarte uşor. Nimic nu-i scăpa necercetat în amănunţime; nu vorbea, mă asculta cu toată atenţia, îmi sorbea cuvintele, era blîndă şi supusă ca un copil. Firea ei vioaie şi neastîmpărată se dezvăluia întreagă cînd era vorba de grijile pe care i le pricinuiau afacerile şi gospodăria, ori de poruncile pe care le dădea celor din juru-i, în nerăbdarea pricinuită de-atîtea necazuri copilăreşti. O silii să-mi promită că va căuta să-şi înfrîngă acest neastîmpăr, că se va obişnui să poruncească fără asprime şi să îndure cu răbdare neajunsurile şi prostia de neînlăturat a celor mici şi umiliţi. Asta îi părea peste puterile ei; dar într-o zi, lămurindu-i părerile lui Lavater asupra fizionomiei, îi zugrăvii profilul cu vîrful peniţei şi-i arătai diferitele expresii ale chipului ei schimbat din cauza tulburărilor lăuntrice; se văzu cîntînd la vioară şi se găsi frumoasă; se văzu certîndu-şi slugile şi se găsi urîtă. Nedumerită din pricina dorului meu de a pătrunde în adîncul lucrurilor, se întrista şi începu să plîngă; dar, din clipa aceea se

purta blând cu toată lumea, ca atunci cînd, pentru întîia oară, făcuse acelaşi lucru ca să-mi placă.

Era cu putinţă să nu fiu înduioşat în faţa acestei supuneri? înţelepciunea ei mă uimi peste cîtăva vreme; avea o minunată putere de înţelegere. Două sau trei săptămîni de învăţătură îi fură de-ajuns ca să se dezbare de neîntrerupta întrebuinţare a cuvintelor cînd nemţeşti, cînd franţuzeşti; îmi ceru să-i dau o listă pe care noaptea, în loc să doarmă, se străduia s-o înveţe pe dinafară. Cînd se obişnui cu toate, începu să vorbească foarte limpede.

Mi-a fost greu să-i schimb felul de a rosti cuvintele, dar izbuti foarte curînd să înlocuiască intonaţiile prea vulgare. Asta pentru ea fu un fel de lecţie de muzică şi simţul ei muzical o ajută foarte mult ca să-şi schimbe cu totul vorbirea. Învăţă de-a-semeni să pătrundă adîncul lucrurilor, ceea ce pînă atunci îi fusese cu desăvîrşire necunoscut. Era una din acele firi neînduplecate care n-ascultă de ceea ce li se spune decît atunci cînd simt că în joc e o îndeletnicire de-a lor. Se oprea totdeauna în faţa unui cuvînt ce-i părea vrednic de luat în seamă şi, ca un critic de rea credinţă ce se leagă de un citat trunchiat, căuta să schimbe cu o dibăcie nevinovată înţelesul celor spuse, ca să răspundă la ceea ce nimeni n-avusese de gînd să-i spună. Întrebuinţa necontenit această dibăcie intelectuală, nu atunci cînd încercam să-i arăt anumite neajunsuri, ci numai în împrejurările cînd o sileam să bage de seamă că unele din apucăturile ei erau copilăreşti şi caraghioase. Avea o neobişnuită mîndrie faţă de mine şi, ca s-o scap de-acest cusur, trebuia să fac ceea ce mi se părea peste puterile mele, întrebuinţînd cuvinte de batjocură. Eu, care sînt un om foarte binevoitor, sufeream cînd trebuia să fac asta, mai ales cînd vedeam că suferă şi ea peste măsură; dar, la urma urmei, îmi părea că asta îi era dorinţa.

— Voinţa mea e foarte plăpîndă, zicea ea, dar am un instinct neşovăielnic. Îmi place să vreau ce vrei şi d-ta, dar parcă ceva în mine se împotriveşte din neobişnuinţă. Prin urmare, trebuie să-mi înjosesc mîndria de a-ţi fi pe plac, să aduc o nouă schimbare, să-mi fac rău, într-un cuvînt să devin nesuferită; atunci lecţia mi se întipăreşte în minte atît de puternic, încît nu se mai poate şterge.

Mă uimeam în faţa acestei împotriviri, cînd era vorba de fiinţa ei morală atît de deosebită de făptura ei artistică. Aceasta din urmă se dădea

învinsă, zdrobindu-se, cealaltă se cutremura, întregindu-se cu fiecare clipă.

Totuşi, sub această asprime a firii ei se iveau însuşiri nebănuite. În starea în care ne aflam, era cu neputinţă să nu cazi în egoism; căci Felicia îşi dădea bine seama că, dacă nu s-ar fi întîmplat nenorocirea care-o lovise atît de crud, aş fi fost demult învingător în dragostea mea pentru ea, pe cînd acum aveam să-i fiu în viaţă un sprijin mult mai puternic şi mai folositor decît fusese bunul ei frate. Simţea toate astea cu atîta înţelepciune, încît mă temeam uneori să nu izbucnească o simţire de îndrăzneaţă şi neobişnuită personalitate. Dar această spaimă nu-mi aduse nici un fel de neajuns. Durerea, în firea acestei femei înţelegătoare, avea o asprime reală şi, dacă uneori era ispitită să uite şi să se bucure, o necruţătoare întoarcere în ea însăşi îi pricinuia plînsul pe care eu i-l bănuiam dar pe care ea nu-l lăsa niciodată să se dezvăluie pe deplin.

Înţelesei în ce chip fusese în stare să-şi înfrîngă anumite porniri, cînd o auzii într-o zi spunîndu-mi:

— Dumneata îmi cunoşti toate cusururile şi te străduieşti să mă dezveţi de ele; e foarte frumos din partea d-tale. Sînt mîndră şi ruşinată în acelaşi timp că-ţi dau atît de mult de lucru şi-mi zic că, blînd şi cumsecade cum eşti faţă de toată lumea, ca să primesc această jertfă trebuie să mă socotesc iubită de d-ta mai mult decît lumea cealaltă.

Şi, în timp ce-i mărturiseam că-ntr-adevăr o iubeam ca un nebun, căută numaidecît să-şi stingă raza bucuriei ce-i trecuse prin ochi.

— Şi bietul meu Jean mă iubea tot astfel, zise ea. N-avea înţelepciunea d-tale şi suferea din pricina mîhnirilor mele, fără să-mi cunoască leacul; le primea însă şi mă păstra lîngă el aşa cum eram; îmi zicea: „Cum se face că tu, care eşti atât de bună, devii uneori atît de răutăcioasă?” Şi rîdea, mă ocăra, mă îmbrăţişa, parcă înadins ca să nu fie ispitit să mă bată. Era ceva simplu şi mîngîietor… Ah, mă iubea mult. D-ta mă vei iubi altfel, cu mai multă bunătate, cu mai multă răbdare. Nu voi avea niciodată dreptul să-ţi cer atîta iubire părintească.

Iarna se ivi tîrziu şi ne îngădui să ducem mult mai departe lucrările în insulă, astfel că puteam semăna cereale şi pomi roditori. Regiunea în care locuiam se bucura de-o climă minunată şi, dacă gheţarii ce stăpîneau culmile n-ar fi ameninţat cu prăpădul lor pămînturile joase pe care nu le

ocroteau din multe părţi zidurile stîncilor, ne-am fi bucurat de-o primăvară de zece luni peste an; dar tulburările neaşteptate şi ca să zic astfel, mecanice, ale asprei ierni, în mijlocul climei noastre atît de liniştite, adăugau parcă ceva necunoscut la pitorescul şi ciudăţenia locurilor în care ne aflam. Deseori se întîmpla să vezi coborînd un bloc dantelat de ghiaţă pînă aproape de smochinii încărcaţi de floare, ori, în mijlocul verii să vezi cîmpiile uscate cum se înveşmîntau în iarbă sub pojghiţa firavă şi trecătoare a zăpezilor.

Duceam aceeaşi viaţă de linişte şi de sârguinţă. Munceam în fiecare zi ca să-i fac şi pe ceilalţi să muncească; seara îmi găseam odihna şi răsplata în discuţiile mele cu priceputa şi scumpa mea tovarăşă. Ajunsesem să mă simt atît de fericit cum nu fusesem încă în viaţa mea, şi-mi venea să cred cu adevărat că e ceva trainic pe lumea asta.

Chibzuisem să ne căsătorim în primăvară, şi orice fel de teamă mi se risipise din suflet. Într-o seară o găsii pe Felicia plîngînd:

— Bietul meu unchi a murit, îmi zise ea. Nu era prea în vîrstă, dar meseria lui de ţesător într-un atelier umed îl îmbătrînise într-atît încît n-a fost în stare să îndure o boală cu desăvîrşire uşoară. Era un om foarte cumsecade, care mă îngrijea ca pe fiica lui cînd mă învinsese nenorocirea. Iată-mă singură pe lume, prietene. Nu te mai am decît pe dumneata…

Căutai să-i împărtăşesc durerea, făgăduindu-i că voi încerca să-i înlocuiesc familia pe care şi-o vedea secerată fără milă în mai puţin de un an. Nu îndrăzneam să-i vorbesc de Tonino; aşteptam să facă ea vreo propunere în privinţa tînărului. Dar nu rosti nici un cuvînt şi, de-abia după cîteva zile, căutai s-o smulg din muţenie.

— Am remuşcări, îi zisei. Nu pot să îndur gîndul că, numai pentru mine, ai devenit cu desăvîrşire nepăsătoare faţă de fiul tău adoptiv. E şi al meu, la urma urmei, de vreme ce tu încuviinţezi să fiu capul familiei şi ştiu că faţă de el avem multe datorii de îndeplinit. De aceea, spune-mi, ce crezi că ar trebui să facem ca să-l smulgem din primejdia trîndăviei şi a singurătăţii.

— Nu ştiu, răspunse ea. De şase luni nu-l mai recunosc. Nu-mi mai vorbeşte cu încredere şi doar nu ne-am certat. Spune că o să fie în stare să-şi găsească un rost ca să nu mai aibă nevoie de sprijinul meu. La drept

vorbind, eu nu cred nimic şi dacă îl lăsăm în plata Domnului, mă tem că se va pierde.

Mă uimi oarecum liniştea cu care îmi vorbea Felicia, şi-o privii ţintă, ca să mă încredinţez dacă făcea o prea mare sforţare arătîndu-se gata să jertfească viaţa acestui băiat pentru egoismul meu. Era o dojană mută? Era un cuvînt cu subînţeles care îşi aştepta dezlegarea?

— Felicia, îi zisei, trebuie să-l chemi pe Tonino, să-l întrebi ori să cauţi să bagi de seamă şi să vezi dacă îşi cere cu toată sinceritatea neatîrnarea şi dacă e în stare să facă ceva cumsecade; şi după asta, vom lua o hotărîre.

— De ce cauţi, îmi zise ea, să ascunzi că întoarcerea lui ar fi o pacoste pentru d-ta?

— Nu caut să-ţi ascund asta, ci vreau mai degrabă să-mi înfrîng nemulţumirile; avem o datorie de împlinit, ţi-am spus…

— Şi pentru d-ta datoria trece înaintea celorlalte?

— Da, buna mea prietenă, asta e religia mea.

— Eu cred însă că nimic n-ar trebui să treacă înaintea iubirii, aşa îmi pare cel puţin, reluă ea cu sfială.

— Dragostea se foloseşte de jertfele pe care le impune datoria.

— Cum asta?

— Se înalţă şi se înnobilează.

— Se înalţă, se înnobilează… da, acesta e visul şi mîndria mea! Cred că te înţeleg; vrei să înfrîngi gelozia, nu-i aşa? Ei bine, încearcă; ia seama însă că se poate întîmpla să nu-ţi mai fiu dragă în clipa cînd vei privi cu nepăsare cum alt bărbat mă priveşte cu dragoste.

— Niciodată nu voi privi asta cu nepăsare, prietenă, afară numai dacă tu nu vei încuraja această privire drăgăstoasă, care te va coborî în ochii mei ca si în ochii tăi.

— Dumnezeule, strigă ea nerăbdătoare, ce spui? Dacă nu voi fi desăvîrşită nu mă vei mai iubi!

— Nu ştiu dacă eşti ori dacă vei fi desăvârşită in toate privinţele. Aşa cum eşti ori aşa cum vei fi te iubesc şi te voi iubi întotdeauna; dar, cînd e vorba de dragoste, sînt neînduplecat şi nu cred că, fiindu-mi pe deplin credincioasă, te-ai jertfi prea mult faţă de-o inimă iubitoare.

— Ştii foarte bine, reluă ea după cîteva clipe, că n-am fost niciodată cochetă. Asta nu intră în obiceiurile mele. Totuşi, dacă aş deveni astfel acum cînd iubesc, dacă, cu gînd să-ţi păstrez întreagă iubirea, te-aş face uneori să simţi că-i pot face şi pe alţii să mă iubească, ai fi atît de aspru încît dorinţa mea de a-ţi plăcea şi mai mult s-o iei drept lipsă de credinţă?

— Da, sînt aspru din acest punct de vedere, strigai, şi nu cred că aş fi nedrept. Orice cochetărie are nevoie de o tovărăşie, şi-o femeie care împărtăşeşte unui alt bărbat încercarea nu tocmai nevinovată de care vorbeşti, nu numai că-şi înşeală bărbatul, dar îl înjoseşte. Dacă îşi face un joc din suferinţa lui, asta e o simplă răutate, şi poate fi iertată; dar căutînd să se apropie de un străin, chinuind în tovărăşia lui bărbatul pe care a jurat să-l respecte, iată ce nu pot ierta niciodată, fiindcă într-o astfel de împrejurare m-ar cuprinde o scîrbă nemaipomenită.

— Te găsesc crud, reluă Felicia, şi ai azi un fel de a spune lucrurile care mă îngrozeşte şi mă răneşte. Nu vrei să presupui că străinul de care e vorba ar putea fi un prieten care ar încerca această ispitire tocmai ca să fie de folos bărbatului!

— De unde-ai luat această morală de vodevil, Felicia? Eşti oare atît de copil încît să crezi că jucîndu-te de-a iubirea, falsul rival pe care l-ai alege ca să aţîţe închipuirea ori simţurile bărbatului, n-ar putea să aibă aceleaşi simţuri şi aceeaşi închipuire! Ah, dacă ai avea vreodată capriciul să te slujeşti de masca lui Tonino pentru o pretinsă încercare… ia seama… Eu…

— Ne vei omorî pe-amîndoi? strigă Felicia revenind dintr-o dată la bucuria firească a pornirilor ei sălbatice.

— Te înşeli, îi spusei, voi face ceva şi mai rău, vă voi dispreţui fără milă, şi pe unul şi pe altul. Acest răspuns o mîhni şi, pentru întîia oară, o văzui parcă urîndumă.

— Nu mă iubeşti, îmi zise ea; te împaci cu gîndul că dragostea d-tale s-ar putea topi ca cei dintîi fulgi de zăpadă? Ce înţelegi d-ta prin iubire?

Nimic, sau aproape nimic. Spui că ai putea trece, într-o singură zi, de la dragoste la dispreţ, cum ţi-ai schimba haina de vară cu alta de iarnă! Prin urmare, aşa înţeleg iubirea filosofii? îţi faci un plan, îţi impui o lege şi, în afară de asta, nimic nu mai poate fi cu putinţă. Dacă ţi-a fost dat să ai tovarăşă o femeie care n-a fost lipsită de cusururi şi care, prin urmare, nu-ţi poate fi o parte din suflet, n-o omori într-o clipă de rătăcire… oh, nu. Nu eşti atît de tulburat pentru asta. Ţi-o omori din inimă şi e moartă pentru totdeauna în ochii celui ce n-o mai găseşte vrednică de cinste. Haide, o lopată de pămînt peste cadavru şi totul s-a sfîrşit. Ei bine, asta mi se pare ceva groaznic şi-mi place mai bine veşnica tulburare, veşnica dojana şi veşnica iertare a bietului meu Jean. El nu era prea mîndru şi, de cîte ori mă împotriveam, se împotrivea şi el, şi n-aveam de ce ne dispreţui.

Plecă fără să vrea să mă mai asculte şi se duse să plîngă la miezul nopţii, pe mormîntul fratelui ei. Prin urmare, Tonino care lipsea era încă o piedică în deplina înţelegere a sufletelor noastre. Dacă numele lui era rostit între noi, gîndul chiar al unei apropieri de cîteva zile nu putea fi trezit fără să dea loc la certuri şi să clatine din temelie coliba fericirii noastre! După atîtea încercări făcute cu atîta sinceritate şi dintr-o parte şi din cealaltă, ca sa se întemeieze şi să se întărească această mare operă, iată că sfîrşitul aducea constatări destul de triste.

M-am gîndit toată noaptea la hotărîrea pe care trebuia s-o iau ca să împăcăm dîrzele noastre presupuneri cu bunăvoinţa şi sprijinul pe care trebuia să i-l dăm lui Tonino. Dis-de-dimineaţă căutai să vorbesc cu Felicia.

— Să vedem ce facem cu copilul, îi zisei. Să ne certăm încă pe seama lui, dacă vrei, dar să nu-l uităm. Ai avut totdeauna gîndul să faci din el un plugar? Ei bine, fiindcă nu l-am silit să pătrundă în tainele ştiinţei cît timp l-am avut în preajma noastră, să-i dăm cel puţin o. educaţie adevărată, sănătoasă. Să-l trimitem la o şcoală de agricultură. Sînt multe prin partea locului. Mă voi duce să-l văd din cînd în cînd şi-l voi privi ca pe copilul meu, iar după ce va ieşi de-acolo…

— Nu va ieşi niciodată, fiindcă n-are să vrea să intre, răspunse Felicia, căutînd să mă oprească fără înconjur. E prea în vîrstă, gîndeşte-te! Azi are douăzeci şi doi de ani. Ar fi umilitor pentru el să-l sileşti să înveţe o meserie printre copii. E mîndru, ştii asta, şi iată-l la vîrsta cînd nu se mai poate supune ca un copil. De unde ştim, de altfel, că va primi autoritatea d-tale

părintească aşa cum a primit-o pe-aceea a lui Jean? Mai bine ar fi să-i facem un venit mulţumitor şi să-l trimitem să-şi caute de muncă după cum îl taie capul. Am îndurat destule din parte-ţi din pricina lui. N-aş mai fi în stare să îndur şi alte neajunsuri, aş înebuni. Nu-l mai vreau în casa mea!

Felicia se făcuse din nou neascultătoare şi tragică; zîmbetul meu o supără şi mai mult.

— Dar ameninţările pe care mi le-ai făcut ieri nu înseamnă nimic? La început credeam că d-ta vorbeşti aşa, fără să pomeneşti vreun nume; dar, cînd am băgat de seamă că pe buze ţi se iveşte numele lui Tonino, am priceput numaidecît că niciodată nu te-am înţeles îndeajuns. M-am gîndit toată noaptea la asta! Dacă mi-ai dispreţuit dragostea la început, ai făcut-o fiindcă erai gelos pe Tonino. Eu credeam dimpotrivă, nu bănuiam că ai putea să fii atît de gelos. Iată din ce pricină ţi-am dezvăluit unele neajunsuri pe care era mai bine să le fi păstrat pentru mine. Acum, te cunosc. Cînd bănuieşti ceva, nu mai poţi iubi, devii dispreţuitor. Ah, am fost cu desăvîrşire neprevăzătoare şi niciodată n-am să-mi iert asta.

— Felicia, strigai, spune-mi că m-ai înşelat, ca să-mi pui simţirea la încercare; spune-mi că Tonino n-a fost niciodată îndrăgostit de tine, voi ierta o minciună a cărei primejdie poate n-ai bănuit-o; voi rîde împreună cu tine şi îţi voi mulţumi chiar cu toată bunăvoinţa, dacă mă vei scăpa de chinul pe care îndoielnica ta sinceritate mi l-a vîrît în sînge.

— N-am minţit, zise ea, nu mint niciodată; uneori mă fură închipuirea şi, fără să-mi dau seama, văd că dau alt preţ lucrurilor. Asta mi s-a întîmplat mai ales cînd m-am plîns d-tale de gîndurile lui Tonino. Şi-apoi, sînt o fire neliniştită, ştii foarte bine. Poate că m-am înşelat. Poate că bietul copil n-a avut nici una din pornirile pe care i le-am bănuit. Mă miră însă cînd văd că azi e cu totul altul şi că se poartă atît de rece cu mine. Nu te mai gîndi la asta; eu uitasem totul, cu desăvîrşire; n-ai putea să uiţi şi d-ta? Şi trebuia oare, pentru cîteva cuvinte nesocotite, să-mi arăţi în fiecare clipă că eşti hotărît să nu te mai încrezi în mine?

— Nu, fără îndoială, răspunsei, nu va mai fi astfel. Vreau să uit, vreau să primesc alte lămuriri din parte-ţi şi cu atît mai mult să mă îngrijesc de creşterea copilului tău.

— Ei bine, vorbeşte-i, răspunse Felicia potolită. Iată-l, poate să-ţi vorbească şi să-ţi răspundă; vă las împreună.

Şi plecă, în timp ce, spre marea mea mirare, Tonino intră în odaie. Veni spre mine cu înfăţişare tristă, dar sinceră, şi mă îmbrăţişa cu dragoste.

— Parcă ai fi mirat că mă vezi, îmi zise el; nu Ştiai că sînt aici de astă-noapte?

— Verişoara d-tale nu mi-a spus nimic.

— Ah, verişoara mea e foarte ciudată de la o vreme încoace, mai ales faţă de mine. Nu mă mai iubeşte cîtuşi de puţin de cînd te iubeşte pe dumneata. Şi pentru ce asta, d-le Sylvestre? Ce ţi-am făcut ca să mă urăşti, cînd eu ţi-am fost atît de-apropiat şi-atît de supus? Uite, s-a ivit clipa cînd trebuie să lămurim lucrurile. Cînd am sosit aici, la cinci ceasuri din dimineaţă, m-am oprit, bineînţeles, în faţa cimitirului ca să privesc mormântul bietului meu văr. Am zărit-o pe verişoara mea îngenuncheată. Am strigat-o. A început să ţipe de spaimă şi, venind spre mine, mi-a spus că vin să-i pricinuiesc alte nenorociri. Voia să mă silească să plec numaidecît şi-a trebuit să mă prefac că mă îndepărtez; dar capra îşi cunoaşte bine culcuşul. Am venit aci pe altă cale şi iarăşi am văzut-o pe Felicia mînioasă împotrivă-mi. Atunci m-am supărat pe ea şi i-am spus că, de vreme ce d-ta eşti stăpîn aici, vreau să fiu gonit numai de d-ta. Vorbeşte, d-le Sylvestre, vreau să-ţi fiu supus, chiar dacă mă socoteşti nesuferit ori de prisos; spune-mi însă de ce. Fiindcă n-am să mă dojenesc cu nimic în ceea ce priveşte purtarea mea faţă de d-ta, am dreptul să-ţi cer să lămurim lucrurile cum trebuie.

Vorbea cu atîta nevinovăţie încît mă văzui silit să-i răspund cu dragostea mea de altădată. Căutai să-l liniştesc şi-l întrebai dacă mă crezuse un om urîcios, în care nu mai poţi avea încredere.

— Aşa am crezut, zise el. Cu toate că verişoara mea a luat totdeauna asupra-şi hotărîrea de a mă îndepărta, bineînţeles, eram convins că din partea d-tale veneau toate astea. Să vedem, ce ne rămîne de făcut? Trebuie să plec numaidecît, să rămîn pentru cîtăva vreme ori pentru totdeauna? De vreme ce d-ta eşti bun cu mine, tot ce mă vei sfătui, voi face fără şovăire, împlinindu-mi prin asta o datorie.

— Ei bine, spune-mi mai întîi fără sfială, care-ţi e dorinţa.

— Aş vrea să-mi reiau viaţa de odinioară, să muncesc sub îndemnul d-tale şi să am fericirea să-ţi primesc sfaturile ca şi în trecut. Îmi pari şi azi acelaşi om blînd ca un părinte; dar dacă verişoara mea mă urăşte, mai bine vreau să plec şi să fac ce-oi putea.

— Dar ce-ai să devii, dragul meu copil? Ai vreo ţintă cel puţin?

— Ce ţintă să am? Mă găsesc într-o stare căreia nu-i pot găsi nici un înţeles. Iată-mă conte del Monte şi, cu toate astea, sînt silit să mă numesc Tonino Monti ca să nu fiu caraghios. Ce pot să fac altceva decît să păzesc caprele? Sînt păstor, cum zicea bietul meu văr Jean, stare destul de frumoasă, cînd e vorba să sporeşti turma de pe urma căreia trăieşte o familie, şi încă o stare destul de mulţumitoare cînd trăieşti în mijlocul familiei tale în care găseşti prietenia şi în care poţi primi şi puţină învăţătură; dar ceea ce am învăţat pînă acum nu e de-ajuns ca să pot avea o îndeletnicire în administraţie, în industrie ori în artă. Nu sînt bun de nimic atunci cînd e vorba de socoteli şi mă îngrozesc cînd văd cifrele, cu toate că de multe ori le socotesc mai bine în gînd. Nu sînt atît de muzicant ca să dau lecţii ca bunicul meu Monti; nu cunosc nici cel puţin meseria aspră şi plictisitoare a tatălui meu. Nu sînt bun decît să intru păstor la vreo moşie. Ei bine, asta e o soartă pentru mine şi verişoara mea va suferi întrucîtva dacă voi deveni într-o zi slugă la cine ştie ce ţăran? De ce m-a adus aci? De ce-a ţinut să mă crească după felul ei de-a vedea viaţa, întărindu-mă cu prea multă mîndrie, făcîndu-mă un om înţelept şi artist oarecum, dacă era vorba să mă dea pe uşă afară la vîrsta mea de azi? A fost vorba să-mi facă un venit. De ce? Nu sînt schilod, vreau să muncesc, m-aş ruşina să primesc bani ca să stau cu braţele încrucişate, şi n-aş deveni oare un escroc, dacă m-aş lăsa plătit ca să nu fac nimic? De ce nu mă puteţi suferi? Dacă vă stingheresc, lăsaţi-mă să-mi construiesc o colibă acolo sus; să mi se dea în seamă o cireadă de vaci Şi nu mai dau pe-aci decît atunci cînd mă chemaţi. Voi lua cu mine doi păzitori mici ca să mă ajute şi mă voi îndeletnici şi cu grădinăria, dacă pămîntul nu e tocmai rău; îmi voi lua vioara cu mine, îmi veţi da cîteva cărţi de citit şi n-am să mă plictisesc. Îmi voi cîştiga cinstit cele de trebuinţă pentru viaţă, fără să fac pe cineva de ocară şi fără să mă ruşinez de mine. Nu e asta calea cea mai bună şi cea mai folositoare?

Tonino avea atîta dreptate, încît mi-era cu neputinţă să mă împotrivesc. Cunoştea foarte bine meseria de crescător şi vînzător de vite, şi-i plăcea mult viaţa cîmpenească. Era, bineînţeles, singurul lucru pe care se simţea în stare să-l facă. În afară de asta, n-avea pregătirea necesară pentru o altfel de îndeletnicire şi firea lui visătoare n-avea nici o legătură cu străduinţele intelectuale ce ţi se impun cînd e vorba să-ţi recapeţi timpul pierdut.

Prin urmare trebuia să-l primim din nou în sînul familiei, chiar dacă ar fi urmat să-l trimitem acolo sus, cum spunea el, dacă într-o zi mi-ar fi dat prilej să mă plîng. La nevoie îl puteam trimite şi mai departe, dincolo de Sion, unde Felicia, moştenind tot ce rămăsese de pe urma fratelui ei, avea cîteva bucăţi de pămînt pe care trebuia să le îngrijească cineva.

Primii întoarcerea tânărului conte cu multă bunăvoinţă, hotărît să devin şi mai aspru cu el, dacă ar fi avut de gînd să mă amăgească, dar fără să fiu încredinţat că asta s-ar fi putut întîmpla într-o zi. Prietenia pe care i-o arătai îl făcu să plîngă şi-mi mărturisi fără înconjur că mă iubea din toată inima, în pornirea lui de dragoste curată se amesteca şi durerea pricinuită de moartea tatălui său. Vorbea cu atîta nevinovăţie şi cu atîta blîndeţe, încît rămăsei înduioşat şi aş fi fost cu desăvîrşire un om rău la suflet dacă l-aş fi gonit într-o astfel de împrejurare.

O chemai pe Felicia şi-i arătai aceeaşi încredere. La rîndu-i, ea se arătă nepăsătoare faţă de noi amîndoi şi păru stingherită şi oarecum neliniştită cînd Tonino stărui să afle pricina asprimilor ei faţă de el.

— De ce nu-mi spui, strigă el cu însufleţire, ce ţi-am făcut, ca să mă urăşti pînă într-atît de la moartea bietului nostru Jean? Pînă atunci fuseseşi mama mea, şi dintr-odată am devenit pentru tine o povară şi-un prilej de plictiseală! L-am învinuit pe d-nul Sylvestre, şi-am fost nedrept. El e un înger, Un Dumnezeu pentru mine. E mulţumit că mă vede. Vrea să rămîn aci, prin urmare, numai tu, tu singură mă urăşti. Oare trebuie să fiu nenorocit cu tot dinadinsul? Ce-am spus, ce gînduri rele am născocit ca să fiu vrednic de această nenorocire?

— Nimic, răspunse Felicia privindu-mă, parcă ar fi vrut să mă ştie martor la fiecare cuvînt pe care i-l spunea. N-ai făcut nimic rău, dar erai împotriva hotărîrii mele de a mă căsători. Adu-ţi aminte, eşti un copil răsfăţat, gelos pe prietenia altora, ceea ce dovedeşte că de multe ori eşti

nevrednic de ea. Mi-e teamă să nu te văd într-o zi pornit să nu-l respecţi pe d-nul Sylvestre, fiindcă o dată sau de două ori, fără să spui ceva rău pe seama lui…, şi asta nici n-ar fi cu putinţă, — mi-ai vorbit de el cu ciudă parcă. De-aceea te vestesc că, dacă nu te vei hotărî să-l iubeşti şi să-l slujeşti ca pe stăpînul tău, ca pe cel mai bun prieten al tău, n-am să te mai pot suferi lîngă mine. Dacă el vrea să rămîi, rămîi; ia însă bine seama la ceea ce îţi spun: nu mai fi gelos, nu mai fi bănuitor, nu mai fi răutăcios şi nu te mai plînge; fiindcă îţi jur că la cel dintîi cuvînt, la cea dintîi privire pe care-o voi simţi împotriva-i, nu vei mai rămîne o singură clipă în casa mea.

Tonino păru nedumerit la început în faţa unei porunci atît de aspre, care parcă mă rănea şi pe mine şi mă îndemna să privesc iarăşi cu neîncredere sinceritatea în care mă încrezusem de-abia.

Începu să se plimbe cu paşi mari prin odaie, chinuit de-o mînie neînduplecată, apoi, îndreptîndu-se spre mine şi căzîndu-mi în genunchi, cînd nici nu mă aşteptam la asta, zise:

— Fiindcă verişoara mea îmi face mustrări în faţa d-tale, trebuie să mă ierţi. Ei bine, da, am fost gelos Pe prietenia aceea prea mare care avea s-o facă pe-a mea atît de mică. Nu e firesc? Unde vedeţi nelegiuirea? Orice copil s-a mîhnit şi s-a îngrozit cînd a văzut că mama lui se mărită din nou! Asta e egoism, dacă vreţi; dar, la vîrsta mea, n-are nimeni judecata şi virtutea voastră. Cînd aveţi de-a face cu un copil, trebuie să fiţi mai îngăduitori. Voi trebuia să mă apropiaţi, să-mi închideţi rana, să-mi spuneţi că încă mai pot fi ceva pentru verişoara mea şi pentru bărbatul ei… D-ta ai făcut-o singur, d-le Sylvestre, îţi mulţumesc şi te cred; ea însă, de ce se poartă rece cu mine şi mă ameninţă cu-atîta răutate? N-am fost obişnuit cu asta. Socoteam să-i fiu sprijinul bătrîneţii şi ţinta vieţii. Da, aşa îmi vorbea ca să mă facă bun şi cuminte pe cînd eram mic. Şi uite cum s-a schimbat! Dacă sufăr acum din această pricină, ce rău fac?

— Destul, zise Felicia. Fii bun şi cuminte, fii ceea ce trebuie să fii şi prietenia mea te va urmări ca şi altădată; nu-ţi va fi însă atît de uşor, să ştii. Două treimi din an eram singură şi nu te-aveam decît pe tine, de-aceea te răsfăţăm, fiindcă îmi închipuiam că n-o să mă mărit niciodată. Soarta mea s-a schimbat însă, am avut fericirea neaşteptată să fiu iubită de un bărbat mult mai presus decît mine şi care a devenit totul pentru mine. Nu trebuie oare, ca să nu mîhnesc un copil ca tine, să mă lipsesc de datoria de a-mi

jertfi viaţa pentru cel care e vrednic s-o primească? Ne aflăm în faţa lui, ca să ne putem lămuri, precum în faţa unui judecător, şi trebuie să spunem adevărul ca în faţa lui Dumnezeu. Tu ai avut îndrăzneala să crezi că m-ai putea smulge din calea hotărîrilor mele. Puteai s-o faci, dacă ar fi fost vorba de Sixte More, şi te-aş fi lăsat s-o spui, fiindcă mi-ar fi fost tot una; dar, cînd ai vrut să-mi dovedeşti că d-nul Sylvestre mă va privi totdeauna ca pe-o slujnică a lui, ţi-am poruncit să taci. Ai stăruit, te-ai mîniat, cu obrăznicie chiar. M-ai mîhnit şi m-ai făcut să sufăr. N-am vrut să-l plictisesc pe d-nul Sylvestre cu toate astea. El n-a ştiut nimic. Poate că a bănuit, dar a avut mîndria sufletească să nu vrea să cunoască lucrurile în amănunţime, de-aceea îi mulţumesc. Acum mă sileşti să-i spun totul. Ei bine, cere-ţi iertare şi să nu mai faci niciodată ce-ai făcut, dacă vrei să-ţi uit toate prostiile.

Tonino începu să plîngă din nou şi căută să se apere cu o nevinovăţie care mă birui cu desăvîrşire. Îl cercetam însă cu toată puterea de pătrundere a sufletului meu, şi nimic în cuvintele lui, în privirea lui, în pornirile lui, nu-mi vorbea de răutate sau de viclenie. Nu mai era Tonino de care mă temeam, crezînd totuşi .că l-am înţeles. Era copilul nevinovat şi bun pe care-l iubisem mai-nainte de-a o fi iubit pe Felicia şi, cu cît se arăta mai pocăit în gelozia lui, cu atît mai mult această gelozie îmi părea nevinovată şi firească.

Eram parcă ispitit s-o cert pe Felicia după ce rămaserăm singuri. Fusese prea aspră cu el, făcuse din mine un stăpîn şi un judecător, ceea ce n-avea nici o legătură cu blîndeţea pornirilor mele. Rînduise lucrurile în aşa fel ca să facă din mine un om uricios, caraghios poate, eu care nu voiam s-o stăpînesc, nici pe ea, nici pe-ai ei, decît cu vorbă bună şi înţeleaptă. Fără îndoială, se înşelase cînd aruncase în seama bietului copil o iubire neobişnuită şi supărătoare. Nu mărturisise ea singură că se folosise de această presupunere înadins ca să mă facă s-o iubesc şi mai mult?

— Uite, dragă logodnică, îi zisei, n-ar fi bine să mă superi tocmai într-o clipă hotărîtoare a vieţii noastre. Ai devenit iarăşi de neînţeles ca pe vremea cînd mi-era teamă de zîmbetul tău trist şi prea mîndru. Ştiu, văd şi simt că ieri pentru întîia oară, te-am rănit. Dar pentru asta trebuia să-ţi zdrobeşti inima aducîndu-mi o jertfă pe care n-am cerut-o? îl iubeşti pe Tonino. Ai datoria, după cum simţi nevoia din obişnuinţă, să-l iubeşti. Arată-l aşa cum e, dacă el nu e în stare s-o facă şi dacă nu e vinovat şi, dacă este, iartă-l cu liniştea unui suflet curat pe care nu pot să-l tulbure niciodată

gândurile unei minţi rătăcite. Vorbeşte-mi de el, ca şi cum ar fi copilul nostru, al amîndurora. Opreşte-mă cînd vezi că sînt prea încrezător, dar nici nu mă lăsa să fiu nedrept. Nu căuta să ascunzi lucrurile sub cine ştie ce văl şi, dacă găseşti că sînt prea încrezător după ce am fost atît de bănuitor, dă-mi de veste.

Ea însă nu-mi dădu nici un răspuns mulţumitor. Felicia nu-şi putea încă veni în fire de cînd cu spaima dispreţului cu care o ameninţasem.

— Lasă-mă întâi să-mi vin în fire, zise ea. Azi prea am fost tulburată. Am plîns şi-am vegheat toată noaptea; şi-apoi ivirea lui Tonino m-a neliniştit. Mi-am închipuit că ai să mă crezi părtaşă la întoarcerea lui, care trecea drept o nesupunere, şi mă mîniasem peste măsură, îl uram, parcă venise să-mi smulgă bunăvoinţa pe care mi-o dăruiseşi, furîndu-mi astfel singurul bine ce-mi mai rămînea pe lumea asta. Mă întrebi dacă într-adevăr a avut vreun gînd rău; nu ştiu nimic, nu pot să cred nimic. Asta e din vina mea? Nu pot să-mi dau seama. Ai spus că o femeie e întotdeauna înţeleasă cu bărbatul care o doreşte… Atunci pesemne că mă dispreţuieşti. Gîndul ăsta mă înnebuneşte şi dacă s-ar întîmpla ca ivirea lui Tonino să te facă gelos într-o zi ori într-alta, cum vrei să-l primesc cu plăcere în casa mea? De ce-mi vorbeşti de nevoia pe care o simt să-l văd, de datoria pe care-o am să-l iubesc? îmi pare că trebuie să-l urăsc de cînd m-ai ameninţat cu nepăsarea d-tale. Şi vrei să-ţi spun dacă faci bine sau rău atunci cînd îl primeşti cu-atîta bunătate! Ce vrei să fac? Poate m-ai crede un suflet rău dacă ţi-aş spune că te-ai înşelat, şi-o femeie fără judecată dacă ţi-aş spune că bine-ai făcut.

Trebuii să mă mulţumesc cu aceste răspunsuri în doi peri. Sînt firi ciudate care nu se mărturisesc niciodată, fiindcă nu pot să-şi dea seama de ele. Simţii, cutremurîndu-mă, că aceeaşi prăpastie ne despărţea. Dar asta nu era din vina mea? Nu era oare săpată de mine? Nu era prostească mea trebuinţă de logică ce umplea cu gheţuri şi mărăcini calea însorită şi acoperită de flori în care se păstra curată iubirea? De ce ţineam cu încăpăţînare ca Felicia să nu se înşele niciodată? Nu puteam primi risipa unui suflet chinuit, ce mi se dăruia fără părere de rău şi fără gînduri ascunse? Eram un copil ca să cred că n-aveam să-i iert niciodată nimic? Ori eu eram atît de desăvîrşit încît aveam dreptul să cer şi altora să fie desăvârşiţi?

Rămăsei pe gînduri şi căutai să-mi dau bine seama de toate. Judecata mea rece o scormonii în toate chipurile, punînd-o în legătură cu ceea ce poate să fie îngăduit de încuviinţare şi bunăvoinţă. Mă hotărîi să primesc lucrurile aşa cum eu însumi le croisem, păstrîndu-l pe Tonino lîngă noi, fără să mă mai gîndesc la altceva. Băgai de seamă că închideam în adîncul inimii o rană încă vie, care nu se vindecase. Trebuia să trăiesc astfel şi să nu mă plîng, ca să nu-i fac pe ceilalţi să sufere pe nedrept. Mă mîndream că puteam avea o astfel de tărie, care n-a fost o amăgire.

Soarta însă, fatalitatea mai degrabă, aduse ceva cu totul neaşteptat în tainica mea tulburare, şi asta chiar în ziua ivirii lui Tonino.

Vanina, păzitoarea caprelor, crescuse mare; devenise o fată blondă, foarte frumoasă, cu trupul subţire strîns în fusta creaţă, cu braţele-i lungi şi rotunde, plăpînde ca braţele unei statui etrusce. Se spunea prin partea locului că era o fată din flori a bătrînului Tonino Monti, lucru neadevărat, care totuşi s-ar fi putut întîmpla. Avea în obraji frăgezimea rasei germanilor din care făcea parte mama ei, dar în mişcările şi în glasul ei blînd şi sunător întîlneai numaidecît ceva din farmecul italian. Presupunerea unei tainice rudenii cu această fată nu-l supăra cîtuşi de puţin pe Tonino. Jean căutase să-mi lămurească lucrurile printr-un *poate* îndoielnic şi rostit în grabă. Era naşul acestei copile Şi-o adunase din milă de pe drumuri, încă de cînd era mică. Felicia, care nu înţelegea să-şi bată cineva joc de purtările bunicului ei, o ţinuse cîtăva. vreme departe de casă, ca să nu dea loc la presupuneri. Prin urmare, creşterea Vaninei fu cu totul lăsată în părăsire şi obiceiurile ei rămaseră cu desăvîrşire ţărăneşti. Totuşi, de doi ani, înţelepciunea îi sporise peste măsură, de cînd avea prilej să stea deseori de vorbă cu Tonino şi, din zi în zi, băgai de seamă că se schimbase mult la vorbă şi la mers; aceste discuţii o făcuseră oarecum foarte nebăgătoare de seamă. Felicia îi urmărea purtările şi, după cîteva mustrări, de teamă să nu fie gonită, fata începuse să-şi vadă de treburi cu mai multă însufleţire. Pe-atunci erau foarte mulţumiţi de ea; era de mare folos la moşie, ba chiar şi în casă, şi stăpîna ei o privea cu multă prietenie, mai ales de cînd plecarea lui Tonino risipise bănuielile ce se puteau întemeia pe seama întîlnirilor lor. Vanina, plecată odată cu ziua ca să-şi ducă turma pe partea cealaltă a colinei, nu ştia nimic de venirea neaşteptată a lui Tonino. În clipa cînd ne pregăteam să ne aşezăm la masă, ea se năpusti în odaie, îşi înăbuşi un strigăt, îngălbeni, se simţi ameţită şi se lăsă să cadă pe-un scaun.

Această bucurie copilărească, stăpînită în pripă, urmată însă de-o puternică aprindere a obrajilor, îl făcu pe Tonino să zîmbească. Porni drept spre ea şi, luînd-o în braţe, o tutui fără sfială, ca şi în trecut. După cîteva clipe se ridică s-o ajute să ne servească, pe mine şi pe Felicia şi, pe măsură ce această cină se prelungea, eram din ce în ce mai prost serviţi. Se întîmplă în cele din urmă să nu ni se mai aducă nimic; tinerii îşi uitaseră de noi şi stăteau de vorbă, gură în gură, la bucătărie. Felicia trebui s-o cheme pe Vanina şi s-o certe; nu-i spuse însă nici un cuvînt aspru şi, arătîndu-se supărată mai mult pe Tonino, îi porunci să vie la masă şi să se poarte frumos.

— Dacă începi din nou, îi zise ea, văd că am să fiu mulţumită de tine cum am fost şi anul trecut. M-ai silit în cele din urmă s-o gonesc departe de casă pe biata fată. O socoteam zburdalnică; acum îmi dau seama că e bună şi cuminte; e-atît de simplă însă şi, dacă ai să cauţi să-i suceşti capul şi să n-o laşi să-şi vadă de treburi, să ştii că ai să fii tu gonit în locul ei.

— Aceeaşi ameninţare! răspunse Tonino cu un fel de obrăznicie stăpînită de prea marea-i bucurie. Văd bine că trebuie să mă obişnuiesc şi să-mi dau seama de fiecare cuvînt, de orice mişcare. Află verişoară că o iubesc pe Vanina din toată inima. Ţi-am spus *nu* pe vremuri, fiindcă pe-atunci nu. credeam c-o iubesc; dar, cît timp am lipsit, m-am gîndit numai la ea şi-acum, cînd o găsesc atît de frumoasă, atît de curată, atît de plăcută, iubindu-mă veşnic… ca pe fratele ei, azi mai ales cînd bag de seamă că nu mă mai iubeşti ca pe copilul tău, îmi zic că prietenia unei păstoriţe tot e mai mult decît nimic, şi mă bucur că cerul mi-a trimis-o ca să mă mîngîie.

— Iubeşte-o, spuse Felicia; în care alt suflet îţi poţi sădi mai cu temei prietenia?

— Dacă-i vorbeşti însă de dragoste…

— Mă goneşti, aşa parcă ai spus. Ei bine, îţi răspund că am să-i vorbesc numai de dragoste şi că n-ai să mă goneşti.

— Atunci vrei s-o iei de nevastă?

— Da, verişoară… cu îngăduinţa d-tale şi-a d-lui Sylvestre.

— Şi despre asta îi vorbeşti în şoaptă de aproape un ceas?

— Nu, verişoară; nu-i vorbesc încă decît de prietenie. Mai întîi trebuia să-ţi cer îngăduinţa ca să-i vorbesc de căsătorie: mi-o dai?

— Eu…? Da, nu stau câtuşi de puţin în cumpănă; dar, în această privinţă vreau să am părerea d-lui Sylvestre, şi-o să ai bunătatea să mai aştepţi.

— Voi aştepta… dacă dl. Sylvestre nu va avea bunătatea să-mi dea încuviinţarea lui numaidecât.

— Dragul meu copil, îi zisei, n-am să-ţi dau decît sfaturi de părintească prietenie. Mi le-ai cerut şi-ţi sînt recunoscător. Dar, mai întîi, îmi dai voie să-ţi pun cîteva întrebări?

— Da, răspunse el îmbrăţişîndu-mă.

— Ei bine, reluai, nu crezi că eşti prea tînăr ca să te însori?

— Sunt tînăr, într-adevăr, dar şi Vanina e tânără. Eu am douăzeci şi doi de ani, ea are şaisprezece. *Şi* am destulă judecată şi pentru ea. Dacă aş fi mai în vîrstă, poate că ar avea dreptul să-i fie teamă.

— Căsătoria însă nu e o glumă.

Pentru d-ta şi pentru verişoara mea, da, nu e o glumă, e cu totul altceva, însă pentru doi tineri care nu ştiu nimic, care n-au nimic, al căror viitor se aseamănă în totul cu trecutul şi care n-au obiceiul să-şi zăpăcească mintea ou dezlegarea anumitor probleme, ei bine, pentru unii ca noi, totul va fi simplu. Vom munci, ne vom iubi, nu vom sta pe gînduri şi vom fi fericiţi…

Felicia vru parcă să se împotrivească; el însă nu-i lăsă vreme.

— Oh, d-ta verişoară, îi zise, nu pricepi nimic, dă-mi voie să ţi-o spun. Mi-ai făcut multă morală pe vremuri şi eu te ascultam, fiindcă aveam mare încredere în d-ta. Eram la vârsta cînd te gândeai să faci din mine un om de seamă şi visai pentru mine o căsătorie altfel decît cea de azi; eu însă m-am gîndit mult la asta. De cînd nu mai ai grijă de mine, mi-am zis că, însurîndu-mă cu o moşiereasă bogată ori cu o păstoriţă săracă, pentru un gentilom e acelaşi lucru, şi trebuia prin urmare, ori să-mi găsesc o prinţesă, ori să mă mulţumesc cu o păstoriţă. Prinţesa însă nu-mi va cădea niciodată din cer; nu-mi rămâne decît să-mi aleg o păstoriţă care să-mi placă, şi asta

îmi place. Daţi-mi-o; mă voi duce să trăiesc cu ea sus pe munte şi, pe lîngă asta, vă încredinţez că veţi avea capre multe şi frumoase şi nepoţi mici şi cuminţi care te vor iubi poate aşa cum m-ai iubit, verişoara, pe vremea cînd şi eu eram cuminte…

Îl ascultam pe Tonino zîmbind; în bucuria lui era ceva plăcut şi mulţumitor. Felicia îl ascultă cu răceală, parcă ar fi fost nemulţumită de uşurinţa cu care vorbea.

— Te încrezi în vorbele lui, îmi zise ea, şi poate că nu faci bine. E un copil care îşi rîde de toate şi eu nu prea am încredere în planurile lui cu privire la Vanina.

— Da, cînd e vorba de mine, reluă Tonino, te îndoieşti de orice, chiar şi de cinstea mea; dar d-ta, d-le Sylvestre?

— Eu mă încred în cinstea d-tale; recunoşti că e o socoteală încheiată de vreme ce d-ta ceri îngăduinţa să iubeşti o fată pe care verişoara d-tale are datoria s-o ocrotească?

— Dacă zic da, eşti mulţumit?

— Voi fi liniştit dacă zici da.

— Ei bine, zic da, şi jur s-o respect pe Vanina pînă în clipa cînd va fi nevasta mea.

Îşi ţinu cuvîntul şi, arătînd Vaninei o curată prietenie, n-avu de ce să mai roşească. Din temătoare şi adeseori tulburată cum era, Vanina deveni, dacă nu liniştită, cel puţin zîmbitoare şi parcă bucuroasă la gîndul unor visuri care aveau să se împlinească. Îmi păru firesc ca Tonino să-i fi făgăduit că o va lua de nevastă, fiindcă ea era pe deplin încrezătoare şi mîndră de dragostea lui.

Asta putea să risipească cu desăvîrşire chinuitoarea amintire a geloziei, şi s-ar fi risipit pe de-a-ntregul dacă Felicia ar fi încuviinţat pe faţă gîndul căsătoriei acestor doi copii, care se puteau lega pentru totdeauna odată cu noi; ea însă stăruia să nu-l creadă pe Tonino şi-i vorbea cu un fel de asprime batjocoritoare. O găsii nedreaptă în cele din urmă. Tonino se plînse cu liniştea ce-i stăpînea adîncul fiinţei şi-i făcea pornirea plăcută şi netulburătoare. Nu cunoştea nici răutatea, nici vrăjmăşia; arunca asupra

lucrurilor o rază de veselie Şi-mi arăta o iubire care ajunsese să mă înduioşeze. Mie îmi cerea dreptate cînd era vorba de neajunsurile ce-i pricinuia Felicia, cu un fel de bunăvoinţă mîngîietoare care mă silea să lămuresc totul şi să-i împac mai totdeauna.

— Simt o mare nevoie să mă ştiu iubit de d-ta, îmi zicea el atunci: fiindcă, vezi foarte bine că ea e rece şi dispreţuitoare. Inima ei s-a închis pentru mine de cînd o stăpîneşti d-ta, şi aşa trebuie să fie. Eu nu sînt decît un zăpăcit şi-un neştiutor, pe cîtă vreme d-ta eşti un bărbat cu suflet de înger. Mă mîngîie totdeauna un cuvînt pe care îl aud din gura d-tale şi-mi uit atunci de asprimea verişoarei mele. Poţi să faci din mine ce vrei, un prieten, un cîine, un rob; eşti blînd şi aşa sunt şi eu. Între noi nu e nevoie decît de-un zîmbet ori de-o privire. Porunca d-tale mă face fericit şi-mi face plăcere să trăiesc în preajma d-tale şi pentru dumneata. Altfel poate aş îndura multe amărăciuni; dar îmi zic că aşa e firea Feliciei. Ea nu poate iubi decît o singură fiinţă**.** Cînd eram copilul ei, nu trebuia să-i vorbesc de căsătorie; acum cînd şi-a pus tot sufletul în planul unei căsătorii, nu trebuie să-i mai aduc aminte c-am fost pe vremuri copilul ei. Dar ce-mi pasă, la urma urmei, de vreme ce d-ta eşti tatăl meu? Mă voi obişnui să nu mai văd în Felicia decît o verişoară, să nu-mi mai pară rău de trecut, spunîndu-mi ceea ce-mi spun şi azi: că în schimb te-am câştigat pe d-ta, care eşti mult mai bun decît ea şi decît lumea întreagă.

— Mai mult chiar decît Vanina?… Îi zisei rîzînd.

— O ador pe Vanina, răspunse el, dar, dacă m-ai opri să mă gîndesc la ea aş fi în stare să-mi zdrobesc inima numai ca să te ascult. Mi-aş zice că dumneata nu te poţi înşela, că d-ta citeşti şi vezi limpede în inimi, ca însuşi Dumnezeu, şi că n-ai gînd să mă nenoroceşti decît spre fericirea mea.

Căutai să văd pînă unde mergea dragostea lui pentru Vanina. Îmi păru că e stăpînit de-o dragoste adevărată, chiar prea puternică.

— Nu e prea fină păstoriţa, îmi zise el; e simplă, dar nu e proastă. Pricepe tot ce-i spui, pricepe chiar prea mult, fiindcă e lesne încrezătoare. Dacă i-aş spune că, prin cuvinte pline de vrajă, aş fi în stare s-o ţin spînzurată în aer, s-ar arunca cu capul în jos din înălţimea munţilor. Asta e o prostie, dar e frumos, şi n-aş vrea s-o ştiu învăţată şi veşnic întrebătoare. Mie îmi place aşa cum e, căci e frumoasă şi după gustul meu. Nu-mi plac

decît blondele, poate fiindcă eu sînt prea oacheş. Sînt îndrăgostit ca un nebun de pielea ei albă şi de ochii ei albaştri. Pe nevasta mea aş iubi-o mai mult cu simţurile, trebuie să ştii; prin urmare să nu mai vorbim despre asta. Sînt tînăr, cu toate astea nu m-am înşelat niciodată. Dacă m-ai întreba cum se poate întâmpla una ca asta, n-aş putea să-ţi răspund. Sînt un om batjocoritor şi, prin urmare, nu mă leg de orice, de-aceea mă miră că, în starea în care mă aflu, cuvântul meu poate avea oarecare greutate. Ştiu însă că sînt de neam mare, ce vrei! Purtările grosolane îmi fac rău, chiar acelea care te-ar face să rîzi şi, cînd greutatea spiritului se smulge de sub vălul frumuseţii, toată această frumuseţe dispare pentru mine. Vanina are ceva nobil în sînge; aşa cel puţin cred. Nu ştiu nimic, dar simt, cum simţi ceva încă nedesluşit. Lucrurile cele mai obişnuite ea le face cu un farmec deosebit; simţul meu de artist nu se tulbură niciodată cînd o văd, ci, dimpotrivă, o doresc parcă şi mai mult; ţi-am dat însă cuvîntul că o voi respecta. De ce nu? Această luptă pe care o duc cu mine însumi sporeşte iubirea şi-o face şi mai aprinsă. Te încredinţez că vom avea, eu şi ea, o lungă şi frumoasă lună de miere. Şi adăugă cu un rîs limpede:

— Vă doresc şi d-voastră una la fel!

Libertatea de spirit, nevinovată şi cinică în acelaşi timp, cu care tânărul îmi vorbea de apropiata mea căsătorie cu mama lui adoptivă, mă tulbură oarecum în cele din urmă. Lui Tonino îi lipsea sfiala şi puterea de adîncire a lucrurilor ce se desprind numaidecât din firea oamenilor simţitori. Era în fiinţa lui ceva prea deschis, de care parcă nu-şi dădea seama, dar care avea o grabnică înrîurire asupra respectului ce trebuia să-şi păstreze lui şi altora. Era cu neputinţă să-l faci să înţeleagă acest lucru; căci, mai mult chiar decît Felicia, nu era în stare să asculte şi să tragă foloase, dînd astfel o lumină de adevăr împerecherilor de cuvinte. Un realism brutal se ivea dintr-odată de sub toată însufleţirea şi bunăvoinţa lui şi mă făcea să roşesc uneori, pe mine, omul de cincizeci de ani, cînd îl lăsam să-şi dezvăluie visurile de voluptate.

Dragostea lui copilărească ce stingherea oarecum dragostea sănătoasă dintre mine şi Felicia, cuprindea poate în ea adevărul necruţător al vîrstei de aur, şi de multe ori mă întrebam dacă nu cumva dragostea tinereţii e cea mai temeinică, dacă această sfială căutată ce n-are nici o legătură cu obiceiurile ţărăneşti nu era rezultatul unei decăderi sociale; în sfîrşit, dacă, prin puterea

de a voi să-mi înalţ logodnica, respectînd-o, nu-i smulgeam tocmai tăria şi însufleţirea pe care le avea sădite în inimă.

Într-o dimineaţă îl văzui pe Tonino venind mai mult neliniştit decît încurcat.

— Am venit să mă spovedesc, zise el; trebuie să-mi dai voie să mă însor numaidecât cu Vanina. Nu mai putem aştepta. Verişoara mea nu vrea să aibă tămbălău în casă mai înainte de-a se fi sfîrşit doliul; foarte bine; şi eu sînt de aceeaşi părere; dar ne putem căsători, eu şi cu fata asta, fără să avem nevoie de muzică. Dacă va fi nevoie de-o serbare şi de un bal cîmpenesc, amînăm toate astea pînă în ziua cînd faceţi nunta.

— Bine, copile, răspunsei, cum văd îţi calci cuvîntul!

— Nu, dar bag de seamă că nu-l mai pot ţine. O sărut mereu pe logodnica mea, cu fiecare zi mai mult şi, ce vrei, nici ea nu se fereşte. Vreau să fiu dezlegat de jurămînt, ori să fiu silit cît mai în grabă să rostesc jurămîntul de cununie.

— Trebuie să vorbesc despre asta cu verişoara d-tale.

— Da; aşteaptă însă. Nu trebuie să-i ceri sfatul; să-i spui că asta e voinţa d-tale.

— Eu nu-i vorbesc niciodată astfel, dragul meu copil.

— Rău faci! N-ai s-o stăpâneşti niciodată dacă-i vorbeşti cu prea multă blîndeţe. Ea nu ţine seamă de judecată, vrea să i se poruncească.

— Dă-mi voie să cred că am ajuns s-o cunosc mai bine ca dumneata.

— Eu nu cred asta; dar, la urma urmei, te priveşte, în ceea ce mă priveşte pe mine, te rog, nu duce lucrurile pînă acolo încît să mă văd silit să-mi calc cuvîntul faţă de d-ta şi faţă de verişoara mea, mai ales că ea nu prea vede cu ochi buni dragostea mea pentru Vanina.

— Ce te face să crezi asta?

— E geloasă.

Îmi păru la început că n-am auzit bine, dar Tonino, foarte nepăsător, rosti aceleaşi cuvinte:

— Da, da, e geloasă, domnule Sylvestre; asta te miră?

— Fără îndoială, răspunsei, silindu-mă să-mi ascund tulburarea.

— Pe mine mă surprinde mirarea d-tale, reluă Tonino cu mult sînge rece. Ţi-am spus că n-o cunoşti îndeajuns. Verişoara mea s-a născut geloasă şi, dacă eu am devenit gelos pe prietenia ei, n-are de ce mă mustra; ea m-a învăţat să fiu astfel. Pe cînd eram mic, nu putea suferi să vadă că mă iubeşte altcineva mai mult decît ea, şi uneori îmi zicea? „Nimeni nu mă iubeşte, prin urmare tu trebuie să mă iubeşti pentru toată lumea, şi, dacă vei iubi pe altcineva mai mult, să ştii că ai să mă omori.” A uitat toate astea, fiindcă nu m-a iubit cu aceeaşi măsură în timp ce creşteam; a rămas însă cu obiceiul să-mi stăpînească pe de-a-ntregul voinţa. E un fel de călău, ca orice fiinţă care a rămas în umbră. Cînd dă o poruncă, dacă zăbovesc puţin ca s-o ajut pe Vanina, nu se mai mînie, d-ta ai vindecat-o de această boală; ne priveşte cu ură şi trei zile nu mai stă de vorbă cu noi. Geloasă de pornirea ei atotstăpînitoare, geloasă de libertatea şi fericirea altora, aşa am cunoscut-o de cincisprezece ani încoace, şi asta numai din pricină că a păcătuit cîndva.

— A păcătuit! strigai, d-ta îndrăzneşti să rosteşti acest cuvînt, Tonino? Eşti pe deplin încredinţat că mama d-tale adoptivă a păcătuit?

— Da, sînt pe deplin încredinţat. Nu i-am legănat eu copilul? Mi se spunea pe-atunci că e văduvă; şi nu era nevoie s-o ştiu, fiindcă nu întrebam pe nimeni nimic; mai tîrziu însă, cînd am venit aci, a trebuit să aflu şi eu, ca toată lumea, că n-a fost măritată niciodată.

— Era mai bine să nu fi aflat astfel de lucruri, să nu le fi crezut, şi, astăzi, să te fi prefăcut că nu le-ai aflat niciodată.

— A, dă-mi voie să-ţi spun, d-le Sylvestre, că dumneata dai acestor lucruri o însemnătate pe care n-o merită; d-ta le judeci ca un om care vrea să le pătrundă înţelesul. Noi, ţăranii, le vedem aşa cum sînt, şi zicem: „E o nenorocire!” şi asta ne pare atît de lesne de iertat, încît nu ne facem o datorie din hotărîrea de-a le ascunde şi-un merit din aceea de-a le face necunoscute.

Şi, văzînd că eu tăceam, îndurerat şi rănit pînă în adîncul sufletului, el reluă:

— Domnule Sylvestre, sînt deznădăjduit că ţi-am pricinuit această mâhnire; e vina mea însă? Eu sînt un păzitor de vaci şi nu pot să gîndesc ca dumneata, care eşti un boier şi un filosof. Uite, nu ţi-ai găsit aici lumea în care-ţi e dat să trăieşti. N-ai să te obişnuieşti niciodată cu asprimea gândurilor şi cuvintelor noastre, şi oricît s-ar strădui Felicia să se înalţe pînă la înţelepciunea şi felul dumitale de-a te purta, nu va face altceva decît să te rănească cu fiecare zi mai mult; căci, dacă e nepoata contelui del Monte, nu e mai puţin fata cumătrului Morgeron care îşi bătea nevasta şi se îmbăta cu rachiu cînd nu-i mergea bine. Şi-apoi, i s-a întîmplat şi nenorocirea de care vorbeam adineauri, de care d-ta nu vrei să-ţi pomenesc, şi asta i-a împietrit inima… Ai s-o tămăduieşti, nu zic ba; dar ai să înduri mult pentru asta şi vei întâmpina multe neajunsuri în lupta d-tale de fiecare zi. Ştii multe, eşti plin de însufleţire, eşti un om înţelept, vei face tot ce-ţi va sta în putinţă, asta e treaba d-tale; va trebui să treci însă peste multe grămezi de pietre şi să ai de-a face cu mulţi oameni rău crescuţi ca noi. Iartă-mă dacă am trezit o amintire care nu-ţi place, mărturisindu-ţi că verişoara mea n-o iubeşte pe Vanina. Vaninei nu i s-a întîmplat nici o nenorocire, şi n-aş vrea să i se întîmple din vina mea. Fă-o şi pe verişoara mea să înţeleagă că nu e rău dacă mă însor, asta e tot ce-aveam să-ţi spun. Nu mi-o lua în nume de rău. Mai bine aş vrea să mor decît să ştiu că te-am mîhnit.

Aşa mă chinuia Tonino, cu nevinovăţia lui pătrunzătoare, cu presupusul lui bun simţ neobişnuit. Ajungeam să mă întreb dacă n-avea un suflet cu desăvîrşire perfid, dacă nu ocolea cu îndemînare şi viclenie putinţa unei lămuriri, ca să mă pedepsească pentru vina de a-i fi smuls o iubire care pretindea că-i a lui, pe care poate o cucerise înaintea mea şi de care îl înstrăinasem dintr-odată… În faţa acestei groaznice presupuneri, cinstea mea sufletească se revolta şi striga: „Nu! E cu neputinţă! Ce altfel de enigmă mi-ar fi înfăţişat atunci purtarea Feliciei? Oare numai ca să mă pedepsească pentru bănuielile mele sfărîma cu atîta sînge rece legătura de familie în care Tonino îşi avea locul lui bine stabilit prin lege şi, prin urmare, de neînvins? Părea că ar fi vrut să se facă nevinovată faţă de el, faţă de mine şi faţă de ea însăşi, ca să-mi arate că nu trebuia să mă joc cu mândria ei, punînd-o în starea josnică de-a se mărturisi.

Şi, ca şi cum totul trebuia să se vestejească şi să se îmbibe cu otravă în juru-ne, iată că Tonino, ţinta dispreţului ei mi se plîngea mie — se fălea poate — că e în stare s-o facă geloasă.

Erau zile cînd îmi părea că înţeleg pe deplin toată această intrigă. Tonino se prefăcea c-o iubeşte pe Vanina ca s-o aţîţe pe Felicia şi s-o atragă in braţele lui pofticioase şi incestuoase. Însăşi Vanina se lăsa tîrîtă în furia acestui joc ticălos, ca să placă amantului ei şi s-o silească apoi pe Felicia să-şi plătească tăcerea faţă de mine. Felicia, în prada nu ştiu cărui fatal vîrtej, era cu atît mai aproape de laţ cu cît părea că se îndepărtează cu groază, împotrivindu-se cu toată îndrăzneala. Nu mă iubea nici pe mine nici pe Tonino. Era mîndră şi încăpăţînată, înciudată împotriva soartei, dornică ori de înălţare, ori de răzbunare. Ar fi vrut din toată inima să devină nevasta mea, mai mult din mîndrie. Poate însă că ar fi vrut mai mult să-l aibă sclav pe Tonino, ca să-şi potolească simţurile.

Luptam împotriva acestui coşmar, care mă urmărea şi în somn; dar, odată cu răsăritul soarelui, dacă auzeam sunetele prelungi şi limpezi smulse din vioara de Cremona sub degetele parcă inspirate ale Feliciei, ori dacă o vedeam pe tînăra păstoriţă pornind spre cîmp, cu cerul parcă revărsat în ochii ei albaştri, strigînd la cîini să adune turma, ori dacă Tonino, sculat înaintea mea se lăsa surprins înadins la lăptărie, îngenuncheat în faţa ei, în timp ce Vanina, rîzînd, mîngîia părul negru şi des ce împodobea fruntea flăcăului, mă dojeneam pentru toate prostiile mele, îmi părea că simt o nouă dorinţă de viaţă, izvorîtă din cele mai tainice colţuri ale acestei Arcadii, trecându-mi mîna peste fruntea înfierbîntată, şi nu ştiu ce glasuri uşoare ca nişte fluturări de vînt îmi treceau pe la ureche ca să rîdă de gîndurile mele negre şi de mintea mea bolnavă.

O suferinţă nouă se adăuga la alta mai veche şi bănuiam amărăciunile, cumpănindu-le pe cele ce de-abia atunci păreau înăbuşite. Cînd o rugai pe Felicia să grăbească nunta lui Tonino, pesemne că-mi tremura glasul şi, dacă cuvintele mele nu fură rostite cu ton de poruncă, poate că privirile mele dezvăluiau dorinţa de-a nu întîmpina vreo împotrivire. Îmi păru că Felicia se frămîntă încă pradă mîniei, poate mai mult de teamă şi că-mi răspunse *da* cu un fel de ură ascunsă. O întrebai fără să-mi dau seama, de ce şovăia.

— Nu şovăi, îmi răspunse ea; la ce te gîndeşti ca să mă întrebi asta?

Nu putui să-i răspund.

— Îmi pari tulburat, reluă ea.

Minţii, căutînd să aduc vorba despre altceva, care ar fi putut avea vreo legătură cu tulburarea mea.

Ea hotărî căsătoria lui Tonino în cea din urmă 2i a lunii. Eram în 15 aprilie, în plină primăvară. Copacii şi ierburile se înveşmântaseră în bogăţie de floare. Toate cîntau, toate scînteiau în lumină. Vanina, ameţită de privirile şi zîmbetele logodnicului ei, se înăbuşea parcă de atîta fericire. El, fără să-şi piardă obişnuitul sînge rece, în care se frămînta o undă de răutate, avea unele oftări ciudate, parcă ar fi căutat să-şi stăpînească nerăbdarea ori pornirea de tainică bucurie. Nu mă puteam opri să nu-i găsesc nespus de frumoşi în nevinovăţia dorinţelor şi aşteptării lor.

Felicia era liniştită, hotărîtă, de neînţeles. Se îngrijea de lucrurile ce trebuiau însurăţeilor cu bunăvoinţa ei obişnuită, cu o atenţie de mamă. Vanina, ruşinată cînd o vedea cusînd, croind şi străduindu-se pentru ea, venea s-o ajute, dar, fără să vrea parcă, se apuca totdeauna să lucreze la rufăria viitorului ei soţ, cu multă grijă şi cu multă înţelepciune. De rufăria ei nu prea era îngrijorată. Felicia, de altfel, se vedea silită să-i îndrepte unele greşeli. O făcea cu răbdare, vorbind puţin, de-abia zîmbind, neliniştită, gîndindu-se la ceva ce nu se putea bănui şi care părea cu neputinţă de lămurit, în sfârşit, sosi şi ziua cea mare. Mireasa, scînteietoare de frumuseţe şi de atîta găteală, veni însoţită de Tonino să ceară în genunchi binecuvîntarea Feliciei şi pe-a mea.

— Pe tine, îi zise Felicia îmbrăţişînd-o, te binecuvîntez din toată inima. N-am să-ţi fac nici o mustrare, eşti un copil fără voinţă şi străin de răutate; dar nu pot să fac acelaşi lucru pentru bărbatul tău. Ar fi trebuit să aştepte să treacă doliul acestei case în care fratele meu l-a primit ca pe copilul său. Ceea ce l-a îndemnat să se lipsească de durerea pe care avea datoria s-o păstreze un om, e ceva josnic şi egoist. Am primit numai pentru tine, de milă pentru slăbiciunea şi neştiinţa ta. Nu mă aşteptam să găsesc în tine virtuţi prea mari, n -aveam dreptul să-ţi cer asta, fiindcă nu te-am crescut cu grija pe care ar fi trebuit s-o am; el însă… În sfîrşit**,** să nu mai vorbim despre asta Iubiţi-vă şi fiţi fericiţi.

Găsii cuvîntarea Feliciei nelalocul ei, fără nici un rost poate cînd era vorba de urechile unei fete pe care trebuia s-o socotească fără prihană. Nu ştiu dacă Vanina o înţelesese; se înroşi şi plînse cu hohote. Tonino îi strînse mîna în pripă, fără să răspundă un cuvînt Feliciei şi, cînd aceasta veni să-i

îmbrăţişeze pe amîndoi, el îşi luă logodnica de-o parte şi-i şopti ceva la ureche, parcă ar fi vrut s-o mîngîie pentru asprimea Feliciei şi parcă ar fi vrut să-i spuie: „Ştii că e geloasă, dar, fii liniştită, te voi ocroti!”

Nu ştiu dacă într-adevăr îi spusese aceste cuvinte ori dacă totul nu era decît o închipuire a mea. Privii spre Felicia. Era palidă şi ochiul eitunecat plin de mânie urmărea tînăra pereche fără să mai vadă nimic altceva.

Prin urmare, nu mă înşelam, şi nici Tonino nu se înşelase; era geloasă, atît de geloasă încît nici nu se gîndea să se ascundă de mine cel puţin! Dar ce fel de gelozie era asta?

Aş fi vrut s-o cunosc; limba mea, înlănţuită de prea multă bunăvoinţă, rupse legăturile. Fusei aspru, groaznic poate. Blestemai tot ce se petrecuse pînă atunci şi cerui lămuriri, fără cruţare. Felicia începu să tremure, gîngăvi ceva şi era gata să leşine; fusesem prea neînduplecat. Ea însă căută numaidecît să-şi facă singură dreptate, cum făcea totdeauna cînd se vedea silită.

— Ei bine, da, zise ea, sînt geloasă pe această tinereţe, pe această nevinovăţie, pe această virginitate care pentru mine e o veşnică mustrare. Nu de Tonino, ci de dumneata sînt geloasă cînd o privesc pe Vanina. O găsesc prea fericită cînd o văd iubită cu înflăcărare de logodnicul ei şi privită de d-ta cu un fel de respect, parcă într-adevăr ar fi vrednică de stima dumitale. Ce-a făcut oare ca să-ţi pară atît de sfîntă? Fără mine, fără ameninţările mele, Tonino ar fi ofilit demult această sfinţenie a întîmplării, şi numai datorită mie e în stare azi să-şi pună bobocul de lămîiţă la cingătoare. Cum vrei să nu fiu mîhnită cînd văd cu ce aer de izbîndă o duce Tonino la altar? Trebuia să le stăpînim întrucîtva mîndria. Şi. d-ta mă învinuieşti fiindcă am încercat să fac asta! Va să zică n-am dreptul să fac morală altora, e ceva cu desăvîrşire umilitor pentru mine. Şi-n afară de asta mă întrebi dacă îmi pare rău că Tonino ar putea să fie fericit, parcă aş fi o mamă fără inimă, parcă aş fi… Nu, nu vreau să pătrund pînă în adîncul gîndurilor d-tale. Îmi pare că aş întîmpina acelaşi dispreţ care, spânzurat de-asupra capului meu, are menirea să mă ucidă.

Şi începu să plîngă cu amărăciune; trebui să o liniştesc, s-o mîngîi. În acest timp Tonino mă striga cu nerăbdare. Trebuia să pornim la biserică. Intrînd în casă o zării pe Felicia plîngînd. Privirea lui înţelegătoare se opri

numaidecît asupră-mi… Parcă ar fi vrut să-mi spună: „Ştiam foarte bine că n-o să puteţi fi fericiţi unul prin altul!”

O luai pe Felicia cu noi; era încă mînioasă şi; ruşinată din pricina chipului ei amărît şi brăzdat de lacrimi. Vanina o privea cu sfială, cu un amestec de compătimire, de respect şi de mîndrie, parcă s-ar fi simţit ispitită să-i ceară iertare în urma neajunsurilor de care se credea vinovată.

După ce preotul le binecuvîntă legătura, însurăţeii, care n-aveau alţi tovarăşi decît pe noi, martorii şi oamenii casei, ne mulţumiră şi ne cerură îngăduinţa să petreacă trei zile la mama Vaninei, care locuia în munte. Felicia încuviinţă cu răceală, această dorinţă şi le rosti un bun-rămas de-abia şoptit.

Plecară singuri, ţinîndu-se de mînă, atît de uniţi Şi atît de aproape încît păreau că fac una. Tonino întoarse capul să-mi trimită o sărutare şi îmi arătă:, soarele de mai, parcă ar fi vrut să-l ia martor al dreptului său la viaţă şi la fericire.

Căutai să risipesc cât mai în grabă tristeţea Feliciei.

— Aceşti copii sînt nişte răutăcioşi, îmi zise ea. Îţi mărturisesc că nu mă aşteptam să-i văd plecînd din casa noastră chiar azi.

— Dar nu înseamnă că au plecat din casa noastră dacă lipsesc trei zile.

— Au plecat pentru totdeauna, să nu te îndoieşti. Şi-au făcut vreun plan într-ascuns. Mama Vaninei e o femeie care a dus o viaţă urîtă şi Tonino nu va căuta să-şi adăpostească în casa ei luna de miere, afară numai dacă nu şi-o fi ieşit din minţi.

— Au pornit totuşi spre casa ei.

— Se duc s-o vadă şi s-o mîngîie pentru umilinţa pe care au silit-o s-o îndure nepoftind-o la nuntă.

— E o datorie a Vaninei. Oricine-ar fi mama ei…

— Ah, văd că eşti foarte îngăduitor cu păcătoase mult mai mari ca mine.

— Nu sînt îngăduitor pentru asta, tu însă ar fi trebuit să fii mai îngăduitoare cu cei doi tineri. Au nevoie să fie fericiţi, fără să li se dezvăluie

păcatele, fără să lupte împotrivă-ţi, chiar atunci cînd îi dojeneşti şi-i faci egoişti. Îşi vor ascunde însă mulţumirea în vreo colibă şi vor uita totul

— Chiar moartea bietului Jean?

— Ei bine, da, e dreptul lor la urma urmei; e datoria lor poate. Dumnezeu a făcut din dragoste o lege atît de mare şi-atît de puternică, încît trebuia să cadă supuşi în faţa ei, fără să se mai gîndească la trecut ori la viitor. Păsările care îşi clădesc cuiburile azi se întreabă oare dacă furtuna le va doborî mîine? Prin urmare să respectăm capriciile copiilor noştri şi, fiindcă vor să trăiască în singurătate, gîndeşte-te să le pregăteşti pentru vară un culcuş mulţumitor prin munţi. Nu era ăsta gîndul tău şi-al lui Tonino? N-ai hotărît încă nimic in această privinţă?

— Nimic, răspunse Felicia.

— De ce?

— Aşteptam să-ţi aud părerea. Dacă aş fi hotărât ceva fără să te întreb, poate că m-ai fi judecat cu asprime. Izbutii să-i risipesc amărăciunea, dezvăluindu-i fel de fel de planuri ale mele. Adevărul celor rostite de mine, care, în săptămînile şi lunile pe care le petrecusem împreună, părea să aibă o înrîurire asupră-i, îşi pierduse cu desăvîrşire din preţ în cele din urmă, de cînd, fără să vreau, îi rănisem inima şi amorul propriu. Îmi părea zăpăcită, nehotărîtă. N-o trezeai din amorţire decît amintindu-i că are de îndeplinit o datorie, în legătură cu greutăţile şi mulţumirile vieţii materiale. Şi-atunci căuta: să facă totul cu luare-aminte, singura însuşire a firii ei neînduplecate.

Cînd îi spusei că trebuia să ne îngrijim de libertatea, buna purtare şi fericirea tinerei perechi, răspunse:

— Fără îndoială, m-am gîndit mult la asta, dar aşteptam să-ţi dai părerea. De altfel, totul e gata. Marea lăptărie de la Vervalt, pe care i-am dat-o de zestre lui Tonino, nu-i a noastră deocamdată, ştiu însă că dacă i-am da ceva bani arendaşului ne-ar lăsa-o în stăpînire numaidecît. Trebuiesc făcute reparaţii; lemne am destule sub şoproane, piatra e tăiată gata. N-am vrut să le-o spun lor. Aş fi dorit să-i văd mai umiliţi, şi-n loc să aştepte darurile şi îngrijirile mele ca pe-un lucru ce de mult le-a fost făgăduit, mi-ar fi plăcut ca Tonino să mă roage şi să-mi arate ce-i lipseşte. Dar nici gînd n-a avut s-o facă. Avea aerul că-mi spune că, de vreme ce stăpîneşte o femeie

tînără şi frumoasă care îl iubeşte, nu mai are nevoie de nimic pe pămînt şi că eu nu mai puteam adăuga mare lucru la fericirea lui. S-a ferit să-mi vorbească de planurile lui; crede el că va putea vinde lăptăria ca să trăiască departe de noi? Şi, dacă fac cheltuieli ca să-l văd mulţumit, nu e în stare să-mi spună la urmă că e de prisos?

— Să vedem mai bine, răspunsei, ce cheltuieli ar trebui făcute dacă cumva ne-am hotărî să întreţinem această fermă; mai întîi să stăm de vorbă cu Tonino.

— Cum de n-ai aflat încă nimic de toate astea? mă întrebă Felicia, îndreptîndu-se cu mine spre lăptărie, care se afla la un ceas de drum prin munte. Nu te-ai dus niciodată să te plimbi pe-acolo?

— Rareori, n-am prea avut vreme; lucrările din vale nu-mi mai lasă nici un pic de răgaz, ştii foarte bine. De altfel, asta intră în viaţa păstorească la care Jean nu se oprea niciodată şi de care nici nu voia să ştie. Priceperea ta e deajuns pentru astfel de lucrări, pe care le-ai dus totdeauna la bun sfîrşit cu deosebită îndemînare.

Lăptăria era foarte frumoasă, iar pămîntul din juru-i, foarte bun pentru păşune, însemna un dar destul de mare.

În timp ce căutam să-mi dau părerea cu toată mulţumirea în această privinţă, Felicia mă întrebă:

— Poate găseşti că i-am făcut un dar prea mare lui Tonino?

— Nu, cîtuşi de puţin. Sînt tineri şi vor avea copii.

— Da, vor avea copii, răspunse ea. S-au născut fericiţi şi-i vor păstra.

Zării o lacrimă cum i se scurge de-a lungul obrazului. Era pentru întîia oară cînd îşi plîngea fiica în faţa mea. Totdeauna îmi vorbise despre asta cu o durere posomorită şi, în timp ce căuta să-şi ascundă lacrima, îi spusei:

— Plîngi, plîngi; fii femeie, fii mamă! îmi place mai mult să te văd astfel decît mînioasă şi gata de ceartă.

— Dar amintirea care mă sfîşie nu-ţi devine nesuferită?

— Nu; plîngi; dacă plîngi, nimic din trecut nu-mi poate fi nesuferit. Lacrimile spală totul, şi-adevărata durere se face totdeauna respectată.

Îşi şterse ochii cu mîna mea, pe care mi-o sărută. Apoi îşi aţinti asupră-mi privirea-i limpede, adîncă. În care patima şi tăria sufletului ei se dezvăluiau într-un chip biruitor, de cîte ori încerca să se uşureze. Am avut două deznădejdi în viaţa mea, îmi zise ea: moartea copilului meu şi aceea a fratelui meu. În ziua cînd mă vei iubi aşa cum te iubesc eu, îi voi uita.

— De ce să-i uiţi? i-am zis. Durerea e sănătate pentru sufletele frumoase şi mai bine vreau s-o împărtăşesc pe-a ta decît s-o înăbuş. Mă ţii aproape de tine mai mult prin mîngîiere decît prin însufleţire, să nu te îndoieşti de asta. Nu vreau decît ,să. te simt slabă ca să-ţi fiu supus în cele din urmă. Ea păru numaidecît liniştită, nu mai căută să se împotrivească şi se îngriji de proprietatea lui Tonino cu mai multă luare-aminte, cu bucurie aproape. Voia să înlăture totul, pentru ca toate să fie făcute din nou şi începuse chiar să facă planuri c-o nuia în nisipul drumului. Îi admiram înţelepciunea, puterea de pătrundere a amănuntelor şi felul cum-înţelegea să-şi ducă planul la bun sfîrşit. Pe măsură ce ea desfăşura aceste planuri, eu socoteam totul pînă la un ban. Cînd ajunsei la o sumă oarecare, ea zise:

— N-am să merg pînă acolo, m-ar costa prea scump şi mi-ai face mustrări în cele din urmă.

— Niciodată, răspunsei. Eşti femeie cu rînduială şi vei avea întotdeauna mijlocul să ieşi cu bine din încurcătură.

— Dar eu risipesc din averea dumitale, d-le Sylvestre.

— Nu, e a ta. Eu n-am nimic şi nu vreau să am niciodată nimic. Ne vom căsători fără să fie vorba de avere, fiindcă aşa trebuie să se întîmple cînd unul aduce totul, iar celălalt nimic.

— De ce trebuie să fie astfel?

Şi, fiindcă eu nu ştiam ce să-i răspund, ea strigă:

— A, da, te înţeleg, nu vrei să se creadă că te-ai însurat cu o fată decăzută ca să te îmbogăţeşti.

— Nici nu m-am gîndit la asta, îi zisei; dar, daca iei lucrurile astfel, îţi admit propunerea. Vreau să se ştie că te-am luat în căsătorie fiindcă îmi eşti dragă.

O mulţumi peste măsură răspunsul meu şi începu din nou să-şi facă planuri, stînd de vorbă cu arendaşul şi socotind suma pe care avea să i-o dea ca despăgubire. Ajunsesem aci şi începuse să se întunece cînd, pe-o cărare, la cîţiva paşi în faţa noastră, se iviră Tonino şi Vanina.

— A, uite, zise Felicia, au venit şi ei! Vor să-şi vadă noua locuinţă. Nu sînt aşa de nepăsători cum credeai. Şi se gîndesc la ziua de mîine.

— Aşa trebuie să facă, firea o cere. Se gîndesc la cuibul lor, în timp ce zările se îmbracă în podoaba primăverii şi dragostea le cîntă în inimi.

— Cum, dumneata eşti aci, verişoară? întrebă Tonino surprins, grăbind pasul.

— Da, răspunse ea cu bunăvoinţă; am venit să-ţi pregătesc cuibul, cum zice dl. Sylvestre. Ţi-ar place să locuieşti aici?

— Da, fără îndoială, dacă va fi cu putinţă să rînduiesc lucrurile după plecarea arendaşului.

— Arendaşul pleacă mîine şi mîine încep lucrările. Uite planul, priveşte-l pînă nu risipeşte vîntul nisipul. Uite odaia voastră, e foarte încăpătoare, ca să poţi pune în ea leagăne şi paturi mici pentru copii… Uite sala de mîncare, unde puteţi cînta şi sta de vorbă. Uite staulul, îndoit de mare, despărţit în trei, unde veţi închide vitele după mărime şi după vîrstă. Uite hambarul de fîn, uscătoarea, stupăria, fîntîna şi celelalte.

— Dar asta e un vis, strigă Tonino; nici după douăzeci de ani de muncă n-o să mă pot plăti.

— N-ai să plăteşti nimic, îi zisei. E un dar de nuntă în loc de zestre.

Tonino avu un gest de nespusă mulţumire, ceva închipuit în mintea lui de artist, un strigăt sincer pornit din inimă.

— Mamă, rosti el căzînd în genunchi în faţa Feliciei, tot mă mai iubeşti încă?

Ea fu învinsă de-atîta bucurie şi-l îmbrăţişa fără sfială şi fără răutate.

— Dacă ai putea să fii iarăşi sincer şi bun ca odinioară, te-aş iubi tot atît de mult, îi spuse ea.

— Iubeşte-mă ca şi în trecut, reluă el; căci m-am vindecat de toate prostiile tinereţii şi sînt nevinovat ca la doisprezece ani. Ei îi datoresc asta, adăugă el arătînd-o pe Vanina. Azi dimineaţă eram încă înciudat; ea m-a certat şi mi-a spus că sînt nedrept şi răutăcios. Mi-am dat seama că are dreptate. M-am pocăit şi, dacă ne vezi aci, află că veneam să-ţi cer iertare.

Din clipa aceea liniştea stăpîni din nou întreaga, familie; Tonino nu mai avea batjocură în glas, Felicia nu mai era posomorită, Vanina, blîndă şi binevoitoare, părea trăsătura de unire între ei amîndoi. Ne sfătuirăm pe îndelete şi hotărîrăm în cele din urmă ca tinerii să locuiască în casa noastră pînă cînd avea să le fie gata clădirea. Îmi păru rău mai tîrziu de cele ce făcusem, mai ales că nu cerusem sfatul Feliciei. Dragostea destul de consfinţită a tinerilor, îmi părea ceva prea vesel pentru casa noastră în doliu, pe care n-aş fi vrut s-o pîngăresc. Felicia nu-mi spunea nimic, ca nu cumva să găsească prilej de ceartă cu mine, dar Tonino îmi spunea în şoaptă:

— E mai bine aşa. Ştiu că dragostea noastră îi răneşte credinţa şi dragostea frăţească. E ceva copilăresc, fiindcă nu găsesc că e drept să-ţi închipui că doliul ţine cît haina neagră pe care-ai îmbrăcat-o după moartea cuiva şi că trebuie să sfîrşească în ziua cînd haina nu mai poate fi purtată; în sfîrşit, asta e părerea verişoarei mele şi trebuie să i-o respectăm. Ştiu că n-o să se supere dacă stau în casa ei în tovărăşia neveste-mi, şi are să fie bună cu noi; ceva însă tot o va mîhni în adîncul inimii şi n-aş vrea s-o fac să sufere.

Pînă în clipa cînd trebuia să se instaleze la Vervalt, Tonino plecă să facă o plimbare cu Vanina. Felicia îl însărcina să se ducă şi să-şi arunce ochii peste proprietăţile ei din valea Ronului; el se folosi de asta ca să străbată întreaga Elveţie şi lipsi trei luni.

Trebuia să se întoarcă în iulie, cînd avea loc căsătoria noastră. Cu toată dragostea pe care i-o purtam, trebuia să recunosc că lipsa lui era un bine şi pentru Felicia şi pentru mine. Viaţa devenise frumoasă şi liniştită. Felicia îşi mai pierduse din asprimea firii ei ciudate şi se lăsa în voia bucuriei şi a iubirii; căci, dacă la vîrsta lui Tonino şi a Vaninei n-ai decît să te călăuzeşti după o lege care ea singură îţi îndrumează paşii, la vîrsta noastră, a mea şi a Feliciei, şi după atîtea amare încercări ale vieţii, ne trebuia o întreagă filosofie, o întreagă religie ca să ne putem înţelege.

Părea că se ivise această ocazie de îmbinare intelectuală şi morală, şi, cînd ne dădurăm unul altuia, mă simţeam tare şi parcă mulţumit de ea şi de mine, mă simţeam de asemeni înflăcărat şi hotărît**,** în timp ce ea îmi părea sfioasă şi încrezătoare. Luna noastră de miere nu fu o risipă de bucurie şcolărească prin luminişuri în floare; fu mai degrabă un neobişnuit seceriş de bucurii adînci şi întinse, sub calda şi tăcuta lumină a verii.

Fusese nevoie să ne cununăm fără să mai aşteptăm întoarcerea lui Tonino. În ajunul zilei hotărîte pentru întoarcerea lui ne scrisese că Vanina căzuse de pe-o culme şi, de teamă să nu i se întîmple ceva rău, trebuia să stea în pat vreo cîteva săptămîni. Se întoarseră de-abia spre toamnă. Nevastă-sa era pe deplin sănătoasă şi în curînd trebuia să nască, îmi mărturisi în cele din urmă că nu i se întîmplase nimic, dar că se temea ca nu cumva s-o mîhnească pe Felicia întorcîndu-ne acasă prea devreme.

— Nu-mi pot explica, zise el, ciudăţeniile acestei femei; le simt cu toate astea şi le bănuiesc mai-nainte de-a se ivi şi, crede-mă, bine-am făcut că n-am luat parte la căsătorie. Atît de puţin îi trebuie ca să se tulbure! De-aceea, e mai bine aşa, să nu te îndoieşti.

Vedeam că Tonino avea dreptate, dar nu aş fi fost în stare să-i mărturisesc de ce.

Se duse să-şi petreacă toamna la Vervalt şi ne întîlneam rar. Era pe vremea cînd începeau lucrările mari la cîmp. Se ara pămîntul, se culegeau roadele, se făcea vinul şi brînza, toţi ne întîlneam cu voie bună, mai ales duminica, la petreceri; ne dădeam bine seama, cu toate astea, că n-aveam nevoie unii de alţii şi trebuie să mărturisesc că mă simţeam fericit cînd vedeam că nimeni nu venea să ne tulbure, pe mine şi pe nevastă-mea. Ea era o fire prea ciudată ca să găsească viaţa un izvor de bucurie.

Amărăciunile tinereţii o obişnuiseră să dramatizeze cea mai mică întîmplare şi să vadă o prăpastie deschisă pe oricare drum al vieţii. Eu n-aveam altă înrîurire asupră-i decît s-o fac să-şi dea seama de însemnătatea adevărată a lucrurilor; trebuia însă să am mereu grijă de asta, să-i reînnoiesc educaţia, să-i înseninez ori să-i întreţin seninătatea sufletului, muncă ciudată şi plină de îndemânare, care nu mă obosea cîtuşi de puţin şi pentru care ea îmi arăta o recunoştinţă deosebită, dar pe care nu trebuia s-o las să vie în atingere cu vreo tulburare din afară.

De la început îşi născoci o amărăciune neaşteptată. Cu cît dorise să se înalţe în ochii lumii printr-o căsătorie cu un om serios, cu-atît se îngrozea în cele din urmă, după ce această dorinţă îi fusese împlinită. Era de-ajuns să surprindă un cuvînt rostit în treacăt ca să se deznădăjduiască: „După cîte i s-au întîmplat, d-ra Morgeron e azi pe deplin fericită!" Suferea, de-asemeni, cînd auzea pe-un vecin spunînd: „Da, dl. Sylvestre a nimerit-o luînd în căsătorie pe Felicia Morgeron!" Nu căuta să se răzbune ca mine printr-un zîmbet de milă faţă de nevinovatul cuvînt rostit împotriva noastră în urma unui gînd rău; ea se neliniştea, suferea, parcă această umilinţă ar fi fost căzută din cer.

— Văd bine, îmi zicea ea atunci, că cei mai mulţi cred că lăcomia te-a hotărît să mă iei de nevastă; ar trebui să le spun că n-ai vrut să primeşti nici cea mai mică parte din averea mea, dar nu m-ar crede şi nu m-ar înţelege; alţii te respectă, dar te plîng, şi greşeala mea le pare cu atît mai mare cu cît tu ai fost în stare să mă ierţi. Ah, am fost o mare egoistă; n-am prevăzut că lumea nu iartă şi că, tocmai din această pricină, ai să porţi şi tu ocara alături de mine. Rău am făcut, prietene, că nu mi-am urmat instinctul. Ştii că poate de-o sută de ori eram gata să-ţi spun: „Iubeşte-mă, dar nu mă lua de nevastă! Voi fi amanta şi sclava ta, dar nu mă simt vrednică să-ţi fiu nevastă".

— Bine-ai făcut, i-am zis, că m-ai ferit de-o astfel de ispită copilărească. Aş fi crezut că mă socoteşti în stare să te ascult, ceea ce ar fi însemnat că nu mai aveai nici pic de dragoste pentru mine.

— Eşti un om de neînţeles! Ce mare nelegiuire ai fi săvîrşit dîndu-mi numai iubirea, fără să-mi dai şi numele tău?

— Nu mi-aş fi ţinut jurămîntul faţă de fratele tău şi faţă de tine, care m-ai primit ca pe-un frate. Apoi, aceste legături, Felicia, au o scuză: tinereţea, care sfarmă orice dreaptă judecată, fără să-şi dea seama; ele însă devin o ruşine pentru omul în vîrstă, mai ales cînd nu se ridică nici o piedică între el şi dragostea lui.

Ajungea astfel să înţeleagă că se putea foarte bine împerechea datoria cu patima. Asta însă, după lungi şi grele străduinţi.

De altfel, căutam veşnic s-o smulg din negura gîndurilor triste, o făceam să rîdă, povestindu-i cuvintele unei cumetre ori sfatul unui ţăran zgîrcit. Bine înţeles, îmi făcusem mulţi vrăjmaşi, şi printre aceştia era Sixte More, care îmi părea mai mult gelos decît răutăcios, şi care spusese cîte ceva pe seama căsătoriei noastre. Dar de ce aveam să mă tulbur? În cugetul meu eram pe deplin împăcat. Felicia era geloasă din această pricină şi nu căuta să se ascundă. Cu mare greutate reuşeam s-o hotărăsc să-şi ierte trecutul, cu toate că se simţea mulţumită cînd se putea învinui; dar o făceam să înţeleagă că asta era o glumă copilărească, împiedicînd-o să arunce prea multă umbră peste cele demult apuse şi înmormîntate.

Dar, parcă în ciuda acestor tulburări trecătoare, eram fericiţi. Dacă Felicia nu însemna pentru mine idealul de seninătate şi de vrajă intelectuală pe care-l visasem în tinereţe, nu mă plîngeam, fiindcă de mult îl uitasem şi nu-mi aduceam aminte de el. Sînt clipe în viaţă cînd nu te mai gîndeşti decît la tine. Îţi dai seama de putinţa unei desăvîrşiri, fiindcă îţi este dragă; dar, în acelaşi timp, cunoşti greul, şi nu te îndoieşti că n-ai s-o atingi niciodată. Această goană după bine şi după frumos, veşnic zadarnică, cu toată lupta ta sinceră şi istovitoare, te face îngăduitor cu toţi acei pe care îi iubeşti. Ai vrea parcă să-i fereşti din calea durerilor şi-a amărăciunilor, smulgîndu-i dintre spinii în care se mai pot înţepa, şi devii umilit din prea multă mîndrie, blînd în urma prea marei însufleţiri, ce te-a călăuzit.

Pe vremea cînd mă străduiam să mîngîi c-o dragoste părintească bietul suflet chinuit de furtuna nenorocirilor, mă simţeam bun cum nu fusesem niciodată, aş putea zice mult mai bun de cum mă cunoscusem. Cînd tovarăşa mea îmi spunea: „Nu te ştiam încă atît de bun!” îi răspundeam cu toată sinceritatea:

— Asta fiindcă n-am fost încă atît de bun mai-nainte de-a te fi iubit.

Această fericire ţinu doi ani. N-am avut bucuria să fiu tată şi, acum, vai, mulţumesc soartei că m-a ferit de-un prilej de amărăciune şi de tulburare. Felicia se mîndrea într-una că într-o zi va trebui să devină mamă. Un doctor bătrîn, care-o îngrijise la întoarcerea ei din Italia şi căruia îi cerui părerea în această privinţă, îmi spuse că nu trebuia să nădăjduiesc în zadar. În acelaşi timp mă sfătui să nu mă ating cîtuşi de puţin de credinţa nevestei mele.

— Visul ei de a fi mamă a devenit o patimă. Ia seama! E o fire foarte ciudată; gîndurile ei sînt neînduplecate, are o voinţă nezdruncinată, un instinct îndărătnic, şi puterea de voinţă n-are nici o legătură cu energia pe care o risipeşte. M-am mirat cînd am văzut c-a primit cu atîta linişte moartea fratelui ei. Credeam că-şi va pierde ori mintea, ori viaţa. Acum îmi dau seama de liniştea şi de resemnarea ei: te iubea! Caută s-o faci mereu fericită, dacă vrei s-o păstrezi. N-ar mai fi în stare să îndure o altă nenorocire.

— Crezi oare că, neavînd urmaşi, va avea dreptul să se socotească nenorocită cu adevărat?

— Se va linişti păstrîndu-şi visele cît mai mult timp cu putinţă. De altfel, asta e un simplu amănunt, îţi atrag însă atenţia asupra unui amestec de împrejurări şi-ţi spun: „Fă-i viaţa cît mai liniştită, dacă vrei să trăiască”.

— Trebuie să-ţi lămuresc totul, strigai. Sîntem numai noi amîndoi şi n-ai de ce să te fereşti, fiindcă eu sînt bărbat şi pot să primesc orice şi să prevăd totul. Vreau să ştiu dacă pe tovarăşa mea o ameninţă vreo nenorocire, ca s-o pot feri totdeauna, de cîte ori mi s-ar părea că se iveşte vreun neajuns. Vorbeşte.

— Ei bine, reluă el, am să-ţi vorbesc ca om simplu, dar încercat, d-tale, care eşti un om serios şi înţelept. Domnişoara Morgeron s-a aflat multă vreme între viaţă şi moarte, din cauza nenorocirilor şi amărăciunilor pe care le cunoşti îndeajuns. De mult însă e aproape vindecată. O viaţă bine înţeleasă şi bine întrebuinţată a întărit-o din nou; dar, cînd organismul se schimbă, nu înseamnă că e cu totul altul, şi-aci avem de-a face cu un organism neobişnuit. L-am studiat în amănunţime şi-l găsesc un caz rar. Cea mai mare parte dintre oamenii de la ţară, — numesc astfel, după lumea din care se ridică pe toţi acei ce trăiesc în veşnică legătură cu natura, — au un

organism a cărui înrîurire e foarte puternică asupra sufletului; aerul şi mişcarea îi îmbie la somn, la poftă de mîncare şi le cumpăneşte echilibrul intelectual. Firea nevestei dumitale e cu totul alta; voinţa ei e singurul cămin al puterilor fizice şi nimic din afară nu poate avea înrîurire asupră-i. Numai spiritul o face slabă sau hotărîtă; într-un cuvînt prea obişnuit, dar cu desăvîrşire adevărat, lama învecheşte mînerul. N-o lăsa să stea prea mult pe gînduri şi, dac-o vezi că îi place să se instruiască, fereşte-o! Are un dar neobişnuit de a pătrunde înţelesul lucrurilor, dar asta nu înseamnă că în mintea ei lucrurile se rînduiesc în bună stare. Nu-i cere să fie prea aspră cu ea însăşi; poartă-te cu ea cum te porţi cu un copil căruia nu-i ceri să te înţeleagă prea mult şi-ale cărui apucături cauţi să le bănuieşti cu fiecare zi mai mult. Nu suferă de vreo boală ascunsă, nu. Să n-ai teamă în această privinţă; bagă de seamă însă că cea mai mică tulburare îi poate fi dăunătoare, caută-i deseori pulsul şi-ai să vezi că tulburarea se iveşte pe neaşteptate, oricît ar fi de mică nemulţumirea prin care a trecut. Ascunde-i orice nelinişte, fiindcă atunci şi ea îţi ascunde orice fel de neajuns. În firea ei se petrec schimbări de neînchipuit şi-am văzut-o în cîteva rînduri rău bolnavă, fără ca cineva din juru-i să fi bănuit cel puţin. Obişnuieşte-te s-o priveşti cu ochi pătrunzători, care ştiu să-şi ascundă gîndul. E făptura cea mai greu de înţeles şi de îngrijit. Dacă, din întîmplare, ar suferi de-o prea mare tristeţe, nu te întreba dacă e ori nu bolnavă, fii încredinţat că suferă cu adevărat. Va munci ca de obicei şi-ţi va părea că mănîncă şi doarme fără grijă. Va fi poate chiar voioasă, de teamă să nu te mîhnească; va avea însă o nemulţumire puternică pe care-o va păstra atîta timp cît nu vei fi în stare să-i azvîrli în suflet o rază mîngîietoare. Prescrierile doctorului nu-ţi vor fi de folos aproape la nimic; prin urmare, fii dumneata doctorul nevestei d-tale. Eu îţi sînt prieten şi nu caut să te amăgesc.

Această discuţie mă nelinişti oarecum şi-o privii *pe* Felicia, timp de cîteva zile, cu mai multă luare-aminte. Nu descoperii nimic care să nu-mi fi fost cunoscut. Firea ei ciudată era aceeaşi de cînd se născuse şi, ceea ce pentru mine putea să fie boală ori nemulţumire, pentru ea era străduinţă şi dor de viaţă. Dintre cei care ajung să înţeleagă astfel de firi, doctorii sînt cei din urmă, mai ales doctorii bătrîni şi cu multă carte. După ei înseamnă să călăuzeşti firea omului spre o logică firească; ce poate fi mai înţelept decît asta? Dar întîlneşti uneori firi neobişnuite care au nevoie să scape de sub controlul asprei judecăţi. Din acest punct de vedere, poate că nebunia s-ar vindeca printr-un tratament antiraţional.

Mă sileam, cu toate acestea, să fac să predomine bunul simţ în spiritul rătăcit al tovarăşei mele, şi-n asta pusesem atîta răbdare şi-atîta îndemînare, încît credeam că am ajuns la ţintă. Cum să fi bănuit loviturile pe care aveam să le primesc în mijlocul celei mai senine încrederi şi mai ales aceea ce mă izbi drept în piept, năruind templul în care se odihneau credinţa şi visurile mele?

Într-o zi, Sixte More trecu pe lîngă mine prin munte. Ştiam că mă vorbise de rău şi băgai de seamă că se sfia parcă să-mi dea bună-ziua. Sufletul fără pată, care n-are de ce se mustra, zîmbeşte în faţa unor astfel de atacuri şi nu cunoaşte rănile. Îl oprii cel dintîi şi-l întrebai ce mai face. El se tulbură numaidecît, ridică din umeri şi se îndepărtă, parcă ruşinat şi dispreţuitor. Rămăsei locului, urmărindu-l cu privirea. El se întoarse, făcu un gest de ameninţare şi păru c-ar vrea să se apropie de mine. Îl aşteptam; se opri şi ne privirăm în ochi, el deznădăjduit, eu surprins, dar liniştit Deodată, călcîndu-şi parcă pe inimă, îşi ridică pălăria şi, venind spre mine, îmi întinse mîna, pe care i-o primii, privindu-l mereu cu luare-aminte. Băgai de seamă că era mai mult tulburat decît şiret. Am spus că era un om cinstit, cel puţin aşa îl cunoşteam.

— Ţi s-a întîmplat vreo nenorocire? îl întrebai; pot să-ţi fiu de folos în vreun fel?

— Nu, răspunse el; dar trebuie să-mi cunoşti amărăciunile. Nu mă pot stăpîni să nu ţi le spun. d-tale, care nu-mi eşti tocmai drag. E ceva peste puterile mele; chipul d-tale mă sileşte la pocăinţă şi, de cîte ori te-am întîlnit, mi-am zis: „Iată un om pe care l-am urît fiindcă am fost gelos din pricina lui. E o nedreptate, dar aşa e. Peste cîteva zile am să-i mărturisesc totul; la asta mă va sili tot ce am bun şi cinstit în mine şi poate că la urmă n-am să-l mai judec cu atîta asprime, fiindcă şi în sufletul meu se frămîntă o undă de răutate şi întreaga mea pornire, de care roşesc şi pentru care sufăr, e pricinuită de dragostea ce port nevestei lui". Această dragoste s-a risipit, adăugă el, văzînd că aştept, ca să-i răspund, o mai deplină desfăşurare a gîndurilor lui. N-o mai iubesc cîtuşi de puţin pe Felicia, n-am nevoie să-ţi spun de ce, vei afla toate astea într-o zi ori în alta. Prin urmare poţi să-mi răspunzi pe faţă dovedindu-mi că m-ai iertat pentru asta şi că nu-mi porţi ură.

— Eu ţi-am păstrat prietenie, răspunsei, o prietenie care a rămas aceeaşi, de vreme ce în inima mea te-am iertat, fără să aştept să te umileşti. Acum, cînd ai avut tăria să spargi gheaţa, îmi eşti mult mai drag şi sînt încredinţat, orice-ai spune, că n-ai să-mi mai faci o astfel de nedreptate.

— Cum, strigă el, oare am fost cu desăvîrşire nedrept? Nu eşti d-ta un curajos că te-ai însurat cu domnişoara Morgeron? Toţi au spus: „A făcut-o pentru bani!" Şi eu am zis asta, fără să cred; dar m-am gîndit că astfel de năzbîtii îi trec lesne omului prin minte, mai ales la vîrsta d-tale şi a mea, fiindcă nu sînt decît cu zece ani mai mic decît dumneata.

— Cum, ce năzbîtii au putut să-mi treacă prin minte? Lămureşte-mă, domnule Sixte!

— Aceea de a-ţi fi zis: „Uite o fată foarte căutată de oameni mult mai bogaţi şi mai tineri decît mine, de-aceea vreau să fiu iubit de ea. Vreau, din amor propriu, s-o smulg din dragostea celorlalţi, chiar dacă ar fi vorba de vărul ei!"

— Vărul ei?

— Da, Tonino Monti, care-a socotit atîta vreme că într-o bună zi îi va fi bărbat şi care, de ciudă, s-a însurat cu altă femeie, ceea ce nu-l împiedică să simtă păreri de rău pentru cea dintîi şi să te urască pentru fericirea pe care i-ai răpit-o. Felicia le ştie toate astea, iată de ce nu vrea să-l întîlnească în faţa dumitale.

— Te înşeli, Sixte. Ne întîlnim deseori cu Tonino şi toate presupunerile tale pe seama vărului nostru sînt copilării ca şi amorul-propriu de care îmi vorbeai adineauri.

— Cum vrei! Va să zică te-ai însurat cu d-ra Morgeron din dragoste?

— Din prietenie.

— Dar mai poate fi cineva îndrăgostit la cincizeci de ani?

— De ce n-ar fi?

— Ei, aşadar, peste zece ani, eu tot am să fiu îndrăgostit de nevasta dumitale.

— Spuneai că te-ai vindecat.

— Am minţit; vreau să spun… Sînt zile cînd, parcă mi-e dragă şi zile în care o urăsc. Asta atîrnă de ceea ce mă poate îngrijora, lucruri care de altfel nu mă privesc pe mine, ci mai degrabă te-ar putea nelinişti pe dumneata… Ar trebui însă să le împiedici…

— Dar, spune, ce m-ar putea nelinişti?

— Nu bănuieşti nimic?

— Nimic…

— Ei bine… Şi se opri. Sudoarea îi brobonea fruntea, parcă îl chinuia o adîncă mîhnire.

— Domnule Sylvestre, strigă el, apucîndu-mă de braţ cu putere; ai de gînd să-l laşi să trăiască pe cîinele de italian care te înşeală? Eşti om ori nu eşti.? Oameni ca d-ta, care au primit o creştere aleasă şi care au trăit în lumea celor bogaţi sînt oare altfel decît oamenii de la ţară? Sînt sortiţi să îndure ocările şi să-şi lase nevestele în primejdia de-a se face arătate cu degetul? Uite, eu nu însemn nimic pentru Felicia; nu-mi e datoare cu nimic şi nici eu nu-i datorez ceva; dar dacă voi descoperi că e vinovată, mă vindec de dragoste pentru tot restul vieţii. Voi dispreţui toate femeile şi voi rămîne flăcău bătrîn, căci ar fi o lovitură pentru mine, o mare lovitură, s-o văd pe Felicia uşuratecă şi mincinoasă şi în viaţa mea nu m-aş mai putea gîndi la ea! Şi dumneata stai liniştit, palid, şi-atîta tot, zîmbind şi privindu-mă cu milă parcă, luîndu-mă drept un om rău care încearcă să se răzbune, ori drept un nebun chinuit de vedenii.

Într-adevăr, nu-l credeam întreg la minte. El se mînie şi-mi spuse să-l însoţesc, ca să văd totul cu ochii mei.

— Ce să văd? îl întrebai.

— Acum o jumătate de ceas, zise el arătîndu-mi o stîncă uriaşă, erau acolo, amîndoi, ascunşi într-un tufiş. Ştiai asta?

— Ştiu că nu se ascunde niciodată de mine. Bănuiala d-tale e prea umilitoare pentru nevasta mea. De-aceea te opresc să mai rosteşti o vorbă pe seama ei.

— Ai datoria să spui asta; dar vrei să mergi cu mine să-i vezi dacă mai sînt acolo?

— Merg numai pentru plăcerea de a-i întîlni, fără să-mi fie teamă că i-aş putea surprinde.

— Bine; ai să tuşeşti ca să le dai de veste. La urma urmei, fă cum vrei şi rămîi înşelat, ce-mi pasă mie? Eu mi-am făcut datoria şi te-am prevenit, fiindcă numai d-ta ai dreptul să-l pedepseşti pe Tonino. Nu vrei? Ei bine, poate că am să-l pedepsesc eu, într-o zi sau alta; trebuie să-mi cadă în mînă şi-l voi zdrobi ca pe-o gînganie veninoasă, fiindcă de zece ani sufăr din pricina intrigilor lui şi nu mai pot să rabd. El n-a lăsat-o pe Felicia să mă asculte, el mă face azi să roşesc pentru dragostea mea din trecut. Haide, haide, domnule bărbat, închide ochii şi astupă-ţi urechile: dormi liniştit, voi veghea eu pentru dumneata.

Nu mă lăsă să-i răspund şi plecă, mînios peste fire. Mînia lui nu mă tulburase niciodată, îl ştiam bănuitor şi urîcios; nu-l credeam gelos decît din amor-propriu, ştiam că-l urăşte pe Tonino, mai ales fiindcă în cele din urmă nu se înţeleseseră în privinţa unor afaceri. Cu atîta tărie îmi risipisem bănuielile, înăbuşind trecutul, încît mă îndreptai cu pas liniştit, cu inima împăcată, spre locul pe care Sixte mi-l arătase în treacăt.

Se afla la o oarecare depărtare de casă, într-o mică văgăună de pe moşia lui Sixte More. Stînca, foarte prăpăstioasă, se ridica dreaptă în marginea cărării; nu era pe-acolo nici o peşteră, nici o ascunzătoare unde să te fi putut odihni. Urmînd cărarea pe care-o băteau zilnic caprele, făcui înconjurul stîncii; nu zării pe nimeni. Mă gîndii că Sixte More visase ori că voise să-şi bată joc de mine. Nu prea cunoşteam împrejurimile; trecusem pe acolo de multe ori, dar nu mă oprisem niciodată. Urcai încet un povîrniş acoperit cu iarbă, în care îmi păru că zăresc urme de paşi; aceste urme, îndoielnice de altfel, nu se mai cunoşteau. Nu căutam pe nimeni; locul era frumos; ajunsei pe culme şi începui să culeg cîteva flori rare ce creşteau pe colţuri de stîncă. Mă gîndeam la Tonino care mă iubea, la Felicia, pe care îmi făgăduii să n-o tulbur cu presupunerile neroade ale lui Sixte More. Mă gîndeam de asemeni la mine şi mă întrebam dacă sînt vrednic de fericirea ce-mi stăpînea sufletul. Nu mă puteam dojeni că o cucerisem cu obrăznicie, bucurîndu-mă de nemulţumirile altora. Simţeam un fel de melancolie, cum simt toţi oamenii sfioşi în mîndria lor şi care ar cere bucuros iertare oamenilor şi lui Dumnezeu numai ca să-şi păstreze tăcuta înţelepciune şi slaba mîngîiere a vieţii de fiecare zi.

Deodată o zării pe Felicia la poalele stîncii, cotind în pripă cărarea ce se înfundă într-un *tufiş de zad*. Se ivi o clipă, apoi n-o mai văzui; era ea şi parcă se ferea de cineva. Inima începu să-mi bată cu putere. Mă dojenii şi pornii în urma ei. Nu îndrăznii s-o chem. Sixte More se putea să fie ascuns pe undeva şi să mă creadă gelos.

Mă aşezai apoi într-un colţ, în linişte şi, socotind că puteam fi lesne văzut, începui să culeg din nou flori şi buruieni, fără să mă arăt cîtuşi de puţin neliniştit.

De cîteva clipe fusesem văzut într-adevăr, nu însă de Sixte More, ci de Tonino care tocmai ieşea dintr-o scobitură a muntelui, ceva mai sus de locul în care mă aflam. Mă zărise cel dintîi şi avusese vreme să se prefacă liniştit şi nepăsător.

— Ce dracu faci pe-aici, tată? mă întrebă el zîmbind şi mîngîindu-mă cu privirea-i limpede ca unda unui izvor de munte.

— Uite ce fac, zisei, culeg florile astea care m-au ispitit.

— Bine faci; verişoarei mele îi plac foarte mult. Eu trec uneori pe-aci, fiindcă îmi pare drumul mai scurt cînd vin să vă văd şi de cîte ori îi aduc un mănunchi de flori, îmi spune: „De unde-ai cules florile astea atît de frumoase?”

— Veneai la noi? îl întrebai. Nu te-am văzut de mult.

— Ah, ce vrei? O femeie care stă cu copiii în braţe, alăptînd pe unul şi îngrijind pe celălalt… N-o las niciodată singură.

— Foarte bine faci. Vino să-ţi vezi verişoara

— Are să mă certe.

— De ce?

— Mai întîi ca să nu-şi piardă obiceiul şi-apoi fiindcă de-o lună n-am mai dat nici un semn de viaţă.

— Ei bine, are să te certe şi la urmă te va ierta.

Pornirăm împreună pe cărarea pe unde-o zărisem pe Felicia cu o clipă mai-nainte. Tonino nu-şi închipuia pesemne c-o văzusem; dar el o văzuse?

Ştia că se află acolo ori că trecuse prin tufiş? Era atît de liniştit şi atît de zîmbitor încît nu-mi venea să cred că e un ticălos. Nu-mi puteam lămuri însă goana Feliciei prin locurile acelea atît de sălbatice; această întîmplare avea totuşi să se lămurească în clipa cînd urma să ne întîlnim.

Stăpînindu-mi neliniştea, pornii în grabă. Tonino căută să mă oprească de cîteva ori, cu un aer firesc, ca să-mi spună ori să-mi arate ceva.

Trecuseră zece minute de cînd o zărisem pe Felicia. Avusese timp să-şi schimbe încălţămintea şi pieptănătura. Fiindcă ştiam că se îngrijea de asta în fiecare zi, mai înainte de a se aşeza la masă, o întrebai fără să arăt tulburat, dacă plecase undeva. Aşteptam un răspuns simplu, adevărat; îmi răspunse cu toată convingerea printr-o minciună. Îmi spuse nu… Repetai întrebarea, parcă ceva neobişnuit m-ar fi împiedicat să aud. Ea îmi răspunse din nou nu…

Simţii că-mi trece un vîrtej pe dinaintea ochilor şi-un tremur de moarte mă cuprinse din tălpi şi pînă în creştet.

Da, în scurta viaţă pe care o străbatem, murim de mai multe ori. Am putea zice că pierim cu întreruperi. Fiinţa noastră s-ar părea că rămîne aceeaşi, dar din adîncul nostru un suflet se desprinde, zboară şi se risipeşte; simţim cum îngheaţă în noi şi cum ne apasă ca un hoit. Ce se întîmplă cu el? Se duce să ne aştepte aiurea, ca să se adauge la o altă viaţă viitoare? E ceva învechit, sfîşiat, care nu mai poate fi de folos nici nouă, nici altora?

Unde se duc, unde se duc iubirile noastre apuse? Cine să-mi spună asta? Devin fantome, umbre, larve, zic poeţii. Dar cum, asta ca şi cum n-ar fi fost niciodată nimic? Lumea care se spulberă din faţa ochilor noştri n-a existat niciodată? Patimile sînt oare visuri zadarnice ca vedeniile plăsmuite de somn? Nu e cu putinţă. Visurile somnului sînt acţiunea unui *eu* inconştient şi incomplet. Patimile noastre sînt nu numai o acţiune fatală, dar voinţa le urmăreşte, le cunoaşte, le desluşeşte, numindu-le şi mulţumindu-le. Patimile noastre sînt spiritul şi inima noastră, carnea şi oasele noastre, tăria noastră, intensitatea vieţii noastre intime manifestată prin viaţa noastră fizică; vor să fie trunchiate, se trunchiază, se frămîntă, rodesc şi creează! Creează opere, fapte de neînchipuit, istorii, — lucruri frumoase, ca arta, de pildă, — şi bune, gînduri, principii, mijloace de a cunoaşte adevărul. Creează făpturi, copii ce se nasc din noi în chip firesc ori intelectualiceşte.

Prin urmare, nu sînt nici umbre, nici visuri. Lipseşte-l de patimi şi omul nu va mai putea trăi.

Şi, cu toate acestea, o patimă se poate stinge, dar noi nu murim! Poate că ar fi prea frumos să nu supravieţuim acestei atotputernicii, plecînd din lumea aceasta cu tot ce ne-a înfrumuseţat, credinţa! Dar nu-i aşa: trebuie, de mai multe ori în viaţă, să te simţi zdrobit, despuiat, pierdut, silit să faci din nou cunoştinţă cu tine însuţi cum ai face cu un străin. Simţi nevoia să-ţi spui, ameţit parcă de raza orbitoare a fulgerului: „Unde eram adineauri şi ce-i această nouă viaţă ce mă cuprinde ca o vrajă puternică şi necunoscută? Oare am să mai pot trăi fără gîndurile mele, fără inima mea, fără judecata limpede care îmi arată că sînt, pe care am avut-o pînă mai adineauri şi pe care n-o voi mai avea niciodată?" Aţi auzit vorbindu-se de acea otravă puternică ce-ţi îngheaţă energia vieţii, fără însă să te lipsească de gîndul unei morţi apropiate şi de neînlăturat? Mă simţeam prins într-un înveliş de plumb, ca într-un bloc de piatră, fără să-mi dau seama de nimic, fără să mă pot împotrivi. Toate făpturile omeneşti au trecut prin asta şi au simţit-o mai mult sau mai puţin. Plîngeţi pe toţi acei ce se zbat în zadar şi cred că se ameţesc prin beţia şi furia mîniei. Dar plîngeţi şi mai mult pe cei ce ştiu că anumite otrăvuri nu iartă şi care, de la cea dintîi atingere, îmbrăţişează cu o privire limpede starea groaznică în care se află. Lovit pe neaşteptate, rămăsei încercuit de nelinişte pentru toată ziua.

De-aceea n-am să vă plimb printr-un şir întreg de visuri risipite şi nădejdi înmormîntate. Nu ştiu cum am ascuns tăria loviturii ce mă zdrobise, nu mi-am dat seama de nimic şi nici nu-mi mai aduc aminte. Seara m-am pomenit în odaia mea. Felicia şi Tonino cîntau în sala de jos. Îi auzeam numai din cînd în cînd, parcă o uşă s-ar fi deschis o clipă, apoi repede s-ar fi închis între ei şi mine; această uşă exista numai în închipuirea mea. Luasem o carte pe care o pipăiam, fără s-o văd. Timp de cîteva clipe mă întrebai fel de fel de lucruri copilăreşti. De ce căutase Felicia să mă mintă cu atîta neruşinare, cînd i-ar fi fost atît de uşor să-mi spună adevărul? Ce-ar fi putut-o împiedica s-o facă? „M-am gîndit că astăzi are să vină Tonino şi i-am ieşit înainte să-l aştept; apoi mi-am adus aminte că era ora mesei şi m-am întors, fără să ştiu că el e aci. Dacă mai zăboveam cinci minute, ne-am fi întîlnit şi veneam împreună spre casă". Ce-ar fi pierdut dacă mi-ar fi mărturisit asta?

— Şi-apoi, dacă îşi dăduseră întîlnire pe ascuns, de ce nu se lăsau să-i surprind ca din întîmplare, de vreme ce-i găsisem ori îi lăsasem împreună

de douăzeci de ori de cînd mă însurasem, fără să mă fi neliniştit vreodată?

Ce fatalitate îi îndeamnă la minciună, cea mai josnică şi mai neruşinată dintre mărturisiri, pe vinovaţii ce pot scăpa de pedeapsă prin deplina noastră încredere? Nu ştiam ce să mai zic; începui să rîd singur, cu un hohot de rîs batjocoritor, dureros ca un suspin greu, care parcă mă trezi şi mă făcu să privesc în juru-mi, parcă m-aş fi aşteptat să văd o parte din fiinţa mea umilindu-mă şi batjocorindu-mă.

Eram singur, cu toate astea, eu rîsesem de mine. Ar fi putut să mă audă cei de jos, dacă vioara Feliciei n-ar fi avut un sunet prea puternic. Cînta foarte frumos în seara aceea. O ascultai o clipă, apoi începui să rîd din nou, fiindcă totul minţea în fiinţa ei, pînă şi sunetul smuls de pe coarde de mîna ei fină. Din tălpi pînă-n creştet nu era altceva decît minciună. Scrisei pe-o margine a mesei: „Numele tău e minciună!”Apoi ştersei totul. Orice fel de nemulţumire îmi părea nevrednică de mîndria mea. Îmi stăpînii rîsul, nu puteam să plîng, cu toate că de multe ori plîngeam fără să ştiu de ce. Ieşii din casă şi privii stelele cum sclipeau în adîncuri şi, lucru ciudat, parcă mă liniştii numaidecât. Îmi părea că mă înalţ pînă la stele, că le ating, că mă abat în licăritul lor, că-mi ţineam într-o mînă inima, iar în cealaltă lumea, că eram puternic ca însuşi Dumnezeu, că eram fericit ca infinitul, că ajunsesem să cînt într-un grai cu totul necunoscut. Cine ştie! Poate că eram nebun în clipa aceea! Dar nu, nu eram nebun. Eram neliniştit, cu mintea prea limpede poate. Vedeam, dincolo de viaţa mea, josnicia răului şi splendoarea binelui, cei doi poli ai sufletului omenesc. O crimă mă adîncise în iadul întunecimilor, fiindcă făpturile omeneşti se leagă între ele printr-o groaznică prietenie şi toţi acei pe care îi iubim mult fac întrucîtva parte din noi. Descoperind adevărul că cele două fiinţe pe care le iubisem erau înjosite şi putrede de minciună, simţeam cum intră moartea în mine, ocara ce le acoperea mă murdărise, şi-atunci roşeam şi mă cutremuram, parcă aş fi fost complice la căderea lor. Răul se dezlănţuise pe pămînt, biruise, coborîndu-mă şi pe mine şi pe alţii. În lume nu mai era decît josnicie şi minciună. De vreme ce făpturile pe care le înălţasem atît de sus, în lumina bunăvoinţei şi a mîngîierilor, nu preţuiau mai mult decît cel din urmă dintre sălbatici, puteam să mai am încredere în mine? Nu eram şi eu sortit să cad tot atît de jos? Ce dovadă puteam aduce de-aci-nainte în faţa oamenilor şi a lui Dumnezeu cu privire la dreptatea sufletului şi cinstea făpturii mele? Dar, cînd acest nor se risipi, cînd lumina stelelor în marea cerului senin învălui

în potop de raze această seară a lui Iacob pe care orice om o zăreşte în neliniştea lui şi-o smulge cu însufleţire ca să fugă din calea monştrilor şi să scape de duhoarea lor, părăsii sfera tristă în care se frămîntau problemele şi sofismele. Urcai spre culmea adevărului, unde răul nu mai e decît ceva îndoielnic şi unde numele lui nu mai înseamnă nimic. Acolo ne urcăm toţi, cu sufletul înseninat de vreme, spre ispăşire şi înţelegere; nu urcăm însă călăuziţi de gîridul vieţii pe care o trăim. Împărăţia lui Dumnezeu, aşa numesc eu simţirea curată, ameţitoare şi măreaţă a frumosului şi a binelui veşnic şi nemărginit, nu e deschisă, nici cel puţin o clipă, pentru cei ce nu văd decît cu ochii trupului şi care dispreţuiesc înţelesul ce desparte binele de rău. Omul nu e stăpîn Pe întregul bine; de-aceea se coboară de îndată ce-l caută în afară de binele îndoielnic spre care îi e dat să se îndrume. Nu e nevoie de rătăcire morală, nu e nevoie de nelinişte chinuitoare şi mulţumire cucerită prin nesocotinţă între înălţarea sufletului şi tainica lui ţintă, sublimă.

Eram curat la suflet şi, cu un cuvînt obişnuit care, în extazul meu, îmi venea mereu pe buze, puteam să lămuresc totul: „Răul ce mi se face, n-aş fi putut, n-aş putea niciodată să-l fac altora.” într-adevăr, frumoasa Vanina, de-o sută de ori mai frumoasă şi mai tînără decît nevasta mea, ar fi putut fi adusă în patul meu de demonii legendari ai nopţii, dar braţele mele nu s-ar fi încolăcit. În jurul trupului ei, gândul meu nici n-ar fi cutezat să se atingă de tovarăşa lui Tonino, asta la douăzeci şi cinci de ani ca şi la cincizeci. Puteam privi în trecutul meu înflăcărat şi plin de bărbăţie, nu-mi găseam o pată. N-aveam de ce roşi pentru o clipă în care pornirea simţurilor să fi pus stăpânire pe aceea a sufletului meu.

Prin urmare, eram un om foarte cinstit. Fără îndoială, n-aveam de ce mă mîndri, dar aveam cel puţin cu ce mă mîngîia, simţind în mine o putere răbdătoare şi-un fel de bucurie plină de împăcare. Nenorociţii care se străduiau să mă umilească, încercau ceva cu neputinţă. Eram judecătorul meu şi-al lor în acelaşi timp. Îmi răpiseră odihna, fericirea, poezia, încrederea în ei, tot ce slujise de temelie la noua mea viaţă. Nu le mai rămînea decît să mă omoare. De ce nu? Să scape de mine şi de Vanina, era ceva firesc; dar să-mi smulgă o parte din valoarea mea morală cu care să se împodobească unul în faţa celuilalt, asta nu erau în stare s-o facă.

Tonino se pregătea să plece, cînd mă zări. Ca de obicei, îmi ură cuvinte de bine.

— Cum, zise Felicia, nu-l îmbrăţişezi pe tatăl tău?

Vasăzică mă numea tatăl lui! Mă lua în braţe. Mă gîndii la povestea cu sărutarea lui Iuda. Şi mă lăsai îmbrăţişat.

A doua zi lipsii de-acasă. Sub cuvînt că vreau să văd cum se scurg apele din munte, mă dusei la Popic şi încercai să mă odihnesc. Mă simţeam obosit, parcă aş fi făcut înconjurul lumii. Înflăcărarea din ajun fusese prea neomenească să nu se fi risipit curînd; trebuia să-mi plătesc tributul firii.

Mă cuprinse o amară deznădejde, o tristeţe fără margini, o mînie chinuitoare, o furie care mă îndemna să zdrobesc totul. Nu ştiam ce să fac. Petrecui două zile şi două nopţi de groază. A treia zi mă simţii mai liniştit şi putui să adorm. Trebuia să iau o hotărâre cît mai grabnică. De două ori, neliniştită din pricină că nu mă văzuse, Felicia veni să mă caute. De două ori, cînd o văzui că vine, nu fusei în stare să mă arăt posomorit în faţa ei şi mă ascunsei în colţurile cele mai tainice. Nu voiam să mă răzbun pe sănătatea şi pe viaţa ei, nu voiam să mă bucur de remuşcările şi temerile ei. Asta nu-mi părea vrednic de-un om.

Mă oprii la un plan îndoielnic. Mai înainte de a mă gîndi la viitorul meu şi al soţiei mele, trebuia să cunosc toate amănuntele situaţiei noastre, să-mi dau seama de adevărul lucrurilor şi să chibzuiesc totul în linişte şi cu atenţie. Să stau de vorbă cu Felicia, nu era mijlocul de a pătrunde adevărul; ştia să mintă, nu mă îndoiam de asta. Şi, chiar dacă aş fi izbutit să-i smulg întreaga mărturisire a faptelor, niciodată ea nu mi-ar fi ajutat să bănuiesc pricina adevărată a celor întîmplate. Băgasem de seamă că era lipsită de logică şi, prin urmare, n-aveam de ce mă uimi că ar fi fost lipsită de conştiinţă.

Să stau iarăşi de vorbă cu Tonino însemna să deschid o poartă spre cele mai ciudate romane, spre dramele cele mai caraghioase. Decît să mă înjosesc în faţa acestui ticălos, eram mai bine în stare să-i primesc oricînd ocara mîngîierilor. Cu cît se înjosea mai mult pe el, cu atît mă înjosea mai puţin pe mine.

Mă întorsei la Drăcoaica, hotărît să nu las să se presimtă nimic pînă în ziua cînd aveam să prind toate firele înşelăciunii.

Poate că nu-şi mai scriau în cele din urmă, dar eram încredinţat că-şi scriseseră. Îmi adusei aminte numaidecât că, la cîtva timp după căsătoria noastră, Felicia îmi încredinţase un maldăr de hîrtii împăturite cu grijă, făcîndu-mă să jur pe dragostea noastră că n-aveam să le citesc decît atunci când ea ar fi murit înaintea mea. Mă gîndeam că poate să fie vreun testament şi, hotărît să nu primesc nimic de la ea, îl lăsasem de-o parte, fără să-l iau în seamă. Uneori îmi ziceam că putea să fie povestea scrisă a nenorocirilor ei şi, fiindcă nu simţeam dorinţa să cunosc amănuntele acestor întîmplări, socoteam că niciodată n-o să scurm în cenuşa unui trecut pe care dragostea mea îl înăbuşise şi de care Felicia nu căutase să-mi vorbească niciodată. Şi-ntr-adevăr, totul părea o poveste uitată.

Acum în mintea mea se puteau trezi cu totul alte presupuneri. Astfel de femei au, de regulă, multe porniri care nu sânt altceva decît trebuinţa de a-şi întări greşeala, poetizîndu-şi decăderea. Scrisorile aveau poate vreo legătură cu descoperirea pe care credeam că o făcusem, pe care o făcusem poate din cele dintîi zile. Erau ale mele. Jurasem pe ceva închipuit, care fusese călcat în picioare, credinţa mea! Nu mă mai gîndii la nimic şi desfăcui pachetul. Era un scurt şi înflăcărat schimb de scrisori între Tonino şi Felicia, de pe vremea cînd Tonino se afla în Italia, cu un an înainte de căsătoria noastră.

Tradusei din italieneşte:

Felicia către Tonino

„Da, îl iubesc; ce simt pentru el e o dragoste sfîntă şi nemărginită. Ţi-o spun asta, fiindcă bag de seamă că vrei să ştii. Şi-apoi, văd iarăşi că n-ai de gînd să mă laşi în pace pînă nu-ţi voi spune adevărul. Ce-ai să zici în urma acestei mărturisiri? Pe tine nu te iubesc, nu te-am iubit niciodată, să ştii; trebuie să ţi-o spun de-o mie de ori?”

Tonino către Felicia

„Ei bine, îl voi ucide pe Sylvestre al tău, şi asta din vina ta. L-am iubit, tu mă faci să-l urăsc. Da, e mare, e bun, e desăvârşit, ştiu; dar tu îl osîndeşti la moarte. Te iubesc; eşti oare atît de nebună încât să uiţi asta? Nu mă cunoşti îndeajuns? Nu ştii că tot ce vreau eu trebuie să se facă?”

Felicia către Tonino

„Atunci, dacă eşti un nebun şi un ucigaş, spune-o mai în grabă ca să-mi pregătesc moartea. Dacă pînă în trei zile nu primesc nici o scrisoare de la tine, să ştii că mă omor.”

Tonino către Felicia

„Viaţa lui Sylvestre e în mîna ta. Vino la întâlnire, aşa cum ţi-am spus, după miezul nopţii.”

Tonino către Felicia

„Ai învins tigrul, l-ai legat în lanţ. L-ai făcut să sufere mult, cu cruzime, dar i-ai lăsat nădejdea. A, da, mă iubeşti. Poţi să te împotriveşti, tot a mea rămâi; nu vrei să-mi primeşti sărutările; dar mâinile tale, genunchii, umerii tăi, păstrează încă urma lacrimilor mele şi-aceste lacrimi te vor arde ca flacăra în cele din urmă.

Iubeşte-mă, nebuno, crezi că ai să scapi de asta? N-ai vrut tu? Nu m-ai înălţat tu pînă la inima ta ca pe-o pasăre căzută din cuib, căreia i-ai dăruit căldură şi viaţă? Un incest? Haide, verişoară! Papa ştie să dezlege pe oameni de păcat şi cerul îşi rîde de astfel de glume! Vrei să mă faci să cred ca am putea fi mamă şi fiu. Asta e bună pentru protestanţii greoi ori pentru catolicii cu sînge rece ce locuiesc la pol. Noi sîntem italieni, fiinţe vii, înflăcărate, întregi. Eu n-am vrut să te numesc niciodată mama mea şi nu te voi numi decît viaţa mea; dar am vrut să-ţi sorb mîngîierile, m-am hrănit cu ele; m-am îmbătat cu ele de cînd mi-aduc aminte că am început să înţeleg. Asta e iubirea, ca ea nu mai poate fi alta. Tu nu-l iubeşti, n-ai să-l iubeşti niciodată pe Sylvestre. E un bătrîn, un tată, şi-atît. Poate să stea lângă tine, să te privească cu dragoste, tu poţi privi în ochii lui cum priveşti icoana unui sfînt, pentru mine e totuna; dar nu-l lua de bărbat; cu asta nu mă pot împăca.”

Tonino către Felicia

„Mă iubeşti şi mă vei iubi. Primesc, ia-l de bărbat, de vreme ce ăsta ţi-e gîndul. Femeie ambiţioasă, ai nevoie de două iubiri, una pentru gînduri, alta pentru inimă. Eu voi avea partea cea mai bună, aceea pe care-o vreau. Aşa trebuie să fie; răbdare!”

Felicia către Tonino

„Nu, de-o sută de ori nu, nu vei avea iubirea pe care mi-o ceri. Chiar dacă voi muri de tulburare, în urma atîtor nebunii, să nu crezi că te-am iubit. Ce plăcere găseşti în neliniştea care mă face să plîng şi să muşc pămîntul? Ah, îţi jur că n-am să pot răbda toate astea. Uită-mă şi nu te mai întoarce niciodată. Cît rău îmi faci! Asta e răsplata ce se cuvine iubirii ce ţi-am purtat ca o mamă? Da, în tine nu-l vedeam decît pe copilul meu. Copilul meu! Să am un copil care să mă iubească aşa cum m-ar fi iubit fetiţa mea, îmi părea atît de firesc!... Puteam oare bănui că, ajuns aproape de umărul meu, te vor călăuzi porniri atît de rele? Adu-ţi aminte ce mînie, ce tristeţe, ce ruşine am îndurat cînd, pentru întîia oară, ai îndrăznit să-mi spui că vrei să fii bărbatul meu! Ar fi trebuit să te gonesc de-atunci. N-am avut curajul s-o fac. Mă obişnuisem să te iubesc şi-apoi nu-l iubeam pe Sixte, nu-l voiam nici pe el, nici pe altul. Te vedeam nebun, zăpăcit, cu spume la gură. Credeam că ai să mori. Ţi-am făgăduit că n-am să mă mărit niciodată. Tu te-ai prefăcut că eşti pe deplin vindecat şi-au trecut săptămîni şi luni fără să-mi pricinuieşti vreo nouă nelinişte şi, într-o frumoasă dimineaţă, te-ai arătat mai primejdios ca niciodată. Asta a început totdeauna şi s-a sfîrşit ca să înceapă din nou, nebunia gîndurilor tale, pînă în ziua cînd a trebuit să te gonesc.

Acum, cînd iubesc pe cineva care pentru mine e Dumnezeu, crezi oare că n-am să te pot zdrobi, dacă vei încerca să-mi răpeşti fericirea şi să mă faci nevrednică de el? încearcă, şi vei şti totul! Vom vedea atunci dacă vei mai avea îndrăzneala să treci prin faţa lui. Ia seama! îi voi spune că i-ai ameninţat viaţa, că am venit la întîlnire numai ca să te opresc să săvîrşeşti o mare nenorocire. Îi voi povesti toate prostiile tale, toate gîndurile tale ucigaşe; va pune să te aresteze şi te va trimite la temniţă. Asta se cuvine unui copil rău şi nenorocit ca tine.”

Tonino către Felicia

(La două luni după moartea lui Jean)

„Verişoară, sînt cel mai fericit dintre oameni şi rog pe Dumnezeu să vă binecuvînteze, pe tine şi pe d-l Sylvestre. E cel mai cumsecade dintre oameni, după cum tu eşti cea mai bună prietenă de pe pămînt. N-am fost totdeauna vrednic de bunăvoinţa voastră. Iertaţi-mi trecutul şi binecuvînta-ţi-o pe nevasta mea, care mă iubeşte mult."

Tonino către Felicia

(După un an)

„Felicia, sînt fericit, am un copilaş de-abia de două ceasuri! I-am pus numele Felix, pe celălalt îl voi numi Sylvestre. Voi sînteţi îngerii mei păzitori. Scumpă femeie răbdătoare şi cuminte, tu m-ai scăpat de mine însumi. Mulţumită ţie voi fi un om de bine ca şi bunul tău frate pentru care ţi-ai jertfit viaţa! Iubeşte-mă după cum eu te ador…"

Aci sfîrşea această poveste fără dată, aşezată în rânduială şi numerotată.

Era cel dintîi act din drama ce mă învăluia. Din ea se desprindea tot ce presimţisem încă de la început, ceea ce Felicia mă lăsase , să întrevăd, fără să îndrăznească să-şi întregească mărturisirile. Cercetând în amănunţime înţelesul acestor scrisori, nu era totul pornit împotrivă-mi. Tonino fusese târât de-o patimă oarbă pe care-o înăbuşise, azvîrlindu-mi-o la picioare. Felicia se putea mîndri că biruise primejdia, după ce se străduise să-mi scape viaţa, şi dragostea ei pentru mine nu se stinsese o singură clipă în sufletu-i înţelegător. Iată de ce căutase să-mi încredinţeze această dovadă de desăvîrşită nevinovăţie.

Dar pentru cine adînceşte şi cercetează, nevinovăţia nu stă în anumite dovezi şi, între ceea ce bănuisem cu privire la dorinţele sfioase şi nelămurite ale lui Tonino şi patima senzuală pe care de-atâtea ori îndrăznise s-o

dezvăluie, descoperii o adîncă şi întunecată prăpastie. Această patimă îl stăpînea încă din copilărie. Felicia se străduise poate să i-o înăbuşe, împotrivindu-se ani de-a rîndul, se îngrozise, îl privea cu bunăvoinţă, cu teamă şi cu ciudă, nu numai pentru mine, dar şi pentru ea. Una din aceste scrisori vorbea foarte lămurit de putinţa unei prăbuşiri şi, printre ameninţările copilăreşti ce-ţi stîrneau surîsul, se bănuia tulburarea simţurilor şi spaima de cădere. O femeie de inimă şi cu gînduri alese găseşte cu totul alt mijloc dacă vrea să fie respectată. Trebuie să ştie să se ferească şi să n-aibă niciodată nevoie să se apere. Nu e de trebuinţă, de altfel, să primeşti o creştere desăvârşită ca să înlături dragostea ce se umileşte şi te supară. Instinctul şi sinceritatea sînt de-ajuns. O ţărancă nu ştie să rostească cuvintele ce te neliniştesc şi te pun pe gînduri; ea loveşte cu pumnii şi cu picioarele pe omul din care nu vrea să-şi facă prieten. Felicia nu fusese nici femeia voinică ce scapă de răutatea cuiva printr-o lovitură, nici femeia ruşinoasă căreia nu-i poţi mărturisi de două ori un cuvînt de dragoste umilitoare. Dragostea pentru Tonino i se aprinsese în inimă încă demult, de pe vremea cînd mă iubea cu o pornire mai curată şi mai sfîntă, pîngărită în cele din urmă de tainica dorinţă a unei porniri fatale, de neînvins. Cu toate astea, pînă atunci n-avusesem dreptul să mă plîng. Sufeream şi mă revoltam în faţa acestei împărtăşiri a simţurilor; dar, după cîteva mărturisiri ale Feliciei, căutai să-mi înăbuş suferinţa şi revolta. De ce nu dusesem mai departe cercetările cu privire la starea şi la firea ei? îmi era teamă să n-o înjosesc, o respectam prea mult. Văzînd-o neliniştită şi rănită, mă mulţumeam şi cu răspunsurile ei în doi peri. Dacă nu fusesem lămurit pe deplin, era vina mea; nu trebuie niciodată să-i învinuieşti pe alţii pentru greşelile tale, chiar dacă aceste greşeli nu aduc rău nimănui.

Ce se petrecuse oare de cînd această iubire a lui Tonino pentru verişoara lui părea că se sfîrşise în braţele Vaninei şi în zîmbetul celui dintîi copilaş? Nimic poate?

Haide, mă minţiserâ, se ascunseseră de mine; prin urmare, erau vinovaţi, nelegiuiţi, de vreme ce-şi bătuseră joc de buna mea credinţă cu atîta neruşinare. Şi dintr-o parte şi dintr-alta mi se arătase o dragoste curată, risipindu-se cu prea multă dărnicie supunerea şi înţelegerea. Eram cel mai caraghios dintre idolii tămîiaţi şi împodobiţi cu flori, cărora poporul le scuipă cu scîrbă în obraz.

Cu toate astea trebuia să ştiu tot ce se petrecea. Eram hotărît să mă desluşesc pentru a-mi da seama de câtă îngăduinţă şi de cîtă asprime trebuia să mă folosesc. Ah, cît de neîndemînatec eram cînd trebuia să fac pe spionul, şi ce dezgust îmi pricinuia această josnică îndeletnicire!

Era însă o datorie în faţa căreia trebuia să mă supun. Începui să cercetez cărările printre stînci, unde bănuiam că se întîlnesc zilnic. Descoperii o peşteră adîncă, în care pătrundeai de sub o boltă uriaşă. Ca să urci pe povîrnişul greoi şi să cobori pe-o cărăruie îngustă, era o întreprindere ciudată şi primejdioasă. Dar Felicia nu şovăia în faţa primejdiei. O criptă bine adăpostită ascunsese ruşinea iubirilor ei vinovate. O rază de soare se stingea în prag. un vîrtej de praf fin, răscolit de vînt, desena cîteva ocoluri la intrare şi trebuia să mergi prin nisip ca să ajungi în colţul întunecat şi ferit de orice privire. Mai-nainte de-a pune piciorul pe valul de nisip, îl privi cu luare-aminte. Zării urma proaspătă încă a unui picior de bărbat.

Oare Tonino era acolo? Îşi aştepta iubita? Nu se temeau cîtuşi de puţin, cu toate că mă văzuseră pîndind prin împrejurimi! Nu bănuiau că i-aş fi putut vedea, că aş fi putut să ştiu totul! Pesemne vina lor era foarte veche şi întîlnirile lor ţineau de multă vreme, deoarece nu mai aveau nici un pic de ruşine şi nici nu căutau să se ferească.

Îi aveam în mînă, pe-amîndoi poate, ori aveam să-i surprind peste cîteva clipe. N-aveam însă de gînd să-i zdrobesc numaidecît. De-aceea rămăsei mulţumit cînd, în locul lui Tonino, îl zării pe Sixte More ieşind din peşteră şi venind spre mine.

— În sfîrşit, bine că ai venit, zise el cu amărăciune. Le-ai descoperit cuibul şi-acum cunoşti adevărul; vii însă prea tîrziu; nu se mai întîlnesc aici. Eu care cunoşteam această peşteră şi care credeam că n-o mai cunoaşte nimeni afară de mine, fiindcă aici mă aflu la mine, aveam de gînd să-i prind, să-i fac de rîs şi să aţîţ lumea împotriva lor… D-ta n-ai vrut să faci singur asta… Eu am pîndit aci toată săptămîna. Pesemne s-au temut de ceva, nu i-am mai văzut, de-aceea trebuie să-i căutăm în altă parte. Eu tot am să-i mai caut.

— Nu-ţi dau voie.

— E dreptul dumitale, dacă vrei să te răzbuni; altfel îmi păstrez şi eu dreptul meu. Cum ai să mă opreşti să fac ce vreau? în lumea d-tale, pentru astfel de lucruri vă bateţi în duel, cred, noi nu ne pricepem la de-astea. Nu vreau să ne ocărîm şi să ne facem rău. Dacă d-ta te ridici asupră-mi, mă voi apăra, ca orice om care se vede lovit, şi nu ştiu ce va ieşi de-aici. Ştiu că nu eşti om de nimic, dar nici eu nu sînt tocmai slab şi nimeni nu m-a îngrozit pînă acum. Prin urmare, vezi foarte bine că trebuie să-mi vorbeşti cum se cuvine, fiindcă n-am obicei să primesc porunci, şi te-ai osteni în zadar.

— Atunci să stăm de vorbă, cumetre Sixte. Recunoşti că un om, înşelat ori nu, are dreptul să împiedice pe un străin să-i facă dreptate?

— Da, dacă dreptatea şi-o face el singur.

— Dar cine poate fi judecătorul? Stăpânul casei ori străinul?

Sixte şovăi; era un om foarte înţelept.

— Domnule Sylvestre, reluă el, lumea se judecă pe ea însăşi. D-ta nu poţi împiedica opinia…

Avea dreptate, nu mă puteam împotrivi; dar se putea întîmpla ca opinia lumii să fie greşită şi datoria oricărui om cinstit e să judece fără patimă şi fără părtinire.

— Eu sînt om cinstit, zise el cu mîndrie, şi-mi dau seama de ceea ce trebuie să fac… Dacă te porţi ca stăpîn al familiei, ca om hotărît şi prevăzător, eu pot rămîne liniştit; dar, dacă eşti slab, atunci rămân cu încredinţarea că eşti un bărbat prea bun şi n-ai să mă poţi opri să ţi-o spun asta. Ai vrut să fii stăpînul Feliciei Morgeron; nu era cel mai uşor lucru de pe lume şi, oricît de învăţat ai fi, n-ai ştiut să faci din ea o femeie cinstită. Poate că un neştiutor ca mine ar fi îndrumat-o pe-o cale mai bună. Prin urmare, am dreptul să te învinuiesc în faţă şi poţi să te-aştepţi la asta, dacă nu cauţi să-ţi răzbuni cinstea şi mândria înjosită; fiindcă şi eu mă simt caraghios că am iubit-o prea mult pe-această femeie şi n-am fost în stare s-o smulg din braţele altora. Vreau să se ştie că e vrednică de dispreţ şi că eu o dispreţuiesc…

— Ei bine, răspunsei, chiar dacă e vrednică de dispreţ, eu nu vreau să fie dispreţuită. Dacă am dreptul să mă răzbun, nu voi căuta să întrebuinţez

dispreţul, şi te opresc de-a o defăima. Dumneata mă sileşti să iau o hotărâre cît mai grabnică. Să stăm de vorbă.

— Ce-ai să-mi faci?

— Te omor, cumetre Sixte, răspunsei cu o linişte înfiorătoare.

— Mă omori?

— Da. Voi spune în faţa martorilor că ai minţit şi te voi lovi, dacă trebuie, fără ură, fără mînie până când moartea se va îndura de unul din noi. Prin urmare, ca să-ţi potoleşti ura şi mînia, dacă vrei să-ţi pui viaţa în primejdia cea mai aspră şi mai necruţătoare, pregăteşte-te.

— Crezi oare că mă înspăimânţi?

— Dacă aş fi crezut că te pot îngrozi, ameninţarea mea ar fi fost o pornire josnică. Ştiu că nu eşti un om fricos, după cum nu sînt nici eu; dar ştiu de asemeni că pentru plăcerea de-a face o faptă urîtă, un om care are inimă şi judecată, nu se expune să ucidă şi să fie ucis. D-ta ai să te gîndeşti la cele ce-ţi spun, cumetre Sixte; hotărăşte-te într-un fel sau altul, acesta e cel din urmă cuvînt al meu.

— Eşti un om uimitor, reluă el după ce stătuse pe gînduri cîteva clipe; văd că eşti hotărît să faci ceea ce spui şi mă întreb de ce iei o astfel de hotărîre**.** Nu te mai înţeleg.

— Dacă eşti liniştit, am să te fac să mă înţelegi.

— Vorbeşte.

— Caută să-ţi aminteşti de prietenia ce m-a legat de Jean Morgeron, de încrederea ce mi-a arătat-o, de îndatorirea pe care mi-a impus-o moartea lui. Sora lui păcătuise cîndva. El o ocrotise faţă de toată lumea şi-o ajutase chiar să treacă drept femeie fără pată. Tot ce-a făcut Jean Morgeron pentru sora lui eu nu trebuie să uit niciodată şi, atît cât îmi stă în putinţă, trebuie să-l urmez, căci, mai-nainte de a-i fi fost bărbat, am fost fratele ei. Aşa m-am pomenit în familia lor.

— Bine, e-adevărat; dar să ierţi… E cu putinţă să ierţi tot ce se săvîrşeşte azi împotriva dumitale?

— Dacă aşa stau lucrurile, nu zic că voi ierta în adîncul sufletului meu, şi asta mă priveşte numai pe mine; dar poate că iert numai de ochii lumii, devreme ce cugetul meu îmi porunceşte să fac astfel, îţi mărturisesc că nu voi lua nici o hotărîre mai-nainte de-a mă fi încredinţat dacă ai avut ori nu de gînd să-ţi baţi joc de mine şi, fiindcă numai cu mine voi sta de vorbă în ceea ce priveşte descoperirea adevărului, tot ce-mi vei spune nu va avea nici un preţ pentru mine. Caută, prin urmare, şi nu iu mai osteni cu lămuririle d-tale.

— Mă ştii om cinstit şi îndrăzneşti să-mi spui că am de gînd să te înşel? Mă umileşti.

— Nu, Sixte. Patima, — şi ciuda e cea mai nenorocită dintre patimi — te face să crezi şi să spui lucruri de care mai tîrziu îţi pare rău că le-ai rostit ori le-ai gîndit. Sînt puţini oameni cinstiţi cărora să nu li se fi întâmplat asta, cel puţin o dată în viaţă. Uite, adu-ţi aminte de discuţia noastră de săptămîna trecută. Mi-ai spus lucruri ce n-aveau nici un rost. Erai înduioşat, zăpăcit oarecum. Văzuseşi, împreună ori în alt chip, două fiinţe a căror intimitate nevinovată sau vinovată ţi-a fost totdeauna un prilej de crudă amărăciune. Ai presupus răul şi, cu toate astea, nu ştiai încă nimic, de vreme ce-mi spuneai: „Nu-mi place amintirea domnişoarei Morgeron!” Şi, după o clipă, ai zis: „N-aş mai iubi-o, dacă m-aş încredinţa că e vinovată, după cum bănuiesc!” Astăzi chiar mi-ai vorbit cam în acelaşi fel şi stăm de vorbă de două ceasuri fără să facem altceva decît să întărim anumite presupuneri ce ne chinuiesc mintea, şi mie şi d-tale.

— A dumitale… Minţi, domnule Sylvestre. Să nu te supere cuvîntul, minţi cu toată îndemînarea; te crezi dator să minţi; cu toate astea îţi dai seama că e o greşeală, altfel n-ai fi aici.

— De ce te mai gîndeşti la asta, de vreme ce te afli lângă mine?

— A, eşti mult mai pătrunzător decît s-ar crede. Vrei să mă faci să spun ce ştiu.

— Te-am oprit să spui ce ştii, oricare ar fi adevărul.

— Vasăzică nu vrei să asculţi nimic pe bună înţelegere; dar, dacă ţi-aş spune adevărul pe ocolite, ai fi mulţumit. Ei bine, închipuie-ţi că ţi-am spus

toate astea fără să-mi dau seama. Păstorii mei au zărit-o pe nevasta d-tale şi pe Tonino venind aici, acum un an. Prin urmare e un an de cînd te înşeală.

— Ceea ce spui nu poate aduce o dovadă. Nu înseamnă că dacă a venit aici a săvârşit o nelegiuire împotrivă-mi.

— Ştiai asta?

— Mi-am închipuit, n-aveam nici o bănuială.

— Lunea trecută nevasta d-tale ţi-a spus c-a venit aici?

— Cum aş fi descoperit această peşteră dacă nu mi-ar fi arătat-o ea?

— Văd că ştii să-mi răspunzi. Trebuie să am răbdare. Nu-ţi mai spun nimic, de vreme ce ştii totul. Până într-o lună te vei încredinţa că am dreptate.

— Pînă atunci îţi las timp să te gîndeşti la ceea ce ţi-am spus.

— Mă vei omorî dacă voi spune totul.

— Ori eu pe d-ta, ori d-ta pe mine; va fi însă o luptă sălbatecă între noi.

— Eşti prea filosof şi prea cumsecade ca să-ţi omori nevasta ori vrăjmaşul şi n-ai nici un drept să-mi ameninţi viaţa pe cîtă vreme eu vreau să-ţi apăr cinstea.

— Cu asta îmi mărturiseşti că, în ziua cînd vei izbucni, îi spusei rîzînd, voi fi răsplătit pentru recunoştinţa pe care mi-o arăţi. Fiecare, de altfel, îşi apără cinstea şi pe cei ce se află sub scutul său, atâta timp cît nu există o lege care să-i ocrotească.

— Lege? Nu te teme de asta. Dă-mă în judecată că te-am umilit.

— Ca să te mulţumesc şi să dau lumii putinţa să rîdă şi să aibă veşnic un dinte împotrivă-mi?

— Ei bine, dacă aş spune azi că m-ai ameninţat cu moartea, dacă aş cere celor în drept să mă apere, crezi că ai izbuti să înăbuşi părerile lumii, căutînd să mă îngrozeşti?

— Prin urmare trebuie să te omor, ori să mă omor pe mine numaidecât, răspunsei. Nu eram pregătit pentru asta; dar puţin îmi pasă, de vreme ce nebunia, ura d-tale, încăpăţînarea d-tale îmi pune cuţitul la gît. Apără-te, cumetre Sixte; nu sîntem înarmaţi nici unul nici altul, nimeni nu ne vede, ne vom lupta aci, pînă cînd unul din noi îl va suprima pe celălalt.

— Glumeşti oare?

— Dumneata mă ataci, eu trebuie să mă apăr.

— Te atac, eu?

— Îmi spui că eşti hotărît să-mi defăimezi nevasta şi eu sînt dator să iau hotărîrea ce se cuvine; fiindcă, dacă te las să pleci de-aci, nimic în lume nu te va mai opri s-o faci. De-aceea trebuie să te opresc de pe-acum.

— Ţi-am dat o lună…

— Da, cu învoiala ca timp de-o lună să văd cu ochii d-tale şi să mă port după gîndurile d-ta! Asta nu pot s-o primesc. Să ne batem numaidecât, ori jură-mi că nu vei spune niciodată nimic, orice-aş face şi oricare mi-ar fi pornirea.

— Să ne batem aci! La întuneric, într-un aer înăbuşitor… Şi-apoi nici loc n-avem… Asta înseamnă să ne omorîm pe bună învoială, domnule Sylvestre.

— Mie îmi e tot una. Scoate-ţi haina ca să mi-o scot şi eu pe-a mea.

— Haide, strigă Sixte pregătindu-se, dacă şovăi ai să crezi că-mi e teamă şi nu vreau să ascult de porunca nimănui. Sînt om bogat şi bine văzut şi nu pot îngădui ca cineva să mă umilească aproape de casa mea. Să ne batem şi vai de spinarea d-tale care ai dorit-o!

Ne luarăm de mijloc.

— Aşteaptă, zise el, fără să mă slăbească, cel mai tare îl va tîrî pe cel mai slab unde-i place.

— Ne-am înţeles.

Apoi lăsă să-i cadă braţele de-a lungul trupului Şi îngălbeni.

— Să mori fără împărtăşanie, îţi convine asta?

— Eu n-am păcătuit cu nimic.

— Să jurăm cel puţin că dacă unul din noi îl va omorî pe celălalt, nu-l va lăsa pradă corbilor şi vulturilor.

— Dimpotrivă, vreau să-mi laşi trupul acolo unde va cădea, iar d-ta să te faci nevăzut.

Nu-mi putea refuza un lucru de care se putea folosi îndeajuns. Se pregăti iarăşi de luptă şi încercă să mă lovească; îi doborîi braţul, fără să-i dau pas să mă atingă. Atunci, văzînd că avea de-a face cu un luptător încercat, nu se mai feri cîtuşi de puţin. Cu tot curajul şi tăria lui, îl simţeam peste măsură de tulburat şi, nemulţumit poate din pricina locului în care ne aflam, avea în privire ceva groaznic şi plin de-o amară deznădejde. Băgai de seamă că-l puteam lungi la pământ, dacă aş fi vrut, dar nu mă pripii, ci căutai să-l fac să înţeleagă că eram mult mai tare, fără să mă folosesc de tăria mea. După cîteva clipe căzu şi-i pusei genunchii pe piept. Îi încleştai gâtul cu mîinile, dar nu-i făcui nici un rău, mai ales cînd văzui că nu-mi cerea iertare.

— Ce-mi ceri în schimb? gîngăvi el de ruşine şi de amărăciune.

— Să nu vorbeşti niciodată de mine ori de nevasta mea, fie de bine, fie de rău.

Îmi jură. Îl ajutai să se ridice şi să se îmbrace. Era amărît şi parcă zăpăcit. Mă urmă în linişte pînă afară şi ne oprirăm la un izvor din care sorbi de cîteva ori. Cînd băgai de seamă că nu-i făcusem nici un rău, fiindcă toate mişcările îi erau libere, mai ales că se luminase la faţă de când se răcorise cu apă, îl părăsii. El mă chemă şi, cînd întorsei capul, văzui că plîngea. Mă apropiai.

— M-ai umilit, zise el, oh, m-ai umilit cum nici n-aş fi bănuit.

— Dumneata ai vrut să mă umileşti pe mine; aşa a vrut soarta.

— Soarta? Da, bine zici. Azi nu mă mai simt în putere. Gîndul că puteam să fiu mâncat de lupi şi de câini…

— Nu vrei să mărturiseşti că-ţi pare rău de slăbiciunea în care te-a tîrît tăria mea.

— Nu mai am nimic de făcut; puteai să mă omori, aşa ne fusese învoiala.

— Dar fiecare dintre noi avea dreptul să-l ierte pe celălalt.

— Domnule Sylvestre, d-ta preţuieşti mai mult decît mine. Adio! Ştiu acum că dacă îl laşi pe Tonino să trăiască, o faci din mărinimie. Îmi voi ţine cuvîntul, poţi să fii liniştit; nu ţi-am făgăduit însă că nu-l voi omorî pe Tonino şi vai de el dacă va călca în urma paşilor mei! Du-te! Sînt mîhnit că m-ai umilit şi simt nevoia să plîng.

Plecai liniştit şi, azi încă, de cîte ori mi-aduc aminte că n-a trebuit să sugrum un om, puţin răutăcios, e-adevărat, dar îndeajuns de cinstit şi cumsecade, nu mă căiesc cîtuşi de puţin. Stătusem mult pe gînduri pînă să mă hotărăsc să mă însor a doua oară. Îmi spusesem, ca şi întîia oară, că nu trebuie să te joci cu jurămîntul pe care-l faci de-a ocroti o femeie. E adînc, cuprinde în el o tainică nemărginire, acest cuvînt de ocrotire pe care bărbatul îl rosteşte uneori fără ,să-i bănuiască urmările. A ocroti înseamnă a apăra, a păstra, a răzbuna. Sub povara acestui cuvînt întărit prin lege se ascunde ceva care zăpăceşte spiritul până la nelegiuire. Decît să-ţi laşi nevasta umilită, mai bine se cade să omori pe cel care-a umilit-o şi, fiindcă un singur cuvînt o poate murdări, sînt împrejurări cînd poţi deveni ucigaş pentru un singur cuvînt. Aceasta devine un caz de legitimă apărare pe care legea nu l-a prevăzut în mod oficial, dar pe care judecata de multe ori nu se simte în stare să-l osîndească.

Felicia nu mai avea drept la nici un fel de ocrotire din parte-mi. Pentru asta eram cu desăvârşire desfăcut de jurămîntul ce-i făcusem? Nu, ea singură putea să mă dezlege de jurământ, părăsindu-mă şi căutîndu-şi pe faţă un alt ocrotitor, dar, fiindcă asta nu putea s-o facă fără îngăduinţa mea, fiindcă eu nu puteam să-i îngădui nimic fără să mă lipsesc de îndatoririle mele, nu eram liberi nici unul nici altul să primim controlul opiniei publice. Dar această opinie publică e neînduplecată. Sixte care, cu firea lui aspră şi cu pornirile lui răutăcioase, desluşea mai dinainte, o vedeam destul de bine, lupta pe care aveam s-o duc cu toţi oamenii din partea locului, dacă lăsam să se întărească ceea ce avea să se numească ruşinea numelui meu. Vinovaţii care, printr-o josnică îndrăzneală, mă tîrau într-o luptă atît de aprigă, se gîndiseră oare vreodată la toate astea?

Căutam să-mi dau seama de temeinicia hotărârilor mele; eram gata, dar, ca să fac primejdia mult mai ameninţătoare, trebuia să am răbdare în cercetările mele; pornind pe urmele lor, căutînd să le surprind întîlnirile, se putea întîmpla să fiu eu însumi urmărit şi bănuit. Neliniştea şi nerăbdarea geloşilor luminează şi dezvăluie ceea ce ar trebui să rămînă ascuns în umbră şi linişte.

De-aceea am fost răbdător şi stăpîn pe mine. Aveam încredinţarea că voi ajunge la deplina cunoaştere a situaţiei şi nu mă lăsam înfrînt de povara amărăciunilor. Aveam de-a face cu două fiinţe şirete şi îndemânatice, dar nu cred să fie cu putinţă să se înşele un om care nu vrea să fie înşelat şi care, liniştit, rece, atent, împietrit ca să zic astfel, în colţul de unde vrea să vadă totul, nu lasă să-i scape nimic, surprinde o privire, pătrunde rostul unei mişcări, ghiceşte trecerea unei umbre şi asta fără ca cineva să bănuiască frămîntarea gîndurilor, fără ca el să lase să se înţeleagă prin ce mijloace a ajuns să pătrundă lucrurile cu atîta pricepere şi cu atâta luare-aminte.

Din cînd în cînd mă duceam să stau de vorbă cu Vanina. Căutam s-o văd cît mai rar cu putinţă, dar mă foloseam totdeauna de aceste întîlniri, cercetînd cu privirea tot ce se petrecea în casa ei. Putea să fie geloasă, fiindcă îşi iubea mult bărbatul; n-avea însă nici un fel de bănuială, nici un fel de nelinişte în această privinţă. Ştia că Felicia fusese îndrăgostită de Tonino şi, mîndră că i-l smulsese din braţe, trăia încă mulţumită că izbutise să fie cea mai tare. Cu toate astea o iubea pe Felicia şi-o respecta pentru averea şi înţelepciunea ei; era însă prea nevinovată ca să nu lase să se bage de seamă, chiar în ochii mei şi ai Feliciei, că nu se temea în nici un chip de ea.

Le zării împreună şi-un văl îmi căzu de pe ochi: Felicia n-o putea suferi! Vanina era bună şi încrezătoare, puţin mărginită şi sperioasă. Îi mulţumea cu recunoştinţă Feliciei că o făcuse fericită şi-apoi avea un zîmbet copilăresc ce părea că-i spune, şi-i spunea într-adevăr: „D-ta n-ai fi fost în stare să mă opreşti să fac asta!”

Acestui zîmbet Felicia îi răspundea printr-un zîmbet groaznic, pe care Vanina nu-l pricepea. Atunci de-abia băgai de seamă că rivala Vaninei suferise peste măsură văzîndu-l pe Tonino în braţele bietei păstoriţe şi că, în ziua cînd Tonino îi spusese: „Nu te-am iubit decît pe tine”, fata fusese vrăjită şi nu se mai putuse împotrivi.

Vanina era fericită, bogată, şi se făcuse mult mai frumoasă de cînd era mamă. Avea nişte copii frumoşi ca nişte îngeri; îl alăpta pe cel mai mic cu multă bucurie şi-l arăta pe cel mai mare cu toată mândria; Tonino îi iubea cu un fel de sălbăticie. Ai fi zis, cînd îl vedeai mîngîindu-i că e gata să-i sfîşie. Băgai de seamă că în faţa Feliciei se temea parcă să-i îmbrăţişeze. Ea era foarte geloasă din clipa cînd o ştia mamă pe Vanina. Aducea totdeauna daruri copiilor, dar nu-i privea în ochi şi nu-i săruta niciodată.

Tonino îşi iubea nevasta? Biata Felicia! Vanina singură era iubită, iubită într-adevăr cu toate simţurile şi din toată inima. Era înşelată cu toate astea; dar această dovadă de stricăciune nu era de-ajuns pentru sufletul lacom şi neliniştit al lui Tonino; beţia răului trecuse şi Felicia era chinuită de gelozia care asupreşte şi întunecă! Dreaptă pedeapsă de care îmi era ruşine pentru ea şi-a cărei amărăciune ea însăşi nu era în stare să mi-o ascundă. Nu căutai nici un prilej să mă încredinţez pe deplin de ceea ce în fiecare clipă îmi părea o temeinică bănuială. Ştiam că totul se va lumina de la datorită împrejurărilor; şi aşa se întîmpla.

Ne întorceam de la Tonino într-o seară de vară. Soarele ardea încă şi-o luarăm prin pădure. Tonino ne întovărăşea, spunînd că are de gînd să ne ducă până la jumătatea drumului, fiindcă, spunea el, trebuia să se întîlnească cu cineva la ţarcurile lui Sixte More. Aceste ţarcuri se aflau la o mică depărtare de peştera în care era să-i surprind la cea din urmă întîlnire; erau de-atunci cincisprezece zile.

Felicia vorbea cu vărul ei despre afaceri; cînd ajunseră la creşterea şi la vînzarea vitelor, discuţia deveni mai aprinsă. Tonino îşi cunoştea foarte bine treburile. Acest artist visător, pe care Jean Morgeron îl mustrase de-atîtea ori pe vremuri că trăieşte cu capul în nori, că nu-i place să muncească şi nu e bun decît să viseze cu ochii la stele, ascultînd cum mugesc vacile în staul, devenise unul dintre negustorii cei mai harnici şi mai pricepuţi, în fiecare an îşi sporea averea. Visul lui era să-şi cumpere o bucată de pămînt prin apropiere şi să-şi clădească o casă în chip de castel. Pretindea să-şi reia atunci adevăratul nume, *del Monte,* titlul chiar, şi, cu gîndul la zile bune, îi zicea Vaninei în glumă *contessina,* iar fiului său mai mare *baronino.*

Felicia nu putea suferi această mîndrie pe seama căreia el glumise atîta vreme, dar care în cele din urmă părea că-i munceşte gîndurile c-o tainică înfrigurare, îi spunea că va pieri din prea multă mîndrie, că prea se vîra în multe, că-şi pregătea ruina, şi-adăuga în batjocură că lumea din împrejurimi o va dispreţui pe contesa Vanina, crescută într-un staul şi luată de bărbatul ei de la coada caprelor, şi că atunci se va simţi fericită să cîştige zece scuzi pe an.

Eu nu mă amestecam niciodată în discuţiile lor. Mă prefăceam că de cîtăva vreme simt o dragoste pentru istoria naturală, şi-o luam totdeauna pe de lături, cînd în urma lor, cînd înainte, culegînd o floare sau o buruiană; dar nu-mi scăpau din vedere nici privirile, nici cuvintele lor.

Băgai de seamă că în certurile lor, din partea lui Tonino, se amesteca ceva cu desăvîrşire josnic şi scîrbos. El căuta să se folosească de dragostea şi de teama Feliciei. Ar fi vrut ca ea să-i dăruiască *o* sumă de bani, în chip de tovărăşie; această sumă i-o dăduse ca împrumut cu un an mai-nainte. Felicia nu stăruia să i-o înapoieze, îi spunea chiar că putea să-l aştepte cîţiva ani, şi nu se arăta cîtuşi de puţin temătoare că în urma atâtor întreprinderi, Tonino s-ar fi putut ruina într-o bună zi; nu primea însă să ia parte la cîştigul şi la pierderile lui, spunînd că nu vrea să-i încurajeze nebuniile, silindu-l prin aceasta să-şi plătească cît mai în grabă datoriile pe care le avea la ea şi la alţii.

Câteva clipe îi văzui foarte neliniştiţi.

— Te porţi cu mine cum te purtai cu bietul Jean. L-ai chinuit destul, cred, cu batjocura şi neîncrederea ta. Îl dojeneai totdeauna, cînd ştii bine că el nu te-a dojenit niciodată.

Acest cuvînt pătrunse ca un pumnal în inima Feliciei. Tonino era gelos pe trecutul ei, ori se prefăcea mîhnit din această pricină. Greşeala ei de altă dată, această pată de neiertat, bunăvoinţa mea credeam că o spălase pentru totdeauna; Tonino căuta s-o dezvăluie din nou, ca pe-un semn pe care ocnaşul îl poartă pe umăr şi care se iveşte numaidecît cînd loveşti umărul cu palma. Fratele şi soţul iertaseră, uitaseră chiar, ei care aveau de ce suferi de pe urma acestei greşeli, dar femeii necredincioase îi trebuie un amant care s-o mustre, înjosind-o.

Îi văzui pieptul chinuit de suspine; ochii i se umplură de lacrimi; ea nu vru să şi le şteargă şi le lăsă să î se scurgă de-a lungul obrajilor, temîndu-se să nu se dea cumva de gol în ochii mei. Tăcu; eu mă îndreptai înadins, în linişte. Mă rătăcii printr-un tufiş, prefăcîndu-mă că urmăresc o şopârlă. Atunci îl zării pe Tonino apropiindu-se de Felicia şi, luîndu-i mîna mai mult cu sila, îi ceru iertare prin gesturi. Ce iertare umilitoare pentru ea! Îmi părea că el avea datoria s-o ierte, dăruind-o, printr-o înaltă mărinimie, c-o mîngîiere fugară.

Ajungîndu-i din urmă, băgai de seamă că nu-i trecuse supărarea, îi rugai să trecem pe sub poalele stîncii, unde, cu cincisprezece zile mai-nainte, culesesem cîteva fire de *laptele-stîncii* şi mă prefăcui că nu-mi amintesc tocmai bine locul. Felicia păru că se îngrozeşte, parcă i-ai fi făcut o ameninţare. Tonino, mult mai liniştit, se urcă pe stîncă, culese cîteva flori şi i le aduse. În timp ce el mă scutea pe mine de osteneală, băgai de seamă un amănunt de foarte mare însemnătate.

Mă oprisem pe-o cărare şi mă aşezasem pe-o piatră alături de Felicia. Peste cîteva clipe mă îndepărtai cu cîţiva paşi şi, fără să-i dau nimic de bănuit, îi cercetam chipul de-aproape, fără să-mi scape, de-asemeni, vreuna din mişcările lui Tonino Cînd coborî de pe stîncă, trecu pe lîngă o crăpătură ce de-abia se băga de seamă, dar care mie nu-mi scăpase din vedere, fără să bănuiesc însă că pe-aici se putea intra mult mai lesne în peşteră. Cînd ajunse în dreptul crăpăturii se opri o clipă şi o văzui pe Felicia ridicîndu-se numaidecît îngrozită sau poate neliniştită de neprevederea ori mai degrabă de nesocotinţa amantului ei. Schimbară cîteva priviri repezi, priviri ce înseamnă o întreagă scenă cînd îşi dezvăluie toată senzualitatea lor, dacă nu chiar o dramă în care e vorba de anumite patimi răscolite. Ochii lui Tonino spuneau: aici, apoi căutau în zări un alt punct, tocmai acolo unde soarele se înneca în potop de lumină, şi parcă impuneau un fel de poruncă: „Mîine dimineaţă, bucură-te!” Ochii Feliciei răspunseră la început: „Nu, te urăsc!” Un zîmbet al lui Tonino reluă: „Ia seama, nu te împotrivi!” Ea se înroşi. Ochii ei plecaţi vorbeau parcă şi mai limpede, mărturisind: „Sînt slabă, voi veni.”

Tonino îmi dădu florile pe care le culesese mai în urmă, spunându-mi:

— Nu sînt încă bine înflorite, de-aceea n-ai să le poţi studia cumsecade.

Ca botanist, ar fi trebuit să-i răspund că tocmai de astfel de flori aveam nevoie, dar îi spusei:

— S-au cam trecut. Am mai găsit eu flori de-astea, mult mai frumoase, în livada Popicului. Mîine dimineaţă am să mă abat pe-acolo să văd dacă sînt bine înflorite.

Cerînd iertare lui Tonino pentru osteneala zadarnică ce-i pricinuisem, lăsai florile pe stîncă şi, văzîndu-mi de treburi, mă prefăcui că le uit. Asta însemna că n-aveam să mai vin prin locurile pe unde ne plimbam în clipa aceea.

Rămaseră foarte mulţumiţi de mine, aceşti buni şi scumpi prieteni ai inimii mele! Se mai priviră o dată pe furiş. Ochii lui Tonino spuneau: „Bărbatul n-are să se supere; întîlnirea va fi frumoasă!" Iar ochii Feliciei spuneau la rîndul lor: „Bucuria cu care mă vei vrăji mîine, va şterge răul pe care mi l-ai făcut astă seară."

O astfel de discuţie mută avu loc în clipa cînd ne despărţeam de Tonino. El o îndemna să fie bună cu mine, şi ea îşi vîrî numaidecît braţul pe sub al meu, făcîndu-mă astfel să cred că se simţea fericită să rămînă singură cu scumpul ei bărbat. Aveam să ne întoarcem încă o dată spre casă ca o pereche de îndrăgostiţi. Nu îndrăzni să mi-o spună, dar după felul cum îmi strîngea mîna, mă lăsa cel puţin s-o bănuiesc…

Drumul ce ne rămînea de făcut fu un chin pentru mine. Cărarea era prea îngustă şi nu puteam s-o trecem alături, de-aceea am vrut să smulg braţul Feliciei de sub al meu.

— Nu, zise ea, pornind ca o capră de munte pe marginea prăpastiei, fără să se despartă de mine, nu pot să cad, dragostea mă fereşte de primejdii.

— Ce dragoste? o întrebai, neliniştit, cînd văzui că se avîntă în faţa primejdiei.

— La ce te gîndeşti? — reluă ea. Ce altă dragoste aş putea purta în inimă? Ah, Sylvestre, e singura iubire pe care am cunoscut-o în viaţa mea.

— Numai pe tine te poate cineva iubi din tot sufletul. Eşti numai bunătate, răbdare, înţelepciune şi mîngîiere**.** Eşti mărinimia şi adevărul. Tot

ce nu ţine de fiinţa ta e nedrept, rău, josnic, crud şi primejdios. Urăsc şi dispreţuiesc tot ce nu întîlnesc în tine.

Şi, fiindcă voiam s-o împiedic să-şi plimbe această rătăcire silită pe marginea prăpastiei, ea reluă, apropiindu-se şi mai mult de primejdie:

— Oh, parcă ai avea aerul să nu mă crezi de câtăva vreme. Nu ştiu ce ai, învăţătura te smulge de lîngă mine. Oare ai să devii acelaşi visător ca înainte de căsătoria noastră? într-o vreme nu te mai gîndeai la cărţi şi la flori şi credeam că ai să-mi împărtăşeşti şi mie din cunoştinţele tale cîndva. Aşa cel puţin îmi făgăduiseşi şi iată că faci totul numai pentru tine, plimbîndu-te singur ca un pustnic. E adevărat că mîine ai să te urci pe munte pînă la Coliba lui Zemmi?

— Dacă nu vrei, nu mă duc.

— Du-te, dar ia-mă şi pe mine, poate să-ţi fiu de vreun folos.

— Fie, să ştii însă că ai să te plictiseşti, şi-apoi drumul e greu. Îmi pare că astă seară nu te simţi tocmai bine.

— N-am nimic. De ce-ţi închipui toate astea?

— V-aţi certat, Dumnezeu ştie de ce, tu cu Tonino. Ştii că nu-mi place să vă aud vorbind astfel: pe tine cuvintele grele te mâhnesc şi-apoi ce folosiţi din toate astea? Tonino se poartă după firea şi după gusturile lui; prin urmare, lasă-l în pace.

— Vrei să-l laşi să facă totul după cum îl taie capul? Nu-l mai iubeşti?

— De ce te îndoieşti?

— Aproape că nu vrei să stai de vorbă cu el. A băgat de seamă şi suferă din această pricină.

— Se înşeală; are să vadă într-o zi că s-a înşelat.

— Ei bine, dar de ce-l laşi să devină încăpăţânat?

— Îmi pare că totdeauna a fost astfel.

— Da, dar de cînd s-a însurat, e şi mai rău. N-ai băgat de seamă? Nevasta lui îl va pierde. Vanina asta e o proastă; visează să fie contesă, închipuie-ţi!

— De ce n-ar fi! Ce înseamnă puţină faimă pe lângă darul de-a fi o nevastă bună şi-o mamă înţeleaptă?

— Cînd eşti prost ca ea, toate sînt de prisos.

— Acum e rîndul meu să te întreb ceea ce adineauri mă întrebai despre bărbatul ei; de ce nu-ţi e dragă?

— Oare i-am iubit cîndva, pe unul sau pe celălalt? Tu eşti bun, eşti cumsecade, îi iubeşti pe toţi cei ce trăiesc şi-i iubesc pe oameni după felul cum se poartă faţă de tine. Dacă arăt o slăbiciune faţă de Tonino, aceasta e din pricină că te iubeşte; dar Tonino nu e un om care să ştie cum să se poarte, ţi-am spus de o sută de ori; e un om fără inimă, în afară de asta, care vrea să aibă totul numai pentru el; şi-apoi e şi răutăcios. Ai auzit ce mi-a spus astă-seară?

— Nu, n-am auzit nimic.

— Cu atît mai bine, l-ai fi bătut, cred; pentru cuvintele grele ce mi-a spus merita să-i dai cîteva palme.

— Atunci nu e bine deloc că nu l-am auzit! N-am avut prilejul să-mi fac datoria de soţ şi de prieten. Dar îmi vine să cred că tu vrei toate astea. Prea eşti neastâmpărată, după cât îmi pare.

— Nu sînt tocmai prevăzătoare; dar dacă nu iei seama, să ştii că Tonino are să te ruineze.

— Are să mă ruineze? Puţin îmi pasă. N-am nimic pe lume.

— Nu vrei să ai nimic, ştiu, dar ai destul. Toată averea mea nu-i a ta?

— N-am primit-o.

— Ai dreptul s-o primeşti şi s-o păstrezi.

— Cîtuşi de puţin; n-am înţeles să am o astfel de datorie.

— Atunci de ce te străduieşti atît? De ce atîta grijă, de ce atîta risipă de înţelepciune ca să înfrumuseţezi cu desăvîrşire insula lui Jean?

— O fac din dragoste pentru amintirea lui şi din datorie faţă de tine. Îmi place să-ţi sporesc averea ca să te văd făcînd bine; singura mea datorie ar fi aceea de-a munci pentru tine dacă te-ai ruina într-o zi.

— Cel mai bun şi mai înţelept lucru ar fi să faci în aşa fel încît să nu mă ruinez niciodată. Ia seama şi nu-l lăsa pe Tonino să facă ce vrea. Mereu vine să se împrumute de bani.

— Numai tu eşti judecător în această privinţă Eu voi rămîne mereu străin de aceste amănunte de familie; nu-mi plac. În ceea ce priveşte banii şi proprietăţile, vreau să rămîn aci străinul care trece şi nu se amestecă în treburile altora.

— Care trece? strigă ea îngrozită.

— Vreau să zic care îşi petrece viaţa, zisei rîzînd, fiindcă nu voiam în nici un chip să-mi dau pe faţă dezgustul ce mă sfîşia.

Ea se plecă spre mine şi-mi întinse fruntea cu dragoste şi patimă în acelaşi timp. O sărutai pe buze, pesemne foarte rece, cum te-ar săruta de pildă o statuie. Ea se aştepta atît de puţin la bănuielile mele încît nu băgă de seamă şi, fiindcă acum cărarea se lărgise, porni să meargă mai liniştită alături de mine. Simţea parcă nevoia să se plângă de Tonino, băgam de seamă, şi mă lua drept duhovnic. Rănită şi în acelaşi timp stăpînită de el, se răzbuna în faţa mea, fiindcă lui nu îndrăznea să-i spună cuvinte de ocară. La ce înjosiri ciudate, spre ce neruşinări de necrezut sînt tîrîte sufletele încătuşate de dragoste! Aş putea spune că, deşi îndurasem atîtea în viaţă, pînă în ziua aceea nu cunoscusem astfel sufletul omenesc: îndrăzneţ, hotărît, străin de prietenie, străin de credinţă, suflet al omului ce nu cunoaşte înţelesul adevăratelor îndatoriri omeneşti.

În ziua următoare, fiindcă dădusem de veste că aveam de făcut un drum care mă îndepărta cu desăvîrşire de locul întîlnirii, o văzui pe nevastă-mea îmbrăcîndu-se devreme, hotărîtă să mă întovărăşească. Mă înşelam oare cu privire la purtările ei! Privirea ei îl minţise pe Tonino? Ori avusese remuşcări peste noapte şi, pornind alături de mine, avea de gînd să se smulgă din calea primejdiei?

Dar, peste cîtăva vreme, băgai de seamă că toate astea nu erau decît şiretenii. În clipa cînd eram gata să plec, o apucă durerea de cap. Eram hotărît, orice s-ar fi întîmplat, să n-o lipsesc de întîlnirea pe care-o făgăduise şi nici pe mine să nu mă lipsesc de bucuria ce-mi pricinuia pătrunderea adevărului O îndemnai să se culce şi-i spusei că nu voi pleca nici eu de-acasă, ca să nu se ostenească întru nimic cu treburile casei.

Nu putu să-şi ascundă surprinderea, şi mai ales nemulţumirea. Nu era bolnavă pînă într-atât, îmi spunea ea, şi n-aveam de ce să fiu îngrijorat; de altfel nu prea aveam obiceiul să mă arăt neliniştit şi să-i slujesc de paznic, orice i s-ar fi întîmplat Trebuia să-mi pierd o întreagă dimineaţă din pricina unui mucos care peste cîteva clipe avea s-o vindece şi s-o liniştească cu desăvîrşire. Dar, fiindcă eu stăruiam, ea se frămînta în toate chipurile şi nu mai avea astîmpăr.

— Ei bine, îmi zise, să mergem. Vreau să te întovărăşesc, fiindcă văd că prea te nelinişteşti din pricina mea. Poate că mă îmbolnăvesc mai rău dacă stau închisă, mai ales cînd ştiu că nu vrei să pleci nicăieri de teamă pentru mine.

Stăruia cu încăpăţînare. Plecarăm; dar, după trei sau patru sute de paşi, se opri, spunînd că se simţea mult mai rău; era încredinţată că un ceas de odihnă avea să-i facă mult bine.

— Du-te înainte, îmi zise; la amiază vin şi eu acolo. Aşteaptă-mă sus.

Avea de gînd să-mi scape şi-mi jurasem că asta nu se va întîmpla. Mărturisii că nici eu nu mă simţeam tocmai bine, că se iveau semne de furtună şi că nu era nici plăcut nici cuminte să mă urc pe creasta muntelui pe-o vreme păcătoasă.

Pornirăm înapoi spre casă; îmi mulţumi pentru grija ce-i purtam; era însă peste măsură de neliniştită, vedeam destul de bine. Nu se putu stăpîni să nu trîntească cu ciudă uşa de la odaia unde pretindea că are de gînd să se odihnească.

Urcai în odaia mea de lucru. De-aci vedeam şi auzeam tot ce se petrecea în casa de scânduri, uşoară, cu toate că era destul de trainică; prin zid se auzea, de pildă, tot ce se vorbea în odaia de-alături, afară ori în împrejurimi.

Ştiam, fără îndoială, mai dinainte ce-avea să se petreacă. Felicia avea să scrie ori să pună un semn pe acoperiş, ca să dea de veste iubitului ei că nu putea veni. De două ori ieşi din odaia ei. De două ori mă auzi plimbîndu-mă înadins prin balconul de la etajul de sus. Nu se putea strecura în clădirea din fundul curţii, fiindcă ar fi însemnat să dea cu ochi: de mine. Prin urmare trebui să se lipsească de semn.

Nu-i rămînea decît să scrie: nu voia să-l facă pe Tonino să creadă că înadins îl lăsase să se chinuiască, aşteptînd-o în zadar; dar unde să-i trimită scrisoarea şi prin cine? Avea pe cineva de încredere? Nu. Tonino era prea dispreţuitor ca să primească în fiecare clipă ameninţarea ce sta spînzurată ca o sabie deasupra capului vinovaţilor. Trebuia să aibă un mijloc de schimb al scrisorilor, pe care nu-l bănuiam şi pe care n-aveam cum să-l cunosc.

Mijlocul era simplu. Îmi închipuiam că trimetea vreun copil cu ceva daruri, şi-i poruncea să treacă pe la colibele lui Sixte More, fiindcă, îi spunea ea, se întîmpla să fie Tonino pe-acolo, astfel că trimisul scăpa de-un drum prea lung pînă la casa Vaninei. Tonino pîndea în marginea drumului şi, cînd zărea trimisul, îi ieşea înainte, lua pachetul pe care trebuia să-l ducă soţiei sale şi pleca.

Toate astea le pricepui din discuţia pe care Felicia o avu cu un mic păstoraş pe care îl chemă în odaia de jos şi care, după cîteva clipe, ieşi cu un mic pachet sub braţ. Porni pe cărarea ce ducea drept la locul de întîlnire.

Trebuia să mă grăbesc. Ieşii, prefăcîndu-mă îngrijorat ca nu cumva să-mi trezesc nevasta din somn şi, cînd ajunsei aproape de fereastra ei, mă furişai într-un tufiş des, astfel că ea n-avea cum să mă vadă. La urma urmei, chiar dacă mă vedea, îşi putea închipui că mă duceam undeva la vreo treabă şi că aveam să zăbovesc cîtăva vreme. Pornii înadins pe-o cărare ce ducea în altă parte şi mă furişai din tufiş în tufiş. Ajunsei la o văgăună care, după ce scobea pămîntul în stînga, urca numaidecît spre dreapta, în partea unde se afla peştera. Odată scăpat de privirea Feliciei, începui să urc cu-atîta iuţeală, încât mă întâlnii cu copilul mai-nainte de-a fi intrat în pădurice, la un kilometru depărtare de culcuşul unde trebuia să se fi ascuns Tonino.

— Unde te duci, Petre? întrebai pe copil cu multă bunăvoinţă în glas,

— Mă duc, răspunse el, să duc un dar finului cocoanei.

— Dar şi eu mă duc tot la Varvalt, reluai. Dă-mi mie pachetul, îl duc eu.

— Nu, domnule, nu se poate.

— De ce?

— Cocoana mi-a spus: „Să-l dai domnului Tonino în mînă. E un dar pe care vreau să-l dea nevestei lui.”

— Lasă că-l duc eu.

— Dar dacă mă ceartă cocoana?

— Aşteaptă-mă aci; ne vom întoarce împreună şi-ţi făgăduiesc că. voi spune cocoanei cum s-au petrecut lucrurile ca să nu te certe. Uite, coboară-te colo în văgăună, ascunde-te şi aşteaptă-mă. Te voi chema peste cîteva clipe.

Copilul nu aşteptă să-i spun de două ori. Pornii in pădurea de dincolo de locul unde era peştera. Desfăcui pachetul, care nu era legat decît cu o panglică roşie; nu găsii în el decît o scufiţă de copil. Cu toate astea îmi părea mult mai greu. Îl cercetai cu de-amănuntul pe toate părţile. Fundul îmi păru peste măsură de gros; avea prin urmare o ascunzătoare. Trebuia să desfac hîrtia care ascundea vina. Cum să fac ca să nu se cunoască urmele cercetărilor mele? Casa doctorului se afla la o mică depărtare; era apoi tocmai vremea cînd îşi făcea drum pe la casele oamenilor. Eram pe deplin convins că aveam să reuşesc. Totul se petrecu în câteva clipe. Slujnica lui îmi îngădui să intru în odaia de lucru ca să fac o scrisoare şi, binevoitoare şi, în acelaşi timp, ca să-mi arate că are încredere în mine, mă lăsă singur. Căutai şi găsii nişte gumă de lipit şi nici hîrtie albă nu-mi lipsea. Desfăcui încet cele două foi de carton. Găsii între ele o scrisoare îndeajuns de lămuritoare.

„Nu pleacă de lîngă mine şi n-am să pot scăpa! Ai să mă aştepţi mult, poate că mă aştepţi chiar în clipa aceasta! Văd, îţi simt de-aci mînia şi furia geloziei! Ştiu ce mă aşteaptă! Ai să mă certi, îţi vei iubi mai mult nevasta sau, cel puţin, te vei preface c-o iubeşti mai mult. Zile, săptămâni vor trece, fără să vrei să mă aştepţi din nou, fără să vii să mă vezi, fără să-mi trimiţi o amintire sau un cuvînt de mîngîiere! Iar eu voi fi silită, ca şi ieri, să vin la tine şi să îndur obrăznicia învingătoare a păstoriţei tale! O, Doamne, Doamne, asta e tot ce mi-ai făgăduit? Cât eşti de crud şi de schimbător! Ce te îndeamnă să te prefaci că eşti gelos? Nu-l iubesc pe Sylvestre, ştii foarte bine. L-am iubit, îţi mărturisesc fără sfială, şi-l iubesc încă cu veneraţie şi c-o adîncă însufleţire intelectuală. El e idealul meu, Dumnezeul meu pe pământ. Am crezut c-am să-l pot iubi altfel, poate chiar l-am iubit, cine Ştie?

Da, îmi pare c-am fost fericită în braţele lui, nespus de fericită! Nu vreau să te mint, dar, de-un an, de cînd, spre nenorocirea mea, ţi-am cunoscut Şi ţi-am împărtăşit iubirea, alături de el n-am mai simţit decît teamă şi ruşine. Nu ştiu dacă a băgat de seamă că nu mai sînt aceeaşi. Poate că nu se îndoieşte de nimic şi chibzuieşte totul în linişte; da, chibzuieşte, nu cu nepăsarea de care îl crezi în stare, ci c-o nemărginită bunătate. Caută totdeauna să lămurească în bine, spre folosul altora, ceea ce l-ar putea nemulţumi şi îndurerа. Şi-a zis poate că, de vreme ce nu-l mai iubesc, el singur e vinovat, şi-atunci a devenit şi mai bun, şi mai mîngîietor. Eu însă trebuie să joc o groaznică comedie ca să-i ascund moartea sufletului meu sub sărutările tale. Ah, nenorocită ce sînt! De cîte mustrări m-am făcut vrednică…! Ei bine, te iubesc ca o nebună şi, dacă aş fi iubită de tine aşa cum am crezut că aş putea să fiu, nu m-aş căi de nimic. Adu-ţi aminte de cele dintîi clipe ale fericirii noastre; nu e mult de atunci, un an! cât de frumoasă mi-a părut vara trecută! Era soare în sufletele noastre şi-aveam flăcări în sînge. Pe vremea aceea n-aveam mai multă conştiinţă decît o floare, nici mai multă mândrie decît o pasăre. Mă zăpăcisem… Erau atîţia ani de cînd spuza mocnea sub cenuşă… Mă chinuia setea de voluptate pe care numai tu mi-ai potolit-o… Nu ştiam încă nimic… Iată de ce, tremurând de teamă şi de dorinţă lângă tine, gîndul că aş putea să fiu deznădăjduită m-a azvîrlit la sînul unui prieten mult mai bun şi mult mai cuminte. Vai! Nu m-a amăgit şi deznădejdea de care mă temeam nu m-a cruţat. Nu căuta să te împotriveşti. Ai un suflet prea chinuit de patimi ca să rămîi acelaşi, şi bag de seamă că nu mă mai iubeşti… Iată însă că, în loc să te liniştesc, în loc să-ţi dezvălui dragostea mea, eu te supăr şi mai mult! Nu-ţi place cînd îţi spun toate astea şi ţi le spun înadins, fără întrerupere. În loc să mă cerţi şi să mă ameninţi, iubeşte-mă! Nu eşti tu în stare să-mi răspunzi decît cu mîngîieri şi cu vorbe bune? Acest răspuns, ştii foarte bine că, venind din parte-ţi, e pentru mine un prilej de nelinişte; dar trăim despărţiţi, ne vedem rareori şi rareori putem fi singuri, departe de ochii lumii. Cînd se iveşte cineva în preajma noastră, cum se face că ne certăm, cînd tu parcă mă urăşti, cînd parcă şi eu mă simt pornită să te urăsc? E ceva groaznic răul pe care îl facem cînd avem de gînd să ne întoarcem la vechea prietenie, la legăturile noastre de familie şi de interes comun! Cum îţi vine să crezi că nu mă gîndesc la viitorul tău, cu mai multă grijă şi cu mai multă înţelepciune decât tine? Văd bine că n-o să am copii. Sînt blestemată! Sylvestre a avut; nenorocirea porneşte numai de la mine. Îmi făgăduieşti… Nu, sînt blestemată! Va trebui ca toţi copiii tăi să

fie ai mei, cu toate că nu-i iubesc; dar ce vrei tu, vreau şi eu. Sylvestre nu vrea nimic. Am stat cu el de vorbă în această privinţă, chiar ieri seară; nu vrea nimic. N-ai de ce te teme, de vreme ce mi-ai poruncit să nu-i fiu decît soră. Dacă mă iubeşti, aşa va fi, voi găsi un mijloc să scap, spunîndu-i că sînt bolnavă. E atît de încrezător şi-atît de supus! Bietul Sylvestre! în sfîrşit, iubeşte-mă, asta e totul. Întoarce-te plin de înflăcărare şi de dragoste, cum ai fost la început. Altfel mă voi omorî, fiindcă prea sînt vinovată, ştii foarte bine. Poate că acum nu-mi dau bine seama de asta. Atît timp cât mă poate călăuzi nădejdea, voi şti să-mi înăbuş căinţa; dar, dacă mă zdrobeşti, dacă mă părăseşti, voi ajunge să mă urăsc de moarte şi n-aş mai putea îndura viaţa.

Îţi spun toate astea fiindcă trebuie; ai datoria să te gîndeşti bine la starea groaznică în care mă găsesc şi să cauţi să te păzeşti de nenorocire. Nu trebuie să te joci prea mult cu gelozia mea şi s-o ridici în nori pe imbecila de ţărancă pe care ai luat-o de nevastă din ciudă. Nu ştiu dacă nu voi ajunge s-o calc în picioare cînd voi vedea că încerci s-o înalţi prea sus în ochii mei. Ah, uite, simt că înnebunesc şi că am devenit prea răutăcioasă. Eu, care am fost atît de bună, văd că sînt cu totul alta; ai zdrobit bunătatea din sufletul meu. Pot încă să mă arăt binevoitoare faţă de nevastă-ta şi s-o copleşesc cu darurile mele, dar nu mă pot stăpîni să n-o urăsc cînd mă gîndesc la cel de-al doilea copil, ivit atât de grabnic după cel dintîi şi într-o clipă cînd tu îmi jurai că nevasta ta nu e pentru tine decît o slujnică pe care n-o mai poţi iubi! Sînt de plîns, clipele trec, Sylvestre se încăpăţînează să stea în biroul lui. Voi întrebuinţa mijlocul pe care mi l-ai dat ca să-ţi scriu; îmi pare că e foarte bun. Adio! Vino curînd ori hotărăşte o altă zi pentru întîlnire; ia seama să nu vin la tine şi să spun totul soţiei tale ori bărbatului meu. Sînt în stare să fac orice dacă mă laşi să număr încă zilele şi săptămînile în prăpastia deznădejdei şi-a neliniştii! ce mă chinuie de-atîta vreme!”

Ce drept aveam să opresc din drum această scrisoare josnică şi revoltătoare? Era un spin mai mult în cununa de răni pe care şi-o împletise Tonino, crezînd că se împodobeşte cu laurii victoriei şi mirtul dragostei. Cei doi nenorociţi aveau să se pedepsească unul pe altul; ispăşirea trebuia să vină. Intrînd în joc, nu puteam decît să grăbesc lucrurile. Despărţite dintr-odată, cele două fiinţe se aşteptau cu adîncă părere de rău; mai bine era să las să devină un chin nesuferit, de neînlăturat, unul faţă de celălalt. În clipa aceea mă simţeam neînduplecat.

— Să se sfîşie, să se blesteme! strigai; să-şi ruineze fiecare viaţa prin ura celuilalt. Să se urască, să se omoare! Aci sfîrşeşte pentru mine datoria adevăratei ocrotiri.

Împăturii scrisoarea, pe care-o citisem aproape fără s-o ating, atît îmi era de nesuferită. Închisei cutia cu îndemînare; nu se cunoştea stricăciunea. Pornii apoi să mă întîlnesc cu micul Petre şi i-o dădui.

— Am vrut să mă duc eu la Vervalt, i-am zis, dar a trebuit să trec pe la un vecin care m-a rugat să-i fac un bine şi n-am timp. Du-te unde ţi s-a spus, n-ai întîrziat decît un ceas şi, dacă stăpînă-ta te va certa, vino şi mă caută să o lămuresc eu cum stau lucrurile.

El porni pe drumul ce ducea la colibele lui Sixte More, iar eu mă strecurai prin pădure pînă aproape de peşteră.

L-am găsit pe Tonino plimbîndu-se cu luare-aminte prin împrejurimi, foarte liniştit dealtfel. Probabil atunci venise; nu-i păsa c-o lăsase pe Felicia să-l aştepte o dimineaţă întreagă. Nu prevăzuse că se putea întîmpla să nu poată veni şi că o nouă scrisoare se putea ivi, căzînd de-a dreptul *în* mâinile Vaninei. Primi scrisoarea la marginea drumului, spuse copilului să plece şi se ascunse printre stînci ca s-o citească în linişte.

Am băgat de seamă, după înfăţişarea lui, că devenise omul destul de obişnuit cu ticăloşia care, tocmai din această cauză, îl făcea stăpîn pe sine şi liniştit în privinţa legăturilor vinovate cu nevasta altuia. Avea oare să-i răspundă? Ştiam că purta în buzunare hîrtie şi creioane, fiindcă îşi petrecea viaţa socotind şi luând fel de fel de însemnări. Şedeam ascuns la o depărtare oarecare; aşteptam.

L-am zărit ivindu-se şi rupînd în mii de bucăţi cartonul pe care îl lipisem cu atîta grijă, azvîrlind bucăţile printre crăpăturile stîncilor. Vîrî apoi scufiţa în buzunar, fără să se gîndească c-o putea strica, şi coborî în grabă spre Drăcoaica. N-avea, de altfel, nici un motiv să se ascundă şi puteam foarte bine să-l primesc în casa mea în chipul cel mai firesc.

L-am lăsat să treacă înainte şi mă gîndeam la tot ce-avea să se întîmple, la tot ce trebuia să se întâmple. Fără îndoială, Felicia mă căutase prin tufişul unde mă ascunsesem şi, nevăzîndu-mă, se putea mîndri că avea încă prilejul să stea de vorbă cu amantul ei. Poate că venea să-l întîmpine.

De-abia avusesem vreme să-mi răsfir acest gînd prin minte şi-o şi văzui venind.

Părea neliniştită şi privea cu teamă în juru-i, parcă ar fi ştiut că cineva o urmăreşte, îl întîlni numaidecît, îi vorbi fără îndoială în aşa fel ca să-l liniştească şi intră cu el în pădurea unde mă aflam şi eu.

Îi pierdui din vedere. Dar, foarte aproape de mine, le auzeam paşii prin iarba uscată şi plină de crengi desprinse din copaci. La început îmi păru că se depărtează, dar sunetul glasului lor îmi arăta altfel lucrurile. Se plimbau acum pe-o pajişte înverzită, într-un luminiş, dincolo de tufişul din care îmi făcusem un adăpost; pe măsură ce eu mă furişam în umbră, ei se apropiau şi mai mult. Bineînţeles, locul care îmi păruse cel mai bun, de unde puteam vedea totul fără să fiu văzut, îl căutau pentru ei, şi-apoi cunoşteau mai bine decît mine toate amănuntele unei ascunzători vecine cu locul lor de întîlnire.

Mă furişam mereu, în linişte, dar în cele din urmă trebui să mă ascund după o stîncă, deasupra căreia copacii îşi încrucişau crengile în faţa unei prăpăstii adînci. Veniseră foarte aproape de mine. Nu se zărea prin partea locului nici o cărăruie, totul era pustiu, tăcut şi liniştit.

Se aşezară la cîţiva paşi de mine şi trebui aproape să mă ghemuiesc într-un colţ, cu răsuflarea oprită.

— Ce te face să mă aduci prin mărăcinişurile astea, zicea Tonino, când puteam foarte bine să intrăm în peşteră, fără să fim văzuţi de nimeni?

— N-am să stau de vorbă cu tine, răspunse ea, şi nici n-am să mă supun îmbrăţişărilor ce m-ar umili, lipsindu-mă de voinţă, mai-nainte de a-mi fi răspuns la ceea ce ţi-am scris. Trebuie, vreau să-mi răspunzi!

— Crezi oare că, dacă aş vrea, te-ai putea împotrivi aci mai mult decît dincolo?

— Aci mă voi împotrivi. Numai dacă aş ridica glasul şi te-aş îngrozi. Acolo, în peştera aia blestemată, aş putea să ţip şi să te ameninţ mult şi bine; acolo îmi eşti stăpîn, acolo… Oh, la început, nu ştiu cum, fără să-mi dau seama… Nu mă chinui cu zîmbetul tău răutăcios… M-am zbătut o zi întreagă şi, cînd am vrut să fug, ai întins braţele şi m-ai închis ca sub o poartă de fier. Ai fost aspru cu mine.

— Minţi!

— M-ai stăpînit fără să vreau, o jur în faţa lui Dumnezeu!

— Oare numai ca să-mi aduci mustrări pe seama unor amintiri pe care le-ai găsit în urmă blînde şi mîngîietoare m-ai tîrît pînă aci? Spune, ce vrei? Scrisoarea ta e o curată nebunie, cum au fost toate celelalte. Nu ştii ce spui, mă iubeşti şi mă urăşti, îi iubeşti pe bărbatul tău şi, cu toate astea, mă iubeşti numai pe mine. Ai remuşcări, dar nu-ţi pasă de nimic, vrei să-mi înfiezi copiii şi nu-i poţi suferi. Mărturisesc că ţi-ai pierdut mintea. Nu ştiu ce să mai fac din tine.

— Tu ai datoria să găseşti un mijloc de vindecare. Eu nu pot să găsesc niciunul, de vreme ce sînt o nebună.

— Dar pentru tine toate au devenit cu neputinţă. Ne rînduisem viaţa atît de bine! Căsătoriile noastre, ce păreau la început c-o să ne despartă, ne-au deschis o cale de linişte desăvîrşită. Nu eram răspunzători de fericirea casnică a unuia ori a celuilalt, şi totul mergea de minune; sîntem prea stăpîniţi de patimă ca să putem trăi împreună, vezi foarte bine. Tu, cu bărbatul tău bun şi cumsecade, eu cu nevasta mea proastă, care totuşi e blîndă şi ascultătoare, n-aveam decît să ne iubim cu toată puterea sufletelor noastre, în taină, cum cere adevărata iubire, hărăzindu-ne clipe de bucurie, cu oarecare teamă, pregătindu-ne mai dinainte ca să le putem gusta ca pe-o izbândă plină de vrajă. Ce-a fost mai frumos, mai tineresc şi mai puternic decît primele noastre întîlniri? Peste iarnă au devenit mai grele, mai rare şi mă urai, parcă eu aş fi coborît iarna pe pămînt. Ţi-ai muncit gîndurile, s-a ivit plictiseala, te-ai lăsat în voia mîngîierilor bărbatului tău. Deveniseşi voioasă şi credeai că mă faci să sufăr, vorbindu-mi numai de el. Din pricina ta eram neliniştit, îndurerat şi poate mai nebun decît tine. Nu ţi-am mai îngăduit să-i fii nevastă, şi azi încă fac acelaşi lucru cînd sălbăticia dragostei mă înrăieşte, dar trebuie să chibzuim lucrurile şi să recunoaştem că o astfel de viaţă e cu neputinţă între doi amanţi care s-au căsătorit. De-aceea, păstrează-ţi judecata, nu-l face nenorocit pe bietul Sylvestre, pe care poate eu îl iubesc mai mult decît tine, fiindcă tu eşti răutăcioasă cu el şi, în loc să-ţi petreci vremea cu remuşcări zadarnice, ai face mai bine să te ascunzi şi să nu te arăţi în faţa lui nemulţumită şi pornită împotrivă-mi. În cele din urmă va ghici totul şi odihna lui se va risipi pentru totdeauna. Eu sînt cu desăvîrşire liniştit în această privinţă. Nu-i vreau decît binele, m-aş arunca

în foc pentru el; numai el îmi pare cu adevărat vrednic de respect. Nu vreau să-l lipsesc de nevastă, de prietenie, de fericire. Nu ştie că această nevastă plăcută din toate punctele de vedere, are simţurile…, e chinuită de unele cerinţi ale inimii, dacă vrei, pe care nici el, nici eu, nimeni pe lume nu i le poate mulţumi. Haide, nu te supăra, nu-mi vîrî unghiile frumoase în carne! Prin asta îţi aduc o laudă, din punctul meu de vedere, fiindcă, devreme ce te ador, înseamnă că aşa eşti. De altfel, am vrut să fiu al tău şi asta n-o pot uita. Am vrut-o cu cea dintîi bătaie a inimii mele. Bănuiam în fiinţa ta ceea ce nimeni nu ştia, ceea ce nici tu nu ştiai; un nor de flacără te învăluia, prin care Sylvestre nu te putea vedea limpede ca mine, care te urmăream la fiecare pas. Fii încredinţată că, dacă te-ar fi văzut cu ochii mei, el care e atât de cumsecade, nu s-ar fi legat de tine; ţi-ar fi fost amant poate, dar niciodată bărbat; s-a înşelat însă. Oamenii care nu au nici un fel de scădere, nu pot să vadă scăderile altora. Am zis scăderi, fiindcă aşa se numesc patimile. Ştii că îmi bat joc de ele, că nu-mi pasă nici de virtuţi; sînt ceea ce m-a făcut Dumnezeu. Nu mă supăr, chiar dacă aş fi luat drept sălbatec, drept fiară. Ca să cunoşti dragostea şi viaţa îţi trebuia un om ca mine, un ateu în ceea ce priveşte morala. Prin urmare, puteam fi fericiţi unul prin altul fără să smulgem nimic din fericirea bărbatului tău şi-a soţiei mele. Nici el, nici ea, nu ne cunosc, şi cu atît mai rău pentru ei! Din parte-mi nu vor avea decît prietenia şi îngăduinţa; dar fiindcă, la urma urmei, nu ne cer nimic altceva şi nu ne pot înţelege pornirile, să zicem că asta e un bine pentru toţi patru şi nu te îndoi că bine-am făcut cînd am căutat să-ţi înving anumite rătăciri. Ai vrea, prin capriciile tale, să tulburi farmecul unei vieţi pe care am făcut-o plăcută şi mulţumitoare, aducătoare de fericire pentru amîndoi. Te rog să te liniştesti şi să ai aceeaşi încredere în mine… Lasă-mă, adăugă el, să-ţi călăuzesc viaţa, afacerile, viitorul, pe bărbatul tău chiar, care nu vrea altceva decît să se adâncească în cercetarea lucrurilor frumoase, ferindu-se de orice fel de tulburări. Nu te nelinişti din pricină că-mi iubesc păstoriţa şi că s-ar mai putea întîmpla să-mi dăruiască încă vreo cîţiva copii. Mai mult de zece n-o să am. Şi-apoi, nu poate fi primejdioasă o femeie care nu are altă grijă decît să-şi crească copiii. Să fii geloasă pe Vanina, tu? E o prostie, e o nedreptate, e o lipsă de suflet… Biata Vanina, dacă m-ar vedea murind de dragoste la picioarele tale, ar muri. de mirare şi de umilinţă. Vrei oare s-o omori, tu, atât de mare şi atît de nobilă? Nu, ştiu că nu vrei asta, după cum nici eu nu vreau să-l omor pe bunul şi pe scumpul meu Sylvestre, smulgîndu-l din ghearele înşelăciunii. Să respectăm legăturile noastre, iată

singura morală pe care o pricep şi după care mă voi călăuzi, oricare mi-ar fi calea pe care va trebui să merg. Să fim buni, binevoitori şi cu răbdare, atunci vom fi mulţumiţi de noi înşine şi vom fi mulţumiţi unul faţă de celălalt. Să ne îmbătăm de bucurie, să dăm străduinţelor, îndatoririlor şi afacerilor noastre clipele ce ne despart. Să nu ne certăm pentru nimicuri, pentru bani, pentru tot ce se leagă de mine şi de tine. Astea sunt lucruri care te muncesc numai pe tine şi prin ele cauţi să mă nelinişteşti şi pe mine. Lasă-mă să cîrmuiesc barca aşa cum înţeleg eu. Ce-ţi pasă dacă-mi mănînc averea, primejduind-o pe-a ta? De cînd ţii atît de mult la bani? Ce-are a face averea cînd e vorba de dragostea noastră? Spui că nu vei avea niciodată copii şi-apoi ştiu că bărbatul tău nu e omul banului. Vrei să devii o femeie zgîrcită, tu care te-ai străduit şi-ai strîns numai pentru alţii? Haide, cred că ţi-am răspuns la toate, ce mai ai de spus?

— Am de spus, strigă Felicia cu mînie, că eşti un om stricat şi un şiret. Îmi place că-mi ţii predici despre datoriile în căsnicie, călcînd în picioare orice fel de morală. Asta îţi stă bine, ţie, să iei apărarea bărbatului meu! Uite, mărturiseşte că am început să te plictisesc, că numai din cînd în cînd ai vrea să vii să faci vreo nebunie cu mine, socotind asta o întâmplare nostimă…, adormindu-mi bănuielile printr-o comedie de patimă şi de simţire, prin cuvinte pline de viclenie, prin fraze pregătite mai dinainte, ce par în gura ta un fel de jurămînt. Altfel îţi iubeşti nevasta din toată inima şi-ţi rîzi de mine în tovărăşia ei. Ascultă-mă însă, dacă minţi ori nu, să ştii că nu vreau să te mai porţi astfel cu mine. N-am nevoie de extazul, de cuvintele, de suspinele şi de strigătele tale, am nevoie de prietenia, de încrederea, de supunerea ta, de tine, în fiecare clipă a vieţii mele; dragostea pe care-o dai soţiei tale o vreau… Altfel, îmi voi schimba, rolul faţă de ea: va fi stăpîna ta, bucuria şi hazul tău de-o clipă… Ştiu acum cîtă amărăciune şi câtă neliniște îţi pricinuieşte o clipă de dragoste; i-o voi lăsa întreagă, fără gelozie; mai bine s-o plîng decît s-o invidiez. Asta vreau, mă înţelegi? Vei veni să stai la mine, vom găsi un mijloc pentru asta, şi te vei duce s-o vezi numai din cînd în când. Ea nu se va împotrivi. Îi vei vorbi cu aceleaşi cuvinte cu care m-ai fermecat pe mine, se va crede adorată, va socoti că m-a înjosit, în timp ce numai eu voi avea dreptul să rîd de ea.

— Foarte bine, reluă Tonino în bătaie de joc. Te-ai gîndit cum nu se poate mai bine. Dar cu Sylvestre ce facem?

— Ah, nu-mi vorbi de el, dacă vrei să nu mă urc pe stîncă şi să mă arunc cu capul în jos în prăpastie.

— Vezi bine că ţii mai mult la el decît la viaţa ta, mai mult chiar decât ţii la mine şi, prin urmare, am dreptul să fiu gelos…

— Da, dar nu eşti. Asta poţi s-o bagi de seamă numaidecît. Eu însă…

— Tu eşti geloasă din amor-propriu, n-ai avut nici un pic de dragoste pentru mine.

— Se poate. Cum n-ai avut nici tu pentru mine. Cine ştie! Decăderea ne-a unit, şi-atît.

— Rosteşti cuvinte prea grele.

— Adevărul e greu şi crud. Hai, pleacă! Mi-am priceput soarta. Îmi voi ispăşi vina iubindu-mi bărbatul… şi te voi uita.

Ea vru să plece, el însă căută s-o oprească. Într-adevăr, Tonino se plictisise şi-ar fi rupt-o cu ea numaidecît dacă ceva puternic nu s-ar fi ascuns sub patima lui senzuală. Făcu, fără îndoială, o mare sforţare ca să se scuture de oboseala gândurilor şi de pustiirea inimii. Îi vorbi cu acel amestec de vrajă şi de zădărnicie, pe care povestirea mea n-ar fi în stare să-l zugrăvească. Erau cuvinte pline de îndrăzneală, de nelinişte, uneori supărătoare, alteori primejdioase şi umilitoare pentru orice femeie care le ascultă şi le primeşte. Căuta să pătrundă efectul supărător sau îmbucurător în toată fiinţa Feliciei, oprindu-se în răstimpuri şi privind-o în ochi c-o linişte desăvîrşită.

Încheierea acestei neînţelegeri care trebuia să lămurească o stare de lucruri, dar care, de altfel, o întunecă şi mai rău, fu aceea că el trebuia să aibă răbdare şi să aştepte… Ce? Răspunsul era fatal. Pentru asta trebuia să aştepte ori moartea mea, ori moartea Vaninei. Eram încă tînăr şi în putere dar de multe ori făceam plimbări nesocotite printre gheţuri; era de-ajuns să se mute o singură piatră din loc, în glumă chiar, ca să cad şi să-mi zdrobesc trupul de stînci. De altfel, mă luptam cu fel de fel de primejdii zilnice; eram un om prea bun, şi-n afară de asta, aveam un suflet de copil. Eram în stare să mă arunc în apă ca să scap o furnică. Prin urmare, era foarte uşor să-mi găsesc moartea într-o zi. Chiar sănătatea mea putea fi ameninţată de o mare primejdie. Cei ce n-au fost bolnavi niciodată, ca mine, se sting la cea dintâi

lovitură. Îmi era de-ajuns o răceală, mai ales că umblam toată ziua prin soare. Nu mă îngrijeam cîtuşi de puţin. Asta era o mare nesocotinţă la vârsta mea. De-un fir de păr atîrna viaţa. N-aveam de ce mă îngrozi de anumite legături ce devin în cele din urmă o povară; nimic nu e veşnic. Tot ce se poate prevedea cu deplină judecată e adevărul că bătrânii trebuie să moară înaintea tinerilor. Roadă coaptă cade cea dintîi**.** Prin urmare, bunul Tonino, plîngîndu-mă înainte de-a fi murit, făgăduia soţiei mele să mă înmormânteze şi să-mi supravieţuiască. Viaţa Vaninei, de altfel, era mult mai primejduită; era să moară în clipa cînd a născut primul copil şi, de vreme ce Felicia îl silea să spună totul, o încredinţa, cu tonul lui de obraznică linişte sufletească, că, din vremea aceea, biata lui nevastă suferea de piept; în sfîrşit, zicea el, viitorul putea să aducă multe bucurii, în ciuda amărăciunilor şi neliniştei din clipele lor de zbucium. Fiecare om îşi are soarta lui. El credea în asta, crezuse întotdeauna. Îşi spusese încă din copilărie: „Voi fi bărbatul Feliciei”, şi, în ziua cînd se însurase cu Vanina, un glas necunoscut îi şoptise în faţa altarului: „Aşteptînd, vei avea-o pe aceea pe care o iubeşti”. Acum o stăpînea, căsătoria avea să vină mai tîrziu.

— Nu ştiu cînd, nu ştiu prin ce împrejurare, adăuga el, dar aşa e scris, simt, prevăd şi te sfătuiesc să ai încredere. Vei vedea! Crede-mă ori taci, nu mă lipsi de visul care singur îmi dă viaţă.

Zîmbeam cu dispreţ, auzindu-l pe Tonino vorbind astfel de soarta ce părea în mâna lui o jucărie. Aşezat sub stînca ce ne despărţea şi de la poalele căreia se deschidea prăpastia, îi priveam cocoţaţi pe-o limbă de pămînt pe care furtuna o putea smulge şi prăbuşi; îmi ziceam însă că se putea întîmpla să fie mîncată mai mult dedesubt şi, prin urmare, ameninţată să cadă mai lesne decît îmi închipuiam. Din nebăgare de seamă Tonino o putea face să lunece la vale, chiar peste locul unde mă aflam. Şi-apoi, dacă aş fi scormonit cu bastonul în nisip, nu se putea întâmpla ca întreaga stîncă să se prăbuşească, cu întregul lor cuib, peste mormîntul meu?

Mă obosisem peste măsură ascultîndu-i; mă plictisisem. Nu ştiu ce şi-au mai spus; după ce s-au depărtat, n-am vrut să-i mai ascult, nu i-am mai urmărit cu privirea, legăturile lor parcă n-ar mai fi avut nici un rost pentru mine.

Acum ştiam tot ce trebuia să ştiu; trecutul, acestei legături, prezentul şi gîndurile lor pentru viitor, sinceritatea, limpezimea minţii şi însufleţirea

vinovaţilor, îndrăzneala, sofismele, temerile şi speranţele lor, toate îmi erau cunoscute. Rolul meu se schimba cu desăvîrşire. N-aveam de ce mă nelinişti, cercetările se sfîrşiseră; n-aveam decît să-mi caut pricina în suflet, rostind apoi cuvîntul de osîndă.

Dar, oricît de mîhnit şi de neliniştit eram, rămâneam încă un om cu destulă judecată ca să-mi dau seama că, mai-nainte de a-i osândi pe vinovaţi, trebuia să văd cît de mare era vina lor şi, mai înainte încă de toate astea, să judec prin ei întregul neam omenesc. Trebuia poate să urc şi mai sus şi să mă pierd în contemplarea infinitului, fiindcă niciodată nu-l puteam defini pe om dacă în rosturile lui nu-l amestecăm şi pe Dumnezeu.

Nu-mi puteam lămuri lucrurile decît după cunoştinţele mele şi n-aşteptasem să se ivească ziua aceea ca să-mi dau seama care era tăria credinţei mele. Nici *spinosist*, nici *cartezian*, luam de altfel o hotărîre pe care-o putea lua oricare om din vremea mea, smulsă dintr-un sistem ori dintr-altul, şi căutam să mă întregesc prin doctrina progresului, ce parc-ar avea o strînsă legătură cu celelalte doua doctrine. Într-adevăr, dacă e drept că Spinoza a descoperit o mare taină, susţinînd că libertatea şi răspunderea conştiinţei noastre sînt mai puţin absolute decît admite Descartes, şi dacă iarăşi Descartes are dreptate lărgind mai mult decît a făcut-o Spinoza împărăţia acestei răspunderi şi-a acestei libertăţi, nu găsim nici la unul nici la celălalt cel din urmă cuvînt care să poată răspunde acestei ciudate întrebări. Catolicismul e cartezian prin aceea că admite răspunderea absolută, pornind de la pedeapsa veşnică. Prin urmare, catolicismul nu schimbă nimic, devreme ce pedeapsa veşnică e respinsă de judecată, de simţire şi chiar de experienţă, urmărind lucrurile prin asemuirea lor.

Noua filozofie admite o noţiune superioară, şi n-ai nevoie să fii nici prea erudit, nici prea fin ca să bănuieşti adevărul ce se desprinde din cele mai de seamă studii ale zilelor noastre. E un adevăr limpede, bazat pe experienţă, vasăzică, pe critica istoriei oamenilor, şi are o atît de rară putere de întindere încît simţirea şi judecata îl primesc fără nici un fel de împotrivire.

Omul nu e nici înger nici fiară, a zis Pascal. Putem spune şi noi acelaşi lucru, şi-l spunem toţi, sau aproape toţi. Omul se supune în cea mai mare parte fatalităţii instinctelor lui, fiindcă sufletul lui nu e cu desăvîrşire liber; în anumite împrejurări, poate mai mult neobişnuit decît necunoscut, sufletul

nu e cîtuşi de puţin liber. Şi, cu toate astea, Spinoza e, dacă nu osîndit, cel puţin depăşit, înlăturat. Omul e un veghetor moral. Cînd nu mai e răspunzător de faptele şi de gîndurile lui, poate lesne cădea sub înrîurirea oricărui lucru, cum se întîmplă cu cea mai mare parte dintre oameni. Neamul omenesc a fost creat cu mijloace de a tinde spre desăvîrşire, prin urmare e cu putinţă ca omul să fie liber, fiecare veac, fiecare clipă din existenţa lui îi smulge un văl de negură de pe ochi, îi domoleşte o asprime a instinctului, îi dezvăluie o nouă rază de lumină în împărăţia minţii şi-o nouă undă de tărie în inimă.

Asta nu se poate băga totdeauna de seamă în mulţime, dar aşa e. Chiar în vremurile ce par că se pleacă spre decadenţă, o străduinţă subpămîntenească schimbă totul printr-o vie pregătire. Viaţa omenirii îşi are iernile ei mai mult sau mai puţin grele, primăverile se întorc totdeauna aceleaşi şi, fiindcă omul se avîntă spre progres fără să-şi dea seama, avînd în acelaşi timp o anumită putere de simţire, progresează dintr-odată cu simţire şi prin nesimţire.

O societate poate să fie putredă, poate să cadă şi să piară. Adevărul însă n-a rămas cîtuşi de puţin în urmă. Chiar dacă n-ar avea decît un singur reprezentant, el trăieşte, se risipeşte şi creează societăţi noi. Cataclismele nu distrug legile divine şi nici nu schimbă rostul lucrurilor morale şi intelectuale, după cum nu le schimbă rosturile fizice. Nu numai că aceste adevăruri nu pier, dar ele se înalţă şi se desăvîrşesc.

Oricine putea să-şi dea seama că frămîntările mele filosofice îşi aveau un înţeles. Dacă vinovaţii pe care aveam datoria să-i osîndesc erau, fără nici urmă de îndoială, robi ai instinctelor, două victime ale unei lumi întristătoare şi decăzute, nu erau mai puţin făpturi înţelepte, pe care o educaţie mai aleasă şi-o viaţă mai înţelegătoare le-ar fi putut smulge din gheara pornirilor vinovate. Dispreţuind pînă la dezgust fantezia bolnăvicioasă care îi făcuse să batjocorească fericirea casnică, aruncîndu-se unul în braţele celuilalt, mă vedeam silit să-mi aduc aminte că aveam în faţa ochilor mei un om care ar fi putut, cu sprijinul unei alte soarte, să devină un prieten foarte cinstit; o femeie care, din copilărie, ferită printr-o dragoste părintească de primejdia singurătăţii, ar fi putut rămîne curată şi să nu îndure, tot restul vieţii, fatalitatea morală şi fizică a celei dintîi greşeli. Libertatea morală dăinuieşte, dar poate fi înăbuşită în individ prin lipsa de sprijin intelectual, prin molipsirea stăpînitoare a răului.

În faţa acestei probleme, n-aveam de ce să mai cercetez rosturile căsătoriei şi să mă întreb dacă neputinţa de a fi desfăcută avea vreo legătură cu simţirea. Devenea iarăşi o chestiune, de fapt, de ordin public. Adulterul ascuns scăpa de sub supravegherea legislatorului. Soţul devenea judecător în însăşi cauza lui. Mă vedeam împuternicit cu un drept groaznic; dar orice drept e în strînsă legătură cu o îndatorire. De aceea căutai să înţeleg şi să-mi dau seama de datoria pe care o aveam de împlinit.

Vremea trece şi mulţi dintre noi ne trecem foarte curînd. Trăisem mai bine de-o jumătate de veac. Trecuse vremea cînd îmi plăcea foarte mult să citesc un roman care se numea *Jacques,* lucrare ce făcuse mult zgomot şi care mă înduioşase peste măsură în tinereţe. Era o operă de simţire curată pe care autorul o refăcuse de mai multe ori, dîndu-i diferite titluri, în aşa fel că mulţi dintre criticii neatenţi trecuseră cu vederea peste acest lucru. Eu înţelesesem îndeajuns întregul acestei opere şi-i urmărisem cu atenţia şirul gîndurilor. Prin urmare, părerea doamnei Sand sau, ca să vă lămuresc mai bine, cercetările şi bănuielile ei, nu erau lipsite de însemnătate pentru mine. Instinctele mele aveau parcă o strînsă legătură cu ale ei, de-aceea citisem şi răsfoisem pe *Jacques* ca oricare bărbat, mai mult sau mai puţin literat, care-l citise pe vremea mea.

Era o epocă încă neliniştită din pricina dezlănţuirii unor porniri romantice, epoca fiind îmbibată de eroi ca *Rene*, *Lara, Werther, Obermann, Childe-Harold* şi *Rolla*, tipuri de învinşi, de deznădăjduiţi şi de obosiţi ai vieţii. Jacques era un mic bastard din acea mare familie a deznădăjduiţilor care aveau dreptate să fie astfel. Se ivea în acest roman palid şi amărît; credea că mai poate trăi o nouă viaţă prin dragoste, dar nu era în stare. Era un *Obermann* al căsătoriei, sau mai degrabă căsătoria nu era pentru el decît picătura de fiere ce trece peste buzele paharului. Se lăsa pradă morţii ca să dea altora prilejul să se bucure de-o fericire care pentru el nu însemna nimic şi în care nu mai credea. Dacă ar fi avut în el vreun instinct de mărire, ar fi însemnat că nu-i pasă de viaţă. Dar, fiindcă nu putea să lupte, nu înţelegea să aibă vreo datorie; îşi făcea singur dreptate şi morala cărţii ar fi putut să fie aceasta: „Devreme ce nu ştii să vrei, n-ai dreptul să trăieşti”. În acest roman era vorba să se facă o teză pentru şi împotriva căsătoriei. Cred însă că autorul s-a înşelat. Nu se ridica nici atît de sus şi nici nu căuta rostul lucrurilor prea în amănunt. Era tînăr şi făcea parte dintr-o literatură care încă nu îmbătrînise.

Am spus că instinctele tinereţii mele aveau o strînsă legătură cu acelea ale lui Jacques. Mai tîrziu se însufleţiră prin desfăşurarea unei foarte frumoase drame de Alexandre Dumas, *Contele Hermann,* un fel de Jacques mai vioi, mai instinctiv şi mult mai îndrăzneţ decît al d-nei Sand; căci el se jertfea numai din eroism, fără să fi simţit mai dinainte dezgustul de viaţă. La urma urmei, aceşti martori prin voinţă ai iubirii înşelate nu erau cîtuşi de puţin nebuni. Orice inimă nobilă, în credinţa ei, simte numaidecît dorinţa de a muri.

Pe vremea despre care vorbesc, aceste născociri literare ar mai fi putut trezi în mine un ecou al simţirii. Fusesem şi eu romantic ca toată lumea. Am fost şi am rămas romantic; judecata vîrstei sănătoase nu fusese în stare să mă schimbe, după cum nu m-a schimbat nici bătrîneţea. Prin urmare puteam să ascult glasul ce-mi clocotea în inimă ca şi pe cel ce rostea un potop de blesteme în lumea visurilor mele, puteam să mă urc în livada Popicului şi să-mi caut în scobitura dintre gheţari moartea necunoscută pe care mi-o dorea vrăjmaşul meu şi pe care nevasta mea ar fi primit-o cu multă bunăvoinţă.

Devenisem însă om. Teama de moarte sau mai curînd zădărnicia sinuciderii se ivea în ochii mei odată cu datoria ce însemna pentru mine o hotărîre deplină. Ieşii învingător din ispita ce mă pîndea pînă şi în somnul meu tulburat. Cu gîndurile însetate de lumină, căutam să nu mă mai opresc o singură clipă.

Mai curînd sau mai tîrziu, un alt erou al autorului lui *Jacques* ar fi putut avea vreo înrîurire asupră-mi. Valvedre nu are nici o legătură cu Jacques Necredinţa soţiei sale îi întăreşte inima. Caută şi se bucură de-o nouă iubire. Se ridică problema divorţului. Personajele stau în strînsă legătură cu această legislaţie şi caută să se folosească de ea. Soţul înşelat nu crede că are datoria să rupă legăturile ce-i impun deplina ocrotire asupra soţiei. O priveşte cu luare-aminte în cea din urmă clipă, nu se mai însoară decît atunci cînd poate să dea o altă mamă copiilor. Adulterul, de astă dată, a pedepsit-o şi-a omorît-o pe soţie. Soţul a învins prin aceasta mînia şi durerea.

Cu mine însă lucrurile se petreceau cu totul altfel. Pe vremea cînd izbutise să mă înşele, soţia mea nu-mi pricinuia nici un fel de nenorocire şi nici o altă femeie n-ar fi fost în stare ca ea să-mi înfăţişeze idealul unei vieţi

mai frumoase. Ce rost mai aveam acum pe lume, cînd viaţa mea fusese zdrobită cu desăvîrşire? Nu-mi rămînea decît datoria, o datorie aspră, groaznică, pe care nimic n-o mai putea mîngîia.

Această datorie, pe care cugetul meu căuta s-o lumineze pe deplin, nu era nici să blestem, nici să pedepsesc. După cum e cu neputinţă să cumpăneşti tăria împotrivirii intelectuale şi morale, pe care o conştiinţă omenească, mai mult sau mai puţin luminată, o poate opune violenţei brutale a instinctului, de-asemenea e cu neputinţă filosofului şi fiziologistului să rostească cu toată hotărîrea o condamnare în materie de crimă. Legislatorul a recunoscut aceasta, despărţind pe judecător de călău într-un fel cît se poate de mulţumitor. Lumea îşi dă părerea cu privire la tăria faptelor ce s-au făcut vrednice de pedeapsă. Magistratul nu vrea să judece; el aplică un text de lege; totul se sprijină pe-un calcul al probabilităţilor, mai mult sau mai puţin izbutit.

Nu ştii ce să mai crezi cînd, în aceeaşi zi, faţă de cugetul tău, devii un viteaz ori un om de nimic. Răscolirea conştiinţei pentru un suflet cu adevărat simţitor e o străduinţă de neînchipuit care îţi lasă o urmă de îndoială. Cum oare poţi răscoli cu-atîta uşurinţă conştiinţa altora, oricîtă încredere ai avea in ei, oricîtă sinceritate ţi-ar fi arătat vreodată?

Prin urmare, nu puteam pedepsi ceea ce inima şi judecata mea osîndeau cu-atîta asprime. Singură nelegiuirea îşi avea temeinicia ei, dreptul de a pedepsi pe vinovaţi nu-l aveam. De-asemeni nu-i puteam blestema. Aceleaşi porniri se împotriveau. Ştiam că am de-a face cu două făpturi înţelepte, cărora bunele sfaturi şi frumoasele pilde nu le lipsiseră, în sufletele lor era un tremur de lumină şi de libertate, poate chiar şi în sufletul lui Tonino. Se făcuseră vrednici de sîngeroase mustrări şi de-o aspră lecţie.

Poate că asta era de-ajuns pentru ura mea îndreptăţită; n-am îngăduit niciodată pedeapsa cu moartea şi nici n-am simţit gustul de a ucide, de a lovi, de-a chinui. Îmi fac o astfel de părere cu privire la demnitatea omenească, încît nu găsesc ispăşire mai grozavă decît aceea de-a te vedea veşnic dispreţuit de-un om bun şi drept. De altfel, chiar dacă aş fi avut dreptul să-mi omor vrăjmaşul, n-aş fi făcut-o. Era tată şi nevasta lui îl iubea mult. Era o femeie cinstită, supusă şi vrednică de respect, această Vanina. Hrănea la sîn o făptură nevinovată căreia îi dăduseră numele meu şi pe care gura mea o binecuvîntase. Îmi închipuiam groaza unei întîmplări nenorocite

care ar fi risipit liniştea acestei familii, făcînd-o în acelaşi timp victimă şi martoră, îmi păsa prea puţin de batjocura ce putea cădea asupră-mi, dacă se descoperea taina ce-mi întina sufletul. Un om care se respectă cu toată asprimea de-a lungul vieţii, aşa cum făcusem şi eu, ştie foarte bine că într-o zi se va răzbuna în ochii lumii. Asta n-aş fi făcut-o nicicînd ca să-mi apăr cinstea, s-a văzut îndeajuns, ci numai ca să împiedic mulţimea de-a înjosi, batjocorind-o pe nenorocita mea soţie, aşa cum făcusem cu Sixte More care nu mai rostea o vorbă.

Cînd mă aflai în faţa dispreţului şi-a mustrării cu care trebuia să-i chinuiesc pe vinovaţi, căutai să despart cele două motive şi să fac o deosebire între ei.

Care era cel mai vinovat? După felul cum se petrecuseră lucrurile, era Tonino. Perversitatea instinctelor lui devenea supărătoare, dar, ca înţelepciune şi putere de judecată, n-o putea întrece pe Felicia. Conştiinţa lui fusese mult mai puţin luminată; educaţia lui morală, întreprindere destul de tîrzie pentru mine, fusese întreruptă şi curînd sfîrşită din cauza împrejurărilor. Dacă, în soţia lui găsea o mîngîiere oarbă, nu găsea în schimb nici o împotrivire serioasă cînd era vorba de păcatele lui, nici o rază de lumină vie care să-l călăuzească. Era pe de-an-tregul şcolarul şi creaţia Feliciei. Numai ea ar fi fost în stare să facă din el un om cinstit, sincer şi dezinteresat. Dar, de vreme ce ea însăşi n-avea aceste însuşiri, nu i le putuse dărui nici lui; în privinţa blîndeţii sufletului ei, nu ştiuse să-l facă să înţeleagă şi să iubească o astfel de înălţare sufletească, în loc să-l stăpînească cu judecata, ea îl stăpînise cu simţurile. În ziua cînd surprinsesem pe copilul sufletului ei sărutîndu-i părul, surprinsesem de-asemeni un zîmbet amestecat cu nelinişte, un zîmbet tăcut şi desfrînat, care nu mă înşelase şi pe care n-aveam să-l iert niciodată. Poate că aceasta fusese cea dintîi încuviinţare dăruită unei patimi a cărei ocară ea singură avea s-o îndure; dar, fără îndoială, din ziua aceea, Felicia era întreagă a fiului ei adoptiv, sentimentul de înfiere maternă fusese profanat şi devenea o josnică şi-o tristă prefăcătorie.

Vai, da, această femeie era mult mai vinovată decît complicele ei. Dacă el pornea cel dintîi la luptă, se supunea unui instinct al bărbăţiei, curiozităţii sfîşietoare a tinereţii, celei dintîi izbucniri a simţurilor, pe care Felicia le

cunoscuse pe vremuri, îndurînd de pe urma lor o groaznică primejdie. Ea nu fusese în stare nici să înfrîngă această izbucnire în firea lui Tonino, nici să-l călăuzească spre calea cinstită a viitorului pe care el o visa. Era prea tînăr, prea neştiutor, îmi spusese ea pe-atunci, ca să se gîndească să-şi facă din el un bărbat. Trebuia, prin urmare, ori să-l îndepărteze numaidecît, ori să se despartă de el pentru cîtăva vreme, sfinţind această patimă printr-o făgăduială.

Dar nu; în vremea aceea iubea pe-un alt bărbat, care nu se gîndea cîtuşi de puţin la ea. Văzuse în mine un om cu desăvîrşire mai presus de Tonino, mai presus de ea chiar. Mă iubise din mîndrie, din nevoia de a se ridica prin mine mai presus decît se simţea între-ai ei. Mă iubise oare cu adevărat? Şi de ce nu? Nădăjduise spre adevăr printr-o curiozitate a spiritului, după cum Tonino o avea pe aceea a simţurilor. Mi-aduc aminte înflăcărarea cu care mă urmărea privirea ei cînd vorbeam, apoi întrebările, împotrivirile, supunerile pline de însufleţire, luptele parcă trezite dintr-un fel de renaştere, revoltele şi părăsirile sufletului ei tulburat, înţelepciunea ei chibzuită, pornirea-i binevoitoare, prefăcutele-i umilinţi, mîniile surde, oboseala îndoielnică, trezirile neaşteptate, toată această lume de gînduri şi de simţiri pe care o frămîntasem împreună în lungile noastre discuţii şi tainicele noastre înţelegeri. Pe-atunci era mult mai stăpînă pe ea, fie că ar fi jucat o comedie dibace, fie că ar fi fost hotărîtă să-şi înfrîngă instinctele, fiindcă îmi păruse cea mai neprihănită dintre femei şi nici un fel de tainică stricăciune nu părea să i se ascundă în suflet.

Chiar în risipa de dragoste îngăduită prin căsătorie, Felicia ştiuse să-şi joace rolul. Îşi păstra faţă de mine vraja sfiiciunii şi, cînd mă gîndeam la toate astea, îmi închipuiam că putea să înţeleagă şi să guste la rîndu-i vraja tuturor voluptăţilor fără să-şi impună silinţa unei viclenii. Era un luminiş din fiinţa ei, pornit spre adevărata desăvîrşire, prin care se înălţa la cea mai curată patimă, spre cea mai vie sfinţenie a iubirii. Nu se făcea ea cu atît mai vinovată, cu cît simţea dorinţa de a-şi întregi viaţa prin asprele bucurii ale înşelăciunii? Poate că în ochii ei asta trecea ca un drept de care nu se putea lipsi. Gîndul îngăduit de anumite şcoli filosofice de a-ţi întări fiinţa prin toate manifestările ei, mulţumind-o pe de-a-ntregul, putea fi îngăduit şi acestei femei umilite şi îndurerate, dar nici o doctrină de libertate, oricît de neruşinată ar fi fost, n-a îngăduit vreodată o prefăcătorie chibzuită, împărtăşirea sentimentelor, josniciile cele mai murdare, n-au fost puse

nicicînd sub ocrotirea soţului înşelat. Dragostea mea fusese la început un mare dar pentru Felicia, iar căsătoria ce ne legase în cele din urmă, pentru ea era o cinste de neînchipuit. Nu voia cîtuşi de puţin să se lipsească de-o astfel de bucurie. O păstra cu preţul minciunii; putea oare să se creadă nevinovată sau cel puţin vrednică de iertare?

Avea remuşcări, neîndestulătoare însă, ca să se smulgă din ghearele răului. Ea singură mărturisea că în zilele cînd îşi potolea patimile, se simţea nepăsătoare ca o pasăre şi curată ca o floare. Se rătăcise pesemne în acea stare de suflet pe care, necunoscînd-o, n-o puteam judeca: beţia desăvîrşită. Dar ceea ce făcea să-mi pară şi mai josnică, şi mai neruşinată, era tocmai adevărul care îmi stîrnea mila şi bunăvoinţa. Cînd întîlneşti un om beat, gata să cadă în apă ori să fie călcat de vreo trăsură, ştii bine că şi-a pierdut puterea şi judecata din vina lui şi, cu toate astea, îl smulgi din calea primejdiei, mila înăbuşind dispreţul şi dezgustul. Vai, beţivul crede de-asemeni că-şi întăreşte viaţa şi îşi întregeşte visul, întunecîndu-şi înţelepciunea. Pentru filosoful nepăsător nu e mai mult decît un imbecil care se înşeală.

Ca toţi sălbatecii care nu ştiu că beţia duce la moarte ori la tîmpenie, Felicia simţise dorinţa să soarbă din *apa de foc;* dar bieţii indieni îşi dau ori nu seama de primejdia ce-i aşteaptă? Nu văd cum mor fraţii lor în juru-le? Cea dintîi experienţă nu-i luminează pe de-a-ntregul? Şi, cu toate astea, se văd neamuri strălucite prăpădindu-se astfel cu desăvîrşire. Indianul e frumos, viteaz, înţelept. Eroismul în firea lui înseamnă cruzime, iar hotărîrea nelegiuire. E primitor, ca toţi luptătorii din vechime, dar în casa lui nu poţi avea credinţa că vei scăpa cu viaţă, fiindcă are o închipuire bolnavă şi, pentru visul care l-a chinuit peste noapte, îşi ucide oaspetele pe care îl iubea în ajun.

Mă vedeam silit s-o asemui pe Felicia cu astfel de făpturi binevoitoare dar inculte, pentru care darurile nebănuite alături de perversităţile cele mai groaznice sînt acelaşi lucru. Avem un singur fel de a vedea cînd e vorba să-i judecăm pe alţii ori să ne judecăm pe noi înşine. Cu cît fiinţa omenească e mai desăvîrşită prin înţelepciune şi înzestrată de natură, cu atît mai puţin ne par vrednice de iertare greşelile ei şi nu putem avea credinţa că Dumnezeu, care nu e altceva decît răscolirea simţirilor adevărate în legătură cu felul nostru de a judeca lucrurile, ar fi în stare să hotărască altfel.

Nu e aceasta însă o greşeală fatală, care înjoseşte divina bunătate a celui ce nu pedepseşte niciodată? A pedepsi!… Îmi pare că v-am mai spus o dată că asta e cea mai mare durere pentru un suflet bun. Omul căruia îi place să facă rău pentru rău şi care îşi găseşte voluptatea în chinurile pe care le pregăteşte altora, inchizitorul care zîmbeşte călăului, judecătorul care se bucură cînd poate să rostească o sentinţă de condamnare la moarte, toţi se fac în faţa lui Dumnezeu de-o sută de ori mai vinovaţi decît osîndiţii lor, oricît de mare ar fi vina celor din urmă. Cum ţi-ai putea închipui că Dumnezeu e nepăsător în faţa durerilor omeneşti, mai ales cînd îl socotim vrednic de-a fi judecător? Şi, cu toate astea, bunătatea supremă n-are de ce suferi. Prin urmare, în ochii noştri, Dumnezeu se schimbă după împrejurări. Simţim nevoia să-i înţelegem dreptatea după rătăcirile noastre şi, dacă s-ar purta după felul cum înţelegem noi lucrurile, ar pierde pentru totdeauna dragostea şi respectul ce i-am păstrat.

Mă gîndeam la astfel de lucruri dureroase şi, încet încet durerea îşi dăruia roadele-i amare dar întăritoare pentru sufletele drepte. Cînd era vorba de Felicia, această durere se schimba parcă în milă. Deveneam din ce în ce mai rece şi mai dispreţuitor faţă de îndrăzneala amantului ei. Perversitatea lui zîmbitoare îl înjosea atît de mult în ochii mei încît, cu fiecare clipă mai puţin vedeam în el un semen. Faţă de Felicia, cuvîntul omului blînd ce-şi dă părerea cu privire la tot ce s-a pierdut, îmi venea fără să vreau pe buze: „Ce păcat!” Cînd era vorba de Tonino, amintindu-mi trecutul, îmi ziceam: „Aşa trebuia să fie!”

Pentru el, orice fel de pedeapsă îmi părea de prisos, nu era vrednic decît de ură şi dispreţ. Îl căutai şi-i vorbii astfel:

— Discuţiile tale cu nevasta mea în privinţa afacerilor mă obosesc şi mă rănesc. Nu vreau să-i mai fie odihna tulburată de planurile tale de îmbogăţire. Nu vrei să ţii seamă c-a risipit destul, astfel că n-ai mai avea dreptul să-i vorbeşti de bani. Îi ceri, cu toate astea, pentru alte întreprinderi, o sumă pe care ţi-o voi da din partea ei; asta însă cu următoarea învoială: vei pleca, astă seară chiar, în ţara care îţi place, la cel puţin o sută de leghe de-aci. Îţi vei rîndui lucrurile acolo în aşa fel încît să-ţi poţi aduce peste şase săptămîni nevasta şi copiii. Din clipa aceasta n-ai să te mai întîlneşti cu Felicia, sau, în faţa ei, te voi înjosi cu mustrarea de care se face vrednic omul care nu-şi ţine cuvîntul dat. De-aceea îmi vei da din nou cuvîntul în

această privinţă, dacă vrei să primeşti cei douăzeci de mii de franci pe care i-ai cerut şi să primeşti adeverinţa de cinci mii pe care îi datorezi.

Tonino era palid ca un mort. Pricepuse totul, tremura de spaimă ca frunza bătută de vînt, şi parcă o bucurie neliniştitoare îl cuprinsese. Vru să-mi vorbească, dar căutai să-l opresc.

— Dă-mi cuvîntul tău de supunere.

— Dar…

— Mi-l dai?

— Ţi-l dau.

— Vorbeşte cu nevastă-ta. Ia-ţi bastonul şi sacul de călătorie. Vreau să te văd plecînd, mai ai un sfert de ceas.

— Dar nevastă-mea are să se îngrozească, nu ştiu ce să-i spun…

— Las-o să vină pînă la mine, am să-i vorbesc eu…

— Domnule Sylvestre…

— Nu-mi rosti numele. Supune-te. Şi nu se mai împotrivi.

— Vanina, i-am spus soţiei lui, trebuie să-l trimit pe bărbatul d-tale undeva; e la mijloc o afacere şi n-avem de pierdut o singură clipă cel puţin. Averea lui, viitorul copiilor voştri, atîrnă de această călătorie şi, cu cît va pleca mai repede, cu atît vom putea izbuti. Nu te nelinişti, dimpotrivă, bucură-te. Caută cîteva zile să nu spui nimănui nimic despre această călătorie. Bărbatul d-tale îţi va scrie la cel dintîi popas şi, peste şase săptămîni vă veţi întîlni, eu însumi voi avea grijă de asta.

Tonino îmi întări cuvintele în faţa ei, îşi îmbrăţişa familia c-o vie tulburare, luă ceva bani şi îşi atîrnă pe spate sacul de călătorie. Pornirăm pe drumul Italiei.

— Pe-aci vrei să porneşti? îl întrebai.

— Da, vreau să arăt prin partea locului că această călătorie ar avea un rost oarecare.

— Foarte bine, dar ţara d-tale e prea aproape şi nu-ţi îngădui să stai în ea mai mult de douăzeci şi patru de ceasuri.

— Mă duc în Veneţia. Am aci nişte rude de departe, o rămăşiţă de familie. Am nevoie de încuviinţarea lor ca să mă pot stabili undeva.

— Du-te.

— Cum voi primi banii şi adeverinţa?

— Ţi le aduc cînd îţi voi aduce copiii şi pe Vanina.

— Dar cele ce-mi rămîn acasă? Afacerile, lucrurile, gospodăria…

— Mă îngrijesc eu de toate ca şi cum ai fi murit şi-aş fi dator să-ţi pun toate în bună rînduială.

— Vor fi pierderi.

— Ţi se vor plăti.

— Îmi dai voie să-ţi scriu?

— Nu. Vei scrie numai soţiei tale. Dacă nu vei face aşa cum vreau eu, să ştii că nu-mi mai ţin fãgăduiala.

— Mă voi supune, îmi zise el. Îngăduie-mi cel puţin să-ţi mulţumesc.

— Dimpotrivă, nu e nevoie de asta.

Şovăi o clipă, nu-i venea să plece şi încercă din nou să se joace cu mine. Căzu în genunchi şi începu să plîngă cu lacrimi amare, silnic, ca o femeie.

— Ridică-te, i-am spus, şi pleacă!

— Ei bine, strigă el, loveşte-mă, scuipă-mă în obraz, calcă-mă în picioare, dar nu mă privi cu-atîta nepăsare.

I-am întors spatele. Se ridică şi plecă.

M-am întîlnit apoi cu Felicia, dar nu i-am spus nimic. Mi-am văzut de treburile mele obişnuite. Eram pe deplin convins că Tonino n-avea să-i scrie. Se temea de ea, poate c-o ura. În orice chip era bucuros că se îmbogăţea aşa după cum dorise, scăpînd în acelaşi timp de-o dragoste care

nu-l chinuise niciodată. Cît despre ocara pe care îl făcusem s-o îndure, poate c-o şi uitase.

Trecură cîteva zile într-o linişte desăvîrşită. Băgam de seamă că Felicia începea să devină bună şi mîngîietoare, lucru pe care mi-l puteam lămuri uşor. Simţea din cînd în cînd nevoia să-l uite pe Tonino şi-aproape întotdeauna, după o întrevedere furtunoasă, se ferea să se mai gîndească la el ori să-i pomenească numele. Firea ei neliniştită îşi cerea clipele de odihnă. Cînd simţea că s-a mai întărit, se chinuia din nou, cu gîndul să-l vadă într-ascuns, ori să afle care îi sînt purtările şi cum îi merg treburile.

Lăsai să treacă aceste cîteva zile şi, cînd îmi spuse că se simţea neliniştită din pricina copiilor Şi că nu mai auzise vorbindu-se nimic de ei, o înştiinţai că Tonino plecase.

— A plecat? Unde?

— într-un loc depărtat, de unde n-are să se mai întoarcă.

Căzu pe-un scaun, ca trăsnită.

N-am să uit niciodată spaima ochilor ei adînci şi limpezi care mă întrebau cu o nelinişte copilărească: „L-ai omorît şi-ai să mă omori şi pe mine?”

Şi fiindcă privirea mea nu dezvăluia nimic groaznic, avu un zîmbet rătăcit şi îşi împreună mîinile, parcă ar fi vrut să mulţumească lui Dumnezeu că nu se dăduse de gol în faţa mea.

Te minunezi cît de neghiobi sînt uneori vinovaţii şi ce lesne îşi închipuie că pot să-şi bată joc de oamenii cumsecade.

Nu pricepu nimic din liniştea ce mă stăpînea şi-mi ceru gîngăvind să-i lămuresc vestea ciudată pe care i-o spusesem.

— Draga mea prietenă, i-am zis, trebuie să sfîrşim o dată cu starea asta de lucruri nesuferită. Mi-ai ascuns, din bunătate, chinurile ce te sfîşiau, eu însă le cunosc de multă vreme.

Din nou se crezu pierdută.

— A, da, strigă ea căzînd în genunchi la picioarele mele, ştiai totul, văd foarte bine.

— Ce înseamnă această pornire de căinţă şi deznădejde? reluai. Pentru ce şi cui ceri iertare?

Se ridică, îngrozită de tulburarea ei şi mă privi din nou cu nedumerire.

— În cele ce-ţi voi spune, tu n-ai nici o vină, adăugai, sau, dacă ai ceva cu Tonino, eu n-am să-ţi fiu cîtuşi de puţin judecător. Am băgat de seamă că tînărul era foarte nemulţumit de soarta lui, cu toate jertfele pe care le-ai făcut ca să-l îmbărbătezi. Mi te-ai plîns cu amărăciune de răutăţile lui şi te-am văzut îngrozită în faţa unor pierderi mari pe care le puteai suferi din pricina lui. M-am gîndit mult şi-am stat de vorbă cu el. Am aflat ce voia. Părea dezgustat de viaţa pe care-o duce şi nu-i mai plăcea nimic. Nu voia decît bani şi libertate. I-am făgăduit banii de care ţi-a spus că ar avea nevoie şi-i voi trimite. Vei scăpa de nemulţumirile lui şi nu te vei chinui, neliniştindu-te în fiecare clipă pentru el. Asta e o jertfă care foloseşte odihnei tale şi liniştei mele, jertfă care nu-mi pare mare lucru pe lîngă folosul ce-l vei avea la urmă în toate privinţele.

Vorbindu-i astfel, mă pregătisem pentru orice, şi urmările ce le puteau aduce cuvintele mele mă surprinseră peste măsură. În loc să se resemneze şi să înţeleagă că nu putea plăti prea scump tăcerea şi depărtarea amantului ei, Felicia se revolta împotriva jertfei băneşti ce-i impuneam. Ea, atît de bună şi de darnică, cum fusese totdeauna, se simţea umilită că trebuia să aibă afaceri cu omul care de-atîtea ori o privise cu dispreţ şi care, de la supunere şi rugă, trecea numaidecît la poruncă şi la ameninţare. Bogăţia fusese pentru ea o putere, o armă, şi mai mult încă, vai, un mijloc de stăpînire şi de înfricoşare, de care ar fi roşit dacă în iubirea ei vinovată l-ar fi dezvăluit pe de-a-ntregul şi care totuşi îşi păstrase tăria lui neştirbită, după cum eram silit să mă conving în cele din urmă.

Prin urmare, se împotrivea cu toată asprimea cînd era vorba de bani, spunîndu-mi că mă înşelasem în privinţa discuţiilor ei cu Tonino şi că nu puteam vorbi din toată inima cînd o condamnam să se supună în faţa unor astfel de nimicuri.

— De altfel, adăugă ea, te înşeli peste măsură dacă îţi închipui că prin asta ne-am răscumpăra liniştea. Atît timp cît îmi va rămîne o livadă sau o cîmpie, va veni să mă îndemne s-o vînd, ca să-şi mulţumească şi mai

departe capriciile. Cu cît va izbuti, cu atît va cere şi mai mult şi, peste doi ani, ai să vezi că vine din nou să-l împrumutăm cu bani.

Nenorocita se mîngîia cu această speranţă. Nu şovăi cînd fu vorba să i-o înăbuş. N-aveam de gînd s-o pedepsesc, dar voiam să înceteze odată răul.

— Ştii, i-am spus, că Tonino e foarte fricos. Dacă se întoarce, îl voi ameninţa şi asta va fi de-ajuns să se îndepărteze pentru totdeauna. Cred că-ţi dai foarte bine seama că sînt anumiţi oameni care nu pot lupta cu unii din vrăjmaşii lor. Pe el l-am făcut să simtă acest lucru. Nu se va mai întoarce, n-are să-ţi scrie un singur rînd. Ca să stea cu mine de vorbă în privinţa banilor, n-o va face niciodată; asta însă n-are nici o însemnătate; voi fi judecătorul nevoilor lui şi, dacă într-adevăr le va avea, înţelegi că trebuie să-i venim în ajutor. Cînd îi vei da jumătate sau două treimi din avere, îţi va rămîne încă destul, şi nu înţeleg de ce ţi-ar părea rău să îmbogăţeşti singura rudă ce ţi-a mai rămas.

— Sylvestre, eşti nebun! strigă Felicia scoasă din fire. Dispreţuieşti banul pînă la prostie! Crezi oare că-i datorez ceva lui Tonino, cînd el îmi datorează totul? Cum ţi-a trecut prin minte că m-aş putea lăsa în voia unui tîlhar care-a vrut să mă despoaie? Ce drept are Tonino asupra vieţii mele, asupra foloaselor mele sau ale tale, fără să mai vorbim de averea fratelui meu care trebuia să rămînă sfîntă pentru noi?

— Insula Morgeron o vei păstra toată viaţa, sau cel puţin cît voi trăi eu, îţi făgăduiesc; restul ne-ajunge. N-avem nici un fel de ambiţie, nici o slăbiciune, nici un gust de risipă. Vom putea trăi cu foarte puţin, te încredinţez.

— Parcă ai vrea să-ţi baţi joc. Cum ai devenit intr-odată atît de bun şi atît de îngăduitor cu Tonino, pe care acum cîteva zile nu-l iubeai cîtuşi de puţin?

— M-am gîndit mult la asta şi parcă mi-e milă de el cînd văd că nici ţie nu ţi-e drag.

— Nu te-ai înşelat. Dumnezeu îmi e martor că nu-l iubesc.

— Ei bine, nu ştiu dacă e aşa ori nu, dar l-ai iubit mult în copilărie şi l-ai obişnuit să se încreadă în tine. N-a înţeles nimic decît prin sprijinul tău, şi viitorul pentru el era legat de fiinţa ta. Nu e un om hotărît, mîngîierile tale l-

au împiedicat să devină om. Crezi că nu e vrednic de bunăvoinţă, fie, dar acum e prea tîrziu ca să te porţi cu el altfel. Pentru el bunăvoinţa şi mîngîierile tale se numesc bani. De-aceea eşti silită să-i dai aceşti bani…

— Şi dacă nu vreau să-i dau?

— Se va plînge, învinuindu-te, Felicia… Va spune că-n alte vremuri ai fost mai bună cu el şi, fiindcă azi trebuie să stea departe de tine, nu-l vei putea opri să te blesteme şi să te învinuiască, poate din pricina mea.

— Va să zică, dacă am fost pentru el o mamă bună şi înţelegătoare, toată viaţa mea trebuie să fie a lui?…

— Gîndeşte-te…

Acest cuvînt făcu să cadă îndrăzneala nevinovată cu care se apărase pînă atunci. Se îndoi de neştiinţa mea, se cutremură şi, adînc umilită de starea în care se afla, se duse să deschidă fereastra ca să se răcorească.

— Ce vrei, reluai cu multă cruzime în răbdarea mea, trebuie să ştii să-ţi plăteşti bucuriile pe lumea aceasta.

— Bucuriile? strigă ea îngrozită.

— Bucuriile curate ca şi cele josnice, toate se plătesc. A fost pentru tine o mare bucurie să înfiezi un copil şi să te socoteşti mama lui. Această fericire a dăinuit mulţi ani; copilul îşi cere drepturile.

Ea oftă. Îmi binecuvîntă bunătatea, dar nu îndrăzni să spună nimic pe seama ei şi, a doua zi, sfîşiată încă de-o ciudată nedumerire, se duse să se întîlnească cu Vanina.

Păstoriţa nu era atît de simplă cum ne închipuiam. Ştia să fie femeie atunci cînd trebuia şi, de altfel, Tonino o făcuse întotdeauna să înţeleagă ori să bănuiască că Felicia era încă îndrăgostită şi geloasă. Dacă nu se temea de această duşmănie, totuşi suferea, cinstită cum era, văzîndu-şi bărbatul sub stăpînirea unei femei care, atunci cînd îi venea bine, putea să-i vîndă averea şi să-l facă de rîs. Iată în ce chip se zugrăvise Felicia în ochii acestei femei care pe vremuri îi fusese slujnică.

Din partea ei o aştepta cea mai amară pedeapsă, la care nu mă gîndisem niciodată şi de care parcă avusese grijă logica neînduplecată a

faptelor. În timp ce-o întrebă cu un aer de mîndrie pe Vanina cum se petrecuse această despărţire, ce se întîmplase între mine şi bărbatul ei în clipa aceea, femeia, pe care-o sfătuisem să nu rostească nici o vorbă timp de cîteva zile, nu vru s-o lămurească şi se arătă pe faţă pornită cu toată ura împotrivă-i. Nu ştiu ce s-a petrecut între ele şi ce fel de adevăruri descoperiseră împreună. Cînd se întoarse acasă, Felicia trebui să se culce în pat şi am fost silit să chem doctorul.

Era acelaşi Morgani, care-o îngrijise şi în copilărie.

— A, zise el, după ce o cercetă cu de-amănuntul, se vede c-a avut o mare tulburare.

— Ţi-a spus ea asta?

— Ea nu mi-a spus nimic şi nici n-am nevoie s-o întreb, de vreme ce îi cercetez pulsul.

— De astă dată cum îţi pare boala ei?

— Totul cade în sarcina d-tale. Caută s-o smulgi din ghearele neliniştei şi va scăpa de primejdia ce-o ameninţă.

— Vorbeşti de-o primejdie? Care ar putea să fie primejdia?

— Nu e încă nimic clar. Dacă însă neliniştea sporeşte, primejdia nu e departe.

— Prin urmare, dragul meu, dumneata nu vezi alt mijloc de îndreptare decît în străduinţele mele şi-ai venit în casa mea numai ca să te ştii cu conştiinţa împăcată!

— Da, conştiinţa mea de prieten, fiindcă aceea de medic nu are nici un rost în această privinţă. Ascultă-mă însă în linişte, cum se cuvine să facă un soţ devotat şi-un filosof. Mi s-a spus că Tonino a plecat; fă în aşa fel să nu se mai întoarcă.

— De ce? Lămureşte-mă. Sînt liniştit şi cuminte cum nici nu-ţi închipui.

— Trebuie să te lămuresc? Credeam c-ai să mă ajuţi, bănuind că aveai vreun amestec în privinţa plecării vărului soţiei d-tale. Ei bine, e tot una. Află că Tonino e îndrăgostit de Felicia, că asta îi tulbură căsnicia şi că

Felicia se simte înjosită de această iubire stăruitoare, în ciuda amărăciunilor ei.

— Nu ţi s-a spus adevărul, doctore. Tonino nu e cîtuşi de puţin îndrăgostit de Felicia, căsnicia ei e îndeajuns de fericită, prin urmare Felicia n-are de ce să fie mîhnită.

— Atunci închipuie-ţi că n-am spus nimic. Găseşte leacul de care ţi-am vorbit şi caută să aduci voioşia în casă. Eu cred că mărturisirile delirante ale soţiei d-tale n-au nici un rost şi nici un fel de legătură cu realitatea.

Mă aşezai la căpătîiul Feliciei.

Într-adevăr, aiura, şi nu trebuia să îngădui nimănui să-i bănuiască înţelesul cuvintelor. Părea sfîşiată de ură împotriva lui Tonino şi-a Vaninei. Nu era nici părere de rău, nici dragoste, nici teamă, nici remuşcări în tînguirile ei. În clipa aceea era bolnavă numai de scîrbă şi de ruşine.

Peste noapte îşi veni în fire şi mă recunoscu. Mă întrebă îngrozită dacă nu cumva vorbise în somn. I-am spus că nu. Atunci adormi liniştită.

După cîteva zile se simţi mai bine; era însă o vindecare trecătoare. Frigurile n-o lăsau în pace, cu toate că nu mai aveau tăria de la început. Morgani mă încredinţa că asta era starea normală a firilor cu desăvîrşire ciudate. Mai liniştit decît el, băgai de seamă că boala se înrăutăţea şi, din clipa aceea, mă hotărîi să-i vindec cel puţin sufletul, cu toată tăria supunerii şi a răbdării mele.

Ispăşirea era îndestulătoare, fusese poate prea aprigă, din moment ce-i punea viaţa în primejdie. Amărăciunea fusese cu desăvîrşire înăbuşită. N-aveam de gînd s-o fac să îndure o viaţă întreagă, plătindu-şi astfel amarele bucurii ale unui an de înşelăciune. Tonino pricepuse foarte bine dispreţul ce-mi clocotea în inimă. Era prea fricos ca să încerce să mi se împotrivească din nou. Prin urmare, mizerabila mea nevastă nu mai avea nici o legătură cu el. Umilinţa de a-i dărui bani tocmai în vederea acestei legături, fusese pentru ea o lecţie prea crudă, prea înjositoare.

Datoria mea de-aci înainte, era să încerc să aduc pe calea cea bună bietul suflet zdrobit. Trebuia să-l fac să simtă, fără să-l rănesc, amărăciunea căinţei, deschizîndu-i zarea unui viitor vrednic de el. Mîhnirile mele erau

potolite; mă simţeam pe deplin răzbunat. Mă stăpînea o adîncă milă şi speram să îndrept totul prin răbdare.

La început m-am întrebat dacă, odată neliniştea înfrîntă, era nevoie să arăt ce fel de rol jucam. Băgai de seamă în cele din urmă că asta ar fi însemnat să reînnoiesc ispăşirea. Felicia, crezîndu-mă pe deplin lămurit în privinţa greşelilor ei, s-ar fi îndurerat peste măsură şi-ar fi căzut moartă în clipa cînd ar fi văzut că-mi păstrez întreagă hotărîrea de-a o dispreţui. Pentru firea ei ciudată, în care înţelepciunea era mai tare decît desfrîul, nu era nimic mai groaznic decît tăria acestui dispreţ. N-ar fi putut supravieţui pentru nimic în lume acestui nemaipomenit prăpăd. Îmi venea să cred că nici nu-şi închipuia primejdia unei astfel de decăderi, de vreme ce se lăsa încredinţată cu atîta uşurinţă că eram în mîna ei o biată jucărie.

Prin urmare, trebuia să-mi păstrez rolul fără să mă plictisesc, oricît de greu şi de umilitor ar fi fost. Să-i cer o mărturisire, ar fi fost nu numai ceva asupritor, dar şi copilăresc. Ca să te spovedeşti cu toată sinceritatea, înseamnă să te fi pocăit; Felicia se simţea umilită numai faţă de ea însăşi. Ca s-o înduioşez, ar fi trebuit să fiu eu însumi înduioşat. Şi asta nu puteam s-o fac; prea mult m-aş fi coborît. Să-mi arăt inima zdrobită unei femei a cărei inimă era zdrobită din pricina altuia, era ceva cu neputinţă.

Cu toate astea simţea nevoia să-mi dezvăluie o parte din amărăciunile ei şi, dacă i-aş fi îngăduit, mi-ar fi vorbit de Tonino în fiecare clipă, poate mai mult batjocorindu-l; socoteam însă că această uşurare era mai grea decît tăcerea; îi spuneam să tacă, repetîndu-i cu toată asprimea că nu trebuia să-l judece pe Tonino pentru trecutul pe care ea singură i-l croise, ci trebuia să vadă ce-i rămînea de făcut pentru viitor, cînd trecea drept singură răspunzătoare a vieţii şi-a familiei lui. La început asta îi păru o glumă şi mă învinui de slăbiciune. Îşi bătu joc de părerile mele. Nu mă împotrivi; ea tăcu şi nu îndrăzni să-mi mai spună o vorbă.

Vanina căută să mă vadă; ar fi vrut să plece. Nu voia să-şi lămurească ura împotriva Feliciei, dar, fără s-o întreb, băgai de seamă că totul se sfîrşise între ele. Vanina ştia că averea pe care avea s-o primească bărbatul ei nu era altceva decît un dar impus de mine Feliciei, dar destul de însemnat faţă de veniturile ei. Vanina suferea cînd se gîndea că Tonino trebuia să primească

darul pentru care Felicia îl mustrase poate de multe ori. Ar fi vrut să plece însoţită de-o slujnică şi de cei doi copii, să-l găsească pe Tonino mai înainte de-a se fi oprit undeva, să-l silească să se lipsească de bunăvoinţa mea, să-l îndemne să trăiască sărac, să muncească, dar să nu ceară nimănui nimic.

— Ca să ne putem plăti faţă de nevasta d-tale, zise ea, avem destul aci; să ia tot ce ne-a dat. Eu nu vreau să-i rămîn datoare cu nimic. Sînt tare şi sînt mîndră. Nu mă tem şi ştiu ce trebuie să fac din bărbatul meu. E prea înţelept, şi-şi poate face avere şi fără sprijinul altora.

Căutai s-o fac să înţeleagă că n-avea dreptul să nesocotească darul pe care, de voie de nevoie, soţia mea îl făcea bărbatului ei şi, prin urmare, copiilor ei. De altfel, mai înainte de-a fi luat o hotărîre pe care Tonino putea s-o înlăture socotind-o de prisos, trebuia să-l întrebe. Ea îmi promise să aştepte pînă în clipa cînd aveam să plecăm împreună; dar nu-şi putu ţine cuvîntul. Aflai, peste două zile, că plecase cu copiii şi cu două slugi, la Veneţia, unde se oprise Tonino, dar unde nu se stabilise încă.

Aflînd această veste, Felicia deveni parcă mai bună. Se nelinişti oarecum din pricina copiilor, de oboseala drumului pentru tînăra mamă care alăpta Şi de puţinii bani pe care poate îi avea. Ar fi vrut să pornească în urma lor, nu ca să ceară iertare Vaninei, ci ca s-o hotărască s-o privească cu bunăvoinţă şi s-o iubească. Umbla zăpăcită şi făcea pachete de veşminte. Neliniştea îi sporea; trebui s-o încredinţez că Vanina era o femeie hotărîtă şi neînduplecată, că copiii îi erau zdraveni şi slugile credincioase, că Tonino îi lăsase destui bani ca să-i ajungă într-o călătorie chiar de-o sută de leghe.

Se linişti în cele din urmă, dar mă rugă să plec ca să-mi ţin făgăduiala faţă de Tonino. Strînsese în mare grabă suma de bani pe care trebuia s-o duc pretinsului ei fiu adoptiv. Băgai de seamă că se pregătea şi ea de călătorie, socotind că la urma urmei mă voi putea hotărî s-o iau cu mine. Mă împotrivii cu desăvîrşire planului ei deznădăjduit, cea din urmă pornire a unei patimi necruţătoare. Îi mărturisii că nu-mi păsa cîtuşi de puţin de Tonino. Graba cu care plecase Vanina făcuse să-mi piară gîndul de bine faţă de ea şi faţă de copiii ei. Prin urmare, dezlegat de orice făgăduială, nu mă simţeam dator să duc eu însumi lui Tonino un dar pe care era mult mai sigur că avea să-l primească din mîna unui bancher.

Lucrurile se petrecură după cum hotărîsem. Tonino îşi primi plata josniciei şi rămase mulţumit. Nevasta lui îmi scrise, dîndu-mi de veste că ajunsese cu bine în Veneţia şi că avea să plece într-un loc unde Tonino îşi cumpărase o proprietate, arătîndu-mi în acelaşi timp întreaga ei recunoştinţă. Mîndria cu care îşi făurise cîndva un plan rămase de ocară; bărbatul ei se împotrivise; ea se răzbuna însă, nevrînd să pomenească numele Feliciei. Nu arătai scrisoarea soţiei mele; o căută în zadar printre hîrtiile mele; o arsesem. Trebui să se mulţumească cu vestea că acolo lucrurile mergeau spre bine. Era pentru ea o lovitură de pumnal, cea din urmă. Şi se resemna.

Începu, din clipa aceea, pentru noi, o altfel de viaţă casnică. Cea dintîi, pînă la căderea bărbatului, fusese frumoasă şi curată. A doua, atît de nesuferită pentru mine, fusese pentru ea un prilej de înjosire şi de ispăşire. Ce-a de-a treia, aceea a înălţării, începea de-abia acum pentru ea; ce-avea să fie pentru mine aceasta întreprindere? Nu mă întrebasem încă dacă-mi mai iubeam nevasta şi dacă sufeream cu adevărat din pricina nesocotinţelor ei. Mă înstrăinasem cu desăvîrşire de mine, simţind că, în ziua cînd m-aş fi lăsat pradă durerii, n-aş mai fi avut tăria să-mi îndeplinesc datoriile. Fără îndoială, sînt multe suflete care pot să îndure amărăciunea, împlinindu-şi în acelaşi timp datoria; eu însă nu eram pregătit pentru asta, v-am mai spus-o. Am fost totdeauna un om cu suflet bun. Dacă am avut tărie, şi-am avut de cîteva ori, a trebuit parcă să mă despart de mine, socotindu-mă un fel de maşină ascultătoare, făcînd totul sub imboldul unei voinţe ce părea mult mai tare ca mine. Asta a fost în firea mea, fiecare îşi are ciudăţeniile lui.

Prin urmare, mă pot zăpăci pînă la un anumit punct, bătîndu-mi chiar joc de mine, sau cel puţin socotindu-mă un zero care nu are preţ decît în legătură cu cifrele care-i rînduiesc purtările şi felul de viaţă. În anumite clipe, cînd mă plec sub povara unei crude amărăciuni, sub mîna durerilor ori în marea istovirii, pot să rostesc asupră-mi cuvîntul, fugar, e adevărat, dar hotărît şi folositor: *Nu-mi pasă!* Asta e un fel de întrerupere a simţirii pe care mi-o pot impune în cele mai grele împrejurări. Aşa se întâmplă cu toţi oamenii. Mai lesne te împotriveşti unui prăpăd decît nemulţumirilor de-o clipă. Cei ce s-au înţeles, dîndu-şi seama că trăiesc, ştiu că slăbiciunile lor vor găsi prilejul să fie răscumpărate printr-o pornire înălţătoare, şi le-ar fi greu să creadă că taina divină a tăriei, a înţelepciunii şi-a blîndeţii nu

pluteşte asupră-le, ca să le îngăduie totul, făcînd din bunăvoinţa lor ceva cu adevărat folositor.

Trecusem prin spaima şi amărăciunea zilelor dintîi fără vină, fără să mă tulbur. Vreme de două luni, copleşit de muncă, nu-mi îngăduisem nici tulburare, nici suferinţă. Nu strigasem niciodată, ridicînd braţele şi ameninţînd cerul: „Cît sînt de nenorocit!”

Clipa reculegerii, cînd spiritul se luminează, cînd simţi nevoia să-l laşi să se lumineze, chiar dacă s-ar risipi ca fumul, se apropia ca o povară de neînlăturat, însăşi Felicia făcu să se trezească amărăciunile.

Sănătatea i se îmbunătăţea văzînd cu ochii. Părea că hotărîrea mea liniştită o scăpase de demonul care pînă atunci o chinuise; nu se mai prefăcea că-l uită pe Tonino, fiindcă îl uitase cu adevărat. Căutam să văd dacă mai suferă cînd îi rosteam numele în faţa ei, cercetîndu-i liniştea, starea morală şi fizică în care se afla, cînd zile întregi la rînd treceau fără să fie silită să-şi amintească ceva din viaţa lui. Mă străduiam în toate felurile să prelungesc aceste zile de uitare, atît de folositoare pentru vindecarea sufletului ei. Umbra trecutului se risipea şi începea căinţa.

Băgai de seamă că eram îngrijit cu mai multă luare-aminte, cu mai multă supunere. Felicia fusese stăpînită cu îndrăzneală şi hotărîre, dar nu fusese cîtuşi de puţin şireată. Dacă aş fi fost mai atent, aş fi bănuit, după nemulţumirile de fiecare clipă, supărătoare oarecum, pe care mi le arăta chiar în preocupările ei, că se sfia şi era parcă ruşinată faţă de ea însăşi în legăturile noastre intime. Pe vremea aceea nu se prefăcea îndrăgostită de mine şi, socotind că avea să fie a mea pentru totdeauna, putea să aştepte clipa cînd, cu toată viaţa ei, să mă iubească într-o deplină dăruire a bucuriilor şi-a mîngîierilor. Binevoitor, ca toţi oamenii care iubesc cu adevărat, n-o întrebasem nimic în privinţa acestui lucru; aşteptam, la rîndu-mi, întoarcerea bucuriilor pline de însufleţire, spunîndu-mi că, dacă aş fi încercat să le trezesc, ar fi însemnat că vreau să fiu stăpîn şi că nu trebuie s-o osîndeşti niciodată pe femeie să-şi dezvăluie o bucurie pe care n-o simte.

Cînd se simţi liberă ca să se poată întoarce spre mine, se miră că mă găseşte atît de neliniştit şi-atît de zăpăcit. Căută să-mi urmărească rîvna la muncă, bucuriile izvorîte din liniştea plimbărilor, istovirea somnului scump

plătit cu săptămîni întregi de gînduri şi de oboseală şi, într-o zi, îmi spuse plîngînd:

— Nu mă mai iubeşti!

— Te iubesc mai mult ca oricînd, i-am spus, luîndu-i în mîini fruntea aprinsă pe care căuta să şi-o ascundă la sînul meu.

Dar, cînd buzele mele se apropiară de fruntea ei, ca s-o înalţe prin iertarea dragostei, o putere nevăzută parcă îmi istovi braţele. Ţinui capul înjosit de povara unor gînduri necurate departe de-al meu, fără să-mi fie cu putinţă să-l aduc mai aproape de mine, şi-această putere împotriva căreia luptam în zadar a fost atît de biruitoare, încît Felicia, îngrozită, strigă:

— Oh, cît rău îmi faci! Vrei să mă omori?

Am lăsat-o şi am fugit. Ce se petrecuse oare cu mine? Nu puteam să-mi dau seama. Cerul îmi e martor că spunînd acestei femei: „Te iubesc mai mult ca oricînd", credeam că-i spun adevărul. Eram atît de hotărît s-o iert, încît nu mă îndoiam cîtuşi de puţin de mine. Eram un părinte pentru ea în clipa aceea. Credeam că primesc în braţele mele un copil risipitor şi duc spre casă pe umărul meu o oaie rătăcită; dar, în loc să surprind o rază de recunoştinţă, o sclipire de voluptate în ochii de azur, nu ştiu ce groază tainică punea stăpînire pe mine, parcă aş fi fost îndemnat să împărtăşesc o dorinţă nelegiuită, pîngărind cea mai nobilă izbîndă a sufletului, iertarea izvorîtă din milostenie.

Atunci de-abia îmi dădui seama că totul se zdrobise în mine. Mă credeam reînsufleţit, reînnoit de pe urma sforţărilor voinţei mele, credeam că pot să scap un suflet asupra căruia jurasem să veghez, ocrotindu-l cu bunăvoinţa nemărginită a iubirii. Dar dragostea fugea de mine… Mă stăpînea un dezgust amar la gîndul că trebuia să-mi unesc buzele cu alte buze otrăvite de-o iubire vinovată, topind printr-o sărutare sufletul unui bărbat fără pată alături de sufletul unei femei înjosite. Care dintre noi devenise un cadavru? Între noi se deschisese prăpastia mormîntului; la gîndul că trebuia să trec dincolo, fiinţa mea se revolta. Trezindu-se la viaţă, stafia devenea groaznică, umbra trecutului se înălţa în faţa ochilor mei ca să-mi spună: „Uniţi-vă prin moarte!" Dar moartea era sfîntă; e patul de nuntă al sufletelor ce s-au iubit cu sfinţenie. Nu e culcuşul înflăcărat al amanţilor zăpăciţi de voluptate. Nu te poţi apropia şi nici nu te poţi

îndepărta de popasurile vieţii de veci, ea se dezvăluie prin acea măreaţă părăsire de fiinţa ce caută să rămînă pururi aceeaşi. Îşi are legile ei, tainice, ca toate legile lui Dumnezeu, şi, dacă această lege mai poate fi iubire, ea se întrupează în zbuciumări pe care oamenii nu le cunosc.

Ce legătură putea să fie între carnea amantei lui Tonino şi a mea? Legătura era ruptă cu desăvîrşire. Cum mă putusem mîndri că mi-aş putea-o din nou apropia? Toate apele Lethei, toate apele cerului nu puteau să spele pata acestei cărni înjosite. Era o prejudecată? îmi puneam această întrebare cu toată sinceritatea. Mă ridicam pe cele mai înalte culmi ale iadului. Zării chipul lui Isus zugrăvind aceste cuvinte: „Acela dintre voi care nu are nici o pată, să arunce piatra cel dintîi!" Nu înţelegeam să duci în patul bărbatului umilit pe femeia păcătoasă. Uitare şi iertare, da, cînd e vorba de milă; dar, în ceea ce priveşte căsnicia, nu… Asta e cu neputinţă firii omeneşti, afară numai dacă nu e vorba de-o poftă nesăţioasă, de care bărbatul civilizat roşeşte cînd cade pradă desfrîului.

M-am silit să-mi închipui starea de sfinţenie desăvîrşită, de deplină uitare a egoismului şi-a sentimentului de stăpînire. Nevasta mea mă iubea încă, vedeam foarte bine; mă iubise totdeauna; fusese uimită, vrăjită, rătăcită, ca să devină iarăşi curată; n-aştepta decît întoarcerea nemărginitei mele bunăvoinţi. Era semnul de încredere în ea însăşi, era credinţa prin care unirea noastră trebuia reînnoită şi pentru totdeauna scăpată de rele.

„De ce n-aş fi un sfînt? îmi ziceam. N-am trăit o viaţă de amărăciune? N-am închis mînia în suflet şi n-am sorbit durerea? N-am trecut prin deznădejde şi n-am învins mîndria? M-am purtat ca filosof, ca prieten, ca om de credinţă, ca om de lume; nu m-am socotit dezlegat de jurămintele mele; am fost părintele sufletesc al bietului copil, al bietei firi sălbatice căreia nu-i prevedeam slăbiciunile, dar pe care aveam să le îndur. Risipisem totul, pînă la cea din urmă picătură şi, în clipa cînd trebuia să culeg roadă înţelepciunii şi-a blîndeţii mele, iată că se dezlănţuie ocara şi, în loc să dau de sărutul păcii, buzele mele tremură de spaimă şi de mînie. Am devenit oare omul nesocotit, josnic, instinctiv, cum n-am dorit să fiu niciodată?" M-am întors din nou în preajma Feliciei ca s-o liniştesc cel puţin în privinţa purtărilor mele atît de ciudate. Dacă aş fi lăsat-o să bănuiască ce se petrecea în mine, era pierdută: murea de durere şi de ruşine, ori poate şi mai rău: se înneca deznădăjduită în visul ei de patimă nelegiuită. Trebuia s-o feresc de această îndoială, să-i par încă neştiutor şi orb, ca idiotul al cărui rol îl jucam

cu atîta eroism. Mă arătai nepăsător, de-o voioşie care îmi sfîşia inima; o făcui să zîmbească. Era un amestec de dispreţ în zîmbetul ei trist, aproape perfid. Femeia dispreţuieşte bărbatul de care nu se teme întrucîtva. Îi cunoscui dispreţul şi-l îndurai…

Îi pieri însă foarte curînd din obraji. Felicia era prea pătimaşă ca să se vindece de-o iubire şi să nu cadă în alta. Putea să-l uite pe Tonino, cu nădejdea că va regăsi în sufletul ei ceva din vechea însufleţire ce-o simţea pentru mine; trebuia s-o fac să renască, dar ea pierise demult din inima mea.

Nu caut să întrebuinţez cuvinte prin care să se înţeleagă că aş vrea să spun mai mult decît pot. Căsătoria dezvăluie de multe ori taine nebănuite pentru toţi acei care nu găsesc în ea decît un şir de bucurii uşoare, fără să lase să pătrundă în adîncul ei dragostea cea mare, dragostea adevărată. Acest fel de a vedea nu intra în obiceiurile mele; nu mă însurasem cu Felicia nici din prietenie, nici din galanterie, nici de ochii lumii. O iubeam cu toată puterea sufletului meu; gînduri, porniri, speranţe, toate i le dăruisem. Nu mai eram atît de tineri, nici unul nici altul, ca să nu ne dăm seama că simţurile stăpînesc pe om mai-nainte de a-l fi călăuzit cinstea şi mîngîierea. Dragostea trăieşte încă prin amintirea bucuriilor curate şi numai credinţa trecutului o face nepieritoare; înlătură cinstea şi credinţa, mîngîierea nu se mai poate dezvălui cu toată sfinţenia într-o clipă de bucurie. Ca să primeşti din nou ca stăpînă pe soţia necredincioasă, trebuie să-ţi baţi joc de iubire şi să rîzi de tine însuţi. Eu nu puteam să fiu atît de caraghios, iubisem cu prea multă dăruire sufletească.

Ar fi trebuit poate să încerc să uit. Ea putea s-o facă, avea destulă voinţă pentru asta. Poate că se ura pe ea însăşi, dar credea că totul se poate îndrepta; eu însă, care n-o urîsem, eu, care credeam că păcătosul tot se mai poate înălţa din noroi, nu puteam să-mi gonesc din minte icoana înşelăciunii ivită între noi ca o putere care nu îngăduia să ne unim fiinţa prin dragoste.

Atunci începu o luptă groaznică. Nenorocita vru să pună stăpînire pe mine; îşi închipui că, îmbuibat de-o fericire plină de linişte, căzusem într-un fel de toropeală care nu-ţi mai îngăduie setea de ideal, ci dimpotrivă, te laşi stăpînit de obiceiurile pe care le aveai înainte de-a fi visat o bucurie desăvîrşită. Îmi păru mult mai îndemînatecă şi mai răbdătoare de cum o crezusem în stare. Se prefăcu că-mi respectă îndeletnicirile în care păream adîncit înadins, ca să-i ascund neliniştea ce mă chinuia. Deveni temătoare,

sfioasă, cochetă şi modestă, ca pe vremea cînd nici nu mă gîndeam să-i împărtăşesc iubirea; atunci mă doborîse prin umilinţă şi credea că mă poate învinge a doua oară, fără să rostească un cuvînt de dojanaă sau de tînguire, ştergîndu-şi pe furiş lacrimile pricinuite de încăpăţînarea cu care căutam să-mi văd de treburi.

Această amărăciune mă înduioşa cu încetul şi binecuvîntai în sufletul meu tulburarea şi vestea cea bună.

„Poate că *norocul* coboară asupră-mi, mi-am zis. Poate că am să uit trecutul, poate, într-o dimineaţă sau într-o seară, o rază de lumină va zîmbi în trista noapte a deznădăjduirilor mele. Chipul drag pe care caut să mi-l alung din minte se va ivi din nou mîngîietor. Îşi va fi regăsit frumuseţea şi plăcuta lui înfăţişare. Doamna Sylvestre va fi murit pentru totdeauna; Felicia Morgeron, copila biblică, elegantă şi sfioasă, cu ulciorul pe umăr, se va întoarce de la fîntînă, zicîndu-mi: «Bea!» şi nu voi şti că mîna ei mi-a vărsat în pahar otrava minciunii…” Ah, s-o văd astfel, o clipă numai, aş fi fost în stare să-mi dau tot restul vieţii. Erau zile cînd mă simţeam ispitit să-mi sîngerez inima ca să gonesc amintirea, viermele neadormit din pricina căruia pierdusem orice speranţă.

Această zi, pe care o cerusem soartei cu-atîta înfrigurare, se ivi în cele din urmă. Felicia fusese la biserică, nu ca să se roage, fiindcă nu mai credea în nimic în viaţă, ci ca să viseze ori să se reculeagă, poate să mai încerce să creadă. Scriam, cînd o văzui intrînd gătită, plină de însufleţire, într-adevăr frumoasă şi întinerită. O privii. Îngenunche şi îmi spuse:

— Ţi-aduci aminte de-un cîntec pe care l-am născocit întîmplător acum trei ani şi care ţi-a părut, după cum mi-ai spus mai tîrziu, că *trezeşte, încuviinţează şi impune* dragostea? îl uitasem şi niciodată nu mi-a mai trecut prin minte. Dar, la biserică, parcă cineva mi l-a şoptit la ureche. Vrei să-l auzi?

—- Nu, îi răspunsei în grabă, fără să-mi dau seama ce spun.

Mi-a părut rău de ceea ce spusesem. Dacă ea nu bănuia înţelesul răspunsului meu, presimţea totuşi adevărul.

— Nu-ţi mai place nimic din trecut, îmi zise abătută şi parcă zdrobită; e vina mea, prea te-am lăsat să uiţi totul.

Nu uitasem nimic, mă temeam să nu-mi regăsesc amintirile schimbate şi nesuferite; dar, cînd văzui c-o mîhnesc, o rugai să trezească din nou glasul adormit al bietei viori. Se împotrivi, spunîndu-mi că făceam asta ca să scap din încurcătură şi că ea se încăpăţîna să fredoneze cîntecul în şoaptă numai ca să-mi aduc aminte de trecut.

Începu să cînte în linişte, aproape de urechea mea şi, cu toate că nu mai avea glasul de altădată şi cînta rareori, puse atîta vrajă şi-atîta duioşie în pornirea ei cu atîta îndărătnicie înăbuşită, încît simţii o lacrimă că mi se sparge între gene la amintirea cântecului ce-mi deschidea inima, şi gîndurile, spre dragoste, ca să zic astfel, pe vremea cînd îl auzisem întîia oară. Îmi amintii împrejurările în care mă simţisem vrăjit, văzui locul în care mă aflam şi chinul blînd al lui Jean se ivi din nou în faţa ochilor mei şi-mi zîmbi. O undă de vînt primăvăratec îmi trecu prin păr şi mă simţii tînăr, ca pe vremea cînd tremurul fermecător al vioarei lui Tonino Monti îmbrăţişa aerul pe care îl sorbeam cu nesaţ. Crezui în minune, ca omul care a mai încercat schimbări nebănuite şi crede cu putinţă întoarcerea la o viaţă nouă.

Felicia rămăsese îngenuncheată lîngă mine şi cînta; uitasem fantoma, strînsei în braţe femeia şi crezui că sînt iarăşi îndrăgostitul de odinioară.

Dar nu era decît un vis, dragostea trupească, ce făcea parcă şi mai nesuferită lipsa iubirii sufletului. Trezirea fu groaznică, beţia înşelătoare mă înnecă de suspine şi Felicia pricepu în cele din urmă că ştiam totul.

Se prefăcu mîhnită din pricina unei clipe de amărăciune ce mă chinuia şi mă lăsă singur, fără să mă întrebe un cuvînt. Eram prea tulburat ca să-mi dau seama de descoperirea ei; nu credeam că lăsasem să-mi scape un cuvînt care să-mi fi dat pe faţă deznădejdea. Eram zdrobit, dar nu fusesem un laş. Nu umilisem femeia care mă zdrobise.

— Cine ştie, îmi ziceam, dacă această revoltă a conştiinţei mele nu va fi cea din urmă? Iubirea are darul minunilor; nu e ea în stare să poruncească gîndurilor să tacă?

Dar, atunci, mi-o închipuiam pe Felicia sorbind din braţele amantului ei beţia pe care-o simţise în braţele mele, zicîndu-şi ceea ce şi eu puteam să-mi spun totdeauna: „Plăcerea e totul, e mai tare decît noi şi conştiinţa nu înseamnă nimic în faţa ei.” Ea trăise din acest blestem şi avea să mai

trăiască încă, de vreme ce trăda amintirea amantului fără nici o tulburare, ca să ceară o nouă beţie, în acelaşi chip, dacă ar fi trebuit să se întrebe care vin era cel mai bun şi în stare să trezească ateismul inimii, cea din urmă scăpare a unei conştiinţi murdare şi-a unui instinct decăzut.

Oricît aş fi căutat s-o iert, simţeam că devenea pentru mine, nu nesuferită, fiindcă şi ura e un fel de iubire, ci străină cu desăvîrşire.

Această femeie, trupeşte, nu mai era nimic în ochii mei. Frumuseţea ei nu-mi mai vorbea. Aş fi avut dreptul să-i caut un alt soţ, pe care i l-aş fi dăruit cu linişte şi bunăvoinţă, cum îi dăruieşti unei rude, pentru fiica ei, fără să bănuieşti în cugetul tău o tresărire de gelozie. Dragostea pe care mi-o cucerise îmi părea o rătăcire bestială de care îmi era ruşine şi din pricina căreia mă uram. Dacă aş fi fost stăpînit de porniri neastîmpărate şi neînfrînate, era firesc s-o fi strîns de gît în clipa cînd mă simţeam înjosit prin ea.

Prin urmare, gîndul de-a o ierta pentru totdeauna, mă călăuzea spre cruzime, spre ucidere. Ispita îmi revolta întreaga fiinţă, în aşa fel încît mă simţeam cu desăvîrşire neputincios; dar, în aceeaşi clipă, un groaznic neastîmpăr revărsa toată mînia asupră-mi. Îmi sfîşiam pieptul cu unghiile, simţeam nevoia să urăsc, să chinuiesc pe cineva, în timp ce mă uram şi mă luam pe mine drept victimă. Cînd mă văzui plin de sînge, sîngele trupului meu, simţii o ciudată uşurare, ca o fiară sătulă, mulţumită. Asta fu pentru mine o descoperire. Omul cel mai blînd şi mai bine crescut poate avea clipe de furie, cînd e în stare să nu-şi mai dea cîtuşi de puţin seama de faptele lui. Văzînd răul pe care mi-l făcuse fără să-l simt, mă îngrozii de mine ca de-un duşman mult mai tare. Va să zică, eram în stare, într-o anumită clipă, să-mi pierd mintea şi să fac acelaşi rău unui străin?

Asupra cui putea să cadă această urgie dacă nu asupra nenorocitei care aţiţase foamea tigrului? Mă gîndeam să fug; ar fi fost cea mai josnică hotărîre. Îmi puneam tot felul de întrebări, cu asprime. Cinstea mea lăuntrică îmi răspundea: „Nici o primejdie, nici o răzbunare nu e cu putinţă pentru cel ce nu impune liniştea cugetului luminat şi chinuit ca al tău; dar, nenorocire ţie, dacă vrei să bei apa de foc care ţi-a vrăjit nevasta! Asta nu poate fi prielnică pentru o fire sănătoasă şi tare ca a ta. Oamenii cu suflet călit de durere nu pot să îndure pornirile josnice. Ai vrut să învingi în tine mînia firii. Dar firea care nu s-a lăsat batjocorită de urgia răului, se arată

sfîntă şi dreaptă. Se împotriveşte sofismelor, aruncă departe de ea cupa cu otravă, chiar dacă în ea ar fi fost amestecat untdelemnul şi mierea. Te-ai amăgit printr-o jalnică risipă de bunăvoinţă. Ai vrut să fii mai bun decît însuşi Dumnezeu, care, după tine, nu pedepseşte niciodată. Şi-atunci n-ai priceput adîncimea şi frumuseţea legilor pe care el le-a dăruit lumii şi pe care nu le nesocoteşti. Aceste legi fac legătura între osînda şi răul pe care omul şi-l face lui însuşi. Ţi-ai sfîşiat pieptul, ai sîngerat. Ai vrut să sorbi sfînta voluptate dintr-un vas otrăvit şi te-a cuprins amărăciunea. Ai crezut că mila poate întoarce iubirea şi-ai găsit în locu-i ura. Deschide ochii, umileşte-te, şcolar neştiutor şi ambiţios al idealului! Idealul nu poate fi adevăr decît atunci cînd rămîne stăpînit de voinţa firii. Dragostea e deasemeni un ideal în inima omului. E dorinţa de-a se topi într-o singură făptură două suflete înşelate de aceeaşi credinţă. Cînd devine o plăcere a simţurilor, nu mai e dragoste. E o poftă care se înrudeşte cu uitarea, oboseala şi scîrbă cînd devine o risipă, căci firea e înţeleaptă în slujba ei trupească, după cum e nemărginită în aceea a gîndurilor. *Nu te juca cu dragostea,* iată un mare cuvînt al cărui înţeles e mult mai puternic decît aceea ce-ar vrea să arate. Nu ameninţă numai cu arderea pe cel ce s-apropie de ea fără teamă, ci osîndeşte la sfîşiere pe cel ce s-aruncă în cale-i, fără să ştie că are nevoie de credinţă ca să înfrunte un foc atît de sacru. Poftă bestială, aţîţă; înflăcărare oarbă, rătăceşte; prietenie fără înţelepciune, chinuieşte. Vrea să fie în acelaşi timp plăcere, sfinţenie şi mîngîiere, ca să întărească şi să învioreze sufletele şi trupul; nu renaşte însă din cenuşă. Cine a lăsat-o să se stingă, n-o mai poate aprinde. Dacă ai fi citit în inima soţiei tale necredincioase, ai fi băgat de seamă că nu-l iubeşte nici pe bărbat nici pe amant şi că silinţa ei de-a se iubi pe ea însăşi e cu desăvîrşire neputincioasă de-aci-nainte. Ea nu mai poate cunoaşte iubirea. În ochii ei nu se mai poate ivi decât prin suferinţa unor amare dorinţi, ori printr-o neînchipuită spaimă de pedeapsă. Ochii ei, aţintindu-se într-ai tăi, caută în zadar voluptatea; vor citi veşnic aceeaşi sentinţă de moarte, dispreţul de care s-a făcut vrednică şi de care tu n-o poţi cruţa. Această femeie e pedepsită îndeajuns. E o lege, căreia ai fost silit să te supui mai mult decît ea. Ai bănuit asta din cea dintîi zi, cînd ai spus că n-ai s-o pedepseşti niciodată; simţeai poate de-atunci că e osîndită. Ţi-ai făcut datoria, de ce vrei acum tu însăţi s-o nesocoteşti? De ce vrei să schimbi iertarea în răsplată, înăbuşind în tine dezgustul, acest adevăr atît de puternic ce se iveşte ca o dorinţă îndreptăţită, din lumea curată a înţelegerii fireşti? Haide,

despărţirea nu e o oboseală ca oricare alta, pe care voinţa s-o poată înfrînge; e odihna desăvîrşită ce se impune după lupte nemaipomenite. Nu e o slăbire a pornirii spre milă, e o risipă de zadarnică slăbiciune pe care o anumită lenevie o întreţine în fiinţa noastră. E o împotrivire pe care ţi-o impune mîndria care, altfel te-ar părăsi pentru totdeauna”.

Căutai să ascult de glasul ce vorbea în mine şi de mine însumi. Era adevăratul *eu* omenesc, întreg Şi sigur de el, ce-şi cerea dreptul la o viaţă obişnuită. „Oh, nu, nu, mă gîndeam, nu e o prejudecată, nu e o tiranie să vrei să fii iubit cînd ai iubit tu însuţi şi cînd nimic nu e în stare să şteargă şi să înlesnească iertarea trădării. Iubirea mea a fost înjosită şi osîndită la cea mai crudă împărtăşanie.

Căci Felicia îl minţise şi pe amantul ei. Căutase să se apropie de mine de mai multe ori de cînd se iubeau, şi mă duseseră cu ochii închişi într-un templu al păcătoşeniei unde îmi părea că îmbrăţişez altarul unei căsnicii adevărate şi cinstite. Trebuia să iert asta? Nu, fiindcă nu puteam să uit. Şi, fiindcă nu puteam s-o fac, cu toate silinţele mele spre supunere, care fuseseră în stare să-mi rătăcească judecata, însemna că firea mea nu voia să se plece. Dumnezeu nu putea să facă minunea pe care i-o cerusem, Dumnezeu nu săvîrşeşte nici un fel de nesocotinţă.

Mă liniştii în cele din urmă; venii să-mi caut odihna alături de Felicia. Ii vorbii c-o blîndeţe mult mai mare ca de obicei. Mă crezuse bolnav, aşa cel puţin spunea, şi suferise din această pricină. Nu puteam oare să-i lămuresc lacrimile şi ţipetele ce mă chinuiseră în braţele ei? Dacă o făceam, trebuia să mint. Şi-mi era teamă de minciună şi nici nu simţeam nevoia să vorbesc. Nu puteam să ne înţelegem fără să intrăm în astfel de lămuriri supărătoare?

— Fii convinsă, îi zisei, că, dacă simt o amărăciune oarecare, lucru totdeauna cu putinţă în viaţă, n-am să ţi-o dezvălui ca să te fac să suferi din pricina mea. Îţi cer atît: să nu mă întrebi cînd sufăr şi să nu fii neliniştită pentru mine. Trăieşte fericită, atît cît îţi stă în putinţă, şi nu mă privi cu groaza care parcă mă umileşte. Dacă ai vreo durere ascunsă, n-o învenina c-o spaimă zadarnică. Eu veghez asupra mîndriei, sprijinului şi neatîrnării tale. Nici o primejdie, nici o luptă nu te ameninţă. De-acum încolo n-am decît o singură preocupare: să te văd pe deplin sănătoasă, mîndră şi liniştită

în viaţă. Ţi-am dovedit asta, ţi-o voi dovedi întotdeauna şi, cu orice preţ, va fi pentru mine cea mai aleasă mîngîiere în toate încercările ce s-ar putea ivi vreodată.

Mă ascultă în linişte, cu obrazul plecat în farfurie. Eram la masă, apa fierbea în ibric. Se ridică şi-mi aduse cafeaua. Nu-i tremura mîna, avea mişcările foarte libere, privirea îi era mîndră şi rece. Oricine altul ar fi putut crede că n-o înţelegeam; eram însă peste măsură de neliniştit din pricina acestei prefăcute nepăsări. Se simţea oare umilită de atîta bunăvoinţă? îi lămurisem lucrurile cu prea multă grijă? Dar nu eram silit s-o fac ca să nu-i dau dreptul să îndrăznească să ceară iubirii mai mult decît îi putea da?

Ne petreceam serile împreună; îi citeam din vreo carte cînd mă ruga. În seara aceea îi spusei să-şi aleagă ea singură cartea din care i-ar fi plăcut să-i citesc. Îmi aduse *Afinităţile elective* de Goethe, şi începui să citesc, temîndu-mă de vreun plan de discuţie, stîrnit înadins prin alegerea acestei cărţi; am băgat de seamă în cele din urmă că ea nu mă asculta. Se juca cu acul, dar nu făcea nimic. Îşi aţintise privirea într-un colţ al mesei, apoi ochii i se închiseră şi-mi păru că doarme.

Ca orice om harnic, se sculase foarte de dimineaţă, şi-acum era peste măsură de obosită. Rosteam cuvintele din ce în ce mai încet, apoi am închis cartea şi-am privit-o. Era palidă, dormea cu răsuflarea liniştită. Trecu un ceas fără să facă vreo mişcare.

Cînd se trezi, pulsul îi bătea slab, dar regulat.

— Mă crezi bolnavă? îmi zise ea. N-am nimic.

— Ar trebui să te odihneşti cîteva zile. Nu eşti atît de tare cum te ştiam.

— Nu te pricepi la nimic, reluă ea cu asprime parcă. Niciodată nu m-am simţit mai bine ca acum. Am nevoie de odihnă, şi-atît. Lasă-mă să mă duc în odaia mea.

Rîndui totul cu multă atenţie, stătu de vorbă cu slugile, dădu porunci pentru a doua zi ca de obicei, şi se întoarse să închidă ferestrele. Niciodată n-o lăsam să facă singură toate astea. Îi spusei că era mai bine să se culce, fiindcă îmi pare prea obosită.

— Ei, îmi răspunse ea c-o ciudată plictiseală, ştiu că nu-ţi place să te îngrijeşti de lucrurile mărunte! Du-te sus şi lucrează. Sînt convinsă că e mult de cînd ai vrea să rămîi singur.

— Ce ai, Felicia? i-am zis luîndu-i mîna. Ţi-am arătat cîndva că m-aş plictisi alături de tine, ori m-am grăbit să plec atunci cînd am stat de vorbă împreună?

— Nu, răspunse ea cu amărăciune. M-am înşelat. Tu ai avut totdeauna dreptate, nu-i aşa?

Ne despărţirăm în urma acestor cuvinte crude şi nedrepte; nedumerirea mă împiedică să stărui ca să-mi dau seama ce se petrece în sufletul ei.

După cîteva clipe, temîndu-mă să nu fie cumva bolnavă, mă dusei şi bătui în uşă; era încuiată.

— Lasă-mă să mă odihnesc, îmi zise ea, n-am nimic, mi-e somn. Ce rău îţi pare că vezi la mine? Prin urmare se lipsea de prietenia mea, devreme ce băgase de seamă că-mi pierduse iubirea. Trebuia să mă aştept la asta din partea unei firi ciudate ca a ei şi, mărturisesc, că rămăsei foarte surprins. Mă credeam vrednic, dacă nu de recunoştinţă, cel puţin de bunăvoinţă. Oare, în sufletul care nu ştia să se plece şi să se înduioşeze, avea să se trezească ura?

Am urcat în odaia mea şi am lăsat uşile deschise, ca să-i pot veni în ajutor dacă s-ar fi întîmplat s-o apuce vreo criză de nelinişte peste noapte. Deschisei, ca de obicei, mai multe cărţi, ca să par liniştit şi preocupat dacă s-ar fi întîmplat să mă surprindă. Era un rol pe care îl jucam de trei luni, fiindcă nu mai lucram nimic; mi-ar fi fost cu neputinţă. Clipele treceau într-o veghe chinuitoare; noaptea eram şi mai îndurerat şi mă gîndeam cu spaimă la tot ce-avea să se întîmple a doua zi.

Căutam, prin urmare, să nu-mi scape nimic din tot ce se petrecea în casă. Auzii cum slugile închideau uşile de jos şi se retrăgeau în odăile lor. Felicia se mai plimbă cîtva timp prin odaie, apoi se făcu linişte. Pentru oamenii nervoşi, şi mai ales pentru femei, oboseala e un fel de neastîmpăr. Fără îndoială, Felicia rămăsese cu desăvîrşire uimită, văzîndu-mă plîngînd. Poate că şi ea plînsese; era zdrobită. După o noapte de somn, fiindcă aveam convingerea că doarme, avea să fie mai bună, mai înţeleaptă şi, dacă trebuia

să ajungem la o explicaţie, aveam s-o găsesc în toane bune, în stare să-mi dea dreptate.

Cu această speranţă oarecum nelămurită, zdrobit eu însumi şi neputincios ca să-mi dau seama de purtarea ei absurdă faţă de mine, aţipii cu coatele pe masă. N-aveam de gînd să mă culc pînă cînd nu rămâneam încredinţat din toate punctele de vedere că aş putea dormi liniştit.

Aproape de miezul nopţii mă trezi din toropeală un sunet de vioară. Felicia cânta romanţa pe care mi-o cîntase de dimineaţă. O începu domol, larg, ca de obicei. Apoi, dintr-odată, trecu la alt cântec şi, smulgînd de pe strune cîteva note repezi, se rătăci într-un fel de ţipete nesuferite. Uneori părea că ar vrea în zadar să-şi aducă aminte de cîntecul regăsit peste zi, alteori parcă înadins se ferea de el, încercînd o bucată nouă pe care ar fi vrut să şi-o smulgă din suflet. Închipuirea mea neliniştită putea să dea cu totul alt înţeles acestei frămîntări, şi-mi venea să cred că ţinea mult să-mi dezvăluie prin sunete povestea ciudată a furtunilor, a căderii şi-a deznădejdilor ei; zadarnic căutam însă nota adevăratei dureri, n-o găseam. Era mai mult un tremur de mînie; suspinele păreau un blestem. Glasul chinuit al viorii biciuite de arcuşul neastîmpărat, îmi făcea rău. Aş fi fost în stare să ascult mai bine cele mai grele cuvinte. Felicia desfăşura o îndemînare pe care încă nu i-o cunoscusem; băgam de seamă cu toate astea că nu era în stare să dezvăluie o tulburare sănătoasă. Cîntecul ei era o nebunie, gîndurile zburau în neştire, nu le puteam înţelege, şi-mi părea că avea de gînd să mă facă să sufăr fără să-şi mărturisească înfrângerea şi amărăciunea.

Îmi păru zdrobită în cele din urmă, cînd azvîrli vioara, care se zdrobi şi se risipi în ţăndări. Printre frunzele copacilor din faţa casei trecu o pulbere luminoasă ce părea că-şi schimbă locul prin casă; Felicia umbla fără să facă zgomot, ca o umbră.

O nelinişte adîncă mă cuprinse. Mă întrebam dacă acest cîntec ciudat, la miezul nopţii, era un ţipăt de revoltă ori un strigăt de bun-rămas. Avea de gînd să fugă ca să se întîlnească cu Tonino? Dar Tonino nici nu se mai gîndea la ea, o ştiam foarte bine. Îşi închipuia, în dezgustul ei, ori pretindea, prin cine ştie ce nouă hotărîre, că putea să-l silească s-o iubească cu învoiala să nu-i tulbure liniştea căsniciei?

Coborîi scara în linişte şi, în întuneric, mă aşezai pe cea din urmă treaptă, lîngă uşă. Puteam să-i aud toate mişcările. Cu nici un preţ nu voiam s-o las să pornească pe calea ocării şi-a pierzaniei. Alungată de Vanina, părăsită de Tonino, nu-şi putea găsi scăparea decît în moarte, fiindcă nu mă simţeam în stare să-i mai îngădui şi alte rătăciri.

Îmi păru că aud focul pîlpîind în cămin. Mă urcai în balcon şi-ntr-adevăr zării fumul ieşind pe coş şi risipindu-se sub cerul înstelat. Fără îndoială ardea hîrtii; ne aflam în plină vară şi, oricît de mult ar fi suferit, n-avea nevoie să facă focul ca să se încălzească. O undă de vînt aducînd fumul spre mine băgai de seamă că nu mirosea a hîrtie, ci a cîrpă arsă. Mă apropiai iarăşi de uşă şi-auzii cum trăgea zăvorul, parcă s-ar fi pregătit de plecare. Bănuind că era pe deplin hotărîtă să plece., începui să fac zgomot cu picioarele, ca să-i dau de veste că mă aflam pe-aproape, apoi o întrebai prin gaura cheii, fiindcă uşa era tot închisă, dacă nu cumva era bolnavă.

— Nu, răspunse ea cu glas hotărît; intră dacă vrei.

— De ce nu dormi? am zis intrînd pe uşă. Probabil suferi mult, fiindcă atunci cînd ne-am despărţit te simţeai foarte obosită.

— Nu sufăr, zise ea, ştii foarte bine, cred că m-ai auzit cîntînd, dacă nu te-ai culcat pînă acum.

— Eram neliniştit din pricina ta. Ne-am despărţit aseară cum ne-am despărţit totdeauna; ţi-ai retras cu multă răceală mîna dintr-a mea şi-mi păreai tulburată. Dacă te-am mîhnit, află că n-am avut de gînd să mă port aspru cu tine. Îţi jur, nu mă crezi?

— Sylvestre, strigă ea cu glas surd şi îndurerat, poţi să juri cît vrei, eu n-am să te cred. Mă urăşti atît de mult încît, pentru asta ai fost în stare să-ţi spulberi viaţa. Arată-mi pieptul. A, vezi că nu vrei! Ei bine, nu ştiu dacă ai fost rănit greu sau uşor. Cred că nu e nimic primejdios, de vreme ce stai de vorbă cu mine; dar ca să te chinuieşti pînă într-atît încît să-ţi sfîşii carnea cu unghiile, asta nu e glumă! Uite, am ars cămaşa pe care ai dezbrăcat-o şi-ai aruncat-o într-un colţ, fără să te gîndeşti la ce vor zice slugile zărind pe ea picăturile de sînge. Întîmplarea a fost s-o găsesc, şi-am căzut ca moartă, fără să înţeleg nimic, crezînd la început că cineva încercase să te omoare. Cînd mi-am venit în fire m-am gîndit la deznădejdea ta de azi dimineaţă. Te-ai lăsat pradă mîngîierilor mele, unei biete urme de dragoste, cu dorinţa

omului care trăieşte singur şi trist de multă vreme, apoi, numaidecît te-a cuprins aceeaşi groază faţă de mine şi, sfînt sau nebun cum eşti, ţi-ai chinuit pieptul ca să-ţi pedepseşti inima, învinuind-o c-a fost în stare să mai bată pentru mine o clipă! Vezi bine că sînt un monstru în ochii tăi şi că ai face mai bine să mă părăseşti, să fugi de mine ori să mă baţi şi să mă azvîrli sub povara ocărilor, decît să mă laşi să văd şi să bănuiesc răul pe care ţi-l fac trăind alături de tine. Uite, lasă-mă să plec. Nu mai pot rămîne aci, toţi ar fi în stare să mă urască, amărăciunea ta prea sare în ochii lumii. Toţi mă întreabă de ce te-ai schimbat, de ce ai îmbătrînit aşa dintr-odată. Nu bagi de seamă că în două luni ţi-a albit părul cu desăvîrşire? Şi această cămaşă sfîşiată şi însîngerată pe care am azvîrlit-o în flăcări ce înseamnă? Crezi oare că plecarea lui Tonino n-a dat prilej de vorbă? Ţi-ai închipuit că ai făcut totul cu chibzuială şi înţelepciune. Era altceva mai bun de făcut: trebuia să te porţi ca orice bărbat care iubeşte cu adevărat. Trebuia să-l omori pe mizerabilul pe care îl urăsc, pe care îl uram, pe care l-am urît întotdeauna, poate, şi, după ce te simţeai răzbunat, trebuia să mă baţi, să mă calci în picioare, să mă scuipi în obraz. După asta m-ai fi iertat şi m-ai fi iubit ca şi mai-nainte; pe cînd, cu răbdarea şi virtuţile tale, nu ţi-ai potolit mînia şi păstrezi în inimă ura care te înăbuşe şi de care nu vei scăpa niciodată. Te miri de ceea ce-ţi spun şi mă găseşti o fiinţă sălbatecă. Ei bine, tu nu eşti ca mine, de-aceea nu mă mai iubeşti, fiindcă dragostea e sălbatecă şi, atunci cînd vrei s-o tîrăşti pe calea moralei, înseamnă că n-ai înţeles-o şi n-ai simţit-o niciodată.

Îmi vorbi astfel cîtăva vreme în italiană, cu ton de mustrare şi de învinuire, bătîndu-şi joc de purtarea mea, dispreţuindu-mi firea, zugrăvind chipul cum înţelegeam să iubesc, dovedindu-se un fel de apărător sau de prooroc, împroşcîndu-mă cu un amestec de cuvinte grele şi de poezie vulgară, în felul cum făcea Tonino. Era din şcoala lui de cînd învăţase la şcoala lui. Decăderea moravurilor dăduse roade, stăpînindu-i inima; această inimă era pervertită şi pornită spre răutate. Dintr-un suflet bun, dintr-o minte înţeleaptă, dintr-o viaţă de tărie, de recunoştinţă, de muncă şi de supunere, nu mai rămînea decît o slăbiciune de femeie nemulţumită şi-un amestec de dorinţi bolnăvicioase, lipsite de înţeles, fiindcă de-acum înainte putea să fie a oricui ar fi vrut s-o ia.

O ascultai în linişte, încremenit. Dispreţul pătrundea în mine şi-mi apăsa gîndul ca un bloc de gheaţă. O priveam şi-mi părea urîtă în

frumuseţea ei prea înflăcărată şi prea rece. Aproape goală în faţa mea, n-avea de gînd să-şi acopere această goliciune, şi asta mă supăra, şi mie, bărbatului ei, îmi părea ceva ruşinos. Mila mă părăsise cu desăvîrşire. Nu mai era pentru mine copilul vrednic de ocrotire, îmi părea o veche amantă care mă părăsise din capriciu, care se întorcea în braţele mele ca să scape de plictiseală şi-a cărei bunăvoinţă neruşinată mă găsea nepăsător şi scîrbit.

N-am fost în stare să-i răspund un singur cuvînt; dezgustul e mut, nu poate trezi nici mînia, nici amărăciunea. Ce-aş fi putut să-i spun? Nu ne-am fi înţeles.

Mă ridicai, cu gînd s-o părăsesc.

— Prin urmare, strigă ea disperată, îţi e tot una dacă plec ori dacă rămîn?

— Nu-ţi dau voie să pleci, i-am răspuns cu răceală.

— Ai să mă opreşti cu sila? Haide, n-ai să fii în stare.

— Niciodată n-am să ridic mîna asupră-ţi. Voi chema pe cei mai supuşi oameni ai tăi, le voi spune că eşti nebună şi nu te vor lăsa să porneşti pe calea desfrîului.

— Şi-ai să mă ţii închisă?

— Dacă trebuie, o voi face.

— Într-o casă de nebuni?

— Nu, în casa ta. Eşti destul de bogată ca să fii bine îngrijită şi bine păzită.

— Şi vei sta alături de mine ca un paznic al temniţei?

— Voi rămîne acolo unde am datoria să rămîn.

— Zece ani, douăzeci de ani?

— Toată viaţa, dacă va fi nevoie.

— Şi dacă înnebunesc şi-ai să mă vezi chinuindu-mă?

— Chiar dacă n-ai fi nebună, chiar dacă nu te-ai chinui, voi îndemna slugile să se poarte cu tine blînd, ca totdeauna.

Ea începu să rîdă în hohote. Simţii parcă o lovitură de pumnal în inimă, cea din urmă. Se frămîntă o clipă sub povara durerii, apoi se stinse.

— Nu vreau să plec, reluă Felicia c-o linişte înfiorătoare. N-ai nevoie de atîta virtute. Ai să mă păzeşti şi-atunci?

— Ştiu că ar fi zadarnic, dacă ai fi hotărâtă să fugi. Mi-ar fi însă totdeauna foarte uşor să te găsesc şi să te-aduc înapoi, fiindcă ştiu unde ai de gînd să te duci.

Căzu în genunchi şi, cu braţele întinse spre mine, strigă:

— Sylvestre, un cuvînt de mînie, un singur cuvînt de ură împotriva lui Tonino şi altul de gelozie pentru mine! Fii bărbat! Aruncă-ţi blestemul asupra vrăjmaşului şi pedepseşte-ţi nevasta! Atunci aş putea să cred că mă iubeşti şi te-aş adora!

— Nu mă adora, îi zisei. N-aş putea să te răsplătesc pentru cît ai fi în stare să-mi dai. Şi-o părăsii numaidecît. Era prea mult. A doua zi o găsii nepăsătoare; îşi vedea de treburi şi-mi părea cu totul străină de drama ce se petrecuse în noaptea aceea nemaipomenită pentru mine. Era cu desăvîrşire liniştită, poruncea slugilor, rînduia lucrurile ca mai-nainte; uneori îmi părea binevoitoare cu toată lumea, şi, în faţa celorlalţi se arăta foarte voioasă cu mine. Se gîndea oare la ameninţările mele şi voia să-mi arate că nu era cîtuşi de puţin nevoie s-o fac să treacă drept nebună dacă ar fi încercat să fugă? Asta mă revolta peste măsură. Ştia că niciodată n-am s-o arăt cu degetul, socotind-o vinovată în ochii lumii. Ţinea morţiş să se facă urîtă, să mă scoată din fire şi să-mi obosească răbdarea şi să mă facă cel mai rău dintre oameni? Era pentru ea cea din urmă silinţă să mă aducă în stare să fiu crud şi nedrept.

Încercă, dar nu izbuti. Mă închisei în cetatea bunăvoinţei şi mă arătai mult mai blînd decît fusesem vreodată. Înţelepciunea vieţii e o cetate întărită de care oamenii rău crescuţi nu se pot apropia. Felicia fu învinsă şi în unele clipe înduioşată de răbdarea şi liniştea mea. Vai, nu mai eram bun de nimic. Nici un cuvînt, nici o pornire venită din partea ei n-ar mai fi fost în stare să mă uimească ori să mă tulbure. N-o mai iubeam.

Şi cu toate acestea, într-un anumit fel, înfăţişam un soi de supunere care mă putea stăpîni toată viaţa. Nu puteam şi nici nu voiam să uit că Jean

Morgeron, prin încrederea şi prietenia lui, mă însărcinase cu această supunere prin însăşi pilda lui. Felicia mă iubise atît cît fusese în stare să mă iubească. Dragostea ei mă întinerise, mă vrăjise pentru o vreme; mulţumită ei, trăisem doi ani de adevărată fericire, un vis poate, dar pentru mine o realitate, din moment ce crezusem în ea. Mai mult încă, mă legase de-o viaţă de linişte, care nu-mi era cîtuşi de puţin prielnică, dar pe care ea ştiuse să mi-o facă blîndă şi cinstită, atît cît îi fusese cu putinţă. Toate astea căzuseră în praf; dar, legîndu-mă în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor să primesc şi să păstrez ceea ce credeam că poate fi o cinste şi o bucurie, dragostea şi îngrijirile acestei femei, pierdusem, îmi pare, dreptul de a socoti că deveniseră acum pentru mine un rău şi-un prilej de ocară. Asta puteam să mi-o lămuresc în taină; dacă i-aş fi spus-o, ar fi însemnat să sporesc amărăciunea ce mă chinuise atîta vreme.

Căsătoria mea fusese o rătăcire, o nebunie şi o prostie, ca să întrebuinţez felul obişnuit de a vorbi al oamenilor. Trebuie să ştii să înduri urmările nesocotinţelor tale şi, cînd n-ai să te dojeneşti decît pentru o prea mare risipă de bunătate şi de cinste, suferi de pe urma deznădejdilor fără prea multă amărăciune, fiindcă n-ai de ce roşi faţă de tine.

În orbirea mea mersesem însă şi mai departe. Căutasem să mă apropii de Tonino, crezînd în sinceritatea lui. Îmi făcusem din el un aliat. Mă legasem de mîini şi de picioare şi mă dădusem pe mîna acestui tîlhar de drumul mare, pe care avusesem caraghioasa nădejde să-l înalţ şi să-l desăvîrşesc. Eu rămîneam un nebun care nu se mai putea lecui, după cum fusesem un sfînt neprihănit. Eram om şi aş fi vrut să rămîn acelaşi. Dacă răbdarea îmi păruse totdeauna o datorie, mîndria de-aci-nainte îmi părea o datorie tot atît de puternică. Nici răzbunare, nici slăbiciune, iată cercul în care trebuia să mă închid.

Simţindu-mă mult mai tare decît ea, prin ceea ce numea îndărătnicia mea, Felicia se lipsi de gîndul să mai lupte. Se temea, de altfel, mai mult de scandal şi, cînd pe vremuri îmi spusese că nu va ţine seamă de părerea lumii, minţea faţă de ea însăşi. Cînd văzu că nici una din nenorocirile casnice nu se poate înlătura, cu toate străduinţele şi cu toate jertfele, încercă să pară fericită, schimbîndu-şi oarecum purtarea faţă de mine; răul însă era prea-adînc ca să poată fi vindecat printr-un leac obişnuit pe care îl impunea o logică firească. O cuprinse o chinuitoare plictiseală, şi nevoia de-a scăpa de-o suferinţă ucigătoare pentru ea deveni o groaznică sfîşiere. Aceeaşi

patimă nebună o simţi pentru mine în cele din urmă şi trebui să lupt împotriva mustrărilor, a ocărilor şi-a lacrimilor ei.

Viaţa deveni pentru mine un iad şi-n unele clipe îmi părea că mi se tulbură mintea; totuşi, fusei în stare să înfrîng iadul. Începui să muncesc cu atenţie, să mă instruiesc pentru binele meu, să mă înalţ printr-o sănătoasă hrană a minţii. În acelaşi timp vegheam necontenit asupra nenorocitei mele tovarăşe; o îngrijeam ca pe-o bolnavă, cu bunăvoinţă, cu însufleţire, cu îngăduinţă şi asprime chiar, după cum cereau împrejurările. Uneori trebuia s-o cert ca pe-un copil ca s-o scap de povara deznădejdilor. Alteori o lăsam în pace pînă se liniştea singură. Pentru asta pierdeam o mulţime de timp. Nădăjduiam că timpul, adică vîrsta, va aduce liniştea.

Aşa trecu un an. Intr-o zi îmi păru zăpăcită, posomorită; a doua zi şi-a treia zi parcă şi mai mult. Cu toate astea, se purta destul de bine. O rugai să facem o plimbare prin munţi, ca să-i mai treacă plictiseala şi, împotriva aşteptărilor mele, primi cu mare bucurie. Pornirăm într-o brişcă, urmaţi de-un singur slujitor care mîna calul. Coborîrăm printre scobiturile Alpilor italieni. Ea rămînea tăcută şi posomorită, era însă foarte binevoitoare şi, după trei zile de plimbare, fără oboseală şi fără tulburări, se linişti parcă şi nu simţea nici plăceri nici mîhniri. Cînd ajunserăm acasă se culcă devreme şi nimic din purtările ei nu-mi da ceva de bănuit. Mă culcai şi eu în odaia de sus. Casa, înaltă şi îngustă, nu era împărţită în aşa fel ca să putem avea odăile alături. De multă vreme amărăciunile ei nu-mi dădeau pace, şi-n noaptea aceea mă cuprinse un somn adînc.

În zori, cînd cea dintîi rază de soare îmi lumină fereastra, mă sculai în grabă, ca de obicei. Felicia se scula uneori mult mai devreme ca mine şi îşi vedea de treburi cînd încă nu se crăpa de ziuă. Coborînd în sala de jos, rămăsei surprins că n-o văd pe nicăieri; îmi apropiai urechea de broasca uşii. Îi auzii răsuflarea mult mai puternică şi mai egală ca de obicei. Asta însemna că dormea liniştită. Pornii încet prin grădină. După cîteva clipe mă întîlnii cu doctorul care tocmai pornise în căutarea bolnavilor. Îl strigai şi stăturăm de vorbă cu privire la sănătatea Feliciei. Îmi spuse că făceam foarte bine c-o luam la plimbare şi mă sfătui să fac asta cît mai des. O văzuse cu cîteva zile înainte şi-o găsea pe deplin sănătoasă. Credeam însă de datoria mea să-i spun că era mult mai tristă ca de obicei şi parcă nepăsătoare la tot ce se petrece în juru-i. Adăugai apoi că în clipa aceea încă nu deschisese fereastra. Era pentru întîia oară cînd dormea la o oră atît de

tîrzie. În sfîrşit îl rugai să-şi lege calul de poartă şi să aştepte cîteva clipe pînă cînd avea să se scoale.

Trecu o jumătate de ceas. Vorbeam numai despre ea.

— Mi-ai urmat sfatul, îmi zise Morgani; prin nu ştiu ce mijloc şi datorită nu ştiu cărei împrejurări, — asta nu mă priveşte, — ai împiedicat întoarcerea lui Tonino; bine-ai făcut. Ticălosul i-a pricinuit multe amărăciuni şi, dacă n-ar fi fost o femeie în toată puterea cuvîntului, putea s-o tîrască în multe nenorociri. Acum totul: merge bine, e liniştită, cum vezi, şi doarme mai mult ca de obicei. Îţi pare posomorită, asta din pricină că munceşte. Nu te nelinişti; ai îngrijit-o cu înţelepciune şi supunere. Străduinţele d-tale nu vor fi zadarnice, foarte curînd vei putea culege roadele.

Aşa îmi vorbea doctorul, dar Felicia nu se mai trezea. El se mira de neliniştea mea. Îl rugai să mă aştepte. Intrai în casă şi mă dusei să bat la uşa Feliciei; nu-mi răspunse. Slugile, neliniştite, îmi spuseră că bătuseră de mai multe ori în zadar, că stăpîna încuiase uşa cu cheia, că nu dormea,, fiindcă o auziseră mişcînd, ea însă nu voia să le răspundă şi nu ştiau ce să facă.

Îmbrîncii uşa. Felicia se ghemuise într-un fotoliu lîngă masă şi rămăsese cu capul plecat peste mîinile parcă înţepenite pe care nu i le putui mişca; deodată însă o moleşeală ciudată îi trecu prin trup, pielea, aprinsă pînă atunci, se răci numaidecît; capul i se îndreptă pe grumaz, ochii i se deschiseră mari şi buzele începură să murmure cuvinte neînţelese.

Morgani, atras de zgomotul ce făcusem spărgînd uşa, veni spre mine şi îmi zise:

— Aer, aer, se înăbuşe!

În timp ce deschideam fereastra, Felicia se strîngea în braţele lui. Doctorul, zăpăcit, îmi arătă c-un gest pripit o scrisoare deschisă pe masă, alături de un pahar. Mirosii paharul; avea în el *laudanum. Îmi* aruncai ochii pe scrisoare: era adresată lui Tonino; o ascunsei numaidecît în buzunar.

— Trebuie s-o citeşti, îmi spuse Morgani.

— Nu e pentru mine.

— N-are a face! e nevoie să ştiu dacă singură a încercat să se omoare.

— Nu mai încape nici o îndoială, reluai, arătîndu-i paharul; nu te mai gîndi la asta acum. Grăbeşte-te, poate că mai e vreun mijloc de scăpare.

Toate fură în zadar, Felicia murise. Moartea are ceva măreţ şi sfînt; rînduieşte dintr-o trăsătură de condei toate socotelile ce ţi-au părut cu neputinţă de dezlegat în viaţă; simţi că peste toate a trecut duhul lui Dumnezeu, cînd vezi împlinindu-se această taină; orice amintire pămîntească, orice nemulţumire se şterge în reculegerea iertării. Moartea face dintr-odată vrednică de respect fiinţa desprinsă din ghearele suferinţei; ea pune paliditatea ascetismului şi liniştea drepţilor pe fruntea brăzdată de decădere şi-n trăsăturile înnăsprite cîndva de mînie. De două ori vinovată, în moarte şi în viaţă, devreme ce singură îşi căutase sfîrşitul, Felicia, culcată între giulgiuri albe şi acoperită de flori redevenise atît de frumoasă şi-atît de curată, încît ii sărutai cu sfială fruntea şi mîinile îngheţate, fără să-mi mai aduc aminte de răul pe care mi-l făcuse şi fără să mă mai gîndesc la neajunsurile ce-mi pricinuia, părăsind viaţa de bună voie.

Fără îndoială, credea că prin asta mă aşteaptă cea din urmă şi cea mai groaznică mustrare. Nu voiam să ştiu nimic, nu mă gîndeam la nimic. Trebuia mai întîi s-o înmormîntez cu cinstea cuvenită. Vegheai la căpătîiul ei, căutam să împiedic orice urmă de zgomot, orice întrebare, orice pornire neliniştitoare. Morgani îmi fu de mare ajutor şi nu mă părăsi o singură clipă. Îl uimea parcă resemnarea mea şi se temea să nu iau vreo hotărîre nesocotită. Se temea parcă şi de altceva; pe cînd ne întorceam de la cimitir, îmi vorbi astfel:

— N-am putut ascunde autorităţilor pricina morţii. Nu numai dumneata, dar toată lumea care înconjura şi slujea pe-această biată femeie, se află la adăpost de orice bănuială, astfel că mi-a fost îngăduit să las să se presupună că moartea se datoreşte unui atac de apoplexie fulgerătoare, care, de altfel, se putea constata după simptomele pe care le înfăţişa cadavrul. Mă leg pe cuvîntul meu de cinste să nu dezvălui taina morţii decît atunci cînd legea ar socoti că trebuiesc făcute cercetări amănunţite. Asta însă n-are să se întîmple, afară numai dacă vreun răuvoitor nu se va amesteca în această afacere, pe Tonino îl cred în stare de orice. Trebuie să citeşti scrisoarea pe care soţia d-tale i-a scris-o în clipa morţii. Asta pentru d-ta, pentru mine, pentru temeiul adevărului. În această din urmă scrisoare şi-a arătat poate

dorinţa ei din urmă; e o dovadă a nevinovăţiei d-tale, de care nu trebuie să te lipseşti; să n-o laşi în mîna unui vrăjmaş care ar putea-o întrebuinţa altfel atunci cînd nevoile i-ar impune.

Numele lui Tonino mă făcu să înalţ din umeri:

— Tonino fiind singurul moştenitor al soţiei mele, răspunsei, nu-mi poate fi duşman decît atunci cînd m-aş împotrivi, şi n-are să fie astfel.

— De ce nu? Nevasta d-tale a luat poate anumite măsuri cu privire la averea ce-ţi rămîne, ori cel puţin la veniturile acestei averi.

— Nevasta mea ştia că aceste măsuri ar fi o necinste pentru mine. Ştiu bine că n-a luat nici o măsură.

— O necinste? strigă doctorul, de ce necinste?

— Fiindcă în tinereţea ei făcuse o greşeală şi eu o luasem de nevastă cu învoiala să nu primesc nimic de la ea, nici în viaţă, nici după moarte.

— Eşti nebun, zise Morgani, dar ai dreptate, şi pentru asta eşti vrednic de respect… Dar ce-ai să te faci?

— Voi rămîne ceea ce am fost: un om căruia îi place să muncească şi care n-are nevoie de ajutorul altora.

— Dar ai să îmbătrîneşti, nefericitule! Sănătatea ţi s-a zdruncinat în cele din urmă.

— Nu te nelinişti pentru mine. Îţi jur că n-am să cunosc mizeria, ori că am s-o pot îndura fără să se cunoască.

— Cum ai să faci?

— N-am să cer nimănui nimic şi n-am să mă plîng niciodată.

— Vino, Sylvestre, vino să locuieşti cu mine. Sunt singur şi vom avea cu ce trăi. Am să te învăţ medicina, d-ta ai să mă înveţi altceva. Vom trăi şi vom muri împreună, va fi mai puţin trist decît să trăieşti şi să mori singur.

— Îţi mulţumesc prietene, dar n-am să mai pot rămîne pe-aci. Trebuie să plec şi n-am să mă mai întorc niciodată.

— Da, pricep. Cu toate astea… nu blestema pe nimeni şi nu urî amintirea soţiei d-tale.

— N-o urăsc. Cum îţi închipui asta?

— Sylvestre, ne cunoaştem îndeajuns. Ştiai totul, ea mi-a spus, cînd am văzut-o pentru cea din urmă oară. Şi eu ştiam totul, şi încă demult. Trebuie să ştii să ierţi; sînt fatalităţi ale pornirilor omeneşti în faţa cărora însuşi doctorul e silit să fie materialist… Şi dacă ţi-aş spune că şi dumneata ai fost răpus de această fatalitate, pricinuind dezgustul de viaţă care a dus-o pe nevasta d-tale la moarte…?

— Ea ţi-a spus asta?

— Nu, dar mi-a repetat de trei ori: „Nu mă mai poate iubi!”

— S-a plîns de mustrările, de nemulţumirile mele?

— Oh, dimpotrivă. Ţi-a dat totdeauna deplină dreptate. De aceea îţi spun: „Citeşte scrisoarea şi păstreaz-o; poate că ea cuprinde vreo lămurire cu privire la vina din care vrei să nu mai rămînă nici urmă”.

— Dar dacă e vreun testament în favoarea lui Tonino, cum îmi vine să cred de pe-acum?

—- Ei bine, ce-ţi pasă? îl vei da cinstit cui i se cuvine şi-apoi vei vedea ce-ţi mai rămîne de făcut.

Sfatul era bun. Cînd rămăsei singur, desfăcui scrisoarea, care nu era lipită, ci numai împăturită. Felicia parcă voise înadins ca această scrisoare să treacă pe sub ochii mei.

Scrisoarea Feliciei

„Nu mai e nici o nădejde, s-a sfîrşit… Nu mă mai iubeşte, nu mă va mai iubi niciodată! îi e moartă inima, noi i-am ucis-o. De-un an lupt să-i întorc dragostea către mine, ori să înăbuş dragostea mea pentru el; mă silesc să-l urăsc, şi-n unele clipe îl urăsc de moarte. O femeie poate ierta cea mai groaznică ocară, nepăsarea? Şi totuşi, vreau să mor numai ca să

mă ierte. Moartă, poate că mă va plînge, poate îi va părea rău, poate se va milostivi; îşi va aminti că m-a iubit şi-mi va uita vina, mă va păstra în inima lui înseninată de osînda pe care n-a vrut să mi-o impună, dar de care eu singură m-am socotit vrednică. Moartea, atît îmi rămîne, devreme ce viaţa nu mai poate să schimbe nimic. Am vrut să-ţi scriu asta. Nu vreau să crezi că am murit din pricina ta, gîndindu-mă la tine. Nu, te dispreţuiesc şi te blestem. Să nu crezi, de-asemeni, că te-aş putea urî; am încercat să te iert şi să te iubesc; ce n-am încercat de-un an ca să scap de groază şi de singurătate! Toate au fost de prisos! Dezgustul ce l-a chinuit pe Sylvestre pentru mine l-am simţit eu pentru tine. Ticălosule, vei veni să-mi moşteneşti averea, nu-i aşa? Să locuieşti în casa mea. Nevasta ta va dormi în patul meu alături de tine. Şi tu, în timp ce ea se va odihni la dreapta ta, ai să-mi vezi oare la stînga trupul mort pe care îl voi da pămîntului peste cîteva clipe? Oh, Doamne, să mor cînd sînt atît de tînără, cînd mă întăresc nădejdile şi mă stăpîneşte voinţa! Nu-mi pot închipui ce înseamnă să fi murit! Mă arunc în necunoscut ca un om care s-ar arunca în neguri, fără să ştie dacă va cădea într-o prăpastie ori în gol. Poate că nu cazi. Poate că te regăseşti acelaşi în faţa unor alte încercări, înconjurat de altă lume, stăpînit de alte gînduri, de alte suferinţi! Ah, dacă aş putea cel puţin să uit viaţa de care m-am despărţit! N-am altă dorinţă decît să uit! Să nu mai ştiu că am fost înjosită şi dispreţuită! Numai astfel aş primi cele mai groaznice chinuri şi chiar focul şi grozăviile iadului.

Ah, nu ştiu dacă există un Dumnezeu, dar ştiu că există o dreptate, de vreme ce am fost atît de aspru pedepsită. După ce am fost atît de fericită, atît de iubită, atît de cinstită, să mă văd singură şi dispreţuită, să-mi dau seama că oricît m-aş strădui, nu mai pot recuceri stima şi încrederea!

Poate că nici el n-a fost în stare să facă altfel; a vrut să mă iubească, dar între mine şi el era ceva care ne îndepărta. Îmi spusese că în, ziua cînd n-avea să mă mai poată iubi, trebuia să-i fiu cu desăvîrşire străină. Eu sînt vinovată pentru toate astea. Ar fi trebuit să te iau de bărbat şi să te înşel pe tine cu el. Tu m-ai fi iertat, fiindcă n-ai inimă, fiindcă banii te-ar fi putut mîngîia. Iată singurul gînd al meu ce se îndreaptă spre tine, în loc de bun-rămas. El va şti totul, deşi nu îndrăznesc să-i spun un cuvînt. Îţi va scuipa numele, îmi va scuipa moştenirea ce i-ar mînji poate mîinile curate, dar nu-mi va scuipa mormîntul. Îl va împodobi c-o floare, îl va stropi c-o lacrimă poate…! Ah, Sylvestre, dacă ai şti cît te-am iubit…! Dar nu poţi să mă

crezi, fiindcă nu-ţi poţi închipui ca cineva să te iubească şi să te înşele… Tu… Nu, nu vreau să-i vorbesc, l-aş mîhni. Toată fiinţa mea îl supără şi-l scîrbeşte. Haide, tot e mai bine să mor. Mi-e groază de moarte, şi niciodată n-aş fi crezut că am să ajung aci. Am fost bolnavă de atîtea ori, şi-atît de greu încît nădăjduiam că boala mă va putea scăpa de chinuri… Dar m-am vindecat, nu mai sufăr trupeşte, numai sufletul meu se zbate în chinuri. Această moarte care mă îngrozeşte trebuie să mă scape odată… Ei bine, iată dreptatea deplină; dacă aş avea dorinţa să mor, dacă m-aş simţi istovită, neputincioasă, unde ar mai fi curajul, unde ar mai fi pedeapsa?

… S-a sfîrşit, am golit paharul. Voi suferi mult? Cît va ţine această suferinţă? Acum parcă mă simt mai în putere, văd mai limpede în viaţă, nu mai aştept bunăvoinţa iertării. Sylvestre e desăvîrşit; tu eşti un ticălos; eu… nu, mîndria m-a oprit să primesc decăderea. Fără îndoială, am săvîrşit o mare nelegiuire, dar la ce-mi foloseşte umilinţa devreme ce nimic nu se mai poate îndrepta? Numai moartea… Ah, să mor cît mai curînd… Da, numaidecît… Gîndurile mi se risipesc… Toate sînt grele… Toate mă apasă… Aerul mă înăbuşe. Tu… nimic nu… Felicia… treizeci şi doi de ani… moartă… nu mai ştiu”…

Citii de mai multe ori această scrisoare ciudată, o copiai ca s-o pot păstra şi-o trimisei apoi, ca pe-o veste tristă, omului a cărui dragoste o omorîse pe Felicia.

Mă întrebam însă cu groază, dacă nu eram, ca şi el, ucigaşul bietei nenorocite. Prin purtarea mea, vai, da! Dacă aş fi fost în stare s-o mai iubesc, ar fi trăit. Eu însă nu mai credeam în dragostea ei; un an întreg mă stăpînise mînia şi dezgustul. Mîndria rănită se schimbase în ură şi disperare. Dacă aş fi ştiut să mă prefac, aş fi scăpat-o, dar sînt firi ce nu pot să mintă şi pentru care orice încercare e de prisos. Mă puteam dojeni că nu fusesem un ipocrit? Şi chiar dincolo de moarte, puteam s-o iert pe-această femeie care nu voise să primească urmările de neînlăturat ale rătăcirilor ei şi care îmi părea că se străduieşte să mă pedepsească pentru vina ei, adîncindu-mă într-o veşnică remuşcare? Am iertat-o cu toate astea. În moartea ei simţii un colţ rău luminat, real însă, de-o adevărată măreţie înnăscută. Felicia fusese călăuzită spre ideal fără să-l cunoască. Fusese însetată de cinste, crezuse că poţi s-o pierzi şi s-o cîştigi din nou, de vreme ce, decăzută cum era, îmi

cucerise respectul şi-mi primise desăvîrşita încredere. Nu chibzuise lucrurile în ziua cînd se înjosea pentru a doua oară şi, după această cădere, îi lipsise libertatea de a înţelege starea mea şi-a ei. Lumina sufletului străbate cu greu anumite întunecimi. Conştiinţa se posomorăşte cu încetul, flacăra lăuntrică se strînge. În această umbră a gîndurilor şi-a iubirii ei pentru mine nădăjduise să scape prin moartea pe care-o credea un eroism, cînd, totuşi, ateismul n-o împiedica să se îngrozească. Era o hotărîre de neînchipuit, ea însă crezu că numai astfel se poate împotrivi slăbiciunilor, socotind că se răscumpără în ochii mei prin jertfa vieţii. Biata Felicia!

Aşezai în ordine, c-o grijă deosebită, lucrurile din odaia în care dormise pentru cea din urmă oară şi, cînd se înnopta, îi împlinii cea din urmă dorinţă ducîndu-i flori la mormînt. Plînsei cu toată deznădejdea sufletului meu şi-i dorii iertarea deplină, iertarea ce poate şi trebuie să treacă dincolo de zarea acestei vieţi.

Spre miezul nopţii mă îndreptam spre casă, cînd zării un om în poarta cimitirului, ce se sfia parcă să se întîlnească cu mine. L-am recunoscut numaidecît, cu toată grija lui de-a se ascunde. Era Sixte More.

— De ce te fereşti de mine? i-am spus. În pragul acestui trist lăcaş orice amintire urîtă se spulberă.

El mă luă în braţe şi începu să plângă; o iubise mult pe Felicia.

— Domnule Sylvestre, rosti el, pornind ceva mai departe de locul unde ne aflam, trebuie să ştii totul. Nici josniciile amantului, nici mîndria bărbatului ei n-au omorît-o; s-a stins din pricina ameninţărilor mele.

— Nu e adevărat, Sixte, e cu neputinţă. Ţi-ai călcat oare jurămîntul?

— Nu ţi-am făgăduit că n-am să stau de vorbă cu ea. Eram liber să-i arăt greşeala pe care-o făcuse mustrînd-o pentru toate nenorocirile vieţii mele. Întîmplarea a făcut să ne întîlnim acum opt zile, într-un loc pustiu pe unde îi plăcea să rătăcească în linişte, ca o nebună, şi unde, îţi mărturisesc că o căutam înadins. Eram nenorocit, nenorocit din pricina ei, de-atîta vreme. A trebuit să-i spun că înşelase pe un om cumsecade, că-i părea rău de-un ticălos şi dacă ar fi fost nevasta mea aş fi tăiat-o în bucăţi. I-a fost teamă de mine. A vrut să mă îmblînzească dar m-a îndîrjit şi mai rău, fiindcă o vedeam uşuratecă şi mincinoasă. Îmi da să înţeleg că mă iubise, că

încă mă mai putea iubi. Am priceput unde vrea să ajungă şi-am dojenit-o îndeajuns, în sfîrşit, omoară-mă, dacă vrei, azi şi eu mă simt dezgustat de viaţă şi nu încerc să mă apăr. Această femeie mi-a zăpăcit mintea. M-a făcut vinovat faţă de d-ta, care mi-ai cruţat viaţa şi m-ai socotit om. Nu mă iubea, mi-a spus-o în urmă. N-a vrut să mă mai vadă. Mi-a scris că are de gînd să se omoare. N-am crezut, ea însă şi-a împlinit hotărîrea. Ei bine, răzbună-te. Această femeie era stăpînită de patimi nemaipomenite; fusese a mea mai înainte de-a fi fost a d-tale sau a lui Tonino. Am vrut s-o iau de nevastă; n-a primit de teamă să n-o înşel cu alta. Omoară-mă sau cel puţin lasă-mă să mai trăiesc încă opt zile, fiindcă am o datorie de împlinit: trebuie să sfîrşesc cu ticălosul care i-a batjocorit pe amîndoi.

— Vorbeşte, i-am spus, lasă ameninţările, vreau să ştiu dacă într-adevăr n-am de ce mă mustra pentru moartea acestei nenorocite. Acum cincisprezece zile, prin urmare, a fost a d-tale, în locul pustiu de care îmi vorbeai?

— Da.

— De teama ameninţărilor poate.

— Nu, de teama destăinuirilor; eu însă n-am ameninţat-o, eram legat prin jurămînt.

— Atunci cum ai îngrozit-o?

— Spunîndu-i că mă voi duce să-l întîlnesc pe Tonino şi căutîndu-i ceartă îl voi omorî.

— Şi i-ai cerut să ţi se dea cu învoiala să nu-i faci nici un rău?

— Nu, îţi jur înaintea lui Dumnezeu, nu, nu i-am impus nici un fel de învoială, nu i-am cerut nimic, n-am vrut nimic din parte-i. Ea însă mi-a rătăcit inima şi gîndurile cu privirea şi ceva care ar fi fost în stare să zăpăcească pe cel mai liniştit dintre oameni. Prin urmare, eu sînt vinovatul, dar fără să fi pregătit lucrurile… Cît despre dumneata… ei bine, şi d-ta eşti vinovat în felul d-tale, nu pot să zic altfel… Trebuia să devii amantul soţiei d-tale… Atunci nu s-ar mai fi rătăcit din pricina patimilor.

— Încă un cuvînt. Nu-ţi dai seama ce spui, dar eşti sincer. După ce-ai primit cele din urmă îmbrăţişări ale acestei femei, pe care n-o mai socoteai

vrednică de cinste, ce v-aţi spus unul altuia? Ai binecuvîntat-o pentru fericirea pe care ţi-o dăruise? Ţi-a mărturisit că are încredere în dumneata? V-aţi despărţit, ea înduioşată de dragostea d-tale, dumneata mîndru din această pricină? V-a trecut prin suflet, o clipă, o singură clipă, uitarea trecutului şi speranţa împăcării pentru viitor?

— Nu, amîndoi eram mîhniţi, ruşinaţi şi chinuiţi de ură. I-am spus: „Du-te, nu vreau să-mi vorbeşti! Simt că aş fi în stare să te arunc în prăpastie!”

— Şi ea?

— Atunci şi-a ascuns faţa în mîini, a fugit şi nu s-a mai întors.

— Cu toate astea, ai căutat s-o mai întîlneşti.

— Da, ca s-o omor; era o hotărîre ce nu-mi ieşea din cap.

— Ei bine, Sixte, iată în ce chip se iveşte dragostea cînd nu mai poate fi vorba de cinste, şi iată de ce n-am vrut şi n-am putut să fiu amantul nevestei mele. Pleacă. Nu-i pîngări mormîntul cu un cuvînt de bun-rămas. N-ai dreptul să te rogi pentru ea. Nu ţi-e îngăduit să te-apropii de mormîntul în care se odihneşte. De-asemeni te opresc să te răzbuni pe Tonino. N-aş putea să te pedepsesc, nu l-aş putea pedepsi nici pe el fără să nu cobor amintirea Feliciei în ochii lumii. E singurul lucru ce-i mai rămîne. Toate aceste taine să moară odată cu ea. În numele lui Dumnezeu cel îndurător, care i-a răpit sufletul şi-ale cărui hotărîri nu le putem cunoaşte, îţi poruncesc să-l laşi pe Tonino să trăiască. Felicia nu mai e nici a lui, nici a mea, nici a d-tale.

Sixte îşi plecă privirea şi se retrase în linişte. Nu l-am mai văzut de-atunci.

Voiam s-o iert încă o dată pe femeia care în viaţă se coborîse printr-o nouă rătăcire. M-am dus să culeg un pumn de flori dintr-o livadă vecină, pe care i le risipii pe mormînt zicînd:

— Uită-mi rana şi Dumnezeu să ţi-o vindece pe-a ta!

A doua zi toate îmi păreau un vis, nu puteam să-mi dau seama ce se petrecea în juru-mi. Mi se cereau porunci şi nu pricepeam nimic. În sfîrşit căutai să mă scutur de această toropeală. Chemai pe cel mai bătrîn şi mai

cinstit dintre slujitori şi-i dădui cheile, arătîndu-i fiecare lucru şi sfătuindu-l ce trebuie să facă. Apoi, luînd cu mine cîte ceva, la întîmplare, îmi strînsei hîrtiile de care aveam nevoie şi mă dusei să aştept în casa doctorului dreptul de plecare ca să nu se creadă că am fugit ca un om de nimic.

După trei zile veni Tonino. Nu îndrăzni să caute să mă vadă şi, cu toate astea, cînd se văzu stăpîn pe-atîta avere pe care poate se temea că va trebui s-o împartă cu mine, se îngrozi din pricina bogăţiilor cîştigate pe nedrept şi se gîndi să mă răsplătească cu o sumă de bani. Îi trecu prin minte şi-această din urmă ticăloşie. Morgani ştia mai dinainte care îmi va fi răspunsul şi, cu tot dispreţul, îl opri să-mi vorbească.

Cînd aflai că Tonino a intrat în stăpînirea averii Morgeronilor, mă îmbrăţişai cu doctorul şi plecai într-ascuns. Eram iubit de toată lumea şi nu voiam să-mi iau rămas bun de la nimeni; nu-mi plăcea să mi se plîngă sărăcia, să mi se laude nepăsarea cu care mă lipseam de avere, să mi se dea socoteala de faptele şi gesturile noului moştenitor, pe care, în ciuda celor întîmplate, nu voiam, totuşi, să-l defăimez. Tristeţea are de multe ori nevoie de singurătate, după cum mîndria are nevoie de linişte. Pornii printre gheţuri, după ce mă odihnii cîteva clipe în coliba lui Zemmi. Soarele era cald, dar mă ferii să trec prin umbra din livada Popicului; aci mi se putea trezi în suflet o amintire prea dureroasă. Privii cerul, culmile, vulturii ce se legănau în văzduh, tufişurile dese ce-mi ascundeau casa şi insula, cîmpia întinsă ca un covor la picioarele mele şi, departe, crestele încălecate ale Alpilor italieni. Totul era frmuos şi plin de măreţie. Firea era nevinovată de chinurile mele. Din parte-i nu primisem decît zîmbete, sfaturi şi îndemnuri încîntătoare. Nu mai aveam nici un prieten pe pămînt; fiindcă eu însumi murisem pentru toţi acei cu care mă purtasem blînd, omeneşte, cu dreptate, timp de cinci ani.

Fiindcă nu trebuia şi nici n-aveam de gînd să mă mai întîlnesc cu cineva vreodată, fiindcă n-aveam să mai ştiu ce se va petrece pe acest colţ de pămînt unde socotisem că-mi voi sfîrşi zilele, aveam să fiu urmărit cu amintirea cîtăva vreme şi, după o trecătoare părere de rău, toţi aveau să mă uite. Nimeni nu mai întreabă de cei ce nu se tem în viaţă şi nu vor să fie pentru nimeni un prilej de compătimire. Astfel, după cinci ani, mă pomenii singur, necunoscut, prieten numai cu mine însumi, ca în ziua cînd dormisem la hanul Simplon şi mă întîlnisem cu bietul Jean.

Toate legăturile mele cu lumea şi cu viaţa erau rupte pe-atunci. Acum mă înstrăinam din nou, poate mai mult ca în trecut. Trecutul era totul pentru mine, viitorul nu însemna nimic. E cu neputinţă să-şi închipuie cineva o viaţă mai amară, un trai mai nenorocit.

Ei bine, mi-am luat pachetul şi bastonul de fier şi-am pornit printre gheţari. M-am abătut apoi prin iarba cărărilor şi prin praful drumurilor. Am mers pînă spre seară şi peste noapte am dormit fără vise. În ziua următoare văzui soarele răsărind într-o lume parcă mult mai frumoasă; atunci, toată fiinţa mea se întări şi-o nădejde curată mă însufleţi. Regăsii pornirea de tainică bucurie ce mă stăpînise în ziua cînd am descoperit nenorocirea-mi. Mă simţii fericit că trăiesc, fericit că încep o nouă viaţă, fericit că putusem să trăiesc pînă atunci.

Eu fericit? De ce? Cum? în ce fel puteam să fiu fericit? Eram un egoist josnic, un om cu inimă de gheaţă? Nu, nu cred. Nu-mi făceam nici un vis cu privire la greutatea vieţii pe care aveam s-o trăiesc, căci, orice mi s-ar fi întîmplat, o viaţă nouă — oricum ar fi fost — trebuia să-mi impună alte îndatoriri. N-aveam nimic şi poate că a doua zi, în ziua aceea chiar, trebuia să muncesc ca să-mi cîştig pîinea. Oricare om nou pe care l-aş fi întîlnit şi de care trebuia să mă leg pentru vreo afacere oarecare, avea să fie străin pentru mine şi, prin urmare, trebuia să se stabilească între noi la început o legătură sufletească; oricine ar fi fost omul, eu aveam încă mult de luptat. Mulţi aveau să mă privească cu neîncredere; eram lipsit de orice sprijin şi, cînd porneşti să cauţi de lucru, ai de întîmpinat multe neajunsuri.

Nimic însă din toate astea nu-mi pricinuia vreo teamă, aveam puterea şi voinţa să muncesc, ştiam să muncesc. Eram încredinţat că puteam fi de folos şi, prin urmare, îi puteam sili pe alţii să-mi folosească. Dacă n-aş fi avut tăria de-a mă întreţine prin mine însumi, nu-mi rămînea decît să mă culc într-un şanţ şi să-mi aştept moartea în linişte, dacă vreun trecător n-ar fi vrut să mă ridice. Starea mea morală şi socială îmi putea fi prielnică dintr-un punct de vedere, moartea pentru mine nu putea fi o nenorocire. Atunci ce mă îndemna să mă bucur şi să simt în mine tăria de-a fi iarăşi eu, cîtă vreme Dumnezeu avea bunăvoinţa să mă socotească un locuitor al acestei lumi?

Voi încerca să vă spun: nu eram nemulţumit de mine. Fără îndoială fusesem lipsit de prevedere, de vraja omului în stare să convingă, de ştiinţa morală şi intelectuală sortită să vindece, dar fiindcă nu eram mîndru şi

vedeam în mine un om ca oricare altul, puteam să-mi dau această dreptate, smulsă din străduinţele mele, şi să-mi dau seama de jertfa pe care puteam s-o închin binelui şi adevărului. Păcătuisem atunci cînd îmi pusesem judecata la încercare, inima mea însă nu se rătăcise niciodată şi tot ce înseamnă fiinţă morală în firea omului, făcuse atît cît îi fusese cu putinţă să facă: nici o patimă urîtă nu-mi întunecase conştiinţa.

Conştiinţa, copii, strigă bătrînul Sylvestre sfîrşindu-şi povestea şi ridicîndu-se cu vioiciunea unui tânăr, cu toţi cei şaptezeci şi cinci de ani ai lui, conştiinţa adevărată are în ea ceva limpede şi neobişnuit; ea e talismanul, oglinda fermecată a sufletului în care vezi lucrurile aşa cum sînt; natura frumoasă, omul în drum spre desăvîrşire, viaţa vrednică de-a fi trăită şi moartea pururi zîmbitoare.

—– Sfîrşit –-